

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

На правах рукопису

БУЛАВИНЕЦЬ ВІКТОРІЯ МИХАЙЛІВНА

УДК 336.145.2:364.2

**ВИДАТКИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ СОЦІАЛЬНОГО
ПРИЗНАЧЕННЯ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Дисертація

на здобуття наукового ступеня

кандидата економічних наук

Науковий керівник

Заслужений діяч науки

і техніки України,

д. е. н., професор

Юрій Сергій Ілліч

Тернопіль – 2012

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Концептуально-теоретичні та організаційно-правові засади видатків місцевих бюджетів соціального призначення.....	11
1.1. Видатки місцевих бюджетів соціального призначення у концепції соціальної держави: ідейна еволюція, економічна сутність і призначення.....	11
1.2. Організаційно-правове забезпечення видатків місцевих бюджетів соціального призначення.....	34
1.3. Теоретичні засади оцінювання ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення.....	53
Висновки до розділу 1.....	69
Розділ 2. Діюча практика здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення в Україні.....	72
2.1. Аналіз практики та проблеми планування видатків місцевих бюджетів соціального призначення.....	72
2.2. Реалії здійснення видатків місцевих бюджетів на забезпечення основ життєдіяльності людини.....	94
2.3. Оцінка сучасного стану видатків місцевих бюджетів на інтелектуальний та духовно-культурний розвиток.....	113
Висновки до розділу 2.....	135
Розділ 3. Стратегічні орієнтири вдосконалення видатків місцевих бюджетів соціального призначення в умовах утвердження сталого розвитку України.....	137
3.1. Удосконалення методики й практики планування і прогнозування видатків місцевих бюджетів соціального призначення.....	137
3.2. Напрями підвищення ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення в умовах економічних перетворень.....	157
Висновки до розділу 3.....	179
Висновки.....	182
Список використаних джерел.....	186
Додатки.....	228

ВСТУП

Формування фінансової бази суспільного добробуту впродовж усього історичного періоду розвитку сучасної економічної науки залишається однією з найбільш актуальних тем наукових досліджень. Незважаючи на зміну наукових доктрин та уявлень про соціальну справедливість, протиборство ідеологій та політичних переконань, вчені у всі часи важливу роль у забезпеченні суспільного добробуту відводили фінансовим ресурсам держави. Нині, в умовах панування соціальної філософії антропоцентризму, загальносвітовим трендом є концентрація уваги органів влади на питаннях задоволення потреб людини, створення умов для її всебічного розвитку, а тому посилення соціального характеру видатків усіх бюджетів та позабюджетних цільових фондів є об'єктивним явищем.

В Україні з моменту проголошення державної незалежності визначальну роль у забезпеченні суспільного добробуту серед усієї сукупності складових відіграють місцеві бюджети. В умовах реалізації ринкових перетворень, коли супутня їм економічна криза призвела до руйнування основи суспільного добробуту й загострення соціальних проблем, місцеві бюджети виявились фінансовим підґрунтям для матеріальної підтримки населення, яке опинилося за межами гідного існування, стали джерелом ресурсів для виживання соціальної сфери. В теперішній час, хоча за абсолютними обсягами видатків соціального призначення місцеві бюджети поступаються іншим суспільним фондам, за охопленням населення різними формами соціальної підтримки і ступенем впливу на їхній добробут їм належить безумовна першість.

Фундаментальні теоретико-методологічні й інституційні засади використання грошових коштів на реалізацію соціальної функції держави висвітлені у працях І. Бентама, Г. Беккера, К. Вікселя, Д. Вінча, Ф. Гайєка, Дж. Гелбрейта, А. Ельмера, Л. Ерхарда, А. Маршалла, Дж. С. Мілля, А. Мюллер-Армака, Р. Ноузика, В. Парето, В. Петті, А. Пігу, Дж. Роулза, Г. Сіджвіка, Ж. Ш. Сісмонді, Р. Тітмуса та інших. Серед сучасних зарубіжних дослідників, які займаються вивченням цієї

проблематики, необхідно відзначити Дж. Вейт-Вілсона, Е. Денісона, М. Ніхаус, Ф. Ноймана, Дж. Сакса, А. Сена, С. Р. Тейбора, Л. Турроу, Т. Шульца.

На сучасному етапі розвитку суспільства питання використання коштів місцевих бюджетів на задоволення соціальних потреб та оцінювання їх ефективності стали предметом дослідження у наукових працях вітчизняних вчених В. Андрущенко, А. Баланди, О. Василика, В. Гейця, І. Гнибіденко, В. Дем'янишина, О. Кириленко, Е. Лібанової, І. Луїної, О. Макарової, В. Мандибури, Л. Момотюк, А. Монаєнка, О. Новікової, В. Опаріна, К. Павлюк, О. Пищуліної, Д. Полозенка, О. Рожка, В. Тропіної, В. Федосова, С. Юрія, а також російських науковців Л. Абалкіна, А. Дуганова, В. Левашова, Н. Рімашевської, Л. Циркаевич.

Незважаючи на значну розробленість обраної проблематики, у науковій літературі все ж бракує досліджень, присвячених висвітленню взаємозв'язку між видатками місцевих бюджетів і рівнем суспільного добробуту, оцінюванню їх соціальної ефективності. Більшість наукових розробок присвячені розкриттю загальних проблем функціонування місцевих бюджетів, їхньому оцінюванню з позицій реалізації повноважень органів місцевого самоврядування. Досі не вирішені питання підвищення якості планування видатків соціального призначення, посилення зв'язку між динамікою видатків на соціальні потреби й індикаторами соціального розвитку, покращення методики оцінювання ефективності видатків соціального призначення та інші. Актуальність зазначених проблем, науково-теоретична цінність і практична корисність їхнього вирішення зумовили вибір теми дисертації, визначили мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є складовою частиною комплексних держбюджетних науково-дослідних тем кафедри фінансів «Фінансова політика в стратегії соціально-економічного розвитку України» (номер державної реєстрації 0105 U 000861) і «Формування фінансового механізму сталого розвитку України» (номер державної реєстрації 0110 U 008613), а також фундаментальної науково-дослідної

роботи кафедри міжнародних фінансів за темою «Концептуальні засади розвитку бюджетного процесу в умовах демократичних та економічних перетворень» (номер державної реєстрації 0109 U 000048). Особистий внесок автора полягає у розробленні пропозицій щодо вдосконалення теорії й практики здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення з метою підвищення ефективності використання бюджетних коштів і більш повного задоволення суспільних потреб.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає у поглибленні теоретичних засад та оцінюванні практики здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення, а також у розробці науково-обґрунтованих практичних рекомендацій з питань їхнього вдосконалення та створення підґрунтя для підвищення суспільного добробуту.

Досягнення окресленої мети передбачає виконання таких *завдань*:

- поглибити розуміння сутності та доповнити класифікацію видатків місцевих бюджетів соціального призначення;
- охарактеризувати організаційно-правове забезпечення видатків місцевих бюджетів соціального призначення;
- розкрити і узагальнити підходи до оцінювання ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення;
- проаналізувати діючу практику планування видатків місцевих бюджетів соціального призначення та визначити її недоліки;
- оцінити вітчизняні реалії здійснення видатків місцевих бюджетів на забезпечення основ життєдіяльності людини;
- виявити ключові тенденції використання коштів місцевих бюджетів на здійснення просвітницьких видатків;
- розробити науково обґрунтовані рекомендації з удосконалення порядку планування видатків місцевих бюджетів соціального призначення;
- визначити заходи, спрямовані на вдосконалення практики здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення для підвищення ефективності використання коштів та досягнення суспільного добробуту.

Об'єктом дослідження є видатки місцевих бюджетів в умовах формування соціально-орієнтованої ринкової економіки.

Предмет дослідження – теоретичні та практичні засади видатків місцевих бюджетів соціального призначення.

Методи дослідження. Дослідження базується на діалектичному й системному підходах до вивчення теоретичних засад і практики здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення. У процесі написання роботи застосовано такі методи: наукової абстракції та аналогії, прийоми індукції та дедукції, групування – при обґрунтуванні категорійно-поняттєвого апарату (перший розділ); порівняння, аналізу та синтезу, емпіричного і графічного аналізу, прийоми середніх та відносних величин – в процесі оцінювання практики планування і здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення, аналізу їхньої ефективності (другий розділ); методи економіко-математичного моделювання, формалізації, ідеалізації і наукового абстрагування – при розробленні пропозицій щодо вдосконалення планування видатків місцевих бюджетів соціального призначення і практики їх здійснення в контексті підвищення ефективності використання бюджетних коштів і забезпечення суспільного добробуту (третій розділ).

Теоретичну базу дисертації формують фундаментальні напрацювання світової економічної та фінансової науки, праці вітчизняних і зарубіжних вчених з питань використання коштів місцевих бюджетів на суспільні потреби.

Інформаційну базу дисертації складають вітчизняні нормативно-правові акти з питань функціонування видатків місцевих бюджетів, дані Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Державної служби статистики України, звітність Головних фінансових управлінь Вінницької, Тернопільської та Хмельницької обласних державних адміністрацій.

Наукова новизна одержаних результатів. У процесі дослідження отримано такі найбільш суттєві наукові результати, які розкривають особистий внесок автора у поглиблення концептуальних засад здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення та складають наукову новизну роботи:

удосконалено:

– трактування економічної сутності поняття «видатки місцевих бюджетів соціального призначення». Доведено, що вони є, з одного боку, основним засобом реалізації соціальної функції держави й спрямовані на підвищення суспільного добробуту та з іншого – проявом функцій державних фінансів. Такий підхід акцентує увагу на тісному зв'язку між соціальною функцією держави і видатками бюджетів соціального призначення, що дає можливість більш чітко сформулювати їхню мету та сприяє об'єктивному оцінюванню результатів;

– класифікацію видатків місцевих бюджетів соціального призначення з виокремленням таких ознак: за видами суспільних потреб – видатки на забезпечення основ життєдіяльності людини та видатки просвітницького характеру; за часовим критерієм – видатки з тимчасовим і стійким ефектом. Такий підхід дає змогу вказати на кінцеву мету здійснення видатків соціального призначення і тривалість ефекту, розширює інформаційну базу для удосконалення практики управління ними;

– порядок планування видатків місцевих бюджетів на охорону здоров'я шляхом введення коригуючих коефіцієнтів урахування рівня захворюваності та стимулювання до формули визначення їхніх обсягів. Такий підхід дає можливість врахувати вплив усіх чинників, які визначають стан здоров'я населення адміністративно-територіальної одиниці, а також динаміку результативних показників, що сприятиме об'єктивному визначенню потреби у видатках бюджетів на охорону здоров'я;

– підходи до трактування поняття соціальної ефективності видатків шляхом виокремлення її кількісного і якісного аспектів. Згідно з першим аспектом вона вимірюється фінансовими показниками і характеризує обсяг суспільних благ і послуг, наданих за рахунок коштів бюджету на одного реципієнта, а також співвідношення між зміною соціальних індикаторів та приростом бюджетних видатків; згідно з другим аспектом ефективність вимірюється нематеріальним ефектом від здійснених видатків;

дістало подальший розвиток:

– оцінювання ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення в контексті впровадження індикаторів, які визначають рівень задоволення населення результатами від їх здійснення, а також визначення інтегрального коефіцієнта ефективності. Такий підхід дає змогу забезпечити урахування ступеня відповідності обсягів та результатів цих видатків потребам населення та більш об'єктивне оцінювання їхньої ефективності;

– обґрунтування необхідності врахування низки принципів при здійсненні видатків місцевих бюджетів соціального призначення: відповідності соціальним стандартам і гарантіям, достатності, стабільності, раціональності, адекватності, повноти, що забезпечує високу ефективність використання коштів і належне задоволення суспільних потреб;

– трактування сутності поняття «фінансування видатків місцевих бюджетів соціального призначення» як безповоротного і безоплатного виділення коштів з місцевих бюджетів на реалізацію державних і місцевих програм, спрямованих на забезпечення матеріальних, освітніх та духовно-культурних потреб громадян з метою підвищення на цій основі суспільного добробуту. На відміну від наявних, такий підхід чітко визначає кінцеву мету видатків соціального призначення, яка полягає у досягненні суспільного добробуту.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані у роботі наукові підходи, висновки і пропозиції поглиблюють теоретичні засади видатків місцевих бюджетів соціального призначення, дають змогу визначити напрями вдосконалення практики їхнього здійснення для підвищення суспільного добробуту і ефективного використання бюджетних коштів.

Пропозиції здобувача використані Головним фінансовим управлінням Тернопільської ОДА при підготовці висновків щодо виконання місцевих бюджетів області стосовно оцінювання ефективності видатків соціального призначення (довідка № 5-01/61-2077 від 19.11.2012 р.).

Рекомендації автора використані управлінням соціальної політики Тернопільської міської ради при підготовці пропозицій Міністерству соціальної політики щодо посилення адресності соціальних виплат (довідка № 2332/ 13.2 від 07.11.2012 р.).

Наукові розробки автора щодо застосування запропонованих коригуючих коефіцієнтів до фінансового нормативу бюджетної забезпеченості використані Головним фінансовим управлінням Хмельницької ОДА при підготовці рекомендацій Міністерству фінансів України стосовно вдосконалення методики планування видатків місцевих бюджетів соціального призначення (довідка № 06-16/3459/1 від 19.11.2012 р.).

Окремі положення дисертаційної роботи впроваджені у навчальний процес Тернопільського національного економічного університету (довідка № 126-24/3224 від 02.11.2012 р.).

Особистий внесок автора. Дисертаційна робота є одноосібно виконаною науковою працею. Науково-практичні висновки та пропозиції, винесені на захист, отримані автором самостійно і є його науковим здобутком.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження доповідалися та обговорювалися на наукових семінарах кафедри фінансів Тернопільського національного економічного університету і наукових конференціях, зокрема на: міжнародних науково-практичних конференціях: «Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки» (м. Тернопіль, 2007 р.), «Модернізація суспільного сектору економіки в умовах глобальних змін» (м. Тернопіль, 2009 р.), «Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки України» (м. Луцьк, 2011 р.); всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Проблеми розвитку економіки і підприємництва в Україні в контексті міжнародних інтеграційних процесів» (м. Тернопіль, 2005 р.), «Теорія та практика ринкових перетворень: економічний та соціальний контекст» (м. Вінниця, 2008 р.), «Актуальні проблеми фінансової системи України» (м. Черкаси, 2009 р.), «Перспективи розвитку фінансової системи України» (м. Тернопіль, 2012 р.); наукових конференціях професорсько-

викладацького складу: «Проблеми фінансової теорії та практики в постстабілізаційний період» (м. Тернопіль, 2006 р.), «Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в постстабілізаційний період» (м. Тернопіль, 2007 р., 2008 р.); «Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах світової економічної кризи» (м. Тернопіль, 2009 р., 2010 р.); «Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах проведення системних реформ» (м. Тернопіль, 2011 р., 2012 р.).

Публікації. Найважливіші результати дисертаційної роботи викладено у 26 наукових працях загальним обсягом 9,56 д. а. З них 10 наукових праць відображають основні наукові результати дисертації (5,32 д. а.), 14 – праці апробаційного характеру (2,48 д. а.). Окремі висновки і положення дисертації використано при підготовці 2-х колективних монографій (особистий внесок складає 1,76 д. а.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, додатків і списку використаних джерел з 364 позицій на 42 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 283 сторінки, основний зміст викладено на 185 сторінках. Дисертація містить 6 рисунків на 6 сторінках та 11 додатків на 55 сторінках.

Розділ 1

КОНЦЕПТУАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ СОЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

1.1. Видатки місцевих бюджетів соціального призначення у концепції соціальної держави: ідейна еволюція, економічна сутність і призначення

Фундаментальною ознакою сучасної цивілізованої держави є посилений інтерес до проблем людини, орієнтація на всебічний захист її прав і свобод, забезпечення гідних умов життя та задоволення індивідуальних й колективних потреб. Соціальне спрямування економічної системи, превалювання інтересів людини над інтересами держави в сучасних умовах визнаються об'єктивною закономірністю розвитку суспільства, а підвищення добробуту кожного його члена – абсолютно необхідною передумовою економічного зростання [142, с. 5]. Відбувається заміна гасла «економіка заради економіки», коли при розв'язанні численних суспільно-політичних проблем інтереси людини й суспільства підпорядковуються державі, на гасло – «економіка заради людини» [147, с. 77]. Теоретичним підґрунтям суспільно-економічних зрушень є концепція соціальної держави, яка в сучасних умовах стала своєрідною державною філософією переважної більшості розвинутих країн з ринковою економікою.

Концепція соціальної держави (держави суспільного добробуту) пройшла складний шлях розвитку, який триває і до сьогодні. Попри те, що основою для її формування були ідеї «держави загального добробуту», які вперше з'явилися у Німеччині наприкінці XIX ст., питання відповідальності держави за матеріальний достаток суспільства, вирішення соціальних проблем перебувають у полі зору дослідників впродовж багатьох століть. З впевненістю можна сказати, що її базові принципи почали закладатися ще у працях стародавніх мислителів Китаю [338], Греції [4], у який розкриваються ідеї щодо ролі держави у забезпеченні суспільної

стабільності, необхідності захисту злидених осіб, недопущення невинуватої майнової диференціації населення. Уже в ці часи людину розглядали не як чинник зростання виробництва, а найважливішу мету розвитку, а добробут – як умову для задоволення вищих потреб. Багатство – не те благо, якого ми прагнемо, адже воно всього лиш корисне для досягнення чогось більшого, – вважав Арістотель [330].

Вихідним моментом у формуванні концепції соціальної держави можна вважати появу перших наукових праць, присвячених суспільному добробуту. Висловлена свого часу англійським вченим І. Бентамом думка: «Найбільше щастя найбільшій кількості членів суспільства – ось єдина мета, до якої повинен прагнути уряд» [8, с. 321], – стала основоположною ідеєю, теоретичним базисом для поступового утвердження принципів соціальної держави в суспільстві.

Погляди І. Бентама були негативно сприйняті його сучасниками. В умовах домінування класичної економічної теорії передумовою росту національного багатства науковці одностайно визнавали систему «природної свободи», або *laissez faire*, яка пропагувала самодостатність ринкової економіки та мінімізацію функцій держави. Але ряд провідних науковців класичного напрямку економічної теорії визнавали низьку ефективність рецептів *laissez faire* у царині перерозподілу та погоджувались із доцільністю проведення державою обмеженої соціальної політики. Так, В. Петті наголошував, що багатство, запас країни, отриманий як результат попередньої праці – є нічим іншим, як накопиченням живих діючих сил, а тому їх слід оцінювати однаково [198, с. 82]. Він доводив раціональність участі держави у навчанні найбільш обдарованих дітей, схвалював зростання державних соціальних витрат на матеріальну підтримку окремих верв населення (сиріт, вдів, калік та ін.), обґрунтовуючи таку позицію економічною доцільністю і соціальною справедливістю [199]. В. Петті наголошував, що жебрацтво вартує суспільству значно дорожче, ніж утримання закладів соціальної допомоги.

Інший представник класичної течії економічної думки Дж. С. Мілль вважав корисним й економічно доцільним фінансування з бюджету закладів освіти. Втім, на його думку, таке фінансування мало мати обмежений характер і втілюватися лише у субсидуванні шкіл у віддалених районах країни. Відстоюючи принципи

laissez faire, Дж. С. Мілль був переконаним противником загальнодоступності та обов'язковості освіти [12, с. 197].

Британський вчений Г. Сіджвік у трактаті «Принципи політичної економії» вказував на неминучість втручання держави в економіку та обмеження системи «природної свободи», адже *laissez faire* породжує конфлікт між приватними і суспільними інтересами і не забезпечує ефективного вирішення ряду соціально-економічних проблем. Він наполягав на корисності державного регулювання доходів, вказуючи, що більш рівномірний розподіл суспільних благ підвищує загальний рівень добробуту нації [162].

Послідовником ідей Г. Сіджвіка виступив Ж.-Ш. Сісмонді. Він вказував на деструктивні наслідки надмірного майнового розшарування суспільства та був апологетом проведення активної соціальної політики. Ж.-Ш. Сісмонді виступив з програмою реформ, які мали полягати у наступному: соціальному забезпеченні працюючих за рахунок роботодавців; створенні цільових фондів для матеріальної допомоги робітникам у випадку безробіття, інвалідності чи старості; обмеженні робочого дня та встановленні мінімальної заробітної плати [118, с. 314].

Ускладнення суспільних відносин, зростання популярності соціалістичних ідей та успішні дії соціал-демократичних урядів країн Європи в кінці XIX – поч. XX ст. супроводжувалися суттєвою зміною наукових поглядів на роль держави у регулюванні соціально-економічних процесів. У працях науковців неокласичного напрямку економічної теорії уже немає відвертого заперечення необхідності проведення соціальної політики. Так, один із провідних економістів-неокласиків А. Маршалл вказував, що головною передумовою продуктивної праці є не лише належне харчування, але й комфортні умови життя, а тому «немає кращого використання державних коштів... як на ...допомогу трудящим» [167]. Він також виступав за розвиток системи освіти, бо «...ніщо так не сприяє швидкому росту матеріального багатства, як удосконалення шкільної освіти і немає нічого більш згубного для національного багатства, ніж ...коли талановита людина не має можливості себе реалізувати» [167]. А. Маршалл наполягав на впровадженні стипендій для обдарованих дітей за рахунок державних та приватних коштів.

Інший видатний представник теорії суспільного добробуту А. Пігу вперше в економічній науці структуризував поняття суспільного добробуту, виокремивши у ньому економічну та неекономічну складові. Рівень неекономічного добробуту тісно пов'язується вченим з показниками якості життя – умовами довкілля, праці та відпочинку, доступністю освіти і медицини, тоді як економічного добробуту – з показником національного дивіденду. Вказуючи на існуванні негативних ефектів неекономічного характеру (забруднення довкілля, професійні захворювання, безробіття), А. Пігу обґрунтовував необхідність втручання держави у механізм використання ресурсів та розподілу доходів. Відтак, він приділяв значну увагу перерозподілу доходу від багатих до бідних – трансферу доходів [64, с. 25].

Узагальнюючи наукові підходи представників класичної економічної теорії до трактування добробуту, можемо констатувати, що він розглядається як сума кількісних корисностей для всіх індивідів і для суспільства в цілому. Відповідно, максимізація суспільного добробуту може бути досягнута завдяки перерозподілу доходів, здійсненому за посередництва держави. Однак, втручання держави, на думку вчених-класиків, має обмежуватися сферою розподілу доходу, тоді як у його виробництві повинні превалювати ідеї «природної свободи» *laissez faire*.

Видатний вчений-неокласик В. Парето у «Підручнику політичної економії» шукав джерела добробуту суспільства у сфері державних фінансів, вважаючи, що через бюджетно-податкову політику держава має реалізувати демократично визначені етичні ідеали. Він обґрунтовує необхідність державного втручання в економіку тим, що суспільство віддає перевагу такому варіанту розподілу національного доходу, який забезпечує нижчу економічну ефективність, але більш прийнятний з позицій соціальної справедливості [64, с. 25].

Ідеї В. Парето багато в чому мали утопічний характер, оскільки діяльність держави щодо перерозподілу національного доходу завжди передбачає втрату корисності для одних індивідів та зростання для інших. Тому англійські науковці Н. Калдор та Дж. Хікс запропонували принцип компенсації, відповідно до якого зміна економічних умов відповідає критерію Парето-оптимальності, якщо поліпшення добробуту одних індивідів компенсує втрату доходу інших. У цьому

випадку відбувається зростання загального добробуту суспільства. Принцип компенсації став теоретичним підґрунтям для державної політики вирівнювання доходів населення з використанням фіскально-бюджетних заходів.

Активного розвитку концепція соціальної держави здобула після Другої світової війни у зв'язку з утвердженням кейнсіанських ідей про необхідність активного державного регулювання економіки. Період 1940-1970-х років, коли у країнах Західної Європи та США спостерігається швидкий розвиток державних систем освіти та охорони здоров'я, підтримки житлового будівництва, надання допомоги особам з мінімальними доходами, в економічній літературі називають «золотим віком» держави суспільного добробуту [87, с. 258] та пов'язують з науковими поглядами А. Ельмера, Д. Вінча, Т. Маршалла, Р. Тітмуса та інших. На думку А. Ельмера, вирівнювання доходів людей вимагає значних суспільних вкладень, а тому існування держави добробуту можливе тільки у ситуації, коли усі громадяни несуть відповідальність за формування її фінансового базису [360]. За твердженням А. Бріггса, держава добробуту модифікує вільну гру ринкових сил [339, с. 22] у трьох напрямках: гарантування індивідам мінімального доходу; компенсація доходу сімей у випадку загрози соціально-економічних ризиків; гарантування усім людям стандарту життя. Т. Маршалл і Р. Тітмусс доводили, що універсальна держава суспільного добробуту має забезпечувати реалізацію соціальних прав громадян шляхом розвитку системи соціальних трансфертів, гарантування рівного доступу до суспільних послуг [339, с. 12-13].

Отже, науковці нерозривно пов'язували існування держави суспільного добробуту з державними фінансами. Саме кошти бюджетів усіх рівнів та позабюджетних соціальних фондів розглядалися наукою як основне джерело фінансування суспільних благ і трансфертів. Таке теоретичне підґрунтя створило передумови для швидкого зростання обсягів соціальних видатків держави та розширення меж втручання держави в економіку. Але у 1970-х роках фіскальна криза держави суспільного добробуту призвела до перегляду наукових позицій про межі державного регулювання соціально-економічного розвитку. Завищені соціальні зобов'язання, непосильні навіть для провідних країн, спровокували

неконтрольований ріст соціальних витрат держави та посилення інфляційних процесів і, як наслідок, викликали кризу державних фінансів. Превалювання патерналістських рецептів у соціальній політиці держави послабило мотивацію до праці, призвело до виникнення цілих соціальних груп, зорієнтованих на державне піклування і забезпечення власного добробуту за рахунок соціальних трансфертів, а не особистих зусиль [185, с. 68]. Відтак, у середовищі представників економічної науки набувають популярності ідеї відходу від патерналізму, посилення індивідуальної відповідальності людини за рівень власного добробуту, часткового повернення до механізмів ринкового саморегулювання.

Апологетами перегляду місця держави у соціальній політиці виступили Л. Ерхард, Ф. Хайек, Р. Ноузик та інші представники неолібералізму. Л. Ерхард вважав конкуренцію головним засобом забезпечення добробуту. Він наполягав на звуженні соціальних зобов'язань держави – на зміну необмеженому патерналізму мала прийти ідеологія становлення «соціального ринкового господарства». Його ознакою, стверджував Л. Ерхард, має стати не широке використання соціальних трансфертів за рахунок бюджетних коштів, а створення умов, при яких кожен спроможний і зобов'язаний подбати про власний добробут. Тільки тоді населення проявлятиме ініціативу, винахідливість і працьовитість. Якщо ж зусилля держави будуть спрямовані на захист кожної людини від проблем упродовж всього життя, то громадяни не виявлятимуть життєвої сили, прагнення до досягнень та інших якостей, які є вирішальними у житті нації, – стверджував Л. Ерхард [96, с. 62].

Представники австрійського і американського неолібералізму Ф. фон Хайек та Р. Нозік стверджували, що надмірні масштаби соціального регулювання та розвитку системи соціальних трансфертів загрожують людині втратою особистої свободи [336, с. 100; 188, с. 11], а тому виступали за суттєве звуження соціальних виплат за рахунок державних коштів.

Ідеї обмеження державного регулювання економіки, поширення ринкових методів у функціонуванні соціальної сфери схвалювали також і представники теорії суспільного вибору К. Віксель, Е. Ліндаль, Дж. Б'юкенен. На думку Дж. Б'юкенена, державні інститути існують не для опіки над людиною, а щоб

реалізувати особисті цілі індивіда. Не колективний, а саме індивідуальний добробут є фундаментальною проблемою соціально-економічного розвитку [64, с. 29]. Таку позицію поділяє і більшість сучасних науковців при виборі способів досягнення суспільного добробуту.

Починаючи з 80-х років ХХ ст. панівну роль у визначенні траєкторії розвитку соціальної держави відіграє концепція людського розвитку, вперше сформульована Г. Беккером та розвинута у наукових працях М. Блауга, В. Боуена, Е. Денісона, А. Сена, Л. Туроу, Т. Шульца та інших. В її основу покладено принцип, згідно якого людина не потребує безкінечно високого доходу для забезпечення належного рівня життя. Збільшення доходу розширює людський вибір, сприяє підвищенню доступності суспільних благ. На думку А. Сена, сутність суспільного розвитку полягає саме у розширенні можливостей, а не в зростанні економічного добробуту [363]. Згідно з концепцією матеріальні ресурси розглядаються як засіб досягнення людського розвитку, тоді як кінцевий результат їхнього використання втілюється у накопичених знаннях та здібностях, особистих якостях людини. В сучасних умовах витрати на освіту, зміцнення здоров'я, інші аспекти розвитку людини дають значний за обсягом, тривалий за часом та інтегральний за характером економічний і соціальний ефекти, причому цей ефект нерідко значно перевищує віддачу від інвестицій у фізичний капітал [160, с. 42-43]. Саме підвищення частки видатків бюджетів на соціальну інфраструктуру, освіту й медицину у розвинутих країнах Європи з 10-12% у 1960 році до 25-38% у 1990 році стало основним чинником значного зростання (за різними оцінками від 1/5 до 1/3) їхнього ВВП [334, с. 22].

Принциповим положенням концепції людського розвитку є те, що в центрі державної уваги має бути не постійна матеріальна підтримка нужденних верств за допомогою соціальних виплат і компенсацій, а стимулювання розвитку цих людей, залучення їх до активного суспільного життя, розширення можливостей щодо прийняття рішень відносно власного добробуту і посилення відповідальності за їхнє виконання. Тому в останні десятиліття загальносвітовою тенденцією є швидке зростання суспільних видатків на розвиток соціальної сфери та, водночас, стримування росту фінансування програм соціального забезпечення.

Таким чином, інтелектуальні зусилля науковців багатьох століть призвели до формування в сучасних умовах ряду вихідних ідей, які мають бути покладені в основу побудови соціальної держави [344, с. 14; 299, с. 114; 131, с. 82; 316, с. 41; 185, с. 70]. Їх узагальнення дає нам підстави виокремити такі фінансові пріоритети у розбудові соціальної держави:

– створення умов для самостійного забезпечення людиною належного рівня індивідуального добробуту для себе та членів своєї сім'ї шляхом гарантування доступності загальної та професійної освіти, медичного обслуговування, сприяння вияву приватної ініціативи через стимулювання малого бізнесу, полегшення доступу підприємців до фінансових ресурсів тощо. Критерієм результативності таких заходів є високий рівень життя працездатного населення, досягнутий за рахунок власних зусиль громадян і характеризований обсягом споживаних ними матеріальних та нематеріальних благ, забезпеченістю житловими умовами тощо;

– розвиток системи соціального захисту непрацездатних осіб відповідно до сформованих у країні соціальних стандартів. В основі цього пріоритету лежить практична реалізація принципу соціальної відповідальності працюючих громадян за непрацездатних шляхом розробки дієвих механізмів гарантування останнім належного рівня задоволення матеріальних та духовно-культурних потреб. При цьому, якщо до кінця 70-х років ХХ ст. фінансовою основою соціального захисту непрацездатних безальтернативно вважали ресурси суспільного сектору, то в сучасних умовах значна увага приділяється розвитку недержавних страхових механізмів забезпечення добробуту непрацездатних;

– розвиток системи соціальної підтримки громадян у випадку реалізації соціальних ризиків (соціальних допомог, субсидій, пільг та ін.). Її теоретичним підґрунтям виступають ідеї про неприпустимість надмірно високого рівня майнового розшарування громадян. Поміркований перерозподіл доходів між різними верствами населення дає змогу забезпечити соціальну стабільність та уникнути соціальних конфліктів.

Реалізація окреслених пріоритетів розвитку соціальної держави неможлива без концентрації значних фінансових ресурсів. В умовах соціально орієнтованої

ринкової економіки у процесі забезпечення суспільного добробуту задіяні ресурси усіх секторів економіки – суб'єктів господарювання, домогосподарств та органів державного управління. При цьому, однією з характерних рис сучасної соціальної держави є вагома роль саме місцевих бюджетів у задоволенні потреб громадян. На них покладено основну відповідальність за належне функціонування системи соціального захисту, соціальної сфери, житлово-комунального господарства. Однак, теоретичний базис та організаційно-правові засади використання коштів місцевих бюджетів на соціальні потреби й досі недостатньо сформовані. Відтак, дослідження теоретичних і практичних проблем здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення, з'ясування основних напрямів удосконалення планування, розподілу й використання коштів місцевих бюджетів і сучасній економічній науці не втрачають своєї актуальності.

Для розкриття сутності видатків місцевих бюджетів соціального призначення спершу необхідно з'ясувати зміст вихідного поняття «видатки бюджету». Наявні у вітчизняній економічній літературі, а також у нормативно-правовій базі основні підходи до розуміння сутності видатків бюджету вказують на існування суттєвих відмінностей як за формою, так і за змістом. Отже, можемо виокремити такі підходи до змістовного наповнення поняття видатків бюджету:

– позитивістський, відповідно до якого увага акцентується на процедурно-правових аспектах видатків бюджету. Згідно Бюджетного кодексу України видатки бюджету – це «...кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом» [46]. В. Загорський, О. Вовчак, І. Благун трактують видатки бюджету як «...законодавчо визначені норми і напрями використання бюджетних коштів» [331, с. 111]. Вважаємо, що наведені вище формулювання є суто прагматичними та не розкривають сутності цього поняття;

– інструменталістський, згідно якого видатки бюджету визначаються інструментом реалізації соціально-економічної політики держави. Зокрема, В. Опарін характеризує видатки бюджету як «...інструмент досягнення вищого критерію справедливості у розподілі державних благ з метою досягнення граничного рівня добробуту кожного члена суспільства» [47, с. 123]. На думку

О. Василюк, «видатки бюджетів ...є інструментом розподілу і перерозподілу централізованого грошового фонду держави та його використання за цільовим призначенням для забезпечення суспільного добробуту» [52, с. 123]. Позитивним моментом такого підходу є наголошення на основному призначенні бюджетних видатків як інструменті перерозподілу суспільних коштів на користь суспільства. Однак, у наведених дефініціях так і не розкрито сутність видатків бюджету як економічного явища;

– категоріальний, згідно з яким видатки характеризуються як об'єктивна економічна категорія. Так, М. Карлін називає видатки бюджету «...економічною категорією, що визначає відносини з приводу розподілу централізованого фонду грошових коштів та його використання за цільовим призначенням» [83, с. 59]. На думку О. Романенко, видатки бюджету – це «...об'єктивна категорія, яка має суспільне призначення, ...економічні відносини з приводу розподілу коштів бюджетного фонду держави» [275, с. 164-167]. Позитивним моментом вказаних дефініцій є трактування видатків бюджету як сукупності економічних відносин щодо використання коштів бюджетного фонду, адже саме вони складають зміст цього економічного поняття. Втім, важко не погодитись з аргументами проф. В. Дем'янишина щодо безпідставності їх визначення як економічної категорії [81, с. 94-95]. Цю позицію поділяють також інші автори підручника «Фінанси» за редакцією С. Юрія і В. Федосова, які визначають видатки бюджету як об'єктивне економічне поняття, сукупність грошових відносин в процесі використання коштів бюджетного фонду держави [332, с. 186-187].

На підставі узагальнення наведених підходів можемо виокремити такі ключові характеристики, які формують зміст видатків бюджету:

– видатки бюджету – це відносини, пов'язані з рухом вартості, тобто економічні відносини, які виникають на стадії перерозподілу та вторинного розподілу внутрішнього валового продукту;

– вони пов'язані з розподілом і використанням ресурсів бюджетного фонду;

– кінцевою метою бюджетних видатків є усестороннє задоволення потреб громадян і забезпечення на цій основі підвищення суспільного добробуту.

Однак, наведені ознаки характеризують зміст як видатків місцевих бюджетів, так і центрального бюджету держави, що виходить за межі нашого об'єкта дослідження. Звідси, зосередимо увагу на виокремленні тих ознак бюджетних видатків, які характеризують особливості їхнього здійснення на рівні органів місцевої влади і самоврядування. Сучасні літературні джерела з питань функціонування місцевих бюджетів [175, с. 115-126; 312, с. 234-248; 349, с. 281-286; 195, с. 30-32; 57, с. 226-227] свідчать, що науковці переважно уникають формулювання сутності видатків місцевих бюджетів, концентруючи увагу на визначенні їхнього складу і призначення. Наявні у літературі дефініції переважно або копіюють норми чинного законодавства, або є надто прагматичними і не розкривають економічного змісту цього поняття. Так, В. Базилевич і Л. Баластрик визначають видатки місцевих бюджетів як економічні відносини, що виникають у зв'язку з фінансуванням власних і делегованих повноважень місцевих органів влади [6, с. 106]. У цій дефініції не зазначено ні суб'єктів цих відносин, ні мети їхнього здійснення, а також джерел коштів для фінансування повноважень. Більш вдалою є позиція М. Гапонюка і В. Яцюти, які розглядають видатки місцевих бюджетів як економічні відносини щодо розподілу централізованих коштів, які перебувають у розпорядженні відповідних органів влади та децентралізованих коштів, які є власністю місцевих органів влади [66, с. 46]. Автори підручника «Фінанси» за редакцією С. Юрія і В. Федосова теж не подають дефініції видатків місцевих бюджетів, однак визначають їх знярядям вияву економічної сутності місцевих бюджетів як фінансової бази місцевого самоврядування [332, с. 256].

Зважаючи на наведені міркування, при розкритті сутності видатків місцевих бюджетів ми керуватимемось напрацюваннями вітчизняних вчених, застосовуючи при цьому діалектичні підходи до вивчення механізмів розподілу бюджетного фонду за допомогою бюджетних відносин. У процесі їх використання в органів місцевої влади і самоврядування виникає цілий спектр грошових відносин з:

- юридичними особами з приводу бюджетного фінансування;
- фізичними особами щодо здійснення виплат, пов'язаних із соціальними гарантіями;

- органами управління державних цільових фондів з приводу перерахування частини коштів на поповнення їхніх бюджетів;
- кредитними установами щодо повернення кредитних коштів, залучених для покриття тимчасових потреб місцевого бюджету, пов'язаних з касовими розривами при його виконанні тощо.

У сукупності цих грошових відносин закладено зміст видатків місцевих бюджетів як об'єктивного економічного поняття. Отже, під видатками місцевих бюджетів доцільно розуміти «сукупність економічних відносин, що виникають між фізичними та юридичними особами, з одного боку, та органами місцевої влади й самоврядування, з іншого боку, у зв'язку з розподілом централізованого фонду грошових коштів, який перебуває у розпорядженні останніх та його використанням на виконання ними власних і делегованих повноважень для задоволення суспільних потреб у благах колективного споживання.

Однак, об'єктом нашого наукового інтересу є не уся сукупність видатків місцевих бюджетів, а лише та їх частина, яка пов'язана з виконанням соціальної функції держави – видатки соціального призначення. Зауважимо, що між видатками бюджетів і соціальною функцією держави існує тісний діалектичний зв'язок – зміна масштабів соціальної відповідальності держави обумовлює відповідну динаміку бюджетних видатків. Отож, для об'єктивного розуміння сутності видатків місцевих бюджетів соціального призначення необхідно з'ясувати, який зміст слід вкладати у поняття «соціальна функція держави».

У сучасній науковій літературі під функціями держави розуміють основні напрями її діяльності з вирішення поставлених перед нею суспільством завдань [166, с. 744; 7, с. 369; 5, с. 18; 9, с. 7]. В основу виокремлення конкретних функцій держави покладено принцип сфери та об'єкта управлінської діяльності. Звідси, однією з основних функцій держави є соціальна, об'єктом якої виступає людина, її життя, здоров'я та особисті інтереси.

Виникнення соціальної функції держави науковці схильні пов'язувати з періодом існування давніх людських цивілізацій, коли мислителі античності почали висувати ідеї захисту прав людини відповідно до вислову Протагора:

«Людина – мірило всіх речей» [10, с. 45]. Однак, практично до кінця XIX ст. виконання державою соціальної функції мало випадковий характер, обумовлене становленням економіки вільного ринку та безумовним пануванням класичної економічної теорії. Однак, уже у XX ст. спостерігався стійкий процес розширення сфери соціальної відповідальності держави, пов'язаний з усвідомленням суспільством особливого значення принципу справедливості соціального розподілу, розширення соціальних прав людини [79, с. 130-131].

В сучасних умовах виконання соціальної функції є невід'ємною ознакою цивілізованої держави, а більшість наукових дискусій переважно стосуються визначення меж соціальної відповідальності та необхідного для її забезпечення інструментарію. Під соціальною функцією держави І. Арістова пропонує розуміти один з напрямів її діяльності, який полягає у створенні необхідних умов, що забезпечують гідне життя людини незалежно від її соціального стану та участі у виробництві сукупного національного доходу, а також належного правового механізму її соціальної захищеності відповідно до міжнародних стандартів [5, с. 21]. А. Краковська конкретизує поняття гідного рівня життя, зараховуючи до нього гарантування розвитку систем охорони здоров'я та освіти, пенсійного забезпечення, захист соціальних прав громадян [137].

У правовому полі зміст соціальної функції держави закріплений у Конституції, відповідно до положень якої в Україні людина, її життя й здоров'я ...і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини, їхнє утвердження і забезпечення визначають зміст і спрямованість діяльності держави, є її основним обов'язком [132]. Звідси, до сфери відповідальності держави належать охорона праці та здоров'я людей, встановлення соціальних стандартів оплати праці та соціального забезпечення, державна підтримка сім'ї та материнства, інвалідів та людей похилого віку, розвиток системи освіти тощо.

У наведених дефініціях акцентовано увагу на сфері діяльності держави при виконанні соціальної функції, однак вони не дають відповіді на питання про її кінцеву мету. Натомість В. Тропіна характеризує соціальну функцію як обов'язок держави щодо формування соціальної безпеки людини, а також забезпечення

цілісності та стабільного розвитку суспільства. При цьому вона конкретизує зміст поняття «соціальна безпека людини», зараховуючи до неї забезпечення життєвого рівня особи на рівні державних мінімальних соціальних стандартів і соціальних гарантій, її відтворення, розвитку, захист особи від негативного впливу навколишнього природного і соціального середовища [317, с. 20-23]. Найбільш вдалою, на наш погляд, є дефініція В. Бабаєва, який головним призначенням соціальної функції держави визначає забезпечення суспільного добробуту, тобто гідного життя і розвитку кожної людини, створення рівних можливостей для усіх громадян в його досягненні [314, с. 77]. Вважаємо, що з певною ймовірністю соціальну безпеку можна ототожнити з поняттям суспільного добробуту, адже вона визначає такий рівень задоволення потреб індивіда, який є мінімально прийнятним для суспільства в існуючих умовах. Іншими словами, соціальна безпека являє собою мінімальний гарантований державою рівень добробуту як окремої людини, так і суспільства в цілому.

Розкривши попередньо зміст понять «видатки місцевих бюджетів» та «соціальна функція держави» можемо синтезувати дефініцію «видатків місцевих бюджетів соціального призначення». Ці видатки стосуються фінансування тієї частини повноважень органів місцевої влади і самоврядування, яка спрямована на задоволення матеріальних та духовно-культурних інтересів громадян. Отже, видатки місцевих бюджетів соціального призначення, на наш погляд, доцільно визначати як економічні відносини між юридичними і фізичними особами, з одного боку, та органами місцевої влади і самоврядування, з іншого боку, які виникають у зв'язку з розподілом централізованого фонду грошових коштів, що перебуває у розпорядженні останніх та його використанням на виконання ними власних і делегованих повноважень щодо задоволення матеріальних і духовно-культурних потреб громадян з метою підвищення суспільного добробуту. Відповідно до таких міркувань, до видатків місцевих бюджетів соціального призначення доцільно зарахувати видатки на освіту, охорону здоров'я, фізичний і духовний розвиток, соціальний захист та соціальне забезпечення, а також на житлово-комунальне господарство.

У розвинутих зарубіжних країнах формування обсягів та структури видатків бюджетів соціального призначення відбувається шляхом оцінювання суспільних пріоритетів та їх узгодження з економічними можливостями органів місцевої влади. Механізм урахування суспільних пріоритетів при визначенні параметрів видатків соціального призначення формується у рамках реалізації теорії суспільного вибору. Безпосередні рішення щодо обсягів і напрямів використання коштів місцевого бюджету на соціальні потреби приймаються представницькими органами влади, сформованими за результатами виборів. Керуючись у своїй діяльності, відповідно до принципу «економічної людини», індивідуальними інтересами (бажанням бути переобраним на наступний термін, відстоюванням власних бізнес-інтересів, особистим збагаченням), політики при прийнятті бюджетних рішень змушені орієнтуватися також і на очікування виборців.

Водночас, фундаментальною ознакою сучасних економічних систем є безмежність суспільних потреб та обмеженість ресурсів, необхідних для їхнього задоволення. Звідси, питання об'єктивного оцінювання потреб громадян у благах колективного споживання і їхнього узгодження з економічними можливостями місцевого самоврядування набуває виняткової актуальності. З цього приводу французький економіст Р. Штурм писав: «Держава бере з кишені інших... Ця прерогатива зобов'язує її спочатку визначити потрібну суму, щоб, знаючи потреби, встановити величину жертви, яку вона потім вимагатиме» [345, с. 177]. Реальним механізмом узгодження суспільних потреб з наявними економічними ресурсами держави є розвиток системи соціальних стандартів та соціальних гарантій. Їх встановленню має передувати розробка соціальних норм і нормативів, які є показниками необхідного для людини споживання продовольчих та непродовольчих товарів і послуг, а також забезпечення освітніми, медичними, житлово-комунальними та духовно-культурними послугами. На їхній основі здійснюється розрахунок нормативів фінансування поточних і капітальних витрат з місцевих бюджетів на надання цих благ, відповідно до яких визначаються конкретні обсяги видатків на соціальні потреби різного характеру.

Будучи інструментом реалізації соціальної функції держави, видатки місцевих бюджетів соціального призначення, водночас, відіграють важливу роль у реалізації функцій державних фінансів. На відміну від підходу вітчизняних вчених, у світовій фінансовій науці більшість науковців поділяє позицію одного з найвідоміших економістів другої половини ХХ ст. Р. Масгрейва, який виокремив три функції державних фінансів: аллокаційну (розподільчу), перерозподільчу (трансфертну) і стабілізаційну [168, с. 21-28]. При цьому, якщо до стабілізаційної функції соціальні видатки місцевих бюджетів мають дотичне відношення, то у реалізації двох інших вони задіяні безпосередньо.

Суть перерозподільчої функції державних фінансів полягає у тому, що за допомогою фіскально-бюджетних важелів держава перерозподіляє доходи між різними верствами населення і забезпечує, таким чином, вирівнювання майнового становища усіх членів суспільства. Значна частина перерозподільчих заходів реалізується за допомогою місцевих бюджетів. Хоча за абсолютними обсягами видатки державного бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення населення переважають показники фінансування соціальних виплат з місцевих бюджетів, однак за охопленням різних верств населення та ступенем впливу на їхній добробут місцевим бюджетам належить безумовна першість. Так, якщо більше 9/10 відповідних видатків державного бюджету направляється на покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду України та субсидування виплати пенсій за особливими програмами, то за рахунок коштів місцевих бюджетів реалізується основна частина заходів соціального захисту ветеранів війни та праці; сімей з дітьми, малозабезпечених сімей та молоді; забезпечується покриття потреби у коштах на допомогу в утриманні житла та втілюються інші напрями соціальної політики. Такий широкий спектр перерозподільчих заходів, який реалізується за допомогою місцевих бюджетів має логічне обґрунтування, адже місцеві органи влади оперують більш повними та достовірними даними про фінансове і майнове становище громадян на місцях, краще орієнтуються у потребах населення. Відтак, пріоритет у фінансуванні соціальних заходів з місцевих бюджетів створює передумови для ефективного використання обмежених бюджетних ресурсів. Ці

аргументи доводять, що в сучасних умовах місцеві бюджети відіграють провідну роль у реалізації перерозподільчої функції державних фінансів.

Отже, завдяки видаткам місцевих бюджетів соціального призначення забезпечується соціальний захист вразливих верств населення, зниження рівня майнового розшарування та бідності, соціальної напруги у суспільстві. Однак, важливою передумовою ефективності таких заходів має бути розробка єдиних національних стандартів соціальних виплат для уникнення міжрегіонального протистояння та сепаратистських настроїв.

Роль соціальних видатків місцевих бюджетів у реалізації аллокаційної функції державних фінансів виявляється у тому, що вони є основним джерелом фінансування потреб, які не можуть бути задоволені в необхідному обсязі суб'єктами ринкового сектору економіки. Так звані «провали» вільної ринкової економіки [351, с. 15-16] обумовлюють продукування державою суспільних благ – «...товарів та послуг, які забезпечують неподільні вигоди, тобто, в силу самого їх існування кожен може скористатися ними незалежно від того, як багато інших людей мають від них вигоду» [359]. Окрему категорію цих благ складають чисті суспільні блага, для яких характерні ознаки невиключення, коли не існує дієвих методів обмеження доступу до блага або їхнє використання надто вартісне, та неконкурентності, коли надання послуги одному споживачу не перешкоджає її споживанню іншими і не погіршує для них його (блага) корисності. Через незацікавленість ринкових суб'єктів господарювання у продукуванні таких благ фактично єдиним джерелом їхнього фінансування залишаються кошти держави. До них можна зарахувати благоустрій територій, утримання громадських споруд тощо, витрати на надання яких покриваються, зазвичай, з місцевих бюджетів.

На практиці чисті суспільні блага зустрічаються досить рідко, а більшість благ мають також ознаки ринкових (приватних). До змішаних благ зараховують послуги базової та загальної середньої освіти, медичного обслуговування, послуги бібліотек і закладів культури та інші. У випадку ринкового формування ціни на такі блага через їхню високу вартість мало б місце різке звуження кола осіб, які можуть дозволити собі їх споживання. Але в Україні, яка декларує себе

соціальною державою, доступність цих благ гарантується законодавчо нормами Бюджетного кодексу України [46], а основне навантаження з фінансування установ, які їх продукують, покладене на місцеві бюджети.

Підсумовуючи викладене, можемо стверджувати про складну природу видатків місцевих бюджетів соціального призначення, яка виявляється в тому, що вони є, з однієї сторони, основним засобом реалізації соціальної функції держави та, з іншої сторони, інструментом вияву функцій державних фінансів.

Важливим моментом розкриття сутності видатків місцевих бюджетів соціального призначення є виокремлення певних ознак їхньої класифікації. Зауважимо, що у сучасній вітчизняній літературі наявна значна кількість підходів до розмежування видатків бюджетів – вони поділяються за роллю і місцем у виробництві ВВП; за роллю у відтворювальних процесах; рівнями бюджетної системи; функціональним призначенням тощо. Більшість цих ознак класифікації можна застосувати і до розмежування видатків місцевих бюджетів соціального призначення. Наприклад, за роллю у виробництві ВВП їх розподіляють на дві групи: видатки, пов'язані з розвитком сфери нематеріального виробництва (сфери послуг) та видатки, задіяні тільки у процесі розподілу й використання ВВП. Перша група видатків об'єднує видатки на галузі соціальної сфери (освіту, охорону здоров'я, культуру), які надають послуги нематеріального характеру, призначені для колективного (суспільного) споживання. Складовими другої групи є видатки на реалізацію заходів соціального захисту населення – фінансування соціальних допомог, житлових субсидій та інших трансфертів, матеріальну підтримку малозабезпечених сімей, сімей з дітьми тощо.

За роллю у відтворювальних процесах видатки місцевих бюджетів соціального призначення поділяють на поточні та капітальні (видатки розвитку). Такий підхід до розмежування видатків бюджету є найбільш поширеним серед вітчизняних науковців та закріплений у бюджетному законодавстві. До поточних зараховують видатки соціального призначення, спрямовані на утримання мережі закладів соціальної сфери, здійснення поточних соціальних трансфертів, тобто на забезпечення простого відтворення. Натомість видатки розвитку полягають у

фінансуванні інвестицій та інноваційної діяльності (будівництво та реконструкція закладів соціальної сфери і соціального забезпечення, зміцнення матеріальної бази тощо), тобто спрямовані на розширене відтворення.

Залежно від повноти надання послуги та її наближення до споживачів видатки місцевих бюджетів соціального призначення поділяють на такі групи:

– видатки на фінансування бюджетних установ та реалізацію заходів, які забезпечують надання першочергових суспільних послуг, гарантованих державою з максимальним наближенням до споживачів. До цієї групи зараховують видатки соціального призначення з бюджетів територіальних громад: видатки на заклади соціальної сфери локального рівня (позашкільна та дошкільна освіта; дільничні лікарні, фельдшерсько-акушерські пункти, міські, сільські та селищні заклади культури), на реалізацію місцевих програм соціального захисту населення, а також у сфері інтелектуального, духовно-культурного та фізичного розвитку;

– видатки на фінансування бюджетних установ та реалізацію заходів, які забезпечують надання основних суспільних послуг, гарантованих для усіх громадян країни. До них доцільно зараховувати видатки з районних бюджетів і бюджетів міст республіканського й обласного значення: видатки на забезпечення діяльності закладів соціальної сфери районного і міського значення (загальна середня освіта, лікарні широкого профілю, пологові будинки, музеї, театри та інші заклади культури), а також фінансування державних програм соціального захисту різних категорій громадян та інші видатки;

– видатки на фінансування бюджетних установ та реалізацію заходів, які забезпечують гарантовані державою суспільні послуги для окремих категорій громадян, або фінансування соціальних програм, потреба в яких існує у всіх регіонах країни. До них зараховують видатки з обласних і республіканського бюджетів: на забезпечення діяльності закладів соціальної сфери обласного і республіканського рівня (спеціалізовані школи для дітей окремих категорій; спеціалізовані обласні лікарні; заклади культури обласного чи республіканського значення); державні програми соціального захисту інвалідів та інших пільгових

категорій громадян, а також обласні і республіканські програми інтелектуального, духовно-культурного та фізичного розвитку [175, с. 118; 349, с. 281-285].

Крім наведених ознак класифікації, видатки місцевих бюджетів соціального спрямування можуть бути розмежовані за функціональним, відомчим або програмним призначенням, за видами, характером проведення і списання та іншими критеріями. Зауважимо, що у науковій літературі триває дискусія щодо зарахування тих чи інших видів видатків до окремих груп, їхнього об'єднання чи розділення. Зокрема, В. Федосов і В. Опарін у функціональній класифікації пропонують об'єднати видатки бюджетів на усі галузі соціальної сфери (освіту, охорону здоров'я, фізичний та духовний розвиток) в одну групу [327, с. 248].

Визнаючи оригінальність і раціональність такої пропозиції, все таки хочемо наголосити на її дискусійних моментах. Хоча основним продуктом усіх галузей соціальної сфери є суспільні послуги, спрямовані на задоволення інтересів людини, їхній вплив на індивіда має неоднаковий характер. Діяльність закладів охорони здоров'я пов'язана з наданням послуг для людини як фізичної істоти, вона спрямована на задоволення її первинних потреб (потреби першого та другого рівня в ієрархії А. Маслоу [340, с. 100-101]) – фізіологічного виживання і безпеки. Водночас, послуги закладів освіти чи культури і духовності призначені для задоволення інтелектуальних та культурних потреб індивіда, які належать до потреб вищого (четвертого і п'ятого) рівня – визнання та самореалізації. Оскільки кінцевою метою здійснення бюджетних видатків є задоволення потреб громадян, то, на наше переконання, саме ця ознака має бути покладена в основу їхнього розподілу при функціональній класифікації. Отже, відповідно до характеру потреб, на задоволення яких спрямовуються кошти, видатки місцевих бюджетів соціального призначення доцільно розмежовувати на дві групи, а саме:

– видатки бюджетів на задоволення первинних фізіологічних потреб людини та потреби в безпеці (забезпечення основ життєдіяльності). До цієї групи доцільно зараховувати видатки на охорону здоров'я, соціальне забезпечення, житлово-комунальне господарство. Вони призначені для гарантування безпеки життєдіяльності самого індивіда (охорона здоров'я) і створення безпечних умов

його проживання (житлове і житлово-комунальне господарство). Зарахування до цієї групи видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення має логічне пояснення: соціальні трансферти населенню з місцевих бюджетів призначені для приведення особистих доходів реципієнтів до мінімального гарантованого державою рівня. Через необ'єктивність соціальних гарантій в Україні, більшість коштів, які надходять до громадян як соціальні виплати з місцевих бюджетів, використовується ними на придбання найбільш необхідних товарів і послуг (продуктів харчування, одягу), тобто на забезпечення фізіологічного виживання. Тому зарахування цих видатків до першої групи є цілком закономірним;

– видатки бюджетів на забезпечення інтелектуальних і духовно-культурних потреб (просвітницькі видатки), які призначені для задоволення вторинних потреб людини (у визнанні та самореалізації). До цієї групи доцільно зараховувати видатки на освіту, фізичний та духовно-культурний розвиток, які призначені для задоволення інтелектуальних та духовно-культурних потреб індивіда. Зазвичай, отримання людиною вищого рівня освіти має гарантувати їй кар'єрний ріст, поліпшення умов праці, збільшення особистих доходів, що є проявами визнання та самореалізації. Споживання людиною духовно-культурних послуг спрямоване не на її фізіологічне виживання, а на самовдосконалення, підвищення власного культурного рівня. Отже, за своїм характером впливу на індивіда вказані видатки місцевих бюджетів є подібними, а тому їх доцільно об'єднувати в одну групу.

Інша ознака, яку доцільно покласти в основу розподілу видатків місцевих бюджетів соціального призначення, вказує на тривалість ефекту від їхнього здійснення. Згідно з нею, видатки бюджету соціального призначення пропонуємо поділити на видатки з тимчасовим та видатки зі стійким ефектом для суспільного добробуту. До першої групи доцільно зараховувати видатки місцевих бюджетів на виплату соціальних трансфертів (допомог, субсидій, компенсацій), поточні видатки на охорону здоров'я та житлово-комунальне господарство. Здійснення цих видатків веде до тимчасового покращення показників суспільного добробуту (поліпшення матеріального становища окремих категорій громадян на певний період, забезпечення роботи наявної комунальної інфраструктури), однак не має

довготривалого ефекту. Припинення бюджетних видатків викличе автоматичну втрату позитивного впливу на показники суспільного добробуту (зниження доходів певних груп населення, недоступність комунальних послуг та ін.).

До другої групи, на наш погляд, доцільно зараховувати: капітальні видатки бюджетів на охорону здоров'я, житлово-комунальне господарство, соціальне забезпечення; частину видатків на соціальний захист населення, призначених для втілення заходів з підтримки підприємництва та зайнятості; сукупні видатки бюджетів на освіту, заклади культури і духовності. Вони дають змогу на довгостроковій основі вирішувати проблему низького рівня доходів частини населення, досягти розширення якісних характеристик та доступності суспільних благ, які надаються за рахунок бюджетних коштів, а також сприяють приращенню інтелектуального і духовного потенціалу країни. Але видатки другої групи не варто цілком ототожнювати з видатками розвитку, адже навіть припинення поточного фінансування закладів освіти чи культури не викликає втрати накопиченого позитивного ефекту (приросту знань, культурного рівня розвитку). Вплив таких видатків на суспільний добробут має довгостроковий характер.

Важливим моментом розгляду теоретичних засад видатків місцевих бюджетів соціального призначення є визначення принципів їх формування. До найбільш важливих з них доцільно зарахувати принцип врахування соціальних стандартів і гарантій, достатності, стабільності, раціональності, адекватності, повноти. Принцип врахування соціальних стандартів та гарантій полягає у тому, що видатки бюджетів на надання суспільних послуг і соціальні виплати мають визначатися відповідно до науково-обґрунтованих соціальних стандартів, які характеризують мінімальні гарантовані державою обсяги споживання цих благ.

Принцип достатності тісно пов'язаний з попереднім і полягає у тому, що видатки на соціальні потреби мають плануватися і фінансуватися у таких обсягах, які дають змогу досягти не половинчастих, а необхідних результатів. Його недотримання знижує ефективність соціальної політики держави, нерідко веде до марного витрачання державних коштів та стагнації соціальних проблем.

Принцип стабільності полягає у тому, що видатки бюджетів слід розглядати як безперервний процес руху грошових коштів, пов'язаний із забезпеченням стабільної діяльності бюджетних установ, які задіяні у наданні суспільних послуг. Виняткової ваги його дотримання має при здійсненні видатків розвитку, оскільки часто нестабільне фінансування цільових програм чи інвестиційних проектів у соціальній сфері обумовлює недосягнення запланованих результатів. Відтак, має місце зниження ефективності використання бюджетних коштів та низький рівень задоволення суспільних потреб.

Похідним від попереднього принципу є принцип раціональності, який передбачає вимогу ефективного використання коштів місцевих бюджетів, які направляються на соціальні потреби. Як стверджує В. Андрущенко: «наукою доведено, що соціальна сфера – це політизована економіка, де рішення мало залежать від економістів» [3, с. 53]. Тому бюджетні видатки мають бути досліджені на предмет їх ефективного використання, адже без належної оцінки результатів діяльності суспільного сектору важко відповісти на запитання про оптимальний баланс між ним та приватним сектором [49, с. 68].

Дотичними до принципу достатності видатків соціального призначення є принцип їхньої адекватності. Його зміст полягає в тому, що при взятті соціальних зобов'язань держава має керуватися як суспільними пріоритетами населення, так і економічними можливостями. Декларування надмірних соціальних обов'язків за відсутності для цього економічних передумов веде до розпорошення бюджетних коштів між різними програмами та заходами, консервації соціальних проблем, а також може спричинити розбалансування доходів і видатків бюджету та погіршення основних макроекономічних індикаторів.

Видатки місцевих бюджетів соціального призначення мають також здійснюватися з дотриманням принципу повноти. Його зміст полягає у тому, що всі видатки органів місцевої влади і самоврядування, пов'язані з фінансуванням закладів соціальної сфери, соціального захисту і соціального забезпечення, житлово-комунального господарства мають бути відображені у видатковій

частині відповідного бюджету, а розпорядники та одержувачів бюджетних коштів не можуть здійснювати інші видатки понад ті, які передбачені бюджетом.

Підсумовуючи розкриття сутнісних питань, можемо констатувати, що видатки місцевих бюджетів соціального призначення є багатоаспектним, складним економічним явищем. Будучи засобом реалізації соціальної функції держави та, водночас, інструментом вияву функцій суспільних фінансів, вони розкривають свою складну економічну природу. Вагома економічна й суспільна значимість питань, пов'язаних із здійсненням видатків соціального призначення з місцевих бюджетів, різноманітність підходів до розуміння їх змісту, структури та призначення вимагає активних наукових досліджень з цієї проблематики з метою формування теоретичного базису для підвищення ефективності використання обмежених державних коштів та рівня задоволення суспільних потреб.

1.2. Організаційно-правове забезпечення видатків місцевих бюджетів соціального призначення

Розкриття теоретичних засад видатків місцевих бюджетів соціального спрямування передбачає не лише дослідження термінологічного апарату, принципів та ознак класифікації, але й питання формування відповідного правового базису та механізму їхнього здійснення у бюджетній практиці. Розвинена система соціального і бюджетного законодавства, яке регламентує фінансові аспекти забезпечення соціально-економічних і духовно-культурних прав громадян є однією з невід'ємних ознак сучасної соціальної держави, створює її надійне правове підґрунтя. Найбільш повно своє вираження правова основа соціальної держави отримує у Конституції, кодексах, законах та підзаконних актах, які встановлюють соціальні гарантії у галузі оплати праці, соціального захисту, освіти тощо [70, с. 51], а також у правових документах, які визначають джерела, форми та методи їхнього фінансування.

Незважаючи на багаторічну практику, правове поле щодо здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення залишається не повністю сформованим і постійно удосконалюється. До нього належать законодавчі норми, які безпосередньо регламентують процес планування і використання коштів місцевих бюджетів на соціальні потреби, а також законодавство, яке визначає рівень соціальних зобов'язань держави, встановлює показники соціальних стандартів і гарантій у різних сферах суспільного життя. Відтак, усі нормативно-правові акти, які впливають на практику здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення, на наш погляд, можна згрупувати таким чином:

– законодавчо-нормативні акти непрямої дії, які закріплюють зобов'язання держави щодо реалізації соціальних прав громадян, визначають пріоритети державної політики у соціальній сфері і безпосередньо визначають рівень соціальних гарантій і соціальних стандартів, на підставі яких здійснюється планування видатків місцевих бюджетів соціального призначення. До цієї групи належать правові акти, які доцільно розмежовувати на такі підгрупи:

а) ратифіковані міжнародні договори, які закріплюють зобов'язання держави у царині соціальних прав людини. До цієї групи доцільно зараховувати Загальну декларацію про права людини ООН (1948 р.), Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.), Декларацію про права інвалідів (1975 р.), Конвенцію про права дитини (1989 р.), Європейську соціальну хартію (1996 р.) та ін.

Більшість міжнародних договорів є рамковими і передбачають достатньо гнучкі соціальні стандарти, орієнтовані на держави з різним рівнем соціально-економічного розвитку. Так, відповідно до норм Загальної декларації про права людини, в Україні гарантується право на достатній життєвий рівень для кожного громадянина та членів його сім'ї, соціальне забезпечення людини у випадку реалізації соціальних ризиків (безробіття, хвороби, втрати доходу та ін.) (ст. 25). Згідно норм Європейської соціальної хартії, Україна зобов'язується гарантувати право дітей на усебічну підтримку з боку держави, захист вразливих верств населення від бідності та соціального відчуження (ст. 14-17, 30) [97].

Разом з тим, Україна вибірково підходить до ратифікації міжнародних договорів, які передбачають більш високі соціальні стандарти, враховуючи при цьому, перш за все, фінансові можливості бюджетів та системи соціального страхування. Так, саме відсутність економічних передумов зумовлює відкладення визнання Україною норм Європейської соціальної хартії щодо права на соціальне забезпечення і соціальну допомогу [292, с. 10]. Проблемою є непослідовність в імплементації міжнародних договорів, оскільки у переважній більшості закони про їхню ратифікацію приймаються без внесення відповідних змін до чинного законодавства та відсутність належного моніторингу за виконанням уже взятих державою зобов'язань;

б) Конституція України та базове законодавство, яке визначає спрямування державної політики щодо реалізації соціальних прав громадян. Крім Основного закону, до цієї групи, на наш погляд, належать Закони України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» (2000 р.), «Про соціальні послуги» (2003 р.), «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (1991 р.), «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» (1992 р.), «Про освіту» (1991 р.), «Основи законодавства про охорону здоров'я» (1992 р.), «Про культуру» (2010 р.) тощо. Наприклад, Основний закон серед інших характеристик визначає Україну як соціальну державу, що передбачає її першочергову орієнтацію на задоволення соціально-економічних прав людини. Відтак, держава визнає свою відповідальність за економічне та соціальне благополуччя своїх громадян, гарантує доступність та безкоштовність освіти, охорони здоров'я, програм соціального захисту для усіх громадян [132].

Але закріплені у Конституції України зобов'язання вступають у протиріччя з економічними можливостями держави щодо їхнього забезпечення. Це змушує уряд, всупереч конституційним зобов'язанням, які не допускають звуження соціальних прав громадян, нерідко призупиняти дію норм окремих законодавчо-нормативних актів із соціального забезпечення задля збереження збалансованості бюджетної системи. Зазвичай, такі дії отримують різко негативну оцінку у суспільстві, яке традиційно орієнтоване на патерналізм з боку держави. Разом з

тим, слід визнати, що окремі форми соціального захисту (пільги, компенсації), які фінансуються за рахунок коштів бюджетів усіх рівнів, виступають не гарантією достатнього життєвого рівня, а надають привілейоване становище окремим категоріям громадян, провокуючи соціальне невдоволення [292, с. 17]. З іншого боку, ряд положень Конституції України (щодо неможливості скорочення мережі державних лікувальних закладів) стримують проведення реформ у соціальній сфері, утруднюють диверсифікацію джерел та впровадження нових способів фінансування закладів, які надають суспільні послуги.

Законом України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» регламентується не лише їхній перелік та принципи формування, але й джерела фінансового забезпечення. Зокрема, у розділі IV цього Закону місцеві бюджети визначено одним із джерел фінансування соціальних гарантії. Саме державні соціальні стандарти і нормативи мають бути основою для розрахунку видатків місцевих бюджетів на соціальні цілі, розробки загальнодержавних і місцевих програм соціального розвитку [218]. При недостатності фінансового ресурсу місцевих бюджетів на надання декларованих соціальних гарантії в повному обсязі, держава надає фінансову підтримку місцевому самоврядуванню за рахунок коштів державного бюджету. Втім, частина декларованих соціальних стандартів і в сучасних умовах залишається не розробленою, що не дає змогу встановити обґрунтовану потребу в коштах на надання суспільних послуг [140, с. 65] і знижує ефективність виконання місцевих бюджетів за видатками.

Одним з новаторських законодавчо-нормативних актів чинної правової бази, яка впливає на практику здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення є Закон України «Про соціальні послуги». Цей документ визначає організаційні, правові та фінансові засади надання соціальних послуг особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги [254]. Прийняття Закону стало поворотним моментом соціальної політики держави, адже засвідчило зміну акцентів у політиці соціального забезпечення від призначення пільг і соціальних виплат до надання адресних соціальних послуг.

Крім вищеназваних правових документів, до другої підгрупи належать закони та підзаконні акти, які регламентують функціонування галузей соціальної сфери. Крім регулювання суспільних відносин, пов'язаних з наданням громадян суспільних послуг, ці документи визначають підстави для фінансування закладів, які їх надають за рахунок коштів місцевих бюджетів. Зокрема, у ст. 18 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» до джерел фінансування охорони здоров'я зараховано республіканський бюджет АР Крим, бюджети місцевого та регіонального самоврядування. Кошти місцевих бюджетів спрямовуються на забезпечення населенню гарантованого рівня медико-санітарної допомоги, реалізацію державних цільових і місцевих програм охорони здоров'я відповідно до науково обґрунтованих нормативів [191].

Ст. 12 Закону визначено, що обсяг бюджетних видатків на охорону здоров'я має забезпечувати покриття наукового обґрунтованих потреб галузі та складати не менше 10% національного доходу країни. На думку З. Лободіної, законодавче закріплення чіткої ставки національного доходу для фінансування галузі охорони здоров'я суперечить ст. 95 Конституції України та реалізується не сповна [154, с. 105-106]. Так, у 2009 році відповідно до цієї вимоги, видатки бюджетів на охорону здоров'я мали б скласти близько 78,7 млрд. грн. [110], тоді як фактичні видатки зведеного бюджету становили 36,6 млрд. грн. [59], або 47% від необхідного. Отже, ця норма законодавства має суто декларативний характер і не враховує економічні реалії. Крім цього, зважаючи на світову практику, більш об'єктивним було б використання нормативу фінансування у відношенні до валового внутрішнього продукту країни [154, с. 107].

Закон України «Про освіту» регулює суспільні відносини у галузі загальної та професійної освіти громадян. Повноваження органів місцевого самоврядування у царині управління освітою закріплені у ст. 14 цього Закону, а ст. 61 визначає місцеві бюджети одним із джерел фінансування навчальних закладів та установ, організацій і підприємств системи освіти [247]. Як і щодо фінансування охорони здоров'я, у документі задеклароване обов'язкове фінансування освіти за рахунок коштів бюджетів усіх рівнів в обсязі не менше 10% від національного доходу.

Фактично у 2009 році на потреби галузі з державного і місцевих бюджетів було направлено 66,8 млрд. грн., або 85% від заявленого рівня [59]. Декларативний характер мають також інші норми Закону України «Про освіту», зокрема, ст. 57, яка встановлює додаткові виплати працівникам освіти. З року в рік при затвердженні державного бюджету її дія зупиняється чи виконується частково через відсутність у бюджетах необхідних для цього фінансових ресурсів [146, с. 142].

Відповідно до положень Закону України «Про культуру», місцеві бюджети визначені одним з головних джерел фінансування закладів, які задовольняють духовно-культурні потреби громадян [243]. Питання фінансування і забезпечення господарської діяльності закладів культури регулює розділ V Закону. Зауважимо, що до 2010 року у чинному законодавстві містилась норма, згідно якої держава зобов'язувалась забезпечити бюджетні видатки на розвиток галузі на рівні не менше 8% національного доходу [190]. Зважаючи на те, що у жодній країні світу поки не досягнуто таких показників, а рівень суспільних видатків на культурну сферу у провідних державах Європи перебуває в межах 1% ВВП [75, с. 156], цей норматив був найбільш необґрунтованим серед усіх галузей соціальної сфери. Для прикладу, у 2009 році згідно вимог законодавства на фінансування культури необхідно було витратити 63,0 млрд. грн. при фактичних обсягах видатків у 4,8 млрд. грн. (7,6% від необхідного) [59]. Відтак, вилучення цього зобов'язання у Законі України «Про культуру» є цілком раціональним кроком;

в) законодавство та підзаконні акти, які безпосередньо регулюють питання соціального захисту населення та функціонування соціальної сфери. До цієї групи доцільно зараховувати Закони України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (1992 р.), «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» (2000 р.), «Про соціальний захист дітей війни» (2004 р.), «Про загальну середню освіту» (1999 р.), «Про позашкільну освіту» (2000 р.), «Про бібліотеки і бібліотечну праву» (1995 р.) та ін. Так, відповідно до норм перших двох із названих правових актів, здійснюється призначення соціальних допомог малозабезпеченим сім'ям і сім'ям з дітьми, які фінансуються за рахунок субвенцій з державного бюджету.

Від принципів та критеріїв надання цих виплат залежать розміри видатків на виконання відповідних делегованих повноважень органів місцевої влади.

Відповідно до норм розділу VIII Закону України «Про загальну середню освіту» [222], розділу VII Закону України «Про дошкільну освіту» [221] та інших галузевих законів, утримання та матеріально-технічне забезпечення закладів соціальної сфери здійснюється за рахунок коштів їхніх засновників. Зважаючи на те, що відповідно до чинного законодавства, управління більшістю цих установ належить до компетенції органів місцевої влади і самоврядування, саме місцеві бюджети є головним джерелом їхнього фінансування;

– законодавство, яке регламентує компетенцію місцевих органів влади і самоврядування щодо здійснення видатків місцевих бюджетів. До цієї групи правових актів слід зараховувати Закони України «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997 р.), «Про місцеві державні адміністрації» (1999 р.) та ін. Перший із названих документів конкретизує правовий статус, порядок організації та повноваження органів місцевого самоврядування. Так, у ст. 28, 30, 32, 34 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначено повноваження органів місцевого самоврядування з управління закладами сфери житлово-комунального господарства, освіти, охорони здоров'я і культури, реалізації програм соціального забезпечення та їхнього фінансування з місцевих бюджетів. Право на розпорядження коштами місцевих бюджетів для здійснення повноважень органів місцевого самоврядування закріплене у ст. 64 цього Закону.

За нормами цього Закону, повноваження органів місцевого самоврядування відповідно до принципу субсидіарності поділено на власні (самоврядні) та делеговані. Згідно чинного законодавства, під принципом субсидіарності розуміють розподіл видатків між бюджетами, який ґрунтується на необхідності максимально можливого наближення надання гарантованих послуг до їх безпосереднього споживача [46]. У світовій практиці субсидіарність передбачає надання переваги у фінансуванні соціальної сфери громадським інститутам у порівнянні з державними, і тільки за їхньої відсутності створюються відповідні державні установи [99]. Тому в Україні фінансування закладів соціальної сфери і

соціального забезпечення віднесено до компетенції місцевих органів влади.

Відповідно до вітчизняної практики, в Україні не створюються виконавчі органи обласних і районних рад, а безпосереднє здійснення видатків місцевих бюджетів передається ними до компетенції місцевих державних адміністрацій. Згідно норм Закону України «Про місцеві державні адміністрації», вони наділені такими делегованими повноваженнями щодо видатків соціального призначення:

- складати, подавати на затвердження і виконувати відповідний місцевий бюджет, в тому числі й за видатками на соціальні цілі;
- здійснювати розрахунок та подавати до органів виконавчої влади вищого рівня пропозиції щодо розмірів дотацій і субсидій, дані про зміни складу об'єктів, які підлягають бюджетному фінансуванню;
- здійснювати фінансування закладів соціальної сфери та соціального захисту населення, які передані їм в управління, а також заходів, пов'язаних з розвитком житлово-комунального господарства;
- мобілізувати кошти для будівництва, розширення, реконструкції, ремонту та утримання закладів соціальної сфери та соціального забезпечення, житлово-комунальних об'єктів тощо [244].

Норми вищерозглянутих правових актів, які визначають компетенцію місцевого самоврядування і місцевих державних адміністрацій та базована на їхній основі практика поділу повноважень на власні та делеговані досить широко дискутуються у науковій літературі. На думку проф. В. Дем'янишина, ці закони суперечать Конституції України та вимогам сьогодення, адже не дають чіткої відповіді на питання про розмежування функцій між державною владою, регіонами та місцевим самоврядуванням [81, с. 107]. В. Приходько стверджує, що вони містять багато рудиментарних положень, успадкованих від командно-адміністративної системи, а їхня реалізація руйнує самоврядування, бо нестача фінансових ресурсів не дає змоги забезпечити управління комунальним господарством і здійснювати власні соціальні програми [211]. О. Кириленко вказує на те, що делеговані повноваження перевищують за своїм значенням та обсягами фінансування власні повноваження органів місцевого самоврядування.

Це перешкоджає останнім вирішувати різноманітні питання місцевого значення [122, с. 22]. Відтак, проблема усунення правових колізій у законодавстві, яке регламентує розподіл відповідальності та фінансових ресурсів місцевих органів влади щодо задоволення суспільних потреб громадян ще потребує вирішення;

– законодавство, яке регламентує бюджетні відносини та безпосередньо регулює процес здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення. До таких нормативних актів доцільно зараховувати Бюджетний кодекс України (2010 р.), Концепцію реформування місцевих бюджетів (2007 р.), Основні напрями бюджетної політики на наступний бюджетний період, рішення місцевих рад про затвердження відповідного місцевого бюджету, Постанови КМУ «Деякі питання розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів» (2010 р.), «Про затвердження Порядку фінансування видатків місцевих бюджетів на здійснення заходів з виконання державних програм соціального захисту населення за рахунок субвенцій з державного бюджету» (2002 р.), «Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ» (2002 р.) та інші документи. Найважливішим правовим актом, який регламентує практику здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення є Бюджетний кодекс України. У розділі III цього документа врегульовано склад і порядок формування доходів місцевих бюджетів, критерії розмежування, склад та порядок планування їхніх видатків та інші аспекти бюджетного процесу на місцевому рівні [46]. Ст. 86 Бюджетного кодексу визначає критерії, за якими здійснюється розмежування видатків між місцевими бюджетами, до яких належать принципи повноти надання гарантованих послуг та наближення їх до безпосереднього споживача. Відповідно до них, видатки місцевих бюджетів підлягають розподілу на три групи:

– видатки на функціонування бюджетних установ та реалізацію заходів, які забезпечують необхідне першочергове надання гарантованих послуг, і які розташовані найближче до споживачів;

– видатки на функціонування установ і втілення заходів, які забезпечують надання основних гарантованих послуг для всіх громадян України;

– видатки на функціонування бюджетних установ та реалізацію заходів, які забезпечують гарантовані послуги для окремих категорій громадян, або реалізацію програм, потреба в яких існує в усіх регіонах України [46].

Більш ширше склад видатків місцевих бюджетів деталізується у наступних статтях Бюджетного кодексу України. Зокрема, у ст. 88-90 сформульовано перелік видатків місцевих бюджетів на реалізацію загальнодержавних програм у сфері освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення та ін., а ст. 91 подає склад видатків на здійснення відповідних програм місцевого значення.

Зауважимо, що закріплені у Бюджетному кодексі критерії розмежування та склад видатків місцевих бюджетів піддаються критиці у науковій літературі. Так, на думку В. Дем'янишина та Г. Лопушняк, незважаючи на достатньо виразний розподіл видатків у розрізі власних і делегованих повноважень, конкретизація джерел їхнього здійснення не проведена, що утруднює ефективне виконання функцій органів місцевого самоврядування [156, с. 104]. О. Бухтіяров зазначає, що критерії розподілу фінансування видатків з різних бюджетів не є чіткими, а саме їх розмежування не дає відповіді, які з них забезпечують необхідне першочергове надання суспільних послуг, розташованих ближче до споживачів, а які призначені для надання основних суспільних послуг, гарантованих для усіх громадян [42, с. 416]. О. Кузьменко доповнює попередню тезу, стверджуючи, що відмінність між цими групами видатків може трактуватися неоднозначно, адже обидва види видатків передбачають фінансування бюджетних установ та заходів, які забезпечують надання гарантованих державою суспільних послуг [141, с. 134]. Відтак, питання розмежування першочергових та неосновних видів суспільних послуг у чинному законодавстві залишається актуальним та невирішеним.

Характерною ознакою вітчизняної бюджетної практики є невідповідність делегованих повноважень органів місцевої влади і наявних у їх розпорядженні фінансових ресурсів. Як зазначає О. Кириленко, традиційною вже стала практика ухвалення загальнодержавних програм без належного фінансового забезпечення; передача фінансування окремих видатків з державного на місцеві бюджети [122, с. 22]; використання власних доходів місцевого самоврядування на здійснення

видатків за делегованими повноваженнями. Тому врегулювання питань розподілу міжбюджетних трансфертів має винятково важливе значення.

В Україні розподіл міжбюджетних трансфертів між державним і місцевими бюджетами та між місцевими бюджетами різних рівнів здійснюється відповідно до формули, затвердженої Постановою КМУ «Деякі питання розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів» [85]. Оскільки кожна адміністративно-територіальна одиниця має свої особливості існування й розвитку і, відповідно, вартість надання суспільних послуг у територіальному розрізі може суттєво різнитися, тому формула розподілу міжбюджетних трансфертів передбачає використання цілого комплексу коригуючих коефіцієнтів.

Хоча запровадження з 2001 року формульного порядку розрахунку дотацій вирівнювання було прогресивним кроком і сприяло більш прозорому розподілу бюджетних ресурсів між бюджетами різних рівнів та регіонами країни, практика його використання обґрунтовано критикується науковцями. Так, О. Пищуліна стверджує, що більшість нормативів бюджетної забезпеченості базуються або на фактичних даних попередніх періодів, або на інтуїтивній величині [204]. Їхнє визначення здійснюється не методом прямого розрахунку на основі врахування потреб у коштах бюджетних установ, а «зворотним» шляхом – коли загальний прогнозний обсяг видатків на визначену мету з усіх місцевих бюджетів ділиться на сукупний контингент одержувачів суспільних послуг [121, с. 29].

Далекими від досконалості залишаються також норми про використання коригуючих коефіцієнтів до формули розподілу трансфертів. Фактичні розміри коригуючих коефіцієнтів щорічно затверджуються Кабінетом Міністрів України шляхом внесення змін та доповнень до відповідної постанови. Крім цього, окремі показники, які використовуються при визначенні коефіцієнтів, характеризуються значною мінливістю, що вимагає їхнього постійного уточнення та повторних розрахунків [74, с. 166]. Хоча вищеназваний нормативний акт став чинним тільки на початку 2011 року, на кінець року він уже двічі піддавався коригуванню. І при цьому, на думку Української асоціації районних та обласних рад, він залишається не завершеним, адже не враховує важливих моментів [255]. Таким чином, норми

Постанови, яка затверджує методику розподілу міжбюджетних трансфертів спричиняють нестабільність бюджетного законодавства, ускладнюють розрахунок обсягів міжбюджетних трансфертів, унеможливають проведення об'єктивного аналізу виконання місцевих бюджетів у розрізі років.

Важливим правовим актом, який впливає на практику здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення є Наказ ДКУ «Про затвердження Порядку казначейського обслуговування місцевих бюджетів» (2002 р.) [232]. Згідно цього документа, з липня 2002 року в Україні впроваджено казначейську форму виконання місцевих бюджетів за видатками, а її процедурні моменти відображені у розділі 4. Зважаючи на поставлені перед Державною казначейською службою України завдання щодо сприяння реалізації бюджетної політики місцевого самоврядування і ефективного управління коштами місцевих бюджетів, в ході обслуговування місцевих бюджетів за видатками вона здійснює: операції з коштами місцевих бюджетів; розрахунково-касове обслуговування розпорядників і одержувачів бюджетних коштів; фінансовий контроль за проведенням платежів; ведення бухгалтерського обліку й складання звітності про виконання місцевих бюджетів та інші функції.

Разом з тим, в сучасних умовах в процесі казначейського обслуговування видатків місцевих бюджетів виникає низка проблемних моментів, обумовлених недоліками чинної правової бази, а саме: неприйняття органами ДКС України бюджетного розпису видатків бюджету до обслуговування без його затвердження районним фінансовим управлінням, що суперечить нормам Бюджетного кодексу України та Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»; одноосібне вирішення органами ДКС України питання щодо доцільності фінансування тих чи інших видатків шляхом внесення змін до рішення місцевих рад, що порушує норми не лише Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», але і Конституції України; самостійне прийняття рішення про призупинення операцій з рахунками при виконанні видатків місцевого бюджету та ін. [297, с. 261].

До нормативно-правових актів, які регламентують практику здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення та сприяють підвищенню

ефективності використання бюджетних коштів належить Концепція застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі [257]. Вона передбачає порядок формування, структуру та результативні показники бюджетних програм в ході виконання місцевого бюджету. Реалізація цього документа має на меті запровадження програмно-цільового методу в практику виконання місцевих бюджетів і встановлення прямого зв'язку між обсягами виділених коштів та результатами їхнього використання.

Хоча прийняття Концепції відбулося у 2002 році, широкого використання програмно-цільовий метод виконання місцевих бюджетів досі не отримав. Тільки у 2010 році на базі АР Крим, Житомирської, Луганської, Львівської областей було проведено експеримент із запровадження елементів цього методу в бюджетний процес. Апробація програмно-цільового методу проводилася саме щодо видатків соціального призначення, адже згідно експерименту було передбачено складання бюджетних програм у галузі освіти та охорони здоров'я [347].

За результатами експерименту було розроблено ряд правових документів щодо повноцінного використання бюджетних програм при виконанні місцевих бюджетів, а саме: Інструкції про статус та особливості участі у бюджетному процесі відповідальних виконавців бюджетних програм місцевих бюджетів; Правила складання паспортів бюджетних програм місцевих бюджетів, квартального та річного звітів про їхнє виконання, здійснення моніторингу та аналізу виконання бюджетних програм, оцінки ефективності бюджетних програм та інші. Крім цього, у другій половині 2010 року наказами Міністерства фінансів України було затверджено Типові переліки бюджетних програм і результативних показників їх виконання для місцевих бюджетів у різних галузях соціальної сфери та соціального забезпечення [238; 239; 237; 240]. Ними передбачено оцінювання результатів виконання бюджетних програм за кількома групами показників: затрат, продукту, ефективності та якості. Однак, перелік конкретних індикаторів для проведення оцінювання має дискусійний характер, оскільки вони нерідко суперечать економічному змісту понять «витрати» та «ефективність».

У більшості пропонованих типових переліків до числа показників витрат

зараховано кількість установ, які надають певні суспільні послуги, чисельність їхнього персоналу тощо. Між тим, відповідно до П(С)БО1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» витрати – це зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які викликають зменшення власного капіталу [230]. В науковій літературі під витратами розуміють: «...грошову оцінку вартості ...ресурсів на виробництво та реалізацію за певний період часу» [296, с. 376]; «...виражений у грошовому вимірі обсяг ресурсів, використаних на виробництво і збут продукції» [323, с. 7]; «...ресурси, які використовуються для досягнення цілей» [337, с. 991]. Відтак, у більшості підходів витрати визначено як певний обсяг ресурсів у грошовому вимірнику. Зважаючи на це, використання кількісних показників мережі закладів соціальної сфери чи їх персоналу при оцінюванні витрат бюджетних програм вважаємо необґрунтованим.

Поряд з цим, недостатньо продуманими, на наш погляд, є також показники ефективності виконання бюджетних програм. Нерідко до числа таких індикаторів зараховано дані, які характеризують кількісні параметри використання основних фондів закладів соціальної сфери (наприклад, завантаженість ліжкового фонду, середній термін перебування на лікуванні, діто-дні відвідування закладів освіти та ін.) і опосередковано характеризують ефективність використання коштів бюджету на виконання бюджетної програми. Більше того, в окремих випадках вони можуть стимулювати розпорядників бюджетних коштів до необґрунтованого завищення показників діяльності (збільшення термінів госпіталізації, приписування кількості книговидач, збільшення кількості дітей, які «відвідують» заклади позашкільної освіти та ін.). Зважаючи на те, що показники ефективності мають характеризувати отриманий результат в розрахунку на одиницю витрачених бюджетних коштів, вважаємо, що перелік результативних показників виконання бюджетних програм потребує ґрунтовного перегляду і коригування.

Дослідження нормативно-правової бази регулювання видатків місцевих бюджетів соціального призначення виявило низку проблем у цій сфері, а саме:

– вибірковість та непослідовність в імplementації норм міжнародних договорів, які закріплюють зобов'язання держави щодо соціальних прав людини;

- нерозробленість значної частини соціальних стандартів, які мають бути основою для розрахунку фінансових нормативів бюджетної забезпеченості при плануванні видатків на соціальні потреби;
- декларативний характер норм, які характеризують зобов'язання держави щодо мінімального рівня фінансування галузей соціальної сфери, які продукують суспільні послуги для населення;
- суперечності у нормативно-правових актах, які регламентують розподіл повноважень і відповідальність органів місцевої влади і самоврядування щодо реалізації соціальних прав громадян;
- нестабільність, складність та вибіркового характеру законодавчих норм, які регламентують розподіл міжбюджетних трансфертів між державним і місцевими бюджетами та між місцевими бюджетами різних рівнів;
- необґрунтованість значної частини показників, які використовуються для проведення оцінки результатів виконання бюджетних програм та ін.

Зважаючи на ці та інші недоліки законодавчої бази, яка регулює процес здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення, її можна охарактеризувати як незавершену. Усунення правових колізій у законодавстві, підвищення наукової обґрунтованості правових норм буде сприяти підвищенню ефективності використання обмежених ресурсів місцевих бюджетів та більш повному задоволенню соціальних потреб громадян.

Поряд із формуванням необхідної правової бази, важливою передумовою належного здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення є формування відповідного механізму. В економічній літературі достатньо широко вживаються поняття з ключовим терміном «механізм»: господарський механізм, фінансовий чи бюджетний механізм, механізм фінансування тощо. Однак, хоча в окремих наукових працях зроблено спробу оцінити взаємозв'язок між цими поняттями [81, с. 225-246], чіткого розмежування їх змісту досі не проведено. У тлумачних словниках під поняттям «механізм» розуміють систему, устрій, який визначає порядок певного виду діяльності [189; 138, с. 401], послідовність станів, процесів, які визначають певну дію, явище [101]. В економічній теорії механізм

прийнято трактувати як певну сукупність форм та методів впливу на предмет дослідження для досягнення визначених результатів [298, с. 246-247].

Поняття «механізм використання коштів бюджету» широко застосовується у бюджетному законодавстві, де його ототожнюють з порядком фінансування певних заходів. Натомість проф. В. Дем'янишин визначає механізм використання бюджетних коштів як складову бюджетного механізму держави, яка являє собою сукупність методів, форм, важелів, інструментів, стимулів і санкцій, які забезпечують використання бюджетного фонду держави. Він наголошує на необґрунтованості його ототожнення з бюджетним фінансуванням [81, с. 235].

Поділяючи позицію В. Дем'янишина щодо приналежності механізму використання коштів бюджету до складу бюджетного механізму, Т. Куценко наділяє його іншим змістом. На її думку, складовими цього механізму є методи використання грошових ресурсів держави (метод установлення порядку використання коштів, метод установлення бюджетних нормативів і лімітів використання грошових коштів та інші), а також бюджетні стимули та санкції [148, с. 62-63]. Вважаємо, що такий підхід звужує зміст поняття «механізм використання бюджетних коштів» та може бути предметом дискусії.

Щодо поняття «механізм здійснення видатків бюджету», то воно практично не зустрічається у літературних джерелах, а тому потребує більш детальної уваги. Вважаємо, що його недоцільно ототожнювати з механізмом використання коштів бюджету, оскільки ці поняття співвідносяться між собою як загальне і часткове. На нашу думку, здійснення видатків передбачає не лише безпосереднє витрачання коштів бюджету на передбачені цілі у розрізі форм (кошторисного фінансування, інвестування або надання трансфертів), але і розрахунок необхідного їх обсягу (планування видатків) та проведення оцінки результатів (аналізу ефективності). Отож, можемо говорити про механізм здійснення видатків бюджету як про доволі складну структуру, яка забезпечує чітку послідовність і методи дій відповідних державних органів у процесі розподілу і використання бюджетного фонду.

Розглядаючи механізм здійснення видатків бюджету як систему, послідовність дій впливу на об'єкт, у його складі можна виділити такі підсистеми:

забезпечувальну, оперативну та ретроспективну. Адаптуючи цей підхід до меж об'єкта нашого наукового інтересу, у механізмі здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення доцільно виділяти такі підсистеми (рис. 1.1):

Рис. 1.1. Складові елементи механізму здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення¹

Примітка: 1 – складено автором за [81, с. 244].

Суб'єктами механізму здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення є органи місцевої влади і самоврядування, установи та організації, які згідно з законодавством задіяні у процесі використання коштів місцевого бюджету на соціальні цілі. Об'єктом цього механізму є бюджетні кошти, які направляються на фінансування діяльності закладів соціальної сфери, житлово-комунального господарства, а також кошти місцевих бюджетів на реалізацію заходів соціального захисту та соціального забезпечення.

Усі складові механізму здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення взаємопов'язані, але кожна містить провідний елемент. Так, у забезпечувальній підсистемі ним виступає планування і прогнозування видатків. Визначення об'єктивної потреби у коштах на надання суспільних послуг є

необхідною передумовою ефективного виконання місцевих бюджетів за видатками.

Проблематика бюджетного планування достатньо широко розглядається у науковій літературі, однак узгоджених позицій щодо його розуміння поки не розроблено. Науковці переважно пояснюють зміст не безпосередньо поняття «планування видатків», а більш широкого терміну «бюджетне планування». Виокремивши з досліджуваних дефініцій головну складову, з'ясовуємо, що під плануванням видатків розуміють: науково обґрунтований процес визначення напрямів використання бюджетних ресурсів [53, с. 60]; інструмент системи фінансового управління, спрямованого на підвищення ефективності, дієвості та прозорості державного сектору шляхом встановлення бюджетних цілей [47, с. 148]; науково обґрунтований процес визначення напрямів використання централізованих фондів грошових коштів [44, с. 38]; комплекс організаційно-технічних, методичних і методологічних заходів із визначення видатків бюджету, які перерозподіляються через централізовані фонди коштів органів місцевого самоврядування [329, с. 154-155] та ін.

Отже, ключовими термінами, які розкривають зміст «планування видатків» є такі: науково обґрунтований процес; комплекс заходів; визначення напрямів використання коштів. Специфіка видатків соціального призначення полягає у тому, що вони мають, з однієї сторони, базуватися на соціальних стандартах і нормативах та, з іншої сторони, враховувати суспільні пріоритети витрачання коштів. Звідси, планування видатків місцевих бюджетів соціального призначення, на наш погляд, доцільно характеризувати як комплекс заходів, які реалізуються в ході науково обґрунтованого процесу визначення обсягів і напрямів використання коштів місцевих бюджетів на здійснення видатків соціального призначення відповідно до соціальних стандартів та пріоритетів суспільства.

Планування видатків соціального призначення здійснюється за допомогою багатьох методів: коефіцієнтів, нормативного, балансового, програмно-цільового [182], постатейного [100, с. 59]. О. Сунцова наводить також інші методи, які можуть бути використані при визначенні напрямів використання коштів місцевих

бюджетів: «групової згоди», «Дельфі», аналізу часових рядів, економетричного моделювання та інші [312, с. 239-240]. О. Буткевич пропонує здійснювати розрахунок видатків місцевих бюджетів соціального призначення на підставі оцінювання можливих втрат від реалізації соціальних ризиків [41, с. 142-149]. Разом з тим, безпосереднє планування видатків здійснюється у вітчизняній бюджетній практиці на основі поєднання кількох методів, а саме нормативного, балансового, програмно-цільового. Такий підхід дає змогу досягти належного рівня об'єктивності розрахованих показників та, водночас, забезпечити ефективне використання коштів місцевих бюджетів.

Провідним елементом оперативної підсистеми механізму здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення є бюджетне фінансування. Не зважаючи на наявність багатьох позицій щодо його трактування, у науковій літературі сформувався достатньо узгоджений підхід до виокремлення основних його елементів. Пояснення змісту бюджетного фінансування як безповоротного, безплатного виділення коштів з бюджету подають В. Базилевич і Л. Баластрик [6, с. 252-253], О. Василик [52, с. 137], С. Мочерний [94, с. 127]. Близькі за змістом дефініції бюджетного фінансування знаходимо у працях А. Загороднього [104, с. 47], В. Загорського [331, с. 112], А. Монаєнка [179, с. 6], В. Дем'янишина [80, с. 37]. Метою бюджетного фінансування науковці називають: розвиток економіки, соціальної сфери [52, с. 137]; виконання загальнодержавних функцій, функцій місцевого самоврядування і забезпечення функціонування бюджетних установ [179, с. 76]; здійснення державних замовлень, виконання державних програм, утримання державних і комунальних установ й організацій [83, с. 55].

Звужуючи зміст розглянутих дефініцій до меж предмета нашого наукового інтересу, вважаємо, що при здійсненні видатків соціального призначення слід виділяти їх проміжну та кінцеву мету. Перша полягає у забезпеченні належної реалізації бюджетних програм у тих сферах суспільного життя, які забезпечують задоволення індивідуальних і колективних потреб громадян. Кінцевою ж метою здійснення соціальних видатків бюджету, на наш погляд, має бути підвищення суспільного добробуту. Зважаючи на наведені міркування, вважаємо за доцільне

розуміти під фінансуванням видатків місцевих бюджетів соціального призначення безповоротне і безплатне виділення коштів з місцевих бюджетів на реалізацію загальнодержавних і місцевих програм у галузях освіти, охорони здоров'я, культури і соціального забезпечення, житлово-комунального господарства, спрямованих на забезпечення матеріальних і духовно-культурних потреб громадян з метою підвищення суспільного добробуту.

Вихідним і найбільш дискусійним елементом ретроспективної підсистеми механізму здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення є аналіз і контроль їх ефективності. Але як в науковій літературі, так і в бюджетній практиці поки немає чіткого розуміння завдань, принципів та методології проведення оцінки ефективності видатків бюджету, тривають пошуки показників, які б об'єктивно характеризували зв'язок між динамікою виділених з бюджету коштів та отриманими результатами. Оскільки проблематика оцінки ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення буде більш ґрунтовно розглянута у п. 1.3, вважаємо за доцільне не зупинятися на ній у цьому питанні.

Підсумовуючи розкриття правових засад та механізму здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення, вважаємо, що вони є необхідною передумовою ефективного управління коштами бюджетів, які спрямовуються на задоволення суспільних потреб. Однак, успішність такої діяльності залежить не стільки від наявності адекватної системи забезпечення, скільки від стратегічної виваженості політики у царині видатків бюджетів, базованої на урахуванні суспільних очікувань та можливостей економіки.

1.3. Теоретичні засади оцінювання ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення

Однією із характерних ознак вітчизняної бюджетної практики сучасного періоду є достатньо низька ефективність соціальних видатків, яка виявляється у розпорощуванні бюджетних коштів між різними бюджетними програмами,

стійкому недофінансуванні соціальних установ [87, с. 24-26]. Всупереч логіці, швидке нарощування бюджетних видатків на соціальні цілі супроводжується відсутністю реального прогресу в питанні підвищення суспільного добробуту і вирішення соціальних проблем. Відтак, все більшої актуальності набувають дослідження, присвячені розробці теоретичних засад та методології оцінювання ефективності бюджетних видатків соціального призначення, що можуть стати передумовою для коригування управлінських рішень. Як зазначають науковці А. Жалинський і М. Костицький: «Поняття ефективності ...відноситься до усіх сфер знання, але в кожній з них воно наповнюється конкретним значенням. Аналіз ефективності елемента... нерідко передує формулюванню теоретичного висновку про закономірності його функціонування або методичної рекомендації про шляхи його вдосконалення» [102, с. 8].

Питання оцінювання ефективності державних витрат перебувають у полі зору дослідників з 70-80-х років ХХ ст. у зв'язку з кризою концепції «соціальної держави», яка виявилася у неконтрольованому зростанні бюджетних видатків, розростанні бюрократії та інших недоліках. Вони знайшли своє відображення у працях зарубіжних і вітчизняних вчених Ш. Бланкарта, К. Вайса, Ю. Немеца, Р. Хакета, С. Єрмакова, М. Дуганова, А. Макєєва, В. Геєця, О. Кириленко, в яких пропонуються різноманітні підходи до оцінювання економічних та соціальних результатів бюджетних видатків. Однак, незважаючи на суттєві напрацювання, єдиного підходу до розуміння сутності та порядку оцінки ефективності видатків бюджету досі не вироблено. Причини цього криються у семантичній складності поняття «ефективність» та у відсутності єдності в поглядах щодо того, що саме вважати корисним результатом бюджетних видатків.

Термін «ефективність» увійшов у науковий обіг ще з часів домінування класичної економічної науки, його вживали у своїх працях В. Петті, А. Сміт, Ф. Кене, А. Маршалл, А. Пігу, Ф. Хайек та інші. У більшості робіт цей термін використовувався для оцінювання результативності тих чи інших дій економічних агентів. Д. Рікардо визначав ефективність як «відношення результату до певного виду витрат» [270, с. 53] і спробував оцінити ефективність капіталу. Він довів

залежність між рівнем довговічності капіталу та витратами праці на збереження його первісної ефективності. А. Маршалл досліджував ефективність суспільного виробництва та чинники, які визначають ефективність капіталу та праці [167].

В сучасній науковій літературі ефективність безпосередньо пов'язують з терміном «ефект» (лат. *efektus* – дія), під яким розуміють дію будь-якої причини, результат або наслідок певної дії [322; 72, с. 18], зміну стану об'єкта, зумовлену впливом зовнішніх чи внутрішніх чинників [289, с. 252]. В економічній сфері ефект – це результат будь-якої діяльності, виражений у натурально-речовій або вартісній формі.

У науковій літературі можна виділити два основні підходи до трактування поняття «ефективність», а саме:

– відповідно до першого підходу, під ефективністю (англ. *effectiveness* – результативність, здатність досягти бажаної мети будь-якою ціною) розуміють відповідність результатів, отриманих від певної діяльності поставленим цілям, ступінь наближення результату до мети. Так, Н. Самощенко, В. Никитинський і А. Венгеров характеризують її як «співвідношення між фактично досягнутим результатом і тією ціллю, досягнення якої передбачалося» [287, с. 70-71]. На думку А. Пашкова і Д. Чечота, ефективність – це «дієвість, результативність, тобто здатність впливати на суспільні відносини у певному, корисному для суспільства напрямку» [194, с. 3]. Великий тлумачний словник української мови характеризує термін «ефективний» як: «такий, що веде до потрібних результатів, наслідків, дає найбільший ефект» [56, с. 358].

Узагальнюючи наведені формулювання ефективності, зауважимо, що вона ототожнюється з правильністю та успішністю діяльності. При цьому правильність характеризує відповідність управлінських дій передбаченим нормам, а успішність – здатність досягти поставлених цілей незважаючи на витрати [135]. Якщо адаптувати цей підхід до об'єкта нашого наукового інтересу, то ефективність видатків бюджету соціального призначення можна було б визначити як цільове та у відповідності із затвердженими показниками використання коштів бюджету на фінансування соціальних заходів. Саме такий підхід до оцінювання ефективності

видатків бюджету був покладений в основу широко практикованого у період планової економіки та після здобуття незалежності методу фінансування закладів соціальної сфери за принципом «забезпечення діяльності установи». Звичайно, в умовах тотальності нецільового використання бюджетних коштів уже сам факт їхнього витрачання на передбачені цілі окремі науковці і практики визнавали за ознаку ефективності. Вважаємо, що в сучасних умовах такий підхід до розуміння ефективності не має під собою ніякого підґрунтя, є економічно шкідливим, адже не пов'язує обсяги фінансування з одержаними результатами, не сприяє зниженню марнотратства коштів бюджету та розв'язанню соціальних проблем;

– відповідно до другого підходу, ефективність (англ. efficiency – оптимальне поєднання ресурсів і результатів) розуміють як співвідношення між отриманим результатом (ефектом) та прикладеними для цього зусиллями. В Універсальному економічному словнику ефективність визначена як «виражене у вигляді індексів, коефіцієнтів або відсотків співвідношення між результатами ...діяльності самостійного суб'єкта та використаними для їхнього отримання матеріальними, трудовими і фінансовими ресурсами» [322].

Але результати діяльності не завжди позитивні. Як зазначають окремі науковці, «ефект не завжди ефективний» [196, с. 182], адже він може бути як позитивним (корисним), так і негативним (шкідливим) [72, с. 18]. Отже, можна було б говорити про існування «негативної ефективності», яка характеризує ситуацію, коли витрачені зусилля погіршують стан об'єкта і віддаляють суб'єкта від досягнення наміченої цілі. Така позиція є необґрунтованою, адже в цьому випадку відбувається ототожнення понять «ефект» і «результат». Вважаємо, що відмінність між цими термінами в тому, що результат характеризує будь-яку зміну об'єкта впливу, а ефект – лише зміну у бажаному для суб'єкта напрямку.

За другим підходом ефективність видатків місцевих бюджетів соціального призначення буде вимірюватися порівнянням видатків з бюджету та отриманого від них бажаного економічного або соціального ефекту. Головною перевагою такого підходу є встановлення чіткого зв'язку між динамікою фінансування і

зміною результуючих індикаторів, що створює передумови для коригування бюджетної політики у соціальній сфері.

В Україні саме другий підхід покладений в основу розуміння ефективності видатків бюджету в бюджетному законодавстві. У Бюджетному кодексі України ефективність розглядається з двох сторін: з однієї, як досягнення запланованих цілей при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів (економність); з іншої – як досягнення максимального результату з використанням визначеного бюджетом обсягу коштів (продуктивність) [46]. При цьому, норми Бюджетного кодексу визначають, що оцінювання ефективності використання бюджетних коштів має здійснюватися на усіх стадіях бюджетного процесу (ст. 19) шляхом проведення як внутрішнього (ст. 22), так і зовнішнього (ст. 110, 113) контролю.

Дещо відмінний підхід до розуміння ефективності закріплений у Концепції застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі. У розділі 4 цього документа визначено, що ефективність визначається як співвідношення кількості вироблених товарів (виконаних робіт, наданих послуг) до їх вартості у грошовому або людському вимірі (витрат ресурсів на одиницю показника продукту) [257]. Розраховані таким чином показники характеризують не тільки продуктивність витрачених бюджетних коштів, але й інтенсивність праці осіб, зайнятих у виробництві суспільного блага.

Складність оцінювання ефективності видатків соціального призначення полягає у багатоаспектності ефекту, отриманого від їх здійснення. У науковій сфері зберігається дискусія щодо виділення окремих різновидів ефективності, яка класифікується за низкою ознак: характером здійснюваних витрат, наслідками отриманих результатів, умовами оцінювання, ступенем збільшення ефекту, метою визначення та ін. Щодо власне ефективності видатків бюджетів, російський вчений М. Дуганов пропонує розмежовувати її відповідно до рівнів управління на соціальну (на макрорівні), структурну (на регіональному чи галузевому рівні), економічну (на рівні конкретного продуцента суспільного блага) [93, с. 29].

В економічній теорії економічну ефективність асоціюють з прибутком, рентабельністю діяльності, тоді як соціальну ефективність пов'язують з поняттям

екстерналії (зовнішніх ефектів), які не мають грошового виміру, не враховуються ринком, але «викликають відхилення приватних граничних продуктів і витрат від соціальних граничних продуктів і витрат, порушуючи рівновагу» [125, с. 453-464]. Розрізняють як позитивні (поліпшення здоров'я, зростання освітнього рівня населення та ін.), так і негативні (забруднення довкілля, скорочення періоду активного довголіття людей) екстерналії [356, с. 239]. виправити деструктивний вплив останніх покликаний уряд. Відтак, соціально-ефективною вважатиметься така діяльність держави, яка сприятиме ліквідації або мінімізації негативного впливу зовнішніх ефектів або, навпаки, стимулюватиме розширення позитивних для суспільства екстерналії.

Окремі науковці стверджують, що соціальну ефективність, в більшості випадків, не можливо оцінити у кількісних показниках, як і відсутні чіткі критерії визначення соціальної віддачі державних видатків [76]. На наш погляд, такі думки не мають належної аргументації, адже дієвими методами оцінювання соціальної ефективності можуть бути методи кваліметрії та соціологічного опитування. Зокрема, у Методичних рекомендаціях щодо проведення оцінки економічної і соціальної ефективності виконання державних цільових програм [173] соціальна ефективність вимірюється кількісними індикаторами, які характеризують соціальний ефект від їхньої реалізації і розраховуються за статистичними даними. Б. Вайсборд для оцінювання соціальної ефективності установ пропонує визначати «соціальний індекс» як співвідношення обсягів бюджетних коштів і добровільних надходжень від юридичних і фізичних осіб з отриманими коштами від надання платних послуг і господарських та фінансових операцій [328, с. 106]. Разом з тим, об'єктивність оцінки ефективності видатків бюджету соціального призначення ускладнюється також дією низки обставин, а саме:

- проблемою оцінки результатів, які не зводяться до єдиного вимірника;
- наявністю часового лагу – в ряді випадків здійснені видатки бюджету дають ефект лише через певний проміжок часу;
- ефектом синергії – на зміну результуючого індикатора можуть справляти вплив інші чинники, не лише динаміка бюджетних видатків.

Зважаючи на специфіку соціальних видатків місцевих бюджетів, суспільне призначення яких може бути сформульоване у широкому і вузькому розумінні (відповідно, задоволення суспільних потреб і підвищення суспільного добробуту), вважаємо за доцільне виділяти два аспекти їхньої соціальної ефективності – кількісний та якісний. Відповідно до першого, ефективність видатків соціального призначення може бути виражена у фінансових показниках і характеризує обсяг суспільних благ, наданих за рахунок коштів бюджету на одного реципієнта, а також співвідношенням між зміною певних соціальних індикаторів та приростом бюджетних видатків; якісний аспект ефективності вказує на нематеріальний ефект від здійснених видатків і оцінюється динамікою не фінансових показників (співвідношення динаміки бюджетних видатків і самооцінки населенням власного добробуту, доступності суспільних благ і послуг та ін.).

Економічна ефективність видатків бюджету соціального призначення може бути визначена як грошова вартість економічного ефекту (приросту виробництва, досягнутого за рахунок зменшення кількості днів непрацездатності працюючих і підвищення їхньої кваліфікації; збільшення сукупного попиту завдяки системі соціальних трансфертів за рахунок бюджетних коштів; економії витрат за рахунок зменшення аварій у житлово-комунальному господарстві; приросту доходів місцевого бюджету) у співвідношенні з проведеними видатками соціального характеру, за такою формулою:

$$EE_{SE_{LB}} = \frac{\Delta GRP_{LB}}{\Delta SE_{LB}} \quad \text{або} \quad EE_{SE_{LB}} = \frac{\Delta BP_{LB_i}}{\Delta SE_{LB_{i-1}}} \quad (1.1)$$

де: $EE_{SE_{LB}}$ – економічна ефективність видатків місцевих бюджетів соціального призначення;

ΔGRP_{LB} – приріст валового регіонального продукту, зумовлений ефектом від здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення;

ΔBP_{LB_i} – приріст доходів місцевих бюджетів в i -му році, зумовлений ефектом від здійснення видатків соціального призначення в попередньому році;

ΔSE_{LB} – приріст видатків місцевих бюджетів соціального призначення.

Незважаючи на логічний зв'язок між видатками бюджетів соціального призначення та економічним зростанням, прорахувати на практиці, якою мірою приріст валового регіонального продукту чи доходів бюджету спричинений ефектом від здійснення видатків соціального призначення майже не можливо. Отож, визначення економічної ефективності видатків соціального призначення все ще потребує пошуку адекватних показників оцінювання.

Важливим аспектом оцінювання видатків місцевих бюджетів соціального призначення є вибір дієвих методів оцінки. Зауважимо, що донедавна для цього використовувалися окремі макроекономічні індикатори (наприклад, в охороні здоров'я – показники смертності, очікуваної тривалості життя тощо, в освіті – чисельність учнів й студентів, рівень охоплення навчанням та ін.), а також оперативно-сітьові показники установ соціальної сфери, що продукують суспільні послуги за рахунок коштів місцевих бюджетів. Така практика призводила до необ'єктивності отриманих результатів моніторингу, а розраховані показники не давали відповіді про взаємозв'язок між динамікою бюджетних коштів і рівнем задоволення суспільних потреб. На вирішення цієї проблеми спрямоване удосконалення законодавства в рамках реалізації прийнятої у 2007 році Концепції реформування місцевих бюджетів [133], згідно якої до 2014 року передбачено повноцінне впровадження програмно-цільового методу планування й виконання місцевих бюджетів, одним із моментів якого є проведення аналізу ефективності видатків за бюджетними програмами, в тому числі й соціального спрямування.

У світовій практиці використовуються кілька основних методів оцінювання ефективності видатків бюджету, а саме:

– метод «мінімізації витрат», суть якого зводиться до вибору найдешевшого варіанту при передбаченому рівні результату. Тобто, при прийнятті управлінських рішень щодо здійснення видатків бюджету порівнюються альтернативні варіанти виділення коштів, результати за якими ідентичні або різниця є несуттєвою. Ефективним буде вважатися таке використання коштів, яке при заданому рівні кінцевого результату передбачатиме найменші витрати.

Застосування цього методу, наприклад в системі фінансування охорони здоров'я, може бути представлене зміною спрямування коштів, що забезпечують стаціонарне лікування пацієнта, на фінансування його перебування у денному стаціонарі. Так, при збереженні показників здоров'я населення забезпечується суттєве зниження витрат, адже вартість одного ліжко-місця перебування пацієнта в лікарні дорожча, ніж вартість одного дня його лікування на денному стаціонарі в середньому у 3-4 рази. Однак, зміни можуть відбуватися лише за умови, що таке лікування заміщує аналогічний набір медичних послуг, які надаються в умовах стаціонарного лікування.

Метод мінімізації витрат отримав широке використання на рівні державних установ і організацій, оскільки покладений в основу процедури державних закупівель за бюджетні кошти за Законом України «Про здійснення державних закупівель» [242]. Переможцем процедури закупівлі визнається учасник, цінову пропозицію якого визнано найбільш економічно вигідною;

– метод «витрати – вигоди» застосовується тоді, коли вибір одного з альтернативних варіантів витрат може бути здійснений за підсумками порівняння вигоди від здійснення заходу (програми), вираженої у грошовому еквіваленті, оскільки зведення результатів до певного узагальненого натурального показника не можливе. В цьому випадку результати вимірюються за допомогою грошової вигоди, яка порівнюється із витратами на реалізацію програми. При оцінюванні розрізняють прямі та непрямі вигоди. Перші виражаються у безпосередньому ефекті, а другі – в побічному. Підсумковим показником є чисті поточні вигоди, які розраховуються таким чином:

$$NB = \sum_{t=0}^n \frac{B_t - C_t}{(1+d)^t}, \quad (1.3)$$

де: NB – чисті поточні вигоди (*net present benefit*);

B_t – вигоди за певний період часу t ;

C_t – затрати за певний період часу t ;

d – соціальна ставка дисконтування [184, с. 157].

Перевага цього методу полягає у можливості дисконтування. Розрахунки норм дисконту мають важливе значення для вибору стратегії бюджетних витрат інвестиційного характеру. Якщо очікувана майбутня вигода виявляється нижчою, ніж теперішні вкладення коштів, фінансові витрати, спрямовані в майбутнє, стають безперспективними. Тому розрахунки дисконту проводяться завжди, коли виникає потреба у схваленні, чи відхиленні певного інвестиційного проекту [47, с. 689]. Застосування методу доцільне тоді, коли суспільні вигоди, зумовлені бюджетними видатками піддаються вартісному вимірюванню [184, с. 157];

– метод «витрати – корисність» застосовується у випадку, коли результат надання суспільної послуги чи здійснених видатків не можливо або недоцільно вимірювати у грошовому еквіваленті. У цьому випадку для оцінки ефективності використовується зведений нефінансовий індикатор, який розраховується шляхом коригування проміжних результатів на коефіцієнт корисності. Для прикладу, зведеними показниками виступають індикатори самооцінки населенням власного добробуту, якості життя, тривалість життя тощо. Їхній рівень визначається дією багатьох чинників (матеріальне становище, стан здоров'я, наявність вільно часу та ін.), які відіграють роль проміжних індикаторів при проведенні аналізу і підлягають подальшому коригуванню.

Головною перевагою використання методу «витрати – корисність» є те, що на відміну від інших, він створює можливість для урахування думки населення – основного споживача суспільних послуг. Так, у якості поправочних коефіцієнтів корисності можуть виступати визначені експертним методом вагові коефіцієнти, які вказують на те, наскільки вагомим вважають громадяни дію того чи іншого чинника на значення результуючого показника. Головними ж недоліками методу є його методологічна складність, пов'язана з відбором кваліфікованих експертів, чітким формулюванням завдань; певний суб'єктивізм отриманих результатів; висока вартість оцінювання, спричинена проведенням соціологічних опитувань. Внаслідок цього, не зважаючи на свої переваги, метод «витрати – корисність» не знайшов широкого використання у бюджетній практиці і застосовується тільки при здійсненні окремих наукових досліджень;

– метод «витрати – результативність» передбачає порівняння варіантів витрачання коштів, спрямованих на досягнення єдиної мети, але відмінних не лише обсягом витрат, а й мірою досягнення кінцевого результату. Використання цього методу доцільне у тому випадку, коли вигоди від здійснення видатків не можуть бути виражені у грошовому вимірнику. Його суть полягає у застосуванні вагових коефіцієнтів, які дають змогу порівнювати та узагальнювати різноманітні результати. Їх визначення є одним із найбільш важливих моментів методу, від якого залежить успішність його використання. Зарубіжні науковці пропонують визначати вагові коефіцієнти на підставі думок експертів, особистих побажань особи, яка відповідає за прийняття рішень, поглядах суспільства [184, с. 157]. Оцінка ефективності видатків цим методом здійснюється за такою формулою:

$$WCE = \frac{EXP}{\sum_{i=1}^n w_i E_i}, \quad (1.4)$$

WCE – показник ефективності за критерієм «витрати – результативність»;

EXP – витрати;

E_i – i -тий ефект;

w_i – ваговий коефіцієнт i -го ефекту [184, с. 157].

Використання цього методу дає змогу проводити перерозподіл фінансових ресурсів між програмами з метою економії бюджетних коштів. Наприклад, у сфері соціального захисту населення виявом цього методу може бути порівняння кількох програм, направлених на соціальне забезпечення різних категорій громадян, однак в результаті виконання яких буде досягнуто єдиної мети – підвищення рівня соціальної захищеності населення.

На рівні конкретної бюджетної установи аналіз ефективності видатків за допомогою методу «витрати – результативність» виявляється в оцінці динаміки кількісних та вартісних показників надання відповідних суспільних послуг (кількість викликів «швидкої допомоги» на 1 тис. осіб, пролікованих хворих, кількість днів перебування на стаціонарному лікуванні на 1 тис. осіб тощо) [93, с. 35], а також окремих галузевих та соціально-значимих показників (рівень захворюваності, первинної інвалідності, кількість скарг на якість лікування та ін.).

Охарактеризовані методи оцінки ефективності видатків бюджету мають свої особливості і розглядаються сучасною фінансовою наукою як нові бюджетні технології, направлені на запобігання неефективному використанню обмежених бюджетних ресурсів. Однак, кожен із наведених методів, поряд із позитивними сторонами, має і негативні ознаки, пов'язані з методологічною складністю, вибірковістю оцінювання, які визначають недоцільність їх широкого використання.

Крім цього, названі методи призначені переважно для оцінювання не фактичної, а проектної ефективності бюджетних видатків. Їхнє використання дає можливість порівняти між собою кілька альтернативних бюджетних програм і вибрати з них найбільш оптимальну. Однак, наведені методи малопридатні для оцінювання фактичної ефективності видатків соціального призначення, оскільки обмежено характеризують результат (ефект) від їхнього здійснення.

Вирішити ці проблеми призначене впровадження у бюджетний процес програмно-цільового методу складання і виконання бюджету, який отримав широке визнання у розвинених країнах світу. На відміну від традиційної практики формування бюджетів, за якої увага, в основному, зосереджується на ресурсній частині, програмно-цільовий метод робить акцент на результати, яких необхідно досягти в ході виконання певної бюджетної програми. За допомогою нього можна оцінювати як різні варіанти витрачання бюджетних коштів, для визначення найбільш ефективних бюджетних програм, так і порівнювати фактичні результати із запланованими. Однак, не зважаючи на усі позитивні риси програмно-цільового методу виконання бюджетів, і в сучасних умовах він має обмежене застосування. Лише частина видатків місцевих бюджетів виконується відповідно до бюджетних програм. Це пов'язано з недотриманням термінів бюджетного процесу, низьким рівнем самостійності місцевих бюджетів, прогалинами бюджетного законодавства в частині середньо– та довгострокового планування тощо.

Важливою умовою успішності оцінювання ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення є належна організація цього процесу. Однак, в Україні формування цілісної методики його проведення поки не завершено. До цього треба підходити зважено як з наукової, так і з практичної точки зору та з

урахуванням передового міжнародного досвіду. Зважаючи на те, що оцінювання ефективності видатків бюджету є різновидом фінансового контролю, то логічна схема його проведення має передбачати реалізацію таких послідовних етапів:

- підготовка до проведення оцінювання (визначення мети, завдань, підбору відповідних показників та ін.);
- безпосереднє проведення оцінювання (відповідно до методики, а саме витрат, продукту, продуктивності, якості та ін., або за напрямками ефективності: економічної, соціальної тощо);
- завершення оцінювання і формулювання висновків на підставі проведених розрахунків. На цьому етапі можливий розрахунок інтегрального показника ефективності видатків соціального призначення шляхом зведення компонентних індикаторів (соціальної, економічної ефективності, ін.).

Найважливішим підготовчим етапом оцінювання ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення є формування адекватної системи оціночних показників, здатних об'єктивно відобразити динаміку запланованих та отриманих результатів. Її розробка має здійснюватися відповідно до принципу орієнтації на кінцеві суспільно-значимі результати (показники результатів), які характеризують ступінь задоволення потреб споживачів суспільними благами, наданими за рахунок бюджетних коштів. На думку американського науковця Р. Хакета, оціночні показники мають об'єктивно характеризувати ефективність використання бюджетних коштів; вимірювати ті ж самі результати через деякий час; порівнювати результати програм бюджетних видатків у динаміці за роками та між головними розпорядниками бюджетних коштів; вказувати на зміни у групі споживачів, зміни у проблемах, на вирішення яких спрямовані видатки бюджету; використовувати зрозумілу та чітку термінологію [361, с. 111-112]. Отож, для забезпечення об'єктивності результатів оцінки система оціночних показників ефективності, на наш погляд, має відповідати певним вимогам:

- релевантності – вона має виконувати своє призначення – забезпечувати комплексну оцінку результатів здійснення видатків, їхнього впливу на ступінь задоволення соціальних потреб громадян;

– співставності – показники системи оцінювання ефективності видатків мають передбачати можливість їхнього порівняння у розрізі років. Співставність забезпечується за рахунок коректного підбору оціночних індикаторів відповідно до необхідності безперервного накопичення даних і забезпечення порівнянності даних як у динаміці, так і з показниками оцінки суміжних завдань;

– повноти – системи показників має передбачати наявність характеристик для усестороннього вивчення процесів, пов'язаних із здійсненням видатків бюджетів соціального призначення. Показники мають характеризувати ступінь досягнення кожного стратегічного і тактичного завдання соціальної політики;

– об'єктивності – процес оцінювання має передбачати неупереджене відображення результатів здійснення видатків соціального призначення;

– економічності – система оціночних показників має будуватися так, щоб підбір звітних даних для вимірювання ефективності здійснювався з мінімальними витратами та з використанням уже наявних схем акумулювання інформації.

У зарубіжних країнах основу для виміру соціально-економічних результатів діяльності суб'єктів державного сектору формують показники ефективності та результативності [328, с. 106]. В Україні відповідно до Концепції застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі [257] та підзаконних актів, розроблених на її виконання [220], визначення ефективності є одним з аспектів оцінювання результатів бюджетних програм, а до складу її показників введені індикатори результативності. При цьому передбачено, що залежно від напрямів, які реалізуються при виконання бюджетної програми розраховуються індикатори, які оцінюють: витрати ресурсів на одиницю продукту (економність); максимальну кількість вироблених товарів (робіт чи послуг) до визначеного обсягу бюджетних ресурсів (продуктивність); досягнення бажаного результату (результативність).

Наведені індикатори, на наш погляд, оцінюють виключно економічний ефект від здійснення видатків бюджету, тоді як соціальні наслідки залишаються неврахованими. Натомість показники якості, наведені у Концепції застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі [257] дають змогу оцінити рівень досягнення встановленої мети, відповідність між фактичними соціальними

результатами і поставленими завданнями. Між тим, показник якості є ключовим для програм бюджетних видатків, «своєрідним звітом про досягнуті соціальні результати від надання послуги, у ньому відбивається соціальна ефективність програми» [324, с. 28]. Відтак, у подальших дослідженнях ми будемо керуватися тією позицією, що оцінка ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення має формувати комплексне уявлення про їхні результати, а тому об'єднувати як показники економічної, так і соціальної ефективності.

Раніше, у п. 1.2 ми згадували про Типові переліки бюджетних програм і результативних показників їх виконання для місцевих бюджетів у різних галузях соціальної сфери та соціального забезпечення [238; 239; 237; 240]. Разом з тим, наведені у них індикатори для розрахунку економічної і соціальної ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення є неповними, адже не дають змоги відобразити багатогранний ефект від їх здійснення. Так, О. Сукач пропонує доповнити передбачені у законодавстві показники індикаторами економічності та корисності [311, с. 197]. При цьому, показник економії має визначати можливість скорочення витрат за місцевою програмою видатків і отримання результату при найменших витратах. Відносним показником економії, на її думку, є показник економічності як відношення передбаченої програмою видатків вартості факторів чи ресурсів до її фактичної величини, а його значення має коливатись в межах 0,2–0,4. Водночас, показником корисності О. Сукач пропонує характеризувати суспільну користь від виконання відповідної програми видатків на місцевому рівні. Його значущість полягає не тільки у проведенні аналізу доцільності та ефективності програми видатків, але й у загальній інформації щодо її місця та ролі по галузі її приналежності.

В цілому визнаючи раціональність використання пропонованих показників, ми не можемо погодитись з позицією О. Сукач щодо завершеності переліку індикаторів ефективності [311, с. 197]. Вважаємо, що показники ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення, закріплені у чинному законодавстві, а також запропоновані науковцями, не дають змоги в повній мірі забезпечити об'єктивність результатів оцінювання. Ми переконані, що існуючий

перелік доцільно доповнити індикаторами, які вказують на ступінь відповідності обсягів видатків бюджету соціального призначення і результатів, отриманих від них, критеріям соціального замовлення. Кількісне вираження цієї відповідності можна встановити через розрахунок показників, які характеризують рівень задоволення громадян результатами, отриманими від проведених видатків. Випадки використання таких показників у бюджетній практиці уже є як в Україні [262], так і з кордоном [172]. На можливі аргументи щодо складності отримання інформації для проведення оцінки ефективності видатків за пропонованим критерієм зауважимо, що подібні показники уже впродовж довгого періоду відслідковуються Державною службою статистики України [280; 279; 88]. Однак, зважаючи на специфіку призначення видатків місцевих бюджетів соціального характеру, ігнорування запропонованого нами критерію оцінювання негативно позначатиметься на об'єктивності показників ефективності видатків.

Думка населення, на наш погляд, є передумовою та одним з найважливіших критеріїв результативності послуг, які надаються за рахунок бюджетних коштів. Однак, моніторинг суспільної думки, запитів населення доцільно проводити ще на етапі планування бюджету, формування потреби у наданні відповідної суспільної послуги і визначенні вимог до неї. В іншому випадку, матиме місце «негативна ефективність» використання бюджетних коштів, коли здійснені видатки будуть негативно сприйняті споживачами. Відтак, вивчення суспільних очікувань має бути покладене в основу формування пріоритетів використання коштів місцевого бюджету і прийняття рішень про надання тих чи інших суспільних послуг.

Планування діяльності з надання суспільних послуг – це перший крок у питанні підвищення ефективності використання коштів місцевого бюджету. При його здійсненні мають бути чітко сформульовані такі основні аспекти: цільовий сегмент споживачів певної суспільної послуги; перелік заходів, які мають бути реалізовані в ході надання послуги; витрати, які необхідно провести при наданні послуги; прогнозована якість послуги; очікувані результати від її надання та порядок оцінювання ефективності використання коштів.

Іншим аспектом оцінювання ефективності, доцільність розрахунку якого, на наш погляд, варто розглянути є стійкість ефекту, отриманого від проведених видатків соціального призначення. Опираючись на запропонований нами критерій розмежування видатків соціального призначення на видатки зі стійким та видатки з тимчасовим ефектом, оцінювання ефективності, у цьому разі, передбачатиме визначення ймовірності того, що вигоди і переваги від здійснення видатків продовжать виявлятися і після завершення бюджетного фінансування. Ми усвідомлюємо можливі труднощі формулювання показників для оцінювання ефективності видатків за запропонованим критерієм, тому наша пропозиція має певною мірою концептуальний характер. Разом з тим, ми припускаємо, що такі показники можуть бути розроблені з використанням кваліметричних методів на основі експертних оцінок.

Підсумовуючи результати дослідження теоретичних і методологічних засад оцінювання ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення, можемо констатувати, що вони перебувають на етапі становлення. Наведені у роботі аргументи дають підстави говорити про відсутність цілісної та завершеної методики проведення об'єктивної оцінки ефективності видатків, оскільки вона не враховує ряд важливих моментів. Однак, ці недоліки значною мірою викликані складністю та багатоаспектністю результату, який викликає здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення.

Висновки до розділу 1

Узагальнення результатів дослідження теоретичних засад видатків місцевих бюджетів соціального призначення дає підстави сформулювати такі висновки:

1. Ґрунтовний аналіз еволюції концепції соціальної держави виявив, що не зважаючи на зміну підходів до питання забезпечення суспільного добробуту, науковці завжди відводили важливу роль у цьому процесі державним фінансам. З середини ХІХ ст. фінансові ресурси держави розглядалися економічною наукою як одне з провідних джерел фінансування соціальної політики. Таке теоретичне

підгрунтя створило умови для швидкого зростання обсягів соціальних видатків держави та розширення напрямів їх спрямування. Однак, в останні десятиліття ХХ ст. фіскальна криза держави суспільного добробуту призвела до повернення до неокласичних рецептів його регулювання. В сучасних умовах ідеологічним базисом соціальної держави є концепція людського розвитку, яка пропагує відхід від патерналізму, стимулювання активної життєвої позиції людини, посилення її особистої відповідальності за рівень власного достатку, забезпечення усебічного розвитку індивіда. На підставі узагальнення ідей концепції людського розвитку сформульовано основні фінансові пріоритети розбудови соціальної держави.

2. Обґрунтовано, що місцеві бюджети відіграють винятково вагомий роль у забезпеченні суспільного добробуту. На підставі узагальнення наукових поглядів виокремлено основні підходи до розуміння сутності поняття «видатки бюджету» та сформульовано його зміст. Поряд з цим доведено, що основним призначенням соціальної функції держави є досягнення соціальної безпеки, тобто такого рівня задоволення потреб індивіда, який є мінімально прийнятним для суспільства в наявних умовах. Аналіз вихідних понять «видатки бюджету» і «соціальна функція держави» дав можливість синтезувати дефініцію «видатки місцевих бюджетів соціального призначення», розкрити їхній зміст та доповнити класифікацію.

3. Дослідження нормативних засад видатків місцевих бюджетів соціального призначення засвідчило, що правове поле у цій сфері залишається не повністю сформованим. До складу правової бази видатків соціального призначення можна зарахувати правові норми, які безпосередньо регламентують процес їхнього здійснення, а також законодавство, яке закріплює рівень соціальних зобов'язань держави, встановлює соціальні стандарти і гарантії. Виокремлено основні групи правових актів залежно від характеру їх впливу на практику здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення.

4. Аргументовано, що формування механізму здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення є однією з важливих умов їх належного виконання. На підставі узагальнення наукових поглядів сформульовано зміст та визначено склад механізму здійснення видатків місцевих бюджетів соціального

призначення. До нього запропоновано зараховувати забезпечувальну, оперативну і ретроспективну підсистеми відповідно до послідовності дій впливу на об'єкт. Охарактеризовано складові механізму здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення, наголошено на дискусійності їхнього трактування.

5. Встановлено, що питання оцінювання ефективності державних витрат є одним із найбільш дискусійних в сучасній економічній науці, що спричинене семантичною складністю самого поняття «ефективність» і відсутністю єдності поглядів на те, що саме вважати корисним результатом бюджетних видатків. Аналіз наукових поглядів щодо трактування поняття «ефективність» дав змогу виокремити два основних підходи до пояснення її сутності. Наголошено на шкідливості першого підходу, який формує умови для марнотратства та перевагах другого підходу, згідно з яким під ефективністю розуміють співвідношення між корисним результатом та прикладеними для цього зусиллями.

6. Системне вивчення питання оцінювання ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення засвідчило, що його складність спричинена багатоаспектністю отриманого ефекту та дією низки обставин, а саме відсутністю єдиного адекватного вимірника, наявністю часового лагу та ефектом синергії. Аргументовано доцільність вимірювання економічної та соціальної ефективності видатків соціального призначення, останню запропоновано визначати у якісному та кількісному аспектах.

В сучасній економічній науці використовується низка методів оцінювання ефективності видатків. Доведено, що більшість із них спрямовані на оцінювання проектної, а не фактичної ефективності видатків бюджету. Оскільки головною умовою об'єктивності оцінювання є формування адекватної системи індикаторів ефективності, а перелік таких показників, визначений чинним законодавством, має фрагментарний характер, запропоновано доповнити їх такими, які вказують на відповідність видатків бюджетів соціального призначення потребам населення.

Основні результати розділу опубліковані у таких наукових працях автора [20; 21; 22; 23; 28; 31; 33; 34; 36].

Розділ 2

ДЮЧА ПРАКТИКА ЗДІЙСНЕННЯ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ СОЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз практики та проблеми планування видатків місцевих бюджетів соціального призначення

Вибір та концептуальне обґрунтування стратегії суспільного розвитку України залишається одним із найбільш актуальних завдань сьогодення. Його вирішення набуває виняткового значення в умовах перехідної економіки, адже у цей час відбувається становлення та закріплення нових суспільних інститутів, норм економічних відносин, які справляють значний вплив на темпи і якість економічного розвитку, формуються нові відносини власності [63, с. 26]. Нерідко такі зміни супроводжуються соціальними конфліктами, погіршенням добробуту населення і зростанням соціальної напруги. Відтак, збереження та примноження добробуту кожного члена суспільства в процесі реформ має бути вихідним цільовим пріоритетом економічної політики держави.

Реалізація завдань соціального економічного розвитку вимагає концентрації зусиль та фінансових ресурсів усіх суб'єктів економічних відносин – держави, підприємницьких структур, домогосподарств, адже без належного фінансового забезпечення вони так і залишаться декларацією. В силу історичних, економічних, ментальних особливостей вітчизняного суспільства виняткова роль у цьому процесі має належати державі. Однак, в умовах ринкової економіки вона здатна мобілізувати обмежений обсяг ресурсів для задоволення суспільних потреб. Проблема дефіциту ресурсів особливо актуальна для місцевих бюджетів, на які покладено основний тягар з фінансування соціальних зобов'язань держави. Отож, однією з вихідних передумов ефективності політики підвищення суспільного добробуту є об'єктивне визначення потреби у необхідних для цього фінансових ресурсах, особливо щодо видатків бюджетів соціального призначення.

В науковій літературі бюджетне планування розглядають з багатьох позицій, що іноді викликає дискусію стосовно його визначення, характеристики та сфери застосування [81, с. 247]. Однак, в загальному його можна визначити як науково обґрунтований процес визначення джерел формування й напрямів використання бюджетних ресурсів для забезпечення стабільного економічного та соціального розвитку. Якщо звузити дефініцію до меж об'єкта нашого наукового інтересу, то планування видатків місцевих бюджетів соціального призначення являє собою процес визначення обсягу коштів, необхідних для покриття витрат, пов'язаних з виконанням соціальних зобов'язань держави та їхнього ефективного й справедливого розподілу з урахуванням суспільних пріоритетів.

Планування видатків соціального призначення передбачає використання відповідного методологічного апарату. Основними методами їхнього розрахунку у є балансовий, нормативний, аналітичний (екстраполяції), прямого рахунку, кожен із яких знаходить застосування на певному етапі планування видаткових показників. Однак, найбільш широко у наукових колах [206; 271; 39; 152; 139] пропагується доцільність запровадження програмно-цільового методу планування і виконання місцевих бюджетів, який дає можливість чітко встановити пріоритети в межах існуючих фіскальних обмежень, а також отримати зворотну інформацію від населення про рівень задоволення послугами, наданими за рахунок бюджетних коштів [207, с. 6].

Попри очевидні переваги, впровадження програмно-цільового методу в бюджетний процес на рівні місцевих бюджетів довгий час стримувалось не розробленістю соціальних стандартів, відсутністю критеріїв розрахунку видатків на делеговані функції, методики розробки довготермінових планів, показників результативності бюджетних програм [355, с. 273-274] та іншими чинниками. Хоча використання цього методу було передбачене ще в 2003-2004 роках [257], відповідний експеримент на базі кількох пілотних областей було проведено тільки у 2011 році [220], а повноцінне його застосування планується до 2014 року [258]. Таким чином, планування видатків соціального призначення в Україні продовжує

здійснюватись на застарілій методологічній основі, позбавленій стимулів до ефективного використання бюджетних коштів і врахування інтересів громадян.

Практика планування видатків місцевих бюджетів в Україні вказує на посилення їх соціального характеру, яке виявляється у прогнозуванні швидкого росту бюджетних видатків на потреби соціальної сфери і соціального захисту населення. Так, якщо планові показники видатків місцевих бюджетів України в цілому збільшились за 2007-2011 рр. в 1,7 рази, з 109,6 млрд. грн. до 189,4 млрд. грн., то видатків соціального призначення – з 79,0 млрд. грн. до 157,7 млрд. грн., або в 2,0 рази (рис. 2.1). Найвищий приріст планових видатків за вказаний період був характерний для видатків на освіту – на 30,4 млрд. грн., або у 2,0 рази, внаслідок чого їхня частка в структурі планових видатків місцевих бюджетів зростає з 26,5% у 2007 році до 31,4% у 2011 році.

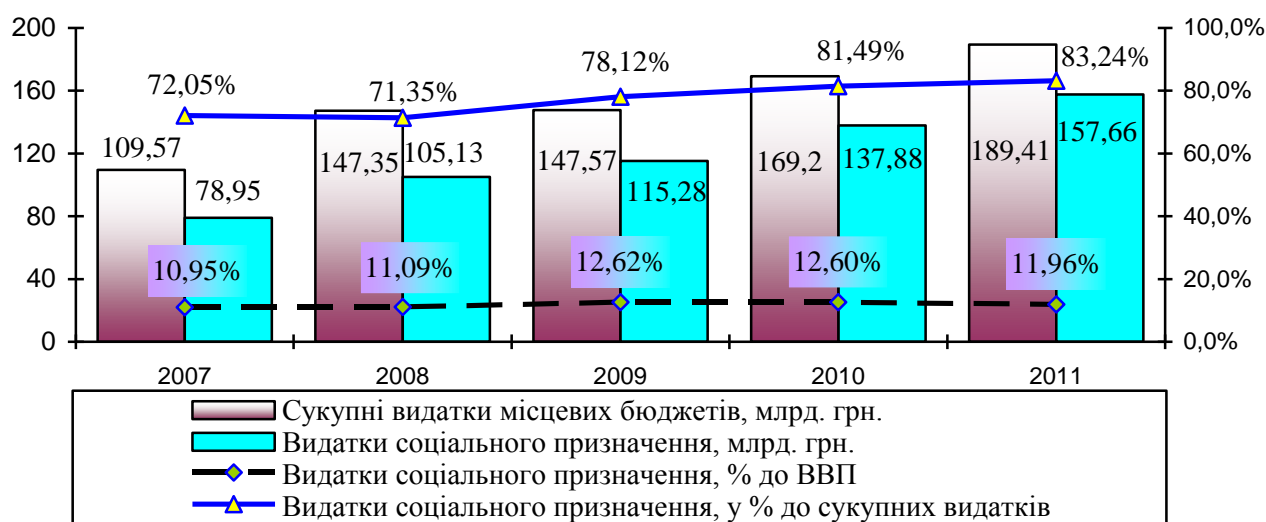

Рис. 2.1. Планові видатки соціального призначення місцевих бюджетів України у 2007-2011 рр., млрд. грн.

Планування видатків місцевих бюджетів на освіту здійснюється на підставі фінансових нормативів бюджетної забезпеченості на одного споживача послуги (дитини дошкільного віку, учня загальноосвітнього, позашкільного, професійно-технічного навчального закладу) та їхнього контингенту на визначену дату. Для коригування наявного контингенту учнів і вихованців відповідно до статусу населеного пункту чи навчального закладу, наповнюваності класів, специфіки

виховного чи навчального процесу та інших чинників використовується ряд відповідних поправочних коефіцієнтів.

Основна частина видатків традиційно передбачається для фінансування загальної середньої освіти. Однак, через поліпшення демографічних тенденцій, у 2007-2011 рр. увага органів місцевої влади була зосереджена на прискореному збільшенні видатків на дошкільну освіту. Якщо заплановані видатки на загальну середню освіту за цей період зросли в 1,9 рази до 35,1 млрд. грн., то на дошкільну освіту – в 2,3 рази до 11,9 млрд. грн. (табл. А.1 додатку А). У зв'язку з введенням з 2010 року обов'язковості дошкільної освіти [213] для дітей 5-річного віку тенденція до швидкого росту видатків на дошкільне виховання в майбутньому збережеться. Зауважимо, що специфіка планування видатків місцевих бюджетів на дошкільну освіту полягає у врахуванні коефіцієнта охоплення нею дітей до 6 років. Таким чином, органи місцевої влади отримують стимул до підвищення цього показника для отримання до бюджету додаткових фінансових ресурсів.

Освіта належить до галузей нематеріального виробництва, а тому природно, що основну частину витрат на надання відповідних послуг становить зарплата та єдиний соціальний внесок. Отож, тенденції в оплаті праці справляють найбільший вплив на планування видатків місцевих бюджетів на освіту. Найвищі темпи їхнього приросту мали місце у 2007-2008 роках (відповідно на 33,9% та 37,1%), що пояснюється введенням у дію чергових етапів Єдиної тарифної сітки розрядів та коефіцієнтів з оплати праці працівників бюджетних установ та організацій (ЄТС) [245]. З часу її прийняття у 2005 році вона передбачала встановлення тарифних ставок за 25 розрядами та коефіцієнтів співвідношення між ними на рівні 1 до 3,35. З червня 2007 року введено II етап ЄТС з коефіцієнтами співвідношення 1 до 3,93, а з вересня 2008 року – III етап ЄТС з коефіцієнтами 1 до 4,51. Одночасно, через неспроможність бюджетної системи було прийнято рішення відмовитися від визначення ставки першого розряду на рівні розміру мінімальної зарплати, що поступово нівелювало різницю в оплаті праці між працівниками різних категорій. Досягти цього вдалося лише з середини 2011 року, коли розміри мінімальної зарплати і ставки першого розряду зрівнялися.

Додатковим чинником збільшення видатків є періодичне введення надбавок до посадових окладів працівників установ соціальної сфери. Так, з 2010 року для низки категорій педагогічних працівників було впроваджено надбавку у розмірі 20% посадового окладу [216], а з 2011 року їхній перелік було розширено [217]. Крім цього, було передбачене підвищення розмірів грошового утримання у вищих та професійно-технічних закладах освіти, які фінансуються з місцевих бюджетів. Для виконання державою цих зобов'язань у 2011 році видатки місцевих бюджетів на освіту були заплановані в обсязі на 15,1% більшому за показники 2010 року.

Тенденції планування видатків на освіту з місцевих бюджетів областей Подільського регіону тісно кореспондуються з динамікою відповідних видатків на рівні держави в цілому. Так, за 2006-2010 рр. заплановані видатки на потреби освіти з місцевих бюджетів Вінницької області зросли до 1,8 млрд. грн., або в 2,6 рази; Тернопільської області – до 1,28 млрд. грн., або в 2,6 рази, а в Хмельницькій області – до 1,67 млрд. грн. (табл. А.3, А.4, А.5 додатку А). Найвищі темпи приросту запланованих видатків на освіту спостерігалися у 2007-2008 роках: у Вінницькій області – на 29,7% у 2007 році і на 38,2% у 2008 році; Тернопільській області – на 31,1% і 39,3%, відповідно (рис. А.2, А.3 додатку А).

Як і по Україні в цілому, провідний вплив на динаміку видатків бюджетів Подільського регіону на освіту справляють тенденції в оплаті праці. Оскільки в структурі видатків з обласного бюджету зарплата займає невелику частку, то їхнє зростання планувалося в значно менших обсягах, ніж по бюджетах нижчого рівня. Якщо планові видатки на освіту з бюджетів районів та міст обласного значення у Вінницькій області в 2006-2010 рр. збільшились в 2,5 і 2,6 рази, то в обласному бюджеті – лише у 2,3 рази. У Тернопільській області планові видатки на освіту з обласного бюджету зросли в 2,1 рази, тоді як видатки бюджету м. Тернополя – в 2,6 рази, бюджетів районів – в 2,7 рази. Однак, у Хмельницькій області найвищі темпи приросту планових видатків (без врахування субвенцій) на освіту за 2008-2010 рр. мали місце в обласному бюджеті – на 42,8%, тоді як у бюджетах районів – на 33,6%, бюджетах міст обласного значення – на 33,1% (табл. А.3, А.4, А.5 додатку А).

Планування видатків місцевих бюджетів на охорону здоров'я здійснюється на основі показника фінансового нормативу бюджетної забезпеченості на одного жителя з врахуванням коригуючих коефіцієнтів і специфічних цільових видатків, а також чисельності населення адміністративно-територіальної одиниці та відносної вартості витрат на надання медичних послуг залежно від його статевої та вікової структури [85]. Згідно ст. 90 Бюджетного кодексу України [46] на обласні бюджети покладено вагомий обсяг повноважень з фінансування охорони здоров'я, а тому методика розподілу міжбюджетних трансфертів передбачає використання фіксованого коефіцієнта, який складає 0,354 і визначає питому вагу видатків обласних бюджетів (35,4%) в сукупних видатках місцевих бюджетів на охорону здоров'я, а також коефіцієнта їхнього коригування залежно від питомої ваги витрат на оплату праці. Внаслідок цього, частка обласних бюджетів у сукупних видатках місцевих бюджетів на охорону здоров'я у більшості областей складає близько 1/3 їхнього обсягу (табл. Ж.1, Ж.2, Ж.3 додатку Ж).

Неефективність вітчизняної системи охорони здоров'я в сучасних умовах є загально визнаним фактом. Для вирішення цієї проблеми починаючи з 2012 року на базі кількох пілотних регіонів країни (Вінницька, Дніпропетровська, Донецька області та м. Київ) проходить експеримент з реформування системи охорони здоров'я, який передбачає внесення суттєвих змін до чинної методики планування відповідних видатків місцевих бюджетів [249]. Згідно його програми, на базі існуючої мережі закладів охорони здоров'я у вибраних регіонах передбачене створення системи медичного обслуговування з виділенням закладів первинної, вторинної, третинної та екстреної медичної допомоги. Відповідно до цього, при складанні проектів місцевих бюджетів забезпечується розробка бюджетних програм за видами допомоги, які мають обов'язкового містити набір індикаторів оцінювання якості їхнього надання. В рамках експерименту також передбачене розмежування видатків місцевих бюджетів за видами медичного обслуговування, а саме: фінансування первинної допомоги здійснюється з районних бюджетів та бюджетів міст обласного значення, а надання інших видів медичної допомоги – з обласного бюджету [249]. Таким чином, у пілотних регіонах спостерігатиметься

суттєве підвищення частки обласного бюджету в сукупних видатках місцевих бюджетів області на охорону здоров'я, що підтверджує внесення до методики розподілу міжбюджетних трансфертів відповідного коефіцієнта коригування [85].

З прийняттям нової редакції Бюджетного кодексу України [46] з бюджетів сіл, селищ та міст районного значення кошти на охорону здоров'я не виділяються, адже з 2011 року фінансування фельдшерсько-акушерських пунктів, дільничних лікарень та інших медичних закладів місцевого значення здійснюється з районних бюджетів. На перший погляд, таке рішення можна оцінювати негативно, бо воно фактично свідчить про звуження повноважень органів місцевого самоврядування. Але за умов перманентної нестачі ресурсів місцевих бюджетів низового рівня, які в більшості випадків практично позбавлені власних джерел доходів, переведення фінансування закладів охорони здоров'я до районних бюджетів сприятиме поліпшенню їх матеріального становища та якості медичного обслуговування.

Вагомим недоліком порядку планування видатків місцевих бюджетів на охорону здоров'я є також те, що вона не передбачає можливості відшкодування витрат медичних закладів на надання медичної допомоги громадянам не за місцем їхнього проживання. Оскільки планування видатків здійснюється виходячи з чисельності постійного населення адміністративно-територіальної одиниці, то це зумовлює проблему недостатності коштів місцевого бюджету для відшкодування вартості медичного обслуговування пацієнтів, які не проживають на відповідній території. Водночас, медичні заклади позбавлені права стягувати плату з таких пацієнтів за надану допомогу. Нерідко вона надходить у вигляді «добровільного» благодійного внеску пацієнта, однак частіше така плата має форму неофіційної віддяки безпосередньо лікареві. Неврегульованість цього питання у законодавстві є додатковим фактором тінізації фінансових відносин у сфері охорони здоров'я.

Динаміка в запланованих видатків місцевих бюджетів на охорону здоров'я в Україні за період 2007-2011 рр. практично повторює тенденцію зміни видатків на освіту. Найвищий приріст планових видатків мав місце у 2007 році – на 29,9% та в 2008 році – на 31,2% і пов'язаний зі значним підвищенням у цей період посадових окладів працівникам медичних закладів. У 2009 році приріст видатків місцевих

бюджетів на охорону здоров'я планувався на рівні 10,1%, що втричі нижче показників попередніх років і пояснюється впливом фінансової кризи в Україні. Але у 2010 році, у зв'язку з внесенням суттєвих змін до порядку оплати праці медичних працівників, приріст видатків на охорону здоров'я був запланований на рівні 22,9% від показників попереднього року. Поряд із черговим підвищенням посадових окладів, починаючи з 2010 року лікарям та фахівцям з базовою та неповною медичною освітою було введено надбавку за вислугу років у розмірі від 10% до 30% його розміру [231]. На 2011 рік через погіршення економічної ситуації приріст видатків на охорону здоров'я планувався на рівні 7,4%.

Подібні тенденції планування видатків на охорону здоров'я характерні для місцевих бюджетів усіх рівнів. Так, у Вінницькій області у 2007-2008 роках темпи приросту запланованих видатків на потреби галузі становили 27,8-33,3%, у 2009 році знизились до 12,0%, а в 2010 році склали 20,0%. При цьому в розрізі бюджетів різних рівнів темпи зростання планових видатків на охорону здоров'я за період 2006-2010 рр. виявилися майже ідентичними і становили в середньому 125,5-133,7% (табл. А.3 додатку А). Видатки обласного бюджету у 2010 році мали скласти 0,41 млрд. грн., або на 0,14 млрд. грн. більше рівня 2006 року, бюджетів районів – 0,55 млрд. грн. (на 0,31 млрд. грн. більше), бюджетів міст обласного значення – на 0,20 млрд. грн., або на 0,12 млрд. грн. більше.

Суттєва диференціація щорічного приросту планових видатків на охорону здоров'я була характерна і для місцевих бюджетів Тернопільської області. Так, плановий приріст фінансування галузі у 2009 році становив 12,4% (в 2,1-2,6 рази нижче рівня попередніх років), а в 2010 році мав скласти 22,1%. В цілому за 2006-2010 рр. планові показники видатків на охорону здоров'я зросли: в обласному бюджеті – у 2,2 рази до 0,27 млрд. грн., в бюджеті м. Тернополя – у 2,3 рази до 0,11 млрд. грн., у бюджетах районів – в 2,4 рази до 0,40 млрд. грн. (табл. А.4, рис. А.3 додатку А).

Одні з найвищих темпів приросту планових показників серед видатків соціального призначення у 2007-2011 рр. були характерні для видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення. Якщо на охорону здоров'я в 2011

році було заплановано виділити порівняно з 2007 роком на 90,5% більше коштів, духовно-культурний розвиток – на 99,2%, житлово-комунальне господарство – на 99,6%, то на програми і заходи соціального захисту населення – на 101,6% більше (42,6 млрд. грн. проти 21,2 млрд. грн. у 2007 році). Основний приріст видатків на соціальний захист планувався у бюджетах місцевого самоврядування. Так, за 2006-2010 рр. у бюджетах районів Вінницької області планові видатки на ці потреби зросли у 3,0 рази, у бюджетах міст обласного значення – в 3,3 рази, тоді як в обласному бюджеті – в 1,9 рази (табл. А.3 додатку А). У Тернопільській області видатки на соціальний захист з обласного бюджету в 2010 році планувалися в обсязі 0,04 млрд. грн., або в 1,7 рази більше рівня 2006 року, тоді як бюджетів районів – 0,70 млрд. грн., або в 3,3 рази більше, бюджетів міст обласного значення – 0,14 млрд. грн., або в 3,0 рази більше (табл. А.4 додатку А).

Планування видатків місцевих бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення проводиться з використанням фінансових нормативів бюджетної забезпеченості та контингентів одержувачів соціальних послуг. Розрахунок видатків здійснюється у розрізі окремих напрямів соціального забезпечення (на утримання будинків-інтернатів для перестарілих та інвалідів, закладів соціального обслуговування дітей, як опинилися у складних життєвих обставинах), видів матеріальної підтримки чи соціальних послуг (надання допомоги по догляду за інвалідом I чи II групи внаслідок психічного розладу; допомоги на поховання учасників бойових дій та інвалідів війни; соціальних послуг територіальними центрами соціального обслуговування та ін.), заходів соціального захисту певних категорій громадян (стосовно дітей, молоді, жінок та сім'ї; інвалідів; осіб, які постраждали від аварії на ЧАЕС) тощо [85].

Планування видатків на потреби закладів соціального обслуговування здійснюється на підставі калькулювання собівартості надання соціальних послуг в розрахунку на одного споживача, а також оцінки витрат, необхідних для покриття експлуатаційних видатків. Розрахунок потреби у видатках на виплату соціальних допомог проводиться на підставі середнього розміру виплати, який очікується у планованому році з урахуванням підвищення соціальних стандартів і контингенту

реципієнтів на початок року, який передує плановому. Особливість планування видатків на надання житлових субсидій полягає у врахуванні темпів зростання тарифів на житлово-комунальні послуги, природний газ та електроенергію при коригуванні нарахованих у поточному році сум.

Отже, рівень фінансування соціального захисту з місцевих бюджетів залежать від двох чинників: кількості громадян, охоплених заходами соціального захисту, а також обсягу коштів, передбачених на ці потреби для усієї сукупності місцевих бюджетів. При цьому, динаміка планових показників видатків бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення свідчить, що для них характерна найвища амплітуда коливань щорічного приросту серед видатків на виконання делегованих повноважень (рис. А.1, А.2, А.3 додатку А). Причини цього, на наш погляд, криються в тому, що динаміка видатків бюджетів на соціальний захист перебуває у тісній залежності від суспільно-політичної та економічної ситуації в країні. Зазвичай, їх найвищий приріст планується у періоди значної політичної активності громадян, а в інший (міжвиборчий) час його темпи знижуються.

Іноді зростання видатків на соціальний захист є наслідком непопулярних реформ. Так, за 2006-2011 рр. найвищі темпи приросту цих видатків планувалися у 2007 році, коли вони мали збільшитись порівняно з попереднім роком в 1,9 рази, в тому числі видатки на соціальний захист сім'ї, дітей та молоді – в 2,3 рази, соціальний захист ветеранів війни та праці – в 1,7 рази (табл. А.1, рис. А.1 додатку А). Основною причиною цього стало різке підвищення тарифів на електроенергію і природний газ для підприємств житлово-комунального сектору та населення [346; 348; 241]. Як наслідок, суттєво зросла кількість заявників на призначення житлових субсидій і, відповідно, потреба у коштах на їхню виплату. У зв'язку з цим було заплановане збільшення субвенцій місцевим бюджетам на надання пільг і житлових субсидій на придбання твердого палива та скрапленого газу порівняно з попереднім роком в 1,6 рази; пільг і субсидій на оплату житлово-комунальних послуг – у 2,3 рази. Водночас, у 2007 році планувалося збільшення субвенцій місцевим бюджетам на надання послуг зв'язку та компенсацію за пільговий проїзд ветеранів війни в 1,2 рази, і в 1,4 рази – на санаторне лікування

ветеранів війни [326]. Додатковим чинником росту планових обсягів видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення стала передача місцевим бюджетам повноважень з призначення й виплати одноразової допомоги при народженні дитини для осіб, застрахованих у системі обов'язкового державного соціального страхування [200], тоді як її розміри залишилися на рівні попереднього року.

Затверджена у 2008 році Програма дій нового уряду «Український прорив: для людей, а не для політиків» [233] передбачала суттєве зростання видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення з державного бюджету – в 1,4 рази (з 51,4 млрд. грн. до 74,1 млрд. грн.), з Пенсійного фонду України – в 1,6 рази (з 95,6 млрд. грн. до 147,8 млрд. грн. [341, с. 81], тоді як відповідні видатки місцевих бюджетів планувалося збільшити лише на 16,7%. Причина цього полягає у характері соціальних зобов'язань держави, які фінансуються з місцевих бюджетів. Основну їх частину складають програми соціальної допомоги та житлових субсидій. Між тим, увагу уряду в 2008 році було зосереджено на зростанні зарплат і пенсій, а серед допомог було значно підвищено тільки одноразову виплату при народженні дитини (з 8,5 тис. грн. до 12,2 тис. грн.) та мінімальну виплату по догляду за дитиною до 3-х років (з 90,0 грн. до 130,0 грн.).

В умовах економічної кризи 2009 року політика уряду була спрямована на стримування росту соціальних видатків бюджетів. У зв'язку з цим, підвищення соціальних стандартів було відкладене, мінімальні розміри основних соціальних допомог майже не змінилися. Як наслідок, приріст видатків місцевих бюджетів на соціальний захист і соціальне забезпечення передбачався на рівні 18,0%. При цьому видатки на соціальний захист сімей, дітей і молоді планувалося збільшити на 3,2 млрд. грн., або на 27,2%, видатки на соціальний захист ветеранів війни та праці – на 0,6 млрд. грн., або на 14,7%.

Відновлення у 2010 році економічного росту дало підстави для підвищення розмірів соціальних виплат, які фінансуються з місцевих бюджетів: було суттєво збільшено рівень гарантованого мінімуму для розрахунку усіх видів соціальної допомоги (рис. М.1 додатку М), змінено порядок призначення допомоги по догляду за дитиною до 3-х років [111]. У зв'язку із зростанням потреби у коштах

на виконання соціальних зобов'язань, збільшення видатків місцевих бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення у 2010-2011 рр. було заплановане на рівні 46,4% від показників 2009 року, в тому числі видатків на соціальний захист сім'ї, дітей та молоді – на 9,7 млрд. грн., або в 1,6 рази (табл. А.1 додатку А).

Отже, ключовим інструментом чинного порядку планування видатків місцевих бюджетів соціального призначення є фінансовий норматив бюджетної забезпеченості, використання якого дає змогу забезпечити простий та прозорий алгоритм розрахунку видатків бюджетів усіх рівнів на плановий рік і гарантувати справедливий розподіл міжбюджетних трансфертів. Не зважаючи на це, практика його застосування в Україні має численні недоліки.

Хоча згідно ст. 94 Бюджетного кодексу України, розрахунок фінансових нормативів бюджетної забезпеченості має здійснюватися на основі державних соціальних стандартів, їхня розробка триває й досі. У сфері освіти цей процес уже майже завершений, в охороні здоров'я і житлово-комунальному господарстві затверджено 65-75% соціальних стандартів і нормативів, а щодо обслуговування закладами культури, транспорту і зв'язку цей показник складає близько 50% [74, с. 165]. До важливих стандартів, які досі не розроблені, належать: у сфері охорони здоров'я – нормативи забезпечення певної території мережею закладів охорони здоров'я, забезпечення медикаментами і харчуванням у державних і комунальних закладах охорони здоров'я, санаторно-курортного забезпечення; у сфері освіти – нормативи наповнюваності груп у дошкільних навчальних закладах компенсуючого типу, наповнюваності дошкільних відділень у школах-інтернатах тощо; у сфері культури – переліки безплатних послуг, які надаються закладами культури (бібліотеками, клубними закладами) та ін. [256]. Крім цього, на думку низки науковців, Державний класифікатор соціальних стандартів і нормативів [82] не має завершеного характеру, їхній перелік потребує значного доповнення [98, с. 377; 354, с. 11-13; 178, с. 222-223].

Використання соціальних стандартів дає змогу забезпечити обґрунтованість бюджетних видатків на соціальні потреби, сформулювати передумови для контролю за якістю суспільних послуг та ефективністю витрачання коштів на їхнє надання.

Однак, в сучасних умовах застосування соціальних стандартів при визначенні фінансових нормативів бюджетної забезпеченості залишається декларацією, не маючи реального втілення. Зважаючи на невідповідність соціальних зобов'язань держави її економічним можливостям, нормативи для розрахунку бюджетних видатків визначаються виходячи з наявних бюджетних коштів [46] і базуються на соціальних мінімумах, фактичних даних попередніх періодів або на інтуїтивних величинах [81, с. 265], які не завжди характеризують навіть рівень фізіологічного виживання людини, не кажучи вже про гарантування високого рівня та якості життя. Основні категорії соціальних мінімумів, які розроблялися ще в середині 90-х років ХХ ст. на сьогодні практично девальвовані, методика їх розрахунку не переглядалася впродовж останніх років та не відповідає сучасним вимогам [74, с. 161; 178, с. 212-225]. Через це фінансові нормативи бюджетної забезпеченості нині є не інструментом нормативного планування видатків місцевих бюджетів на основі науково обґрунтованого визначення потреби у бюджетних ресурсах, а лише важелем для здійснення перерозподільчих процесів [121, с. 29].

Поряд з необґрунтованістю параметрів фінансових нормативів бюджетної забезпеченості, також потребує реформування практика застосування коригуючих коефіцієнтів, які враховують відмінності у вартості надання гарантованих послуг залежно від кількості населення і споживачів цих послуг, соціально-економічних, демографічних, кліматичних, екологічних й інших особливостей адміністративно-територіальних одиниць. Як зазначає В. Горин, перелік коригуючих коефіцієнтів має фрагментарний характер [74, с. 166], а Н. Карпишин наголошує, що окремі з них визначаються на підставі даних минулих років і враховують часто спонтанні та необґрунтовані дії уряду [177, с. 268-269]. На думку А. Буряченка, чинна методика потребує доповнення коефіцієнтами, які дадуть можливість врахувати регіональну цінову ситуацію, особливості формування доходів та ряд інших важливих чинників, які викликають розбіжності у витратах на надання суспільних послуг [40, с. 229]. Важливим недоліком, на наш погляд, є також непублічність процедури визначення коефіцієнтів, що знижує легітимність і обґрунтованість розрахованих на їхній основі видатків. Отож, хоча використання формульної

методики передбачає чітку та зрозумілу процедуру планування видатків місцевих бюджетів соціального призначення, можемо констатувати, що вона залишається далекою від досконалості та потребує значного доопрацювання.

Використання фінансового нормативу бюджетної забезпеченості дає змогу визначити обсяги видатків місцевих бюджетів на надання суспільних послуг в цілому та розмежувати їх між бюджетами різних рівнів. Планування кошторисів конкретних бюджетних установ також здійснюється нормативним методом із застосуванням індивідуальних, комбінованих та укрупнених норм видатків на одну розрахункову одиницю. Зазвичай, такими одиницями є основні та похідні оперативно-сітьові показники бюджетної установи, а також інші дані (площа і кубатура приміщень тощо). Перші з оперативно-сітьових показників вказують на функціональне призначення бюджетної установи, а другі – деталізують її функції. Наприклад, для дошкільних закладів освіти такими показниками є кількість дітей та підготовчих груп, для закладів загальної середньої освіти – кількість учнів, класів, годин навчального навантаження, для медичних установ – кількість лікарняних ліжок, ліжко-днів, амбулаторних відвідувань тощо. Таким чином, запорукою високої ефективності планування видатків є: по-перше, обґрунтований вибір одиниці нормування; по-друге, використання норм і нормативів, адекватних реальному обсягу витрат на надання послуги; по-третє, належне визначення ступеня диференціації нормативів з урахуванням регіональних особливостей соціально-економічного розвитку.

Хоча використання нормативного методу планування видатків дає змогу забезпечити достатньо якісний розрахунок потреби у коштах, «тісно поєднати ресурси споживання з наданням послуг» [81, с. 266], у вітчизняних умовах його ефективність досить низька. Причина цього – у тому, що у плануванні видатків застосовуються норми, які розроблені відповідно до наявних ресурсів бюджетної системи і не мають належного наукового обґрунтування. Більш того, планові обсяги видатків, які доводяться фінансовими органами до бюджетних установ для складання їхніх кошторисів, зазвичай менші за вказані у бюджетних запитах. Тому навіть розраховані з використанням занижених норм видатки підлягають

подальшому коригуванню, оскільки мають бути приведені у відповідність з передбаченим фінансуванням. В першу чергу під скорочення підпадають видатки на матеріальне забезпечення бюджетної установи, зміцнення її виробничої бази, їх покриття все частіше перекладається на самих споживачів суспільних послуг. Отож, норми і нормативи, які використовуються для планування видатків, все ще залишаються винятково технічним інструментом розподілу бюджетних коштів, не маючи під собою реальних економічних розрахунків.

Крім вищевказаного, чинна практика нормативного планування видатків місцевих бюджетів не передбачає стимулів для ощадного використання коштів бюджету [165, с. 94], але веде до зниження ефективності управління [175, с. 224]. Звісно, якщо при плануванні видатків медичних установ норми і нормативи встановлені в розрахунку на одне лікарняне ліжко, а їх зменшення автоматично означатиме скорочення асигнувань [71, с. 374], то у цьому не зацікавлене ні керівництво медичного закладу, ні органи місцевої влади [312, с. 242]. Це стримує оптимізацію мережі закладів соціальної сфери відповідно до динаміки споживачів суспільних послуг та спричиняє негативні наслідки економічного та соціального характеру. Водночас, постатейний розподіл видатків бюджетної установи в розрізі кодів економічної класифікації обмежує можливості перерозподілу коштів в ході їхнього використання. Як наслідок, накопичення заборгованості за одним видом витрат може супроводжуватися переплатою за іншими статтями кошторису.

Для усунення названих недоліків в сучасній економічній літературі широко дискутується питання щодо переходу при плануванні видатків закладів соціальної сфери від індивідуальних до укрупнених норм, встановлених в розрахунку на одного споживача відповідної послуги та орієнтованих не на вхідні параметри і початкові умови функціонування, а на показники, що характеризують кінцеві результати їх роботи [312, с. 242; 300, с. 97; 2, с. 577]. Основну перевагу їхнього використання визначають у наданні керівникам закладів соціальної сфери більшої самостійності у питанні маневрування виділеними коштами та коригування напрямів спрямування коштів, а отже, формуванні передумов для підвищення ефективності витрачання обмежених бюджетних ресурсів. Планування на основі

укрупнених нормативів, на думку проф. В. Дем'янишина, спонукає до пошуку додаткових джерел задоволення потреб установ соціальної сфери [81, с. 267].

Втім, широке впровадження укрупнених нормативів у практику планування видатків соціального призначення, на наш погляд, не варто оцінювати однозначно позитивно, зважаючи на такі пояснення:

– в силу різних обставин мережа закладів соціальної сфери у розрізі регіонів суттєво відрізняється, а тому використання укрупнених нормативів видатків може мати такі наслідки: в адміністративно-територіальних одиницях з високою щільністю соціально-культурних закладів спостерігатиметься різке скорочення їхньої кількості через нестачу фінансування, або суттєве погіршення якості послуг, які ними надаються; натомість в регіонах, де мережа відповідних закладів менш розвинута, матиме місце перевитрата коштів і зниження ефективності їх використання. Поряд з цим, застосування укрупнених норм витрат призведе до створення нерівних умов господарювання керівникам одного рівня [81, с. 268], диференціації якісних характеристик суспільних послуг у розрізі регіонів, що суперечить принципам соціальної справедливості;

– надання широкої автономії закладам соціальної сфери щодо розподілу й управління бюджетними коштами може спричинити розширення масштабів марнотратства і нецільового розтрачання коштів замість підвищення ефективності їхнього використання. Вважаємо, що для упередження таких наслідків, перехід до фінансування бюджетних установ за методом «глобального» бюджету має супроводжуватись посиленням контролю з боку органів влади і відповідальності за правопорушення у сфері управління видатками бюджету;

– однією з переваг використання укрупнених норм визначають спрощення порядку планування видатків, що, на наш погляд, не зовсім вірно. Звичайно, їх розрахунок на наступний період шляхом множення відповідної норми видатків на контингент споживачів певної суспільної послуги, з першого погляду, виглядає достатньо простим. Однак, як слушно зазначає В. Дем'янин, визначення самих укрупнених норм є дуже неточним та набагато більш трудомістким процесом, ніж планування на основі індивідуальних норм [81, с. 269], що нівелює їхні переваги.

З огляду на ці аргументи, до переходу на використання укрупнених норм при плануванні видатків слід підходити виважено, з урахуванням усіх можливих негативних наслідків. О. Солдатенко пропонує ввести подушний метод виділення коштів тільки для закладів соціальної сфери, які функціонують як неприбуткові підприємства комунальної форми власності [300, с. 99] і зберегти нормативне планування для решти бюджетних установ. Важливо, що запропонована методика не вимагає кардинальної реорганізації усієї системи закладів соціальної сфери, наслідки якої можуть бути не прогнозовані та цілком узгоджується з основними завданнями та заходами експерименту з реформування охорони здоров'я [249]. Іншим варіантом упередження негативних наслідків переходу до укрупнених норм планування є розробка коригуючих коефіцієнтів для урахування специфіки адміністративно-територіальної одиниці, в якій функціонує бюджетна установа.

Важливою характеристикою якості планування видатків місцевих бюджетів соціального призначення є рівень відхилення фактичних і запланованих видатків. В короткостроковому періоді така різниця може свідчити на тимчасові порушення у ході виконання бюджету за видатками під впливом різних обставин. Однак, стійке відхилення планових та реально здійснених видатків бюджету впродовж кількох років вказує на недостатню обґрунтованість розрахунку потреби у коштах на надання тих чи інших суспільних послуг, а також повноти врахування чинників, які впливають на динаміку видатків у наступному році.

Практика виконання видатків соціального призначення в Україні цілком підтверджує такі аргументи. Так, у 2006-2011 рр. фактичні видатки місцевих бюджетів соціального призначення були значно меншими за розрахункові, що свідчить про надмірний оптимізм фінансових органів при їхньому плануванні. Мало місце збільшення як абсолютних, так і відносних масштабів відставання здійснених видатків від розрахункових. Якщо у 2006 році на потреби соціального характеру з місцевих бюджетів було виділено на 0,04 млрд. грн., або на 0,07% менше запланованого, то у 2010 році – уже на 3,86 млрд. грн., або на 2,82%, у 2011 році – на 2,73 млрд. грн., або на 1,73%.

Розбіжність між фактичними та розрахунковими показниками мала місце по усіх напрямках видатків соціального призначення, крім охорони здоров'я, що не має раціонального пояснення. Достатньо складно визначити тільки фактичний обсяг видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення, адже не можливо чітко передбачити зміну контингенту реципієнтів соціальних виплат. Так, оскільки закладені при розрахунку бюджетних показників темпи інфляції у 2007-2008 роках були значно занижені, а тому приріст номінальних доходів громадян перевищив прогнози, то частина реципієнтів втратила право на призначення соціальних виплат (допомоги малозабезпеченим сім'ям, сім'ям з дітьми та ін.). Це зумовило зменшення потреби у видатках на соціальне забезпечення, яке в 2007 році склало 1,9 млрд. грн. (на 8,8%) та в 2008 році – 1,4 млрд. грн. (на 5,8%).

Натомість, відставання реальних показників від розрахункових по інших напрямках видатків соціального призначення пояснюється недоліками прогнозно-планової роботи. Так, у 2008 році, в умовах розгортання фінансової кризи план видатків на житлово-комунальне господарство був збільшений порівняно з 2007 роком в 1,8 рази (з 5,1 до 9,2 млрд. грн.). Зниження темпів економічного розвитку в Україні навіть за умов високої інфляції не дало змоги досягти плану видатків, через що фактичний рівень їх виконання склав у 2008 році тільки 92,5%. У 2009 році, всупереч прогнозованій рецесії, в макроекономічні показники уряду було закладено ріст ВВП, а план видатків місцевих бюджетів на житлово-комунальне господарство був зменшений всього на 5,5% від видатків 2008 року. Внаслідок різкого падіння ВВП у 2009 році видатки на житлово-комунальне господарство першими потрапили під скорочення, а їх фактичне виконання у 2009 році склало 7,2 млрд. грн., або тільки 89,8% від запланованого. У 2010 році відставання фактичних видатків місцевих бюджетів на житлово-комунальне господарство від запланованих ще більше поглибилось і перевищило 2,7 млрд. грн., або 36,7% від плану, що, на наш погляд, неможливо пояснити непередбаченими обставинами і є свідченням низької якості планування (табл. В.2 додатку В).

Ще більш вагомим ступенем відхилення фактичних і планових показників відзначається виконання видатків соціального призначення у розрізі загального і

спеціального фондів. Якщо по загальному фонду місцевих бюджетів воно досить прийнятне (крім житлово-комунального господарства), то виконання видатків спеціального фонду вказує на серйозні прогалини при їх плануванні. Фактичні видатки бюджетів зі спеціального фонду перевищили розрахункові в 2006 році – в 1,1 рази, у 2007 році – в 1,3 рази, у 2008 році – в 1,2 рази, у 2009 році – в 1,1 рази, у 2010 році – в 1,2 рази (табл. В.4 додатку В). В абсолютному обсязі таке перевищення зросло з 0,9 млрд. грн. у 2006 році до 1,5 млрд. грн. у 2010 році, і лише у 2011 році знизилось до прийнятних меж – 0,7 млрд. грн., або 4,5%.

Найвищі показники невідповідності реальних та планових видатків мали місце щодо фінансування охорони здоров'я та освіти. Якщо фактичні видатки зі спеціального фонду місцевих бюджетів на освіту в 2006-2011 рр. перевищували затверджені показники в середньому в 1,05-1,28 рази, то для видатків на охорону здоров'я таке співвідношення складало у 2006-2008 роках – 1,4-1,5 рази, а в 2008-2011 роках – уже 1,4-1,9 рази. Щорічні видатки спеціального фонду бюджетів на загальну середню освіту за наведений період перевищували розрахункові обсяги в середньому в 1,2-1,5 рази, а видатки на лікарні та санаторно-курортні заклади – в 1,5-1,7 рази у 2006-2008 роках та в 1,6-2,0 рази у 2009-2011 роках. Звісно, таку ситуацію можна частково пояснити складністю оцінки контингенту споживачів платних послуг у закладах охорони здоров'я та освіти, а також прогнозування спонсорської допомоги. Але надмірні масштаби відхилення фактичних видатків від запланованих дають підстави говорити про недостатньо фахове планування власних доходів бюджетних установ і цільових поступлень з бюджетів вищого рівня, а також здійснених за їхній рахунок видатків соціального призначення.

Іншим критерієм, який вказує на рівень якості прогнозно-планової роботи, на наш погляд, є ступінь коригування планових показників бюджету в процесі їх уточнення. Незначне відхилення (в межах 3-5%) розрахункових показників від початкового плану при їхньому уточненні є цілком прийнятним, адже може виникати під дією об'єктивних чинників, не залежних від рішень органів місцевої влади. Якщо ж без вагомих непередбачуваних причин відхилення уточнених показників плану від першопочаткових виходить за наведені межі, це вказує на

недоліки і прорахунки, допущені при визначенні видаткових показників бюджету. Однак, з огляду на практику постійного порушення строків бюджетного процесу [128], потреба у коригуванні планових показників може бути наслідком невчасного прийняття державного бюджету, яким визначаються обсяги дотацій та субвенцій. А за умов тотальної залежності місцевих бюджетів від міжбюджетних трансфертів вони є головним чинником бюджетного процесу на локальному рівні.

Серед областей Подільського регіону достатньо висока якість планування видатків соціального призначення спостерігалась у Вінницькій області. Найвищі показники відхилення при уточненні у зведеному бюджеті області у 2008-2010 рр. були характерні для видатків на житлово-комунальне господарство та духовно-фізичний розвиток, за іншими видатками вони перебували в межах статистичної похибки. Так, у 2008 році на кінець року план видатків на житлово-комунальне господарство був збільшений в 1,3 рази, а в 2010 році – у 2,1 рази, тоді як по усіх видатках соціального призначення відхилення склало 3,8% та 4,8%, відповідно. Натомість, видатки на освіту при коригуванні були збільшені у 2008 році на 3,3%, у 2009 році – на 0,5%, а в 2010 році – зменшені на 0,5%; видатки на охорону здоров'я були переглянуті в сторону збільшення на 6,0% у 2008 році, на 2,0% у 2010 році та не уточнювалися у 2009 році (табл. Б.1 додатку Б).

Через порушення строків затвердження рішень про місцеві бюджети, план видатків соціального призначення у бюджетах Тернопільської області у січні 2008-2009 рр. формувався на тимчасовій основі відповідно до ст. 79 Бюджетного кодексу України [46], а орієнтовні показники річних планових видатків зведеного бюджету області були сформовані у лютому. Якщо порівняти їх з уточненими показниками на кінець року, то відхилення виявиться достатньо помірним: 4,4% у 2008 році, 6,8% у 2009 році. При цьому найбільший ступінь коригування плану видатків при уточненні теж спостерігався щодо видатків на житлово-комунальне господарство і духовно-фізичний розвиток. Так, у 2008 році розрахункові видатки на житлово-комунальне господарство в ході виконання бюджетів були збільшені в 1,9 рази, у 2009 році – в 1,8 рази, видатки на культуру і мистецтво – на 13,3% і 9,1%, на фізкультуру і спорт – на 11,2% і 13,6%, відповідно. Водночас, видатки на

соціальний захист та соціальне забезпечення при уточненні у 2008 році були збільшені порівняно із початковими на 1,4%, а в 2009 році – зменшені на 0,01% (табл. Б.2 додатку Б).

Однак, у 2010 році орієнтовний обсяг видатків соціального призначення з бюджетів Тернопільської області був сформований тільки у липні, збільшившись порівняно з січнем у 4,7 рази. При цьому план видатків на культуру і мистецтво було збільшено в 4,4 рази, освіти та охорону здоров'я – в 4,6 рази, соціальний захист та соціальне забезпечення – в 5,0 разів, житлово-комунальне господарство – в 5,7 рази. Уточнення планових видатків проводилось і в другій половині року, однак його масштаби були незначні та перебували в межах від 1,0% до 3,8%. Єдиним винятком стали видатки на житлово-комунальне господарство, річний план яких до грудня був збільшений порівняно з серединою року на 22,6%.

Результати дослідження динаміки уточнених показників видатків впродовж року в місцевих бюджетах Вінницької і Тернопільської областей дають підстави зробити умовивід про «ручне» керування процесом виконанням бюджету. На наш погляд, на початку року планові видатки свідомо занижуються на випадок ускладнень з наповненням бюджету, а в подальшому постійно переглядаються з метою їхнього приведення до реальних показників виконання. Таким чином, на кінець року за підсумками постійного уточнення формується остаточний варіант розпису видатків соціального призначення, який несуттєво відрізняється від їх фактичного виконання. Щодо видатків на житлово-комунальне господарство, то високий ступінь відхилення планових показників при їх коригуванні пов'язаний зі специфікою фінансування цієї сфери. Вони характеризують виконання власних повноважень місцевого самоврядування, а тому кошти на ці потреби виділяються за залишковим принципом та плануються методом прямого розрахунку. Однією з важливих проблем сучасної практики виконання місцевих бюджетів є те, що коштів, які передаються на виконання делегованих повноважень з державного бюджету часто не вистачає, і місцеві органи влади змушені направляти на їхнє фінансування власні ресурси, зменшуючи обсяги видатків на житлово-комунальне господарство, місцеву інфраструктуру та інші цілі. Тому збільшення видатків на

ці потреби відбувається у випадку, якщо в процесі виконання місцевого бюджету з'являється додатковий ресурс, отриманий від перевиконання завдань за власними доходами, який не може бути належним чином передбачений при його складанні.

За результатами оцінки практики планування видатків місцевих бюджетів соціального призначення можемо констатувати таке:

– фінансова теорія передбачає можливість використання у практиці багатьох методів планування бюджетних показників. Однак, в Україні розрахунок видатків місцевих бюджетів соціального призначення здійснюється відповідно до вимог нормативного методу з використанням матеріальних та фінансових норм і нормативів. При цьому видатки на виконання делегованих повноважень органів місцевого самоврядування визначаються з використанням фінансових нормативів бюджетної забезпеченості, основною вадою яких визначають необ'єктивність, зумовлену відсутністю реальних економічних розрахунків їх розміру, недоліками використання коригуючих коефіцієнтів та ін.;

– оцінювання динаміки планових видатків місцевих бюджетів соціального призначення вказало на вирішальний вплив тенденцій в оплаті праці на показники їх формування. Найвищі темпи приросту видатків на освіту, охорону здоров'я та соціальний захист збігалися з термінами впровадження чергових етапів Єдиної тарифної сітки тарифів та коефіцієнтів оплати праці в бюджетній сфері, або ж з черговим підвищенням соціальних стандартів доходів громадян. Зважаючи на це, зроблено висновок про вагомий вплив суспільно-політичних процесів на практику планування видатків бюджетів соціального призначення;

– результати дослідження засвідчили погіршення якості планування видатків бюджетів соціального призначення. Впродовж останніх років масштаби розбіжності між розрахунковими і реальними показниками видатків суттєво збільшились, що не може пояснюватися виключно об'єктивними причинами. Перманентне коригування плану видатків соціального призначення в ході виконання вказує на збереження практики дискреційного управління місцевими бюджетами, спричиненої їх залежністю від трансфертних надходжень.

2.2. Реалії здійснення видатків місцевих бюджетів на забезпечення основ життєдіяльності людини

В сучасних умовах розв'язання актуальних проблем соціального розвитку в економічній літературі нерозривно пов'язують з використанням коштів місцевих бюджетів. За рахунок цих ресурсів забезпечується реалізація низки програм та заходів соціального захисту населення, спрямованих на приведення рівня життя вразливих верств населення до соціальних стандартів, їх матеріальної підтримки у складних життєвих ситуаціях. Так, місцеві бюджети забезпечують фінансування соціальних трансфертів малозабезпеченим сім'ям, сім'ям з дітьми, інвалідам, ветеранам війни і праці та іншим категоріям громадян. Вони являють собою вагоме джерело їхніх доходів, нерідко дають змогу забезпечити придбання благ і послуг, необхідних для фізіологічного виживання.

Втім, як свідчать сучасні реалії, не зважаючи на стабільне зростання обсягу фінансових ресурсів, які направляються з місцевих бюджетів на вирішення соціальних проблем, суттєвого прогресу в цьому плані поки не досягнуто. Не втрачають актуальності завдання підвищення рівня добробуту основної частини населення країни, подолання надмірно високих показників диференціації доходів громадян. Їх успішне виконання належить до головних пріоритетів фінансової політики держави, потребує концентрації зусиль та фінансових ресурсів на усіх рівнях влади. У зв'язку з цим, вимагає ґрунтовного вивчення практика здійснення видатків місцевих бюджетів на забезпечення основ життєдіяльності людини, до яких ми зараховуємо видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, на охорону здоров'я та видатки на житлово-комунальне господарство.

Оцінюючи показники видатків місцевих бюджетів на забезпечення основ життєдіяльності людини, констатуємо, що у 2007-2011 рр. винятково швидкими темпами зростали видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення (до 41,9 млрд. грн. у 2011 році, або в 2,2 рази), охорону здоров'я (до 38,7 млрд. грн., або в 1,9 рази), тоді як видатки на житлово-комунальне господарство за цей

період зросли з 5,2 млрд. грн. до 8,4 млрд. грн., або всього на 61,4%. Як наслідок, питома вага видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення у сукупних видатках місцевих бюджетів України зросла з 18,4% у 2007 році до 23,1% у 2011 році, охорону здоров'я – з 19,5% у 2007 році до 21,4% у 2011 році), а житлово-комунальне господарство – знизилась з 4,9% у 2007 році до 4,6% у 2011 році).

У розрізі років динаміка видатків місцевих бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення не має поступального характеру. Так, якщо у 2007 році вони збільшилися на 4,6 млрд. грн., або в 1,7 рази, то уже в наступному році – тільки на 20,6%, у 2009 році – на 17,1%, у 2010 році – на 29,2%, а в 2011 році – на 18,9% (рис. 2.2). Різке зростання видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення у 2007 році було пов'язане з переведенням фінансування низки соціальних трансфертів з фондів соціального страхування до місцевих бюджетів, а в подальші роки воно продиктоване підвищенням соціальних стандартів.

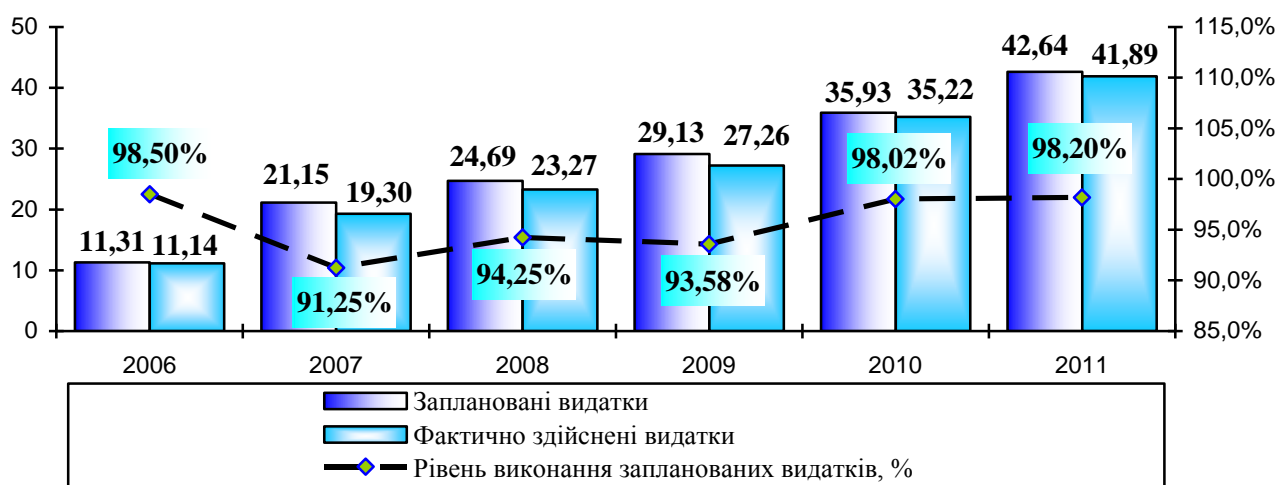

Рис. 2.2. Планові та фактичні видатки місцевих бюджетів України на соціальний захист та соціальне забезпечення у 2006-2011 рр., млрд. грн.

З місцевих бюджетів здійснюється фінансування широкого спектру програм матеріальної підтримки різних верств населення: ветеранів війни та праці, сімей з дітьми, малозабезпечених сімей, молоді, інвалідів тощо. Однак, для динаміки цих видатків у розрізі напрямів соціального захисту характерна суттєва диференціація показників. Наприклад, якщо на підтримку сімей, дітей та молоді у 2011 році було спрямовано в 2,8 разів більше коштів порівняно з 2007 роком (8,7 млрд. у 2007

році, 24,5 млрд. грн. у 2011 році), то видатки на соціальний захист ветеранів війни та праці за цей період зросли всього на 16,8% (з 3,5 млрд. грн. до 4,1 млрд. грн.).

Більшість видатків місцевих бюджетів на соціальний захист здійснюється із загального фонду бюджетів – 86,8-88,3% у 2009-2010 рр. (96,3-97,9% – у 2006-2008 рр., 98,1% – у 2011 р.), роль видатків спеціального фонду є незначною. В абсолютних сумах видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення із загального фонду місцевих бюджетів України зросли за 2006-2010 рр. до 31,1 млрд. грн., або в 2,9 рази (табл. В.3 додатку В), а відповідні видатки спеціального фонду – до 4,1 млрд. грн., або у 8,6 рази (табл. В.4 додатку В). Причинами такої динаміки стало збільшення видатків за напрямом «Соціальний захист ветеранів війни та праці», обумовлене переведенням на загальний фонд фінансування пільг, наданих згідно Законів України «Про статус ветеранів війни та гарантії їх соціального захисту», «Про статус ветеранів військової служби і ветеранів органів внутрішніх справ на їх соціальний захист», а також відмовою від призупинення дії окремих правових норм, які регламентують питання соціального захисту цих категорій громадян. У 2011 році соціальні пільги ветеранам війни і праці знову були переведені на фінансування із загального фонду, у зв'язку з чим відповідні видатки спеціального фонду місцевих бюджетів зменшились у 5,2 рази.

Окреслені тенденції на рівні країни в цілому отримують своє підтвердження і при аналізі показників на рівні окремих областей. Так, найвищі темпи зростання серед видатків соціального призначення місцевих бюджетів Вінницької області у 2006-2010 рр. спостерігалися щодо фінансування соціального захисту – вони збільшилися з 0,37 млрд. грн. у 2006 році до 1,10 млрд. грн. у 2010 році, або в 3,0 рази. Найшвидше за 2006-2010 рр. збільшувались відповідні видатки бюджетів міст обласного підпорядкування – у 3,3 рази, та районних бюджетів – у 3,1 рази, тоді як видатки з обласного бюджету зросли всього на 87,8% (табл. Е.1 додатку Е). Основне навантаження з фінансування соціального захисту покладене на бюджети районів (0,75 млрд. грн., або 68,1% відповідних сукупних видатків місцевих бюджетів області), а питома вага обласного бюджету має тенденцію до зниження (з 8,9% у 2006 році до 5,6% у 2010 році) (табл. Ж.1 додатку Ж).

Видатки місцевих бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення Тернопільської області за 2006-2010 рр. збільшилися у 3,3 рази до 0,87 млрд. грн. Найвища динаміка росту була характерною для видатків бюджету м. Тернополя (у 4,1 рази) і бюджетів районів (у 3,3 рази), видатки обласного бюджету збільшилися на 78,5% (табл. Е.2 додатку Е). Через відсутність інших, крім Тернополя, міст обласного значення, питома вага бюджетів районів у фінансуванні соціального захисту була значно вищою, ніж у Вінницькій області та складала у 2006-2010 рр. в середньому 77,8-79,3% сукупного обсягу, а обласного бюджету – знизилася з 7,9% у 2006 році до 4,3% у 2010 році (табл. Ж.2 додатку Ж).

Зростання видатків на соціальний захист місцевих бюджетів Хмельницької області у 2008-2010 рр. склало 2,2 рази до 0,26 млрд. грн. Найвищі темпи росту були характерні для бюджетів районів (у 3,3 рази), тоді як видатки обласного бюджету збільшилися всього на 22,9%. Як наслідок, частка бюджетів районів у видатках на соціальний захист зростає з 30,8% у 2008 році до 46,9% у 2010 році, а обласного бюджету – скоротилася з 45,4% до 25,5% (табл. Ж.3 додатку Ж).

Прискорений ріст видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення упродовж останніх років має обґрунтоване пояснення, адже більшість населення [276] зараховує вирішення соціальних проблем до найважливіших пріоритетів діяльності органів влади. В Україні видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення належать до переліку найбільших «суспільних подразників», а тому, на думку В. Андрущенка, «...спроби звужити соціальну політику рівнозначні політичному самогубству» [3, с. 53]. У бюджетній практиці видатки на соціальні трансферти належать до категорії так званих «захищених» статей і не піддаються секвеструванню в умовах дефіциту бюджетних коштів.

В основу динаміки обсягів фінансування соціального захисту покладена дія цілого комплексу економічних, соціальних, демографічних, політичних й інших чинників. Наприклад, демографічні процеси – зниження народжуваності, старіння населення провокують все більше «відтягування» коштів бюджетів на потреби охорони здоров'я і соціального забезпечення [183, с. 15]. На думку Ш. Бланкарта, «...в умовах демократії соціальне забезпечення є найбільш пріоритетною

функцією держави. Вона покликана здійснювати соціальне забезпечення окремих індивідів з метою захисту їх від можливих фінансових ускладнень» [11, с. 269]. В зарубіжних країнах турбота держави про матеріальне становище усіх громадян розглядається однією з головних ознак цивілізованого суспільства, а злиденність, надмірна поляризація доходів – як анахронізм. Однак, науковці все частіше вказують на негативні наслідки надмірного використання соціальних трансфертів, до яких зараховують «культивування бідності» [294, с. 152-153], стимулювання утриманських настроїв у суспільстві [186, с. 167; 278, с. 29], зростання інфляції та обмеження інвестиційних можливостей економіки [357, с. 33-34], провокування бюджетного дефіциту [187, с. 167].

В Україні збільшення видатків бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення є об'єктивним наслідком невдалої соціально-економічної політики останніх десятиліть, що супроводжувалася різким зниженням трудових доходів громадян, збільшенням масштабів безробіття, зростанням бідності працездатного населення. В таких реаліях соціальні трансферти дають змогу частково знизити гостроту соціальних проблем та забезпечити найбільш злиденим верствам населення матеріальний добробут на рівні мінімальних державних стандартів. Вважаємо, що, на відміну від розвинутих зарубіжних країн, у яких утриманська поведінка частини громадян спровокована їх свідомим небажанням працювати, в Україні вона, значною мірою, має вимушений характер. За умов, коли масштаби прихованого безробіття і неповної зайнятості перевищують прийнятні межі та навіть працевлаштування не гарантує захисту від бідності, а сприятливі умови для підприємницької діяльності досі не створені, соціальні виплати стають нерідко головним джерелом доходів домогосподарства. Ця обставина, на наш погляд, є причиною різко негативного сприйняття суспільством будь-яких ініціатив уряду щодо обмеження соціальних виплат чи пільг, «...спонукає населення «триматися» за існуючі пільги, шукати і вимагати нових» [301, с. 35].

В таких умовах, не зважаючи на швидке збільшення видатків бюджетів на фінансування соціального захисту населення, кошти спрямовуються переважно на реалізацію програм пасивної соціальної підтримки, тоді як ряд важливих аспектів

соціальної політики залишаються без належної уваги. Провідним чинником, який визначає динаміку відповідних видатків є зміна розмірів основних соціальних трансфертів, які надаються громадянам за рахунок коштів місцевих бюджетів. Так, швидке підвищення низки соціальних виплат за програмами соціального захисту сім'ї, дітей і молоді супроводжувалося відповідним збільшенням видатків місцевих бюджетів, яке становило 20,4 млрд. грн. (з 4,2 млрд. грн. у 2006 році до 24,5 млрд. грн. у 2011 році), або 5,9 рази. Однак, основну роль у такій динаміці відіграло багаторазове підвищення допомоги при народженні дитини, на що було спрямовано більшість додаткових видатків. Водночас, інші молодіжні і сімейні програми фінансуються на рівні, значно нижчому за необхідний. Більш того, впродовж останніх років має місце суттєве невиконання запланованих видатків на соціальний захист окремих категорій громадян. Якщо планові показники видатків на соціальний захист сім'ї, дітей та молоді у 2006-2010 рр. виконувалися на рівні 93,1-100,0%, то видатки на соціальний захист ветеранів війни та праці – на 75,7-86,7% (за винятком 2010-2011 рр.) (табл. В.2 додатку В). Отож, можна говорити про стійке недофінансування цих заходів, а, відтак, невідповідний з декларованим рівень соціальної захищеності окремих вразливих верств населення.

Однією з важливих умов ефективності видатків є забезпечення ритмічності фінансування, яке дає змогу досягти послідовного виконання поставлених завдань та уникнути додаткових витрат. Якщо оцінити динаміку видатків на соціальний захист місцевих бюджетів Вінницької і Тернопільської областей за цим критерієм, то можемо констатувати тенденцію до її погіршення (табл. К.1, К.2, рис. К.1, К.2 додатку К). У 2008-2010 рр. звичною була практика накопичення заборгованості за видатками впродовж кількох місяців, яка в подальшому погашалася шляхом різкого збільшення видатків. Особливо помітним є ріст видатків в останньому кварталі року, що вказує на намагання органів влади виправити річні показники виконання бюджету за видатками. Однак, така практика має негативні наслідки, адже веде до порушення строків реалізації програм та заходів, які фінансуються з бюджету та, в кінцевому підсумку, до недосягнення поставлених цілей.

Не зважаючи на значне збільшення обсягів видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення, їхня ефективність залишається вкрай низькою. Причини цього криються у проведенні непродуманої патерналістської соціальної політики держави, спрямованої на розширення переліку соціальних виплат і категорій громадян, які мають право на їхнє призначення. Внаслідок цього, чинна система соціального забезпечення охоплює близько половини населення країни. Водночас, фінансові можливості держави не дають змоги забезпечити виконання соціальних зобов'язань відповідно до задекларованих норм, тому виплати за більшістю програм мають незначні розміри, які не створюють відчутного впливу на доходи населення [124, с. 220].

Якщо проаналізувати динаміку розмірів окремих соціальних допомог, які виплачуються за рахунок субвенцій місцевим бюджетам, то їхні реальні розміри, скориговані на вплив інфляції, за останні роки практично не зазнали змін (рис. М.2, М.3, М.4, М.5 додатку М). Їхнє призначення відбувається з використанням «рівня забезпечення прожиткового мінімуму», розміри якого встановлюються щорічно відповідно до можливостей державного бюджету у співвідношенні з показником прожиткового мінімуму. Для працездатних осіб таке співвідношення в останні роки складає близько 20%. Оскільки серед науковців і практиків існує майже одностайна згода щодо заниження розміру прожиткового мінімуму (його масштаби оцінюються від 21-23% [263] до 2,5-4,0 рази [203; 69; 264]), то розміри соціальних допомог фактично визначаються на основі показника, який складає щонайбільше 5% від реального значення базового соціального стандарту.

Не дивно, що за таких умов соціальні виплати і допомоги не виконують належним чином свого основного призначення, яке полягає у зниженні рівня бідності та масштабів майнового розшарування населення. Показники соціальної нерівності в Україні і сьогодні залишаються надмірно високими. Хоча, за даними офіційної статистики, чисельність населення з середніми доходами за місяць нижче прожиткового мінімуму зменшилась з 22,5 млн. осіб у 2006 році (49,7% населення) до 3,4 млн. осіб у 2011 році (7,8%), а квінтільний коефіцієнт фондів – з 4,7 рази до 3,4 рази, відповідно, об'єктивність таких показників викликає сумнів.

За незалежними оцінками, масштаби майнової нерівності в Україні оцінюються показниками, які в разі відрізняються від даних офіційної статистики. За різними джерелами, на сьогодні співвідношення валових доходів 10% найбагатших і 10% найбідніших мешканців країни варіюється від 30 : 1 [174, с. 8] до 40 : 1 [134].

Підтвердженням обґрунтованості таких оцінок є наступні аргументи:

– статистичні дослідження не враховують неофіційних доходів фінансової та політичної еліти. Приховування прибутків чиновниками вищих рангів стало звичним явищем, адже має місце разюча невідповідність між їхніми офіційними доходами та реальним стилем життя. Це дає нам підстави говорити про тіньовий характер формування доходів значної частини заможних верств населення;

– не зважаючи на значне збільшення номінальних доходів населення, рівень бідності в Україні залишається практично незмінним впродовж останніх років, коливаючись в межах 26-28%. При цьому, серед багатодітних родин майже 3/4 домогосподарств (70,8% у 2000 р., 79,9% у 2006 р., 72,3% у 2009 р.) належали до категорії бідних. Рівень крайньої бідності (злиденності) за 2000-2009 рр. знизився лише на 0,9% з 13,9% до 13,0% [155, с. 13].

– структура сукупних витрат домогосподарств свідчить, що більшість коштів громадяни направляють на харчування [309], що у 2-3 рази вище рівня нових країн ЄС [315] і в 5-6 разів – провідних країн Європи [134]. Зауважимо, що за міжнародними стандартами, витрати на харчування не мають перевищувати 20% місячного бюджету домогосподарства, а якщо цей показник більший за 30%, то можна говорити про його матеріальну неспроможність. Зважаючи на те, що в першій половині 2011 року витрати на харчування становили 37,5% сукупних витрат навіть у найвищій децильній групі домогосподарств [61], то практично все населення країни можна зарахувати до незаможних. Це підтверджується даними самооцінки громадянами свого статусу, з яких в останні роки від 60% [284, с. 3] до 84,5% [174, с. 5] вважають себе бідними. Рівень задоволення життям в Україні є найнижчим серед країн Європи [321].

Таким чином, можна констатувати, що система соціального забезпечення в Україні виявилась неспроможною вирішити актуальні

питання захисту населення від бідності в умовах переходу до ринку. Відтак, ефективність видатків місцевих бюджетів на ці потреби залишається надзвичайно низькою. Поряд із незначними розмірами більшості соціальних виплат, причини цього криються також у низькій адресності різних форм соціальної підтримки. Розподіл соціальних трансфертів на користь нужденних сімей є несправедливим: менше 23% від їх загальної суми потрапляють до бідних, інші (17 млрд. грн.) надаються небідному населенню [107, с. 33], а виключення бідних від участі в програмах соціального захисту становить від 87% до 96% [205].

Отже, завдання підвищення ефективності видатків місцевих бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення вимагає ґрунтовного реформування системи соціальних трансфертів, спрямованого на суттєве підвищення їх розмірів за одночасного посилення адресності соціальної підтримки. Необхідним кроком у цьому плані, на наш погляд, є відмова від використання гарантованого мінімуму при наданні соціальних допомог, спрощення механізму їхнього призначення, поступова відмова від категоріальних виплат на користь адресних, використання активних форм соціальної підтримки та ін. В цьому плані заслуговують на увагу пропозиції О. Пищуліної щодо впровадження майнового цензу для реципієнтів соціальної допомоги на рівні 1,5 прожиткового мінімуму, а також заміни кількох видів соціальних виплат на єдину допомогу з малозабезпеченості [205].

Виняткове значення серед спектру суспільних послуг, які фінансуються з місцевих бюджетів займає охорона здоров'я. Згідно з нормами Конституції України, охорона здоров'я забезпечується фінансуванням державою відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм. Видатки місцевих бюджетів на охорону здоров'я, направляються на забезпечення населенню гарантованого рівня медичних послуг, профілактичні заходи тощо.

Провідна роль держави у фінансуванні медичних послуг має об'єктивне пояснення. Як стверджує Дж. Стігліц, на цьому ринку не задовольняється жодна з умов, необхідних для функціонування конкурентного ринку [307, с. 352-372]. К. Ерроу звертає увагу на те, що специфіка ринку медичних послуг полягає у

нерівноправному становищі покупця та продавця, коли останній диктує рівень споживання [288, с. 138]. На підставі цього більшість науковців погоджуються з тим, що держава має відігравати провідну роль у фінансуванні охорони здоров'я.

Пріоритетність фінансування галузі підтверджує динаміка відповідних видатків місцевих бюджетів. У 2011 році на потреби охорони здоров'я з місцевих бюджетів України було спрямовано 38,7 млрд. грн., або у 2,5 рази більше рівня 2006 року (рис. 2.3). Це значно перевищує темпи зростання сукупних видатків місцевих бюджетів (табл. В.1 додатку В). У розрахунку на одного жителя країни, видатки на охорону здоров'я збільшилися з 0,33 тис. грн. у 2006 році до 0,85 тис. грн. у 2011 році, або в 2,6 рази. Однак, в урахуванням впливу інфляції реальний приріст фінансування охорони здоров'я на одну особу склав близько 40% (0,46 тис. грн. у 2011 році в цінах 2006 року).

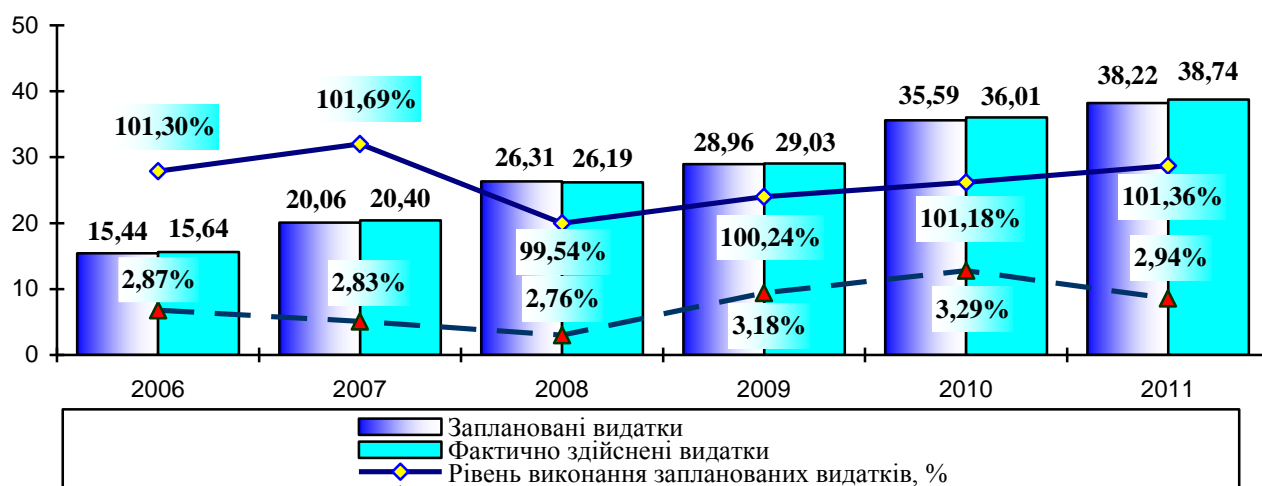

Рис. 2.3. Планові та фактичні видатки місцевих бюджетів України на охорону здоров'я у 2006-2011 рр., млрд. грн.

Основна частина коштів місцевих бюджетів на охорону здоров'я була використана для забезпечення діяльності лікарень і санаторно-курортних закладів – 29,7 млрд. грн., або 76,8% виділених сум. Водночас, видатки на фінансування поліклінічної, швидкої та невідкладної допомоги у 2011 році склали 5,9 млрд. грн., або в 1,9 рази більше рівня 2007 року, а на санітарно-профілактичні та протиепідемічні заходи було витрачено всього 0,03 млрд. грн., або 0,08% видатків на охорону здоров'я. Різке збільшення обсягів і питомої ваги цих видатків (до 0,6

млрд. грн., або у 3 рази) відбулось тільки у 2009 році, що пояснюється закупівлею іноземних медичних препаратів у рамках боротьби з «пташиним грипом». Відтак, можемо констатувати неналежну увагу до потреб профілактики захворюваності та концентрацію коштів на фінансуванні закладів відновлення втраченого здоров'я.

Видатки загального фонду складають 9/10 видатків місцевих бюджетів на охорону здоров'я та мають тенденцію до швидкого зростання. За період 2006-2011 рр. в абсолютних сумах вони збільшилися з 14,3 млрд. грн. до 34,5 млрд. грн. Видатки на охорону здоров'я із спеціального фонду склали у 2011 році 4,2 млрд. грн. проти 1,4 млрд. грн. у 2006 році, що становить всього 10,9% сукупного обсягу видатків на галузь (табл. В.1, В.3, В.4 додатку В).

Наведена структура видатків місцевих бюджетів на охорону здоров'я у розрізі загального та спеціального фонду має об'єктивне пояснення. Як зазначає Н. Карпишин, причина незначного обсягу надходжень закладів охорони здоров'я від надання платних послуг полягає в обмеженості їхнього переліку, відсутності методики визначення ціни конкретної послуги, а також необхідних коштів для її якісного надання [177, с. 262]. Окремі платні медичні послуги потребують спеціального медичного обладнання, а, отже, значних капіталовкладень. За умов обмеженості бюджетних видатків їхнє виділення стає майже неможливим.

Погоджуючись з наведеними аргументами Н. Карпишин, все ж вважаємо, що основним чинником, який визначає наявну структуру фінансування охорони здоров'я є неврахування одного з найважливіших джерел коштів, яким являються неофіційні платежі громадян. Загальна сума цих видатків складається з плати користувачів послуг, купівлі ліків поза медичними закладами, неофіційних платежів лікарям і витрат на перевезення, харчування та проживання [67, с. 22]. Окремі науковці [192, с. 36; 60, с. 28] оцінюють внесок населення у формування фінансових ресурсів охорони здоров'я на рівні 4-10%, що, на наш, погляд, надто занижене значення. За помірними оцінками, внесок населення у фінансування охорони здоров'я складає від 2,3% [67, с. 22] до 3,0% ВВП [55]. Враховуючи те, що сукупні видатки зведеного бюджету України на охорону здоров'я у 2010 році

становили 4,1% ВВП, офіційні та неофіційні платежі населення складають більше половини сукупних ресурсів галузі.

Динаміка видатків на охорону здоров'я з місцевих бюджетів областей Подільського регіону підтверджує тенденції, які характерні для усієї сукупності місцевих бюджетів країни. Так, видатки бюджетів на потреби галузі за 2006-2010 рр. збільшились у Вінницькій області в 2,2 рази до 1,16 млрд. грн., у Тернопільській області – у 2,3 рази до 0,78 млрд. грн. Видатки в розрахунку на одного мешканця зросли у Вінницькій області до 0,68 тис. грн., або в 2,3 рази, у Тернопільській області – до 0,72 тис. грн., або у 2,4 рази, відповідно (табл. Е.1, Е.2 додатку Е). У Хмельницькій області за 2008-2010 рр. видатки бюджетів на охорону здоров'я зросли до 0,99 млрд. грн., або в 1,3 рази, а в розрахунку на одного мешканця – до 0,74 тис. грн., або в 1,3 рази (табл. Е.4 додатку Е).

На відміну від видатків на соціальний захист, щодо видатків на охорону здоров'я у 2008-2010 рр. спостерігалось підвищення ритмічності фінансування (табл. К.1, К.2, рис. К.1, К.2 додатку К). Однак, і в цій галузі соціальної сфери практикується накопичення поточної заборгованості за видатками впродовж року, яка погашається за рахунок суттєвого збільшення фінансування в останній місяць.

Головне навантаження у фінансуванні охорони здоров'я у трьох областях покладене на бюджети районів, питома вага яких у загальних обсягах видатків у 2010 році складала у Вінницькій – 47,0% (47,0-47,7% в середньому за 2006-2010 рр.), у Тернопільській – 51,1% (49,9-51,0%, відповідно), у Хмельницькій – 45,7%. Однак, у структурі сукупних видатків на галузь порівняно вищою була частка видатків обласних бюджетів, що пояснюється потребою у забезпеченні функціонування медичних установ загальнообласного значення та реалізації обласних програм у сфері охорони здоров'я. Так, у Вінницькій області вказаний показник у 2010 році становив 36,7% (34,5-36,0 в середньому за 2006-2010 рр.), у Тернопільській – 35,3% (33,7-35,4%, відповідно), у Хмельницькій – 34,2% (33,0-34,2% в середньому за 2008-2010 рр.) (табл. Ж.1, Ж.2, Ж.3 додатку Ж).

Негативним моментом фінансування охорони здоров'я з місцевих бюджетів є надмірно висока питома вага поточних видатків порівняно з капітальними.

Більш того, впродовж останніх років частка видатків капітального характеру має тенденцію до стійкого зниження. Наприклад, у структурі видатків на охорону здоров'я місцевих бюджетів Тернопільської області частка поточних видатків за період 2007-2010 рр. збільшилася з 93,8% до 97,9%, а частка капітальних видатків знизилась до мізерної величини. При цьому, якщо у видатках обласного бюджету на покриття капітальних витрат у 2010 році було спрямовано 3,4% коштів, бюджету м. Тернополя – 2,7%, то у бюджетах районів – менше 1%. Зважаючи на наведені показники, розвиток галузі чи підвищення ефективності діяльності, на наш погляд, є неможливим, більш правомірно говорити про забезпечення її елементарного виживання. Поодинокі випадки придбання сучасного медичного обладнання для лікувальних закладів, як-правило, пов'язані із залученням коштів громадськості чи меценатів.

Структура поточних видатків бюджетів на охорону здоров'я підтверджує наші міркування щодо наявності у галузі гострого дефіциту фінансових ресурсів. Більшість коштів місцевих бюджетів на охорону здоров'я у Тернопільській області, було спрямовано на покриття «захищених» статей видатків. У 2010 році вони «поглинули» 80,1% коштів (78,3% у 2008 році, 79,2% у 2009 році). У поточних видатках на охорону здоров'я з бюджетів районів частка «захищених» статей у 2010 році становила 88,4%.

Причини цього полягають, з однієї сторони, у недостатності фінансування, але, з іншої сторони, і в «роздутості» медичного персоналу. Так, на 100 тис. осіб в Україні припадає 5,6 лікарень, тоді як у ЄС-10 – всього 2,6; кількість ліжок-місць на 100 тис. населення в Україні складає 940, а в ЄС-10 – 644; кількість лікарів на 100 тис. населення – 493, тоді як у ЄС-10 – 261 [106; 107, с. 21]. У низці областей останній показник є значно вищим (в Івано-Франківській, Львівській областях – 595 лікарів на 100 тис. населення, у Харківській – 580, Чернівецькій – 620). На відміну від зарубіжних країн, кількість лікарів в розрахунку на 100 тис. населення зростає, тоді як чисельність середнього медичного персоналу стійко знижується (1061 у 2006 році, 1024 у 2010 році).

Специфіка видатків на охорону здоров'я полягає у необхідності витрачання значних коштів на придбання медикаментів та перев'язувальних матеріалів, які використовуються у лікувальному процесі. Однак, питома вага цих витрат у видатках місцевих бюджетів на охорону здоров'я залишається незначною. Так, на придбання предметів, матеріалів, обладнання та інвентарю у 2010 році з місцевих бюджетів Тернопільської області було витрачено 92,3 млн. грн., або 11,9% обсягу видатків медичного призначення, в тому числі на придбання медикаментів та перев'язувальних матеріалів – 67,5 млн. грн., або 8,7% (табл. Л.2 додатку Л). При цьому, з обласного бюджету на ліки та допоміжні медичні матеріали було використано 47,5 млн. грн. (17,3% сукупного обсягу), бюджету м. Тернополя – 6,8 млн. грн. (6,4%), а з бюджетів районів – всього 13,2 млн. грн., або 3,3%. Відтак, в розрахунку на одного мешканця районів Тернопільської області на придбання медикаментів та перев'язувальних матеріалів у 2010 році з відповідних бюджетів було витрачено близько 15,2 грн., або 1,3 грн./місяць. В сукупності з видатками обласного бюджету, подушні видатки на забезпечення лікувального процесу в області у 2010 році склали 58,9 грн., або 4,9 грн./місяць. Таким чином, можемо констатувати, що в сучасних умовах держава фактично самоусунулася від покриття витрат на лікувальний процес, майже повністю перекинувши його на пацієнтів. Видатки на охорону здоров'я, на наш погляд, втратили основну ідею свого здійснення, перетворившись із джерела відшкодування вартості медичних послуг виключно у джерело формування доходів працівників медичних установ.

Зважаючи на наведені показники, можна було б стверджувати, що проблеми охорони здоров'я можна вирішити шляхом простого збільшення бюджетних видатків. Однак, як стверджує З. Лободіна, зводити усі проблеми галузі до нестачі фінансування неправомірно. З розвитком та впровадженням новітніх технологій діагностики і лікування, зростання цін на медичне обладнання і препарати, як зазначає вона, коштів для охорони здоров'я завжди не вистачатиме [177, с. 275]. В Україні зберігається успадкована з радянських часів застаріла практика фінансування закладів охорони здоров'я за принципом забезпечення роботи, а не ефективної діяльності. Відповідно до чинних методів фінансується не споживач, а

виробник медичних послуг, який зацікавлений не в якості, а в кількості. Тому спостерігається зростання кількісних показників – використання «ліжко-днів», кількості посад лікарів, кількості відвідувань тощо, а не якісних – збільшення тривалості життя, зменшення кількості хронічних хворих, отримання своєчасної і в повному обсязі медичної допомоги [161, с. 181-182]. Принципи фінансування охорони здоров'я не відповідають вимогам ринкової економіки.

Такі ж кількісні показники охорони здоров'я передбачені для оцінювання ефективності виконання бюджетних програм у цій галузі. На наш погляд, вимірювання з цією метою рівня завантаженості ліжкового фонду чи тривалості лікування одного хворого достатньо односторонньо характеризує ефективність як самої програми, так і бюджетних коштів, виділених на її реалізацію. Водночас, як і у випадку з плануванням видатків, використання цих показників стимулює адміністрацію медичних установ до штучного збільшення кількості чи термінів госпіталізації хворих заради отримання додаткового фінансування. Так, кількість госпіталізованих хворих в Україні за період 2006-2010 рр. зросла з 10,23 млн. осіб до 10,45 млн. осіб, в розрахунку на 100 осіб з 21,9 до 22,9 [106, с. 10].

Неефективність діяльності системи охорони здоров'я підтверджується тим, що в умовах стійкого зростання видатків бюджетів на її потреби, захворюваність населення продовжує зростати. Якщо у 2000 році вона становила 68,0 випадків на 100 осіб, то у 2008 році – 70,5, у 2009 році – 72,0, у 2010 році – 72,4, у 2011 році – 71,1 випадки [106, с. 15]. При цьому в окремих областях показник захворюваності був ще вищим: у м. Києві – 94,9, Івано-Франківській області – 87,3, Вінницькій та Дніпропетровській областях – 82,4-84,4 випадки на 100 осіб. Водночас, набувають масштабів національної катастрофи темпи поширення злоякісних утворень, ВІЛ-інфекції, СНІДу, та інших небезпечних захворювань. Так, кількість хворих на ВІЛ-інфекцію за період 2006-2011 рр. збільшилась з 34,5 до 46,6 випадку на 100 тис. осіб, а в порівнянні з 1995 роком – у 16,1 рази. У Донецькій, Одеській, Миколаївській, Дніпропетровській областях цей показник більш, ніж вдвічі перевищує середнє значення (87,5-103,7 випадки на 100 тис. осіб). Захворюваність на СНІД за 2006-2011 рр. зросла в 1,7 рази (з 155,0 до 264,6 випадки на 100 тис.

осіб) [106, с. 54]. Але слід визнати, що внаслідок ефективних заходів, впродовж останніх років вдалося значно знизити рівень захворюваності на туберкульоз (з 83,4 до 67,3 випадків на 100 тис. населення за 2006-2011 рр.).

Однак, показники, які характеризують кількісні та якісні результати роботи системи охорони здоров'я, недостатньо об'єктивно віддзеркалюють ефективність використання коштів місцевих бюджетів на її потреби. На наш погляд, їх доцільно доповнити індикаторами, які вказують на рівень оцінки населенням доступності та якості медичної допомоги. А вони, попри суттєве збільшення видатків на галузь, засвідчують погіршення ситуації. Так, якщо у 2007 році через брак коштів не мали можливості отримати медичну допомогу, придбати ліки та медичне обладнання 18,5% сімей, то у 2011 році – уже 22,6%. Неспроможність відвідати лікаря у 2007 році визнали 10,1% домогосподарств, а в 2011 році – всього на 0,2% менше (9,9% домогосподарств); частка домогосподарств, які визнали нездатність провести медичні обстеження зростає за 2007-2011 рр. з 7,0% до 10,2%, а на відсутність можливості отримати лікування у стаціонарі вказали у 2007 році 6,8% домогосподарств, а в 2011 році – уже 9,9%, або в 1,5 рази більше [193, с. 52-53]. При цьому зауважимо, що за цей період видатки місцевих бюджетів на охорону здоров'я збільшились в 1,9 рази.

Зважаючи на вищенаведене, можемо констатувати, що поряд із збільшенням обсягів видатків місцевих бюджетів на охорону здоров'я, актуальним питанням сьогодення є проведення реформ, спрямованих на формування ефективної моделі фінансування медичних закладів. Її головним принципом має стати зв'язок між динамікою фінансування та показниками роботи, орієнтація на потреби пацієнтів. Перші спроби проведення таких реформ заплановано здійснити у 2012 році в рамках експерименту у кількох областях країни [249]. Крім реорганізації мережі медичних закладів відповідно до рівнів допомоги, в рамках реформи заплановане також внесення змін до схеми оплати праці лікарів, які мають встановити залежність її розміру від обсягу та якості роботи [318]. Однак, невідповідність експерименту, відсутність необхідної правової бази й інші недоліки обумовлюють різке неприйняття реформи серед медичних працівників та населення, що ставить

під сумнів можливість досягнення бажаних результатів. На думку окремих експертів, фактична мета її проведення зводиться не до підвищення якості і доступності медичного обслуговування, а до зменшення бюджетних видатків шляхом закриття низки медичних закладів і вивільнення їхнього персоналу [129].

Серед усіх напрямів видатків місцевих бюджетів соціального призначення найбільш суперечлива динаміка характерна для видатків на потреби житлово-комунального господарства (далі – ЖКГ). Питання доцільності субсидування цієї галузі економіки досі є предметом дискусії. Одні науковці стверджують, що ЖКГ має функціонувати як звичайна ринкова галузь, а тому її бюджетну підтримку слід припинити, інші застерігають, що це матиме негативні наслідки [109, с. 5].

Бюджетна підтримка ЖКГ є об'єктивною необхідністю сьогодення. Останні десятиліття воно функціонувало в умовах недофінансування експлуатаційних та капітальних витрат, що привело до різкого погіршення його технічного та фінансового стану. Зараз у сфері ЖКГ майже відсутні ринкові відносини, тарифи не виконують функцію економічного регулятора [127, с. 201], а тому збільшення бюджетних видатків є питанням виживання галузі. Водночас, діяльність ЖКГ є одним із найважливіших «соціальних подразників», від стану її функціонування залежить якість життя більшої частини населення країни.

Фінансування ЖКГ з місцевих бюджетів усіх рівнів в останні роки є одним з найбільш нестабільних серед усіх напрямів видатків соціального призначення. За період 2007-2011 рр. видатки на потреби галузі збільшились на 3,2 млрд. грн., або на 61,4%. Найвищого рівня видатки на ЖКГ з місцевих бюджетів досягли у 2008 році – 8,5 млрд. грн., а найменше коштів було виділено у 2010 році – 4,6 млрд. грн. Внаслідок цього, питома вага видатків на ЖКГ у структурі видатків соціального призначення також мала нестабільний характер – якщо у 2006 році вона становила 10,8%, то у 2010 році – тільки 3,0% (табл. В.1 додатку В).

Іншою особливістю бюджетного фінансування ЖКГ у 2006-2010 рр. було різке зниження показників відповідності фактичних і запланованих видатків. Якщо у 2006-2007 рр. фактичні обсяги видатків становили в середньому 99,2-102,6% від плану, то у 2008 році – 84,4%, у 2009 році – 82,5%, у 2010 році – тільки

62,3%, в 2011 році – 82,9%. Винятково нестабільним було фінансування зі спеціального фонду бюджетів – видатки в абсолютному обсязі коливались від 0,5 млрд. грн. у 2010 році до 4,5-4,6 млрд. грн. в 2006 і 2011 роках, а рівень виконання плану видатків, який у 2006-2009 рр. становив 101,6-127,4%, у 2010-2011 роках знизився до 70,7-79,9%. Водночас, видатки загального фонду за 2007-2011 рр. залишались відносно стабільними в межах 3,7-4,6 млрд. грн., хоча виконання планових призначень мало тенденцію до зниження (від 97,4% у 2007 році до 62,3% у 2010 році і 87,2% у 2011 році). Оскільки видатки спеціального фонду переважно характеризують реалізацію інвестиційних програм у сфері ЖКГ, то можна констатувати, що їх виконання є вкрай незадовільним, а в цілому видатки на ЖКГ мають переважно поточний характер.

Щодо тенденцій бюджетного фінансування ЖКГ у Подільському регіоні, то за 2006-2010 рр. відповідні видатки з бюджетів Вінницької області збільшились у 2,2 рази до 91,5 млн. грн. (табл. Е.1 додатку Е). У Тернопільській області обсяги фінансування ЖКГ з місцевих бюджетів зросли до 39,2 млн. грн. у 2010 році, або всього на 3,1% порівняно з 2006 роком, тоді як видатки соціального призначення в цілому – у 2,6 рази (табл. Е.2 додатку Е).

Основне навантаження з фінансування ЖКГ за рахунок бюджетних коштів покладене на бюджети районів та міст обласного підпорядкування, при цьому їх сумарна частка у 2010 році різко зросла. Так, у Вінницькій області вона становила 97,7%, у Тернопільській – 100%. Видатки обласного бюджету на ЖКГ мають нестабільний характер і пов'язані з втіленням цільових програм, або ж виділенням трансфертів нижчестоящим бюджетам для вирішення поточних проблем. Як наслідок, частка видатків обласного бюджету в обсягах фінансування ЖКГ має нестабільний характер: у Вінницькій області – від 8,4% у 2007 році до 0,35 – у 2010 році; у Тернопільській області – від 51,8% у 2009 році до 0,0% у 2010 році.

Негативним моментом фінансування ЖКГ з місцевих бюджетів є зниження інвестиційної складової видатків. Так, якщо у 2007 році у Тернопільській області видатки капітального характеру становили 46,3% сукупних видатків на ЖКГ, то у 2010 році – 26,8%, а в 2009 році – тільки 7,9%. При цьому видатки обласного

бюджету, які у 2007 році повністю направлялися на розвиток, у 2008-2009 рр. мали переважно поточний характер. Інвестиційна складова видатків на ЖКГ бюджету м. Тернополя знизилася з 60,8% у 2007 році до 37,5% у 2010 році, а в 2009 році становила всього 22,7%. Поліпшення структури видатків на ЖКГ мало місце тільки у бюджетах районів, у яких капітальна складова збільшилася з 4,6% у 2007 році до 12,0% у 2010 році (табл. Л.1 додатку Л). Можемо констатувати, що в умовах економічного спаду 2008-2010 рр. видатки на розвиток ЖКГ потрапили під скорочення одними з перших. Звичайно, в період кризи такі дії можна пояснити, однак вони спричиняють порушення термінів реалізації інвестиційних програм у сфері ЖКГ та віддаляють перспективу нормалізації ситуації у цій сфері.

Таким чином, питання про ефективність видатків місцевих бюджетів на ЖКГ залишається риторичним. Зауважимо, що бюджетні кошти не є провідним джерелом фінансових ресурсів ЖКГ, а тому оцінити їхній вплив на результати діяльності галузі доволі важко. Однак, якщо під ефективністю вважати здатність виконувати своє основне завдання, то з таких позицій можемо констатувати, що в сучасних умовах галузь, перебуваючи на межі банкрутства, майже не здатна надавати якісні послуги. Тільки близько 5% громадян задоволені якістю житлово-комунальних послуг, тоді як негативно її оцінюють 70% населення [304].

Непослідовна тарифна політика зумовила хронічну і постійно зростаючу збитковість підприємств ЖКГ: у 2009-2010 рр. їхні збитки зросли з 1,5 млрд. грн. до 3,3 млрд. грн., а кредиторська заборгованість на початок 2011 року сягнула 20 млрд. грн. [268]. Для поліпшення їх фінансового стану уряд змушений періодично здійснювати списання боргів підприємств ЖКГ [219; 215], накопичених через неплатежі населення і органів місцевої влади. В середині 2011 року було списано такої заборгованості на суму понад 24 млрд. грн. [303]. Такі дії дають тимчасовий ефект, а для поліпшення ситуації у ЖКГ необхідна реалізація масштабних реформ у галузі. Одним із першочергових кроків має стати припинення дотування підприємств ЖКГ з місцевих бюджетів через невідповідність тарифів на комунальні послуги реальній вартості, адже це суперечить принципам соціальної справедливості та економічної доцільності. Натомість слід забезпечити створення

бездотаційних механізмів фінансування житлово-комунальної інфраструктури з передбаченням гарантій соціального захисту для населення з низькими доходами.

2.3. Оцінка сучасного стану видатків місцевих бюджетів на інтелектуальний та духовно-культурний розвиток

Відповідно до запропонованого підходу, головною метою видатків місцевих бюджетів соціального призначення є підвищення суспільного добробуту, яке виявляється у покращенні якості життя громадян. Вона визначається здатністю людини відповідно до усталеного способу життєдіяльності задовольняти свої потреби та інтереси, досягаючи таким чином свого усебічного розвитку.

Суспільні потреби, рівень задоволення яких характеризує стан добробуту населення, постійно кількісно зростають і якісно змінюються. Із покращенням матеріального становища, у суспільстві зростає затребуваність благ, зданих задовольнити духовно-культурні та інтелектуальні потреби, які характеризують нематеріальну складову добробуту і визначають параметри якості життя людини. Цей процес повністю відповідає положенням теорії А. Маслоу, згідно якої людина, реалізувавши первинні фізіологічні потреби, прагне до інтелектуального і духовного розвитку шляхом споживання благ вищого порядку [340, с. 100-101]. Отже, покращення якості життя передбачає забезпечення не лише матеріальних потреб індивіда, але й потреб, зумовлених індивідуальними особливостями людини, які характеризують процес становлення її як особистості.

Доступність і якість послуг освіти належать до головних ознак суспільного добробуту, які характеризують його нематеріальну складову. В сучасних умовах наявність освіти стає запорукою підвищення рівня особистих доходів індивіда. Водночас, прискорене зростання видатків на вдосконалення інтелектуальних, фізичних та духовних якостей індивіда у XXI ст. виступає основним каталізатором економічного розвитку і підвищення ступеня його інтенсифікації. Саме завдяки постійному зростанню витрат на освіту розвинуті країни зберігають провідне місце у світовій економіці.

Сьогодні освіта виступає стратегічним сектором національної економіки, який впливає на усі сфери суспільного життя. Виняткова роль освіти пояснюється багатоаспектністю її впливу: по-перше, вона задовольняє запит населення на освітні послуги та спеціалізується на відтворенні кваліфікованих кадрів; по-друге, рівень освіти виступає одним з найважливіших показників добробуту країни; по-третє, галузь сама забезпечує себе кадрами; по-четверте, освіта супроводжує людину практично впродовж усього життя [265, с. 302].

На переконання Дж. Е. Стігліца, інвестиції в освітню сферу дають віддачу як і будь-яке капіталовкладення [307, с. 455]. Ще на початку ХХ ст. С. Струмилін довів, що витрати держави на шкільну освіту повертаються в перші 1,5 роки після закінчення навчання, а далі держава отримує вигоду у розмірі 73% річних [310, с. 99-114]. В сучасному світі, як зазначав академік І. Лукінов, інвестиції в науку й освіту є найвигіднішими, гарантують найшвидшу віддачу, закладаючи надійний фундамент для сьогоднішнього та майбутнього прогресу. І країна, якщо вона хоче бути конкурентоспроможною, прагне підтримувати свій науково-технічний та освітній потенціали на належному рівні [158, с. 298].

Таким чином, вигоду від наявності громадян з вищим рівнем освіти має не лише окремо взята людина, а й суспільство в цілому. З огляду на це, як зазначає Дж. Е. Стігліц, питання про співвідношення рівності й ефективності породжує майже одностайну згоду щодо участі держави у гарантуванні освіти [307, с. 455]. Фінансові ресурси держави є найбільшим джерелом фінансування освіти у багатьох країнах світу. При цьому в більшості з них місцеві бюджети традиційно відіграють провідну роль у формуванні її фінансової бази, практично в повному обсязі покриваючи витрати на надання початкової та середньої освіти.

Виняткової актуальності набуває питання збільшення видатків бюджетів на фінансування освіти в умовах демографічної кризи. Зменшення чисельності осіб працездатного віку висуває нові вимоги до якості робочої сили, що вимагає відповідних капіталовкладень з усіх джерел. Відтак, видатки держави на освіту в сучасних умовах слід розглядати як визначальний чинник досягнення стійкого економічного зростання. Розрахунки науковців свідчать, що внесок початкової та

середньої освіти, які фінансуються переважно з місцевих бюджетів, у приріст ВВП в сучасних умовах сягає майже 30% [159, с. 54]. Продовження тривалості навчання лише на один рік збільшує ВВП на 9%, а кожний додатковий рік навчання забезпечує його зростання на 4% [136, с. 160]. Отож, пропозиції щодо скорочення питомої ваги фінансування освіти через зменшення кількості дітей [78, с. 43], на наш погляд, є нераціональними та вкрай шкідливими.

Впродовж 2007-2011 рр. фінансування освіти залишалося серед головних пріоритетів використання коштів місцевих бюджетів. Якщо у 2007 році на її потреби з місцевих бюджетів України було витрачено 29,2 млрд. грн., або 27,8% сукупного обсягу видатків, то у 2011 році – 59,0 млрд. грн., або 32,6%, відповідно. Позитивним моментом динаміки фінансування галузі освіти з місцевих бюджетів є прискорене зростання видатків загального фонду. За період 2007-2011 рр. вони збільшилися у 2,0 рази й досягли 54,3 млрд. грн. Видатки спеціального фонду, здійснені переважно за рахунок коштів, мобілізованих самими навчальними закладами від надання освітніх та супутніх послуг, а також з інших цільових джерел, за аналогічний період зросли у 2,6 рази до 4,8 млрд. грн. у 2011 році.

Випереджаюче збільшення видатків із загального фонду місцевих бюджетів порівняно зі спеціальним спостерігалось по усіх напрямках освіти (табл. Н.1 додатку Н, рис. 2.4).

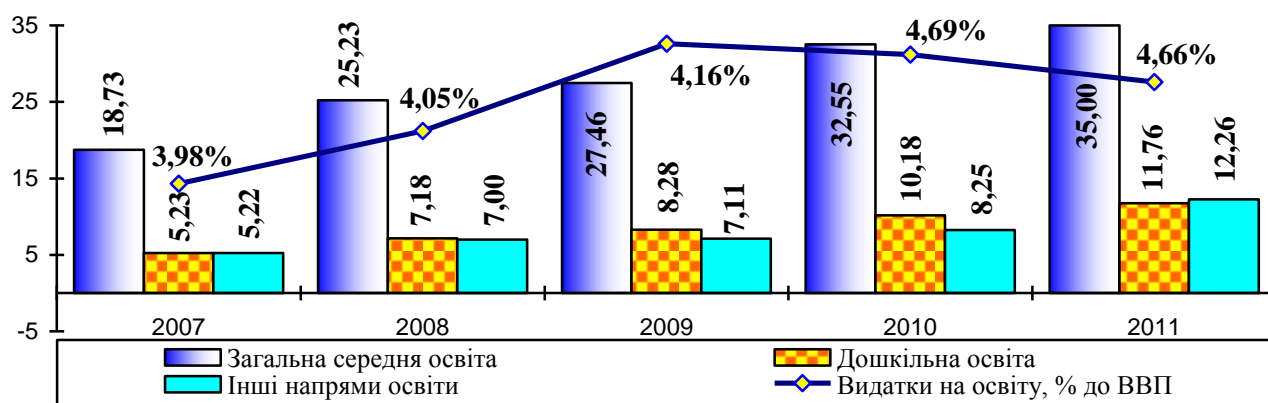

Рис. 2.4. Видатки місцевих бюджетів України на освіту в 2007-2011 рр. у розрізі напрямів, млрд. грн.

Підвищення ролі загального фонду у видатках місцевих бюджетів на освіту можна оцінити позитивно, зважаючи на такі аргументи:

– по-перше, воно може бути наслідком стримування росту власних доходів закладів освіти. Зростання цих доходів, як-правило, свідчить про підвищення вартості освітніх та супутніх послуг, а також збільшення обсягів «добровільних» благодійних внесків батьків. Такі дії ведуть до зниження рівня доступності послуг освіти для менш забезпечених верств населення. Водночас, у цьому випадку має місце подвійна оплата громадянами суспільного блага – вперше, під час сплати податків, та вдруге – при відшкодування вартості освітніх послуг;

– з іншої сторони, зростання видатків загального фонду бюджету веде до поліпшення фінансового становища навчального закладу та підвищення якості освітніх послуг. Збільшення фінансування дає змогу керівництву закладу освіти приділяти менше уваги вирішенню фінансово-господарських проблем, пошуку додаткових джерел коштів, а концентрувати її на питаннях вдосконалення навчального процесу, методики викладання предметів тощо.

Динаміка, характерна для видатків місцевих бюджетів на освіту в цілому по країні, кореспондується і на місцеві бюджети областей Подільського регіону. Так, за 2006-2010 рр. видатки на освіту місцевих бюджетів Вінницької області зросли в 2,3 рази до 1,75 млрд. грн., Тернопільської – у 2,4 рази до 1,27 млрд. грн., а бюджетів Хмельницької області за 2008-2010 рр. – у 1,3 рази до 1,63 млрд. грн. В розрахунку на одного мешканця вони збільшились за 2006-2010 рр. у Вінницькій області – в 2,4 рази до 1,06 тис. грн.; у Тернопільській – у 2,5 рази до 1,16 тис. грн.; у Хмельницькій – до 1,23 тис. грн. Однак, якщо продисконтувати номінальні видатки на темп інфляції, то реальне зростання видатків на освіту у Вінницькій області за 2006-2010 рр. склало близько 40%, у Тернопільській – 43%.

Найбільш динамічно за вказаний період зросли видатки обласних бюджетів (у Вінницькій області – на 0,14 млрд. грн., або в 2,4 рази; у Тернопільській – на 0,11 млрд. грн., або в 2,8 рази; у Хмельницькій – у 1,4 рази за 2008-2010 рр.) та бюджетів міст обласного значення (у Вінницькій області – на 0,21 млрд. грн., або в 2,4 рази; Тернопільській – на 0,12 млрд. грн., або в 2,3 рази; Хмельницькій – в

1,3 рази за 2008-2010 рр.), тоді як зростання видатків бюджетів районів склало у Вінницькій області – 0,65 млрд. грн., або 2,3 рази; Тернопільській – 0,52 млрд. грн., або 2,4 рази; Хмельницькій – 1,4 рази за 2008-2010 рр. (табл. Е.1, Е.2, Е.3, Е.4 додатку Е). Така динаміка призвела до підвищення частки обласних бюджетів у фінансуванні освіти у Вінницькій області – з 12,9% у 2006 році до 13,4% у 2010 році, у Тернопільській – з 11,6% до 13,3%, у Хмельницькій області – з 15,5% у 2008 році до 16,4% у 2010 році. Однак, основне навантаження з фінансування навчальних закладів все ж було покладене на бюджети районів, їхня питома вага у сукупних видатках на освіту в 2006-2010 рр. коливалася в межах 66,2-67,8% у Вінницькій області, 70,0-71,2% – у Тернопільській, а в Хмельницькій області складала у 2008-2010 рр. в середньому 54,4-55,1% сукупних видатків на освіту без врахування субвенцій (табл. Ж.1, Ж.2, Ж.3 додатку Ж).

Динаміка видатків місцевих бюджетів на освіту за критерієм ритмічності свідчить, що ситуація у цій галузі є вкрай поганою. Частково висока амплітуда коливань щомісячних видатків пояснюється об'єктивними чинниками – зазвичай значний приріст видатків має місце у червні у зв'язку з виплатою педагогічним працівникам відпускних. Але заборгованість, утворена через недофінансування потреб освіти і в 2008-2010 рр. «авральними» темпами погашалася в останній місяць року для приведення річних показників виконання бюджету до прийнятних значень. Так, у Вінницькій області видатки на освіту в грудні перевищували середньорічне значення в 1,41 рази у 2008 році, в 1,40 рази – в 2009 році, в 1,26 рази – у 2010 році; у Тернопільській області – в 1,56 рази у 2008 році, в 1,88 рази – у 2009 році, в 1,60 рази – у 2010 році (рис. К.1, К.2 додатку К).

Не зважаючи на динамічне зростання видатків місцевих бюджетів на освіту, їхні абсолютні обсяги поки не здатні задовольнити необхідні потреби галузі. І до сьогодні в освіті зберігається низка актуальних проблем, до найважливіших серед яких науковці зараховують низький рівень доступності окремих напрямів освіти [151, с. 148-158], перекладання матеріального забезпечення закладів освіти на батьків через формальні та неформальні платежі [73, с. 253], відтік та старіння кваліфікованих кадрів, падіння престижу професії педагога [113, с. 224], поточний

характер видатків [177, с. 316]. Наявність цих проблем вчені [151, с. 149-151; 113, с. 226] пов'язують, передусім, з недостатніми обсягами фінансування галузі.

Через невідповідність фактичних бюджетних видатків на освіту реальним потребам галузі, більшість коштів спрямовується на так звані «захищені» статей видатків. Фактологічне підтвердження цього можна отримати, проаналізувавши їх у розрізі поточної та капітальної складових. Якщо в цілому по видатках місцевих бюджетів України поточна складова становила у 2011 році 90,4%, а капітальні видатки – 9,6%, то відносно видатків на соціальні потреби перевага поточних видатків є ще більш вагомою. Більш того, в останні роки відбувається зниження питомої ваги капітальних видатків на освіту в місцевих бюджетах усіх рівнів. Так, у Тернопільській області у 2007-2008 рр. вони склали в середньому 4,6% сукупного обсягу фінансування освіти з місцевих бюджетів, а в 2009-2010 рр. – всього 1,9-2,2% (поточні видатки склали, відповідно, 95,4% у 2007-2008 рр. та 97,8-98,1% у 2009-2010 рр.). Найбільше зниження частки капітальних видатків на освіту в Тернопільській області мало місце в обласному бюджеті – якщо у 2007 році вона складала 12,7%, то в 2010 році – тільки 2,1%, або в 6 разів менше. У 2010 році більше 97,8% видатків бюджетів районів та 97,6% видатків бюджету м. Тернополя на освіту було спрямовано на поточні потреби, тоді як на потреби капітального характеру виділялись мізерні кошти (табл. Л.1 додатку Л).

Структура поточних видатків місцевих бюджетів на освіту в розрізі статей економічної класифікації залишається вкрай нераціональною. Більшість коштів направляється на покриття витрат з оплати праці та відшкодування вартості комунальних послуг, а видатків на зміцнення матеріальної бази закладів освіти і забезпечення навчального процесу вкрай недостатньо. В цілому по місцевих бюджетах Тернопільської області у структурі видатків на освіту в 2010 році 71,6% становили витрати на зарплату і соціальні нарахування, 8,5% – витрати на оплату комунальних послуг і тільки 2,1% коштів направлено на придбання предметів, матеріалів, обладнання та інвентарю. Внаслідок зростання вартості енергоносіїв поступово підвищується питома вага видатків на комунальні послуги (6,5% у 2008 році, 8,2% у 2009 році) (табл. Л.2 додатку Л). Така структура витрат на освіту не

дає можливості належно фінансувати потреби, які напряду визначають якість освітніх послуг та сприяють вдосконаленню освітньої інфраструктури [68, с. 15].

Найвищого рівня частка оплати праці та соціальних відрахувань в структурі видатків на освіту в Тернопільській області сягає у бюджетах районів – 79,9%-80,8% в середньому за 2008-2010 рр., тоді як в обласному бюджеті – всього 29,6-30,7%. Загалом на фінансування «захищених» статей з бюджетів районів у 2010 році було направлено 89,1% коштів, виділених на освіту проти 86,8% у 2008 році. Як справедливо зазначає О. Кириленко, «місцеві бюджети, по-суті, перетворилися на каси з виплати заробітної плати працівникам бюджетних установ» [120, с. 14].

Ситуацію ускладнює постійне прийняття додаткових нормативно-правових актів [217; 201; 229], які передбачають збільшення штатів і підвищення посадових окладів для педагогічних працівників, запровадження надбавок та допомог. Такі підвищення потребують значних додаткових фінансових ресурсів, що змушує місцеві органи влади направляти на їхнє покриття власні кошти, проводити реорганізацію установ освіти, а також переглядати в бік скорочення затверджені капітальні видатки [169, с. 15]. Однак, попри концентрацію бюджетних коштів на покритті витрат з оплати праці, рівень зарплати в освіті залишається недостатнім. Хоча за останні десять років вона зросла у номінальному виразі у 9,3 рази до 2,1 тис. грн., це складає 79,0% розміру середньої зарплати по країні, 68,2% середньої зарплати у державному управлінні і лише 66,7% від середнього розміру оплати праці по промисловості (рис. Н.4 додатку Н).

Таким чином, можна було б звично стверджувати про фінансування освіти за залишковим принципом. Однак, на наш погляд, з цим можна погодитись лише частково. Слід визнати, що видатки на освіту поки не відповідають декларованим обсягам та є нижчими за показники інших країн [73, с. 251; 43, с. 23]. Однак, на сьогодні вони є найбільшою за обсягом коштів складовою як видатків місцевих бюджетів України в цілому, так і видатків соціального призначення. При цьому, її питома вага поступово підвищується (табл. В.1 додатку В). Вважаємо, що нестача коштів для потреб освіти зумовлена не відсутністю уваги до галузі зі сторони органів влади, а, насамперед, дефіцитом фінансових ресурсів бюджетної системи,

обумовленим недостатнім рівнем соціально-економічного розвитку країни, значними масштабами тіньової економіки й ухилення від сплати податків. За таких умов вирішення проблем фінансового забезпечення освіти можливе шляхом залучення додаткових коштів з позабюджетних джерел, а також впровадження прогресивних методів фінансування, реорганізації мережі закладів освіти та проведення інших реформ, спрямованих на підвищення ефективності роботи галузі за одночасної економії фінансових ресурсів держави.

Динаміка видатків місцевих бюджетів на освіту в розрізі її основних рівнів свідчить, що вони концентруються на забезпеченні надання населенню базової загальної освіти. Обсяг видатків на дошкільну, позашкільну та загальну освіту в 2007-2011 рр. зріс у 2,0 рази до 50,1 млрд. грн., що складає 85,0% від сукупних видатків. Водночас, видатки на професійну підготовку (професійно-технічна та вища освіта) за 2007-2011 рр. збільшились сумарно у 8,1 рази до 6,7 млрд. грн. (в тому числі тільки за 2011 рік – у 4,4 рази), що склало 11,3% сукупного обсягу фінансування освіти.

Різноманітна динаміка видатків на освіту в 2007-2011 рр. призвела до зміни їхньої структури. Частка видатків на загальну середню освіту за цей період знизилась з 65,3% до 59,3%, хоча вони продовжують залишатися провідним напрямом фінансування освіти. Оскільки темпи приросту видатків на дошкільну освіту майже вдвічі перевищували середні, їхня питома вага зросла з 17,9% у 2007 році до 19,9% у 2011 році. Але найпомітніше збільшення питомої ваги у структурі сукупних видатків місцевих бюджетів на освіту спостерігалось щодо видатків на професійно-технічну освіту – з 1,8% у 2007 році до 7,2% у 2011 році.

Охоплюючи своєю діяльністю практично усе населення країни у віці 6-18 років, мережа загальноосвітніх навчальних закладів є провідною ланкою системи освіти в Україні. Між тим, в сучасних умовах ця сфера відчуває значні фінансові труднощі, пов'язані як з недостатніми обсягами фінансування, так і з недоліками управління коштами. Нестача фінансових ресурсів породжує проблеми деградації матеріально-технічної бази навчальних закладів, скорочення їхньої мережі та, як наслідок, обмеження доступу дітей до якісної освіти. Зауважимо, що погіршення

ситуації у сфері освіти відбувається на фоні стійкого збільшення фінансових ресурсів, які направляються на її потреби з бюджетів усіх рівнів. Для прикладу, кількість введених в експлуатацію загальноосвітніх шкіл зменшилася з 125 у 1995 році до 47 у 2000 році, 29 – у 2008 році й до 16 за підсумками 9 місяців 2011 року. Кількість введених в експлуатацію учнівських місць у навчальних закладах зменшилася з 54,2 тис. у 1995 році до 7,1 тис. у 2010 році, або в 7,6 рази, а за 9 місяців 2011 року склала 8,3 тис. [103, с. 12]. Мережа загальноосвітніх навчальних закладів зменшилася за період 2007-2011 рр. на 1,3 тис. шкіл, або на 6,1%, в тому числі у сільській місцевості – на 1,0 тис. шкіл, або на 7,2%.

Звичайно, в умовах зменшення чисельності населення, скорочення мережі навчальних закладів має об'єктивний характер та економічного погляду цілком раціональне. Так, у більшості сільських шкіл низька наповнюваність, часто немає належного матеріального забезпечення для надання якісних освітніх послуг та ін. Однак, їхнє закриття далеко не завжди є виправданим, оскільки нерідко ставить під сумнів питання розвитку цілого села. Тому в питанні оптимізації мережі навчальних закладів керуватись виключно економічними мотивами не доцільно, в кожному випадку метою має бути не досягнення економії бюджетних видатків, а забезпечення конституційних прав дітей на здобуття якісної освіти.

Невиконання державою своїх зобов'язань щодо належного фінансування змушує навчальні заклади шукати можливості економії витрат або мобілізації ресурсів з альтернативних джерел. Внаслідок цього, у сучасних школах такі явища, як «благодійна» допомога батьків, плата за репетиторство, селективний підхід до набору учнів у «престижні» школи виходячи з майнового статусу сім'ї набули повального характеру. Більш того, нерідко доступ дитини до навчання у кращому навчальному закладі залежить в першу чергу від здатності її батьків надавати грошову допомогу школі та оплатити спеціальну підготовку для здачі вступних випробувань. В окремих регіонах країни розміри благодійних внесків сягають кількох тисяч доларів [95]. На батьків практично повністю перекладені обов'язки з проведення поточного ремонту класів, вони забезпечують придбання значної частини навчального обладнання. Водночас, з метою економії витрат у

школах організують необґрунтовані карантини, відпустки за власний рахунок для педагогічного персоналу та ін. [333].

Великий попит на навчання в «елітних» школах веде до несправедливого перерозподілу бюджетних коштів на їхню користь. Велика наповнюваність класів, поділ їх на підгрупи, введення додаткових предметів і зростання, через це, кількості годин педагогічного навантаження спричиняють підвищення вартості навчання у спеціалізованих школах та відтягування на них бюджетних коштів, виділених на усі загальноосвітні навчальні заклади. Таким чином, звичайні школи опиняються у не вигідному становищі, не маючи можливості належними чином розвиватися [308, с. 45-48].

Крім недостатності фінансування, проблеми загальноосвітніх навчальних закладів пов'язані з неефективним управлінням наявними ресурсами, а також відсутністю належного контролю за використанням коштів. Законодавство у сфері освіти передбачає достатньо широкі права закладів середньої освіти щодо вирішення питань економічної та фінансово-господарської діяльності. Однак, практика переходу загальноосвітніх закладів на фінансову самостійність має обмежений характер, більшість із них все ще залишаються відокремленими структурними підрозділами відділів освіти відповідних державних адміністрацій та володіють обмеженою право- та дієздатністю [145, с. 189]. Однак, надання фінансової самостійності школам приховує значні ризики, оскільки у багатьох із них взагалі відсутні структури громадського контролю (шкільні ради, батьківські комітети), які б слідкували за ефективністю використання коштів, а у випадку їхнього існування вони мають переважно бутафорський характер [343].

Зазначені проблеми засвідчують необхідність децентралізації управління фінансовими ресурсами, які виділяються з місцевих бюджетів на функціонування шкільної освіти, а також уведення елементів громадського нагляду і контролю за використанням коштів. Не зважаючи на це, вітчизняна система загальної освіти засвідчує достатньо високу ефективність своєї роботи, охоплюючи навчанням 88,3% осіб у віці 6-18 років [103, с. 89] та надаючи необхідні знання.

На перший погляд, показники діяльності середньої освіти дають підстави стверджувати про належний рівень ефективності використання коштів місцевих бюджетів на її функціонування. Однак, затверджена Міністерством освіти і науки України методика оцінювання результатів виконання бюджетних програм майже не містить показників оцінювання ефективності видатків на шкільну освіту, окрім діто-днів відвідування. Об'єктивне визначення ефективності видатків на шкільну освіту, на наш погляд, вимагає застосування додаткових критеріїв оцінювання, як то рівня задоволеності населення якістю освітніх послуг, успішності навчання (за даними зовнішнього незалежного оцінювання) та ін. в розрахунку на одиницю приросту видатків на загальну освіту. Таким чином, можна виявити вплив зміни обсягів фінансування на якісні результати діяльності закладів середньої освіти. Однак, такі дослідження поки мають разовий характер, а тому немає можливості проаналізувати їхню зміну в часовому періоді. У 2011 році негативно оцінювали якість шкільної освіти 47,5% громадян, а повністю задоволені нею – всього 14,2%. При цьому 32,9% жителів країни вважають, що у порівнянні з 2010 роком якість освіти погіршилася і тільки 13,1% відзначають покращення [350]. Водночас, на основі результатів ЗНО та власного досвіду, 71,2% педагогів оцінюють якість середньої освіти в Україні як посередню, 19,2% – як достатню для розвиненої країни і тільки 0,8% – як високу [266]. Отож, що попри щорічне збільшення видатків на освіту з місцевих бюджетів усіх рівнів, ефективність їхнього використання поки залишається на достатньо низькому рівні.

Основні завдання дошкільного виховання як обов'язкової первинної складової системи безперервного навчання полягають у збереженні й зміцненні фізичного, психічного і духовного здоров'я дитини, формуванні її особистості, розвитку творчих здібностей, набуття соціального досвіду та ін. Тому важливе місце у структурі видатків місцевих бюджетів соціального призначення займає фінансування дошкільної освіти. На її потреби у 2011 році з місцевих бюджетів було витрачено 11,8 млрд. грн., що на 6,5 млрд. грн., або в 2,2 рази більше рівня 2007 року. Видатки загального фонду за аналізований період зросли з 3,4 млрд.

грн. до 10,4 млрд. грн., або в 2,2 рази, видатки спеціального фонду – відповідно з 0,5 млрд. грн. до 1,4 млрд. грн., або у 2,8 рази.

Не зважаючи на достатньо високі темпи приросту видатків, наявні обсяги фінансування дошкільної освіти не дають можливості гарантувати її доступність для усіх громадян. Причиною цього є проведення недалекоглядної політики швидкого скорочення мережі дошкільних закладів освіти в період різкого падіння народжуваності. Так, за 1990-2004 рр. кількість цих закладів скоротилась з 24,5 тис. до 14,9 тис., або на 39,2%, а кількість місць у дитячих садках – з 2,28 млн. до 1,04 млн., або у 2,2 рази [91], з яких 44 тис. залишалось вакантними.

Зростання рівня народжуваності в останні роки призвело до кардинальної зміни ситуації – тепер органи місцевої влади змушені вишукувати можливості для відновлення роботи закладів дошкільного виховання та сприяти заснуванню нових. За період 2006-2011 рр. мережа цих закладів зросла з 15,1 тис. до 16,1 тис. (з них 0,8 тис. не працювали), а кількість місць у них – з 1,06 млн. до 1,17 млн. Однак, такі темпи відновлення закладів дошкільного виховання залишаються значно нижчими за динаміку приросту дітей дошкільного віку, внаслідок чого з 2006 року в Україні виникла проблема дефіциту місць у дитячих садках. Більш того, його розміри швидко зростають – якщо у 2007 році вони склали 53 тис. місць, то у 2011 році – уже 183 тис. місць, або у 3,5 рази більше. Дефіцит місць провокує такі явища як влаштування «за знайомством», «добровільні внески» батьків, запис дитини в дитсадок мало не від народження, що порушує право кожного на дошкільну освіту [157, с. 58].

Суттєві диспропорції у розвитку закладів дошкільної освіти зберігаються у розрізі регіонів, а також сільської і міської місцевості. Якщо в Кіровоградській, Херсонській, Черкаській областях наповнюваність дошкільних закладів освіти у 2011 році була близькою до кількості місць у них, то у Закарпатській області на кожні 100 місць у дитячих садках претендувало 142 дитини, у Львівській – 139 дітей, Волинській – 132 дитини, у Чернівецькій, Рівненській, Київській, Івано-Франківській – від 124 до 130 дітей. При цьому, якщо у містах усіх областей актуальна проблема переповненості груп (у Львівській, Волинській, Рівненській,

Чернівецькій, Закарпатській областях на 100 місць припадає 142-147 дитини), то у сільській місцевості спостерігається їхня низька заповнюваність. У 18 регіонах України у закладах дошкільної освіти в сільській місцевості мав місце надлишок місць, в їх числі в Криму – 42,3%, у Миколаївській, Кіровоградській, Херсонській областях – в середньому 23,3-32,4% [92, с. 18].

Всупереч дефіциту фінансування, показник охоплення дітей дошкільною освітою в останні роки стабільно зростає. Якщо у 2006 році він становив 53% дітей відповідного віку, то у 2011 році – уже 57%, в тому числі у містах – 67%, у сільській місцевості – 36%. У 2010 році найвищі показники охоплення дітей дошкільною освітою спостерігалися у Черкаській, Сумській областях – 68-70%, Київській, Донецькій областях, м. Севастополі – 63-65%, а найнижчі – в Івано-Франківській – 36%, Львівській, Рівненській і Волинській областях – 44-47%.

Недостатні обсяги фінансування закладів дошкільної освіти спричиняють деформацію структури витрат: на покриття «захищених» статей» направляється 4/5 сукупного обсягу видатків, а покриття витрат на поточний ремонт дитячих садків, придбання обладнання, меблів та м'якого інвентарю майже в повному обсязі перекладене на батьків. Важливим моментом фінансування дошкільної освіти є також виділення достатнього обсягу коштів для організації належного харчування дітей. Частка таких видатків у структурі фінансування дошкільної освіти складає 13,5-14,5%, але абсолютні обсяги цих видатків на харчування дітей недостатні. Так, у Тернопільській області у 2010 році при контингенті дітей у садках 26,4 тис. осіб на придбання продуктів харчування з місцевих бюджетів було виділено 24,5 млн. грн., що в розрахунку на одного вихованця склало 0,93 тис. грн. У 2011 році при нормі щоденних витрат на харчування дітей 18,6 грн. фактичні видатки на ці потреби у різних регіонах коливались від 6 до 15 грн. [352], а в окремих районах були навіть нижчі за 2 грн. [58].

Отже, дошкільна освіта на сьогодні не здатна виконати навіть первинні свої завдання (охопити діяльністю усіх дошкільнят, забезпечити їх належне утримання та харчування), а отже, ефективність використання коштів на її функціонування можна оцінити як вкрай низьку. Поліпшити таку ситуацію призначена реалізація

Державної цільової соціальної програми розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року [224]. На її виконання з місцевих бюджетів передбачено виділити 5,0 млрд. грн., що складає 99,9% сукупного обсягу фінансування. Результатами реалізації Програми стануть розвиток мережі дошкільних закладів і підвищення доступності дошкільної освіти, зміцнення їхньої матеріально-технічної бази та підвищення на основі цього рівня охоплення дітей відповідним вихованням.

Хоча головним джерелом коштів на професійно-технічну освіту в Україні є державний бюджет, місцеві бюджети також задіяні у фінансуванні підготовки кваліфікованих робітників. У 2011 році на фінансування професійно-технічних закладів освіти з місцевих бюджетів України було направлено 4,27 млрд. грн., що в 8,1 рази перевищило показники 2007 року і в 4,4 рази – показники 2010 року та склало 7,2% сукупних видатків. Причиною такого значного приросту видатків на професійно-технічну освіту стало переведення відповідних закладів, які готують кваліфікованих робітників за професіями для регіональних ринків праці, на фінансування з місцевих бюджетів. Видатки на утримання професійно-технічних закладів освіти з 2011 року включаються до загального обсягу видатків місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів.

Видатки на професійно-технічну освіту із загального фонду за 2007-2011 рр. збільшились до 3,94 млрд. грн., або в 8,2 рази, а спеціального фонду бюджетів – у 6,6 рази. Внаслідок цього частка видатків загального фонду місцевих бюджетів у сукупних обсягах фінансування професійно-технічної освіти підвищилася до 92,3%. Однозначно оцінити таку динаміку складно: з однієї сторони, зниження ролі спеціального фонду у фінансуванні професійно-технічної освіти вказує на недостатню роботу цих закладів щодо мобілізації коштів від господарської діяльності, надання платних послуг та ін. Однак, з іншої сторони, ця ситуація спровокована різким звуженням виробничих можливостей закладів профтехосвіти через практично повне моральне та фізичне зношування матеріально-технічної бази. Частка обладнання, сільськогосподарської техніки з терміном експлуатації менше 10 років складає на сьогодні у майстернях, дільницях, лабораторіях та навчальних господарствах закладів профтехосвіти всього 6%, тоді як понад 20

років – 60% [291, с. 22]. Внаслідок цього, вони не здатні забезпечити виробництво сучасних конкурентоспроможних видів продукції, а тому зниження ролі власних доходів має об'єктивний характер.

Нестача фінансування породжує також інші проблеми закладів системи професійно-технічної освіти. Так, більше 70% їхніх будівель і споруд потребують капітального ремонту, значна частина гуртожитків перебуває в аварійному або непридатному для приживання стані. На їхній ремонт у 2007 році було виділено всього 25,0 млн. грн., у 2008 році – 92,0 млн. грн., а в 2009-2010 рр. кошти на ці потреби не передбачалися взагалі [77]. Гострою проблемою залишається також заборгованість з оплати комунальних послуг, енергоносіїв, через що зберігається ризик повного припинення їхньої роботи [291, с. 22].

Вирішити вищенаведені проблеми призначена Державна цільова програма розвитку професійно-технічної освіти на 2011-2015 роки, на виконання якої з місцевих бюджетів передбачається виділити 1,7 млрд. грн., або 47,9% сукупного фінансування. Найбільший обсяг видатків прогнозується здійснити у 2015 році, коли вони мають скласти 0,74 млрд. грн. (44,3% від сумарного внеску місцевих бюджетів) [223]. Реалізація програми очікувано дасть змогу зміцнити матеріальну базу закладів професійно-технічної освіти, впровадити інноваційні технології у навчальний процес, вдосконалити порядок формування державного замовлення, а також посилити роль органів місцевого самоврядування у визначенні напрямів розвитку профтехосвіти. Однак, через достатньо негативний досвід реалізації державних цільових програм соціального спрямування в Україні [84, с. 33-44], можливості реального отримання цих результатів слід оцінювати стримано.

Відтак, не зважаючи на позитивну динаміку фінансування, констатуємо, що система професійно-технічної освіти відчуває гострий дефіцит коштів. Він також посилюється припиненням практики надання зі сторони підприємств-замовників кадрів фінансової допомоги, яка раніше становила до 50% доходів навчальних закладів, звуженням їхніх можливостей щодо залучення позабюджетних коштів. Внаслідок цього спостерігається не лише погіршення стану матеріально-технічної бази цих закладів, а й загальне скорочення виробничих показників. Так, за період

2007-2011 рр. кількість професійно-технічних навчальних закладів скоротилася з 1022 до 976, або на 4,5%. При цьому кількість учнів зменшилася з 454,4 тис. осіб у 2007 році до 409,4 тис. осіб у 2011 році, або на 9,9%, а кількість підготовлених спеціалістів – з 285,1 тис. осіб до 240,1 тис. осіб, або на 15,8%. Має місце парадоксальна ситуація, коли ріст видатків бюджетів на професійно-технічну освіту супроводжується зниженням результативних показників її роботи. Звісно, така динаміка частково пояснюється скороченням чисельності населення, але пов'язувати її виключно з демографічними проблемами недоцільно. Попри помітні деформації на ринку праці між попитом і пропозицією на кваліфікованих робітників в сучасних умовах має місце падіння престижу робітничих професій, відтік кадрів з системи професійно-технічної освіти та інші проблеми.

З огляду на це, для оцінювання ефективності видатків місцевих бюджетів на професійно-технічну освіту доцільно задіяти індикатори, які характеризуватимуть якість підготовлених кадрів та їхню затребуваність на ринку праці, а саме: рівень працевлаштування випускників професійно-технічних закладів, який свідчить як про якість фахової підготовки, так і про відповідність потребам ринку; співвідношення між рівнем зарплати кваліфікованих робітників різних професій і середньою зарплатою по економіці та ін. Так, показник працевлаштування випускників закладів професійно-технічної освіти складав 85,3% у 2006 році, 87,8% у 2007 році і близько 90% у 2008 році [313]. Отже, можемо констатувати тенденцію до підвищення ефективності роботи системи професійно-технічної освіти, а отже – відповідних видатків місцевих бюджетів.

Важливим напрямом видатків місцевих бюджетів на освіту є фінансування позашкільної освіти, яка спрямована на розвиток здібностей та обдарувань дітей, задоволення їхніх інтересів, духовних запитів та потреб. Заклади позашкільної освіти дають змогу дієво вирішити проблему зайнятості молоді у вільний від навчання час, створити умови для її усебічного розвитку, а отже – виконують важливу соціальну місію. Відтак, фінансування закладів позашкільної освіти з місцевих бюджетів є цілком закономірним. За період 2007-2011 рр. видатки на їхні потреби збільшились у 2,0 рази до 3,4 млрд. грн., в тому числі видатки

загального фонду – до 3,0 млрд. грн., або в 1,9 рази, видатки спеціального фонду – в 2,9 рази. Внаслідок цього частка видатків спеціального фонду зросла з 8,7% до 10,1%, а загального фонду – зменшилась з 90,7% до 89,9% (табл. Н.1 додатку Н). Такі показники свідчать про низьку роль власних надходжень цих установ (в тому числі батьківської плати, а також від надання платних послуг), а отже – високий рівень доступності відповідної освіти для громадян.

Разом з тим, попри декларування важливості позашкільної освіти, рівень її фінансування залишається вкрай недостатнім. Для цього напряму освіти як ні для якого іншого зберігався залишковий принцип фінансування, адже до прийняття нової редакції Бюджетного кодексу України [46] видатки на позашкільну освіту не враховувалися при визначенні міжбюджетних трансфертів, а утримувалися виключно за рахунок власних доходів бюджетів [181]. Як наслідок, видатки на потреби закладів позашкільної освіти у місцевих бюджетах нерідко взагалі не планувалися, що суперечить нормам Закону України «Про позашкільну освіту», які передбачають забезпечення дітям широких можливостей для задоволення потреб у творчій самореалізації та організації змістовного дозвілля [248].

Вказані проблеми більш глибоко виявляються на рівні дотаційних регіонів. Так, у 2008-2010 рр. на потреби позашкільної освіти у Тернопільській області з місцевих бюджетів було виділено в середньому 2,3% сукупних видатків на освіту (29,1 млн. грн. у 2010 р., 24,2 млн. грн. у 2009 р., 22,1 млн. грн. у 2008 р.), що майже у 2,6 рази менше від частки відповідних видатків місцевих бюджетів України в цілому. Більше 9/10 з них (90,3% у 2008 р., 94,7% у 2009 р., 93,3% у 2010 р.) складають видатки на зарплату, соціальні відрахування і комунальні послуги, тоді як на придбання матеріалів, обладнання та інвентарю спрямовується всього 2-3% коштів (2,4% у 2008 р., 1,3% у 2009 р., 1,9% у 2010 р.). Відтак, через відсутність належної матеріальної бази та можливостей її зміцнення питання щодо підвищення якості позашкільної освіти залишається риторичним.

Частково вирішити проблеми позашкільної освіти має виконання Державної цільової соціальної програми розвитку позашкільної освіти на період до 2014 року [225], яка передбачає упорядкування та розвиток мережі позашкільних

навчальних закладів; підвищення доступності цього виду освіти для молоді шляхом зміцнення матеріально-технічної бази відповідних закладів, проведення тематичних заходів та ін. Обсяг фінансування Програми має становити 0,79 млрд. грн., з яких 0,78 млрд. грн., або 98,3% складуть кошти місцевих бюджетів.

Оцінюючи ефективність видатків бюджетів на забезпечення діяльності системи позашкільної освіти, можемо констатувати, що всупереч неналежному фінансуванню, вона щорічно поліпшує показники роботи. Так, упродовж 2007-2011 рр. повністю збережено мережу закладів позашкільного виховання та дещо збільшено кількість дітей у них. Внаслідок цього рівень охоплення позашкільною освітою підвищився з 31,3% у 2006 році до 40,0% у 2011 році, або на 8,7% [305].

У розрізі областей рівень охоплення дітей позашкільною освітою у 2010 році коливався більш, ніж удвічі (від 24,1%–30,8% у Вінницькій і Львівській областях до 53,7%–60,6% у Кіровоградській та Сумській областях). Найбільшого приросту цього показника за 2007-2011 рр. досягнуто у Житомирській (на 22,0%), Сумській (на 14,9%), Кіровоградській (на 11,6%) областях, тоді як найменшого – у Севастополі (–0,4%), Дніпропетровській (на 1,2%), Одеській (на 2,1%) областях.

Наведені дані змушують констатувати, що в сучасних умовах кореляційний зв'язок між обсягами видатків та результатами роботи системи позашкільної освіти достатньо слабкий. Так, при майже ідентичних темпах приросту видатків на позашкільну освіту у 2007-2008 рр. (35,4% та 36,0% відповідно), зростання показника охоплення дітей цією освітою у 2008 році в 1,5 рази перевищувало результати попереднього року (1,6% у 2007 р., 2,4% у 2008 р.), а в 2011 році, коли видатки збільшилися всього на 11,2% відсоток охоплення зріс на 2,5%. Однак, за нашими підрахунками, приріст показника залучення дітей до позашкільної освіти на 1% вимагає збільшення видатків на 0,24–0,30 млрд. грн. При цьому наведені показники не дають відповіді на питання, як населення оцінює значимість, якість та доступність позашкільної освіти. Отже, методика оцінювання ефективності видатків місцевих бюджетів має бути доповнена індикаторами, які б дали змогу врахувати соціальний ефект від їхнього здійснення з позицій його відповідності запитам і потребам громадян. У сфері позашкільної освіти такими індикаторами

можуть бути показники оцінки населенням її якості та доступності. Однак, проведення такого аналізу в нашій роботі не можливе через епізодичний характер відповідних соціологічних досліджень.

Важливою складовою видатків соціального призначення є видатки на духовно-культурний розвиток громадян. В сучасних умовах культурний розвиток стає важливим чинником міжнародної конкурентоспроможності товарів і послуг, а галузь культури трансформується з дотаційної у самодостатню, забезпечуючи значні надходження до бюджетів. Таким чином, послідовне і цілеспрямоване фінансування культури з бюджетів різних рівнів слід розглядати як одне з важливих завдань економічної політики держави.

Фінансування духовно-культурного та фізичного розвитку в останні роки є найменшим за обсягом виділення коштів напрямом видатків місцевих бюджетів України соціального призначення. У 2011 році на ці потреби з місцевих бюджетів різних рівнів було використано 6,9 млрд. грн., або в 1,9 рази більше порівняно з 2007 роком. Реальне зростання, обчислене з урахуванням інфляції, за період 2007-2011 рр. склало близько 20%. Майже 3/4 сукупних видатків на духовний і фізичний розвиток, або 5,1 млрд. грн. у 2011 році склали видатки на культуру і мистецтво (рис. 2.5).

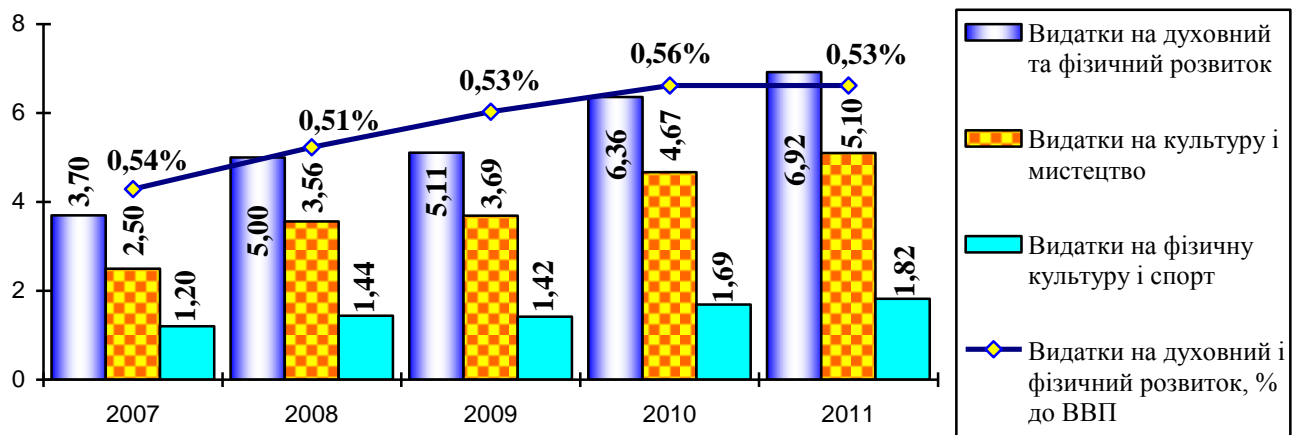

Рис. 2.5. Видатки місцевих бюджетів України на духовний та фізичний розвиток у 2007-2011 рр., млрд. грн.

Динаміка видатків на духовний та фізичний розвиток з місцевих бюджетів областей Подільського регіону дещо вища, ніж по країні в цілому. У Вінницькій

області з місцевих бюджетів усіх рівнів на ці потреби у 2010 році було витрачено 0,26 млрд. грн., що у 2,6 рази більше рівня 2006 року. При цьому, видатки на культуру і мистецтво за 2006-2010 рр. зросли в 2,8 рази до 0,21 млрд. грн. Найвищі темпи приросту видатків на культуру і спорт спостерігались у бюджетах районів, які забезпечують функціонування найбільшого сегменту мережі закладів культури, а саме районних, міських та сільських будинків культури, бібліотек, музеїв. У 2006-2010 рр. видатки на їхнє утримання у Вінницькій області зросли на 0,09 млрд. грн., або в 3,0 рази (табл. Е.1 додатку Е). Це призвело до підвищення питомої ваги бюджетів районів у структурі фінансування культури у Вінницькій області з 51,9% у 2006 році до 56,5% у 2010 році (табл. Ж.1 додатку Ж).

Видатки на культуру і мистецтво з місцевих бюджетів Тернопільської області у 2006-2010 рр. збільшились у 2,8 рази до 0,17 млрд. грн. При цьому зростання видатків у розрізі бюджетів різних рівнів було достатньо рівномірним, в середньому у 2,7-2,8 рази (табл. Е.2 додатку Е). Основне навантаження з фінансування культури покладене на місцеві бюджети районів, частка яких в сукупних видатках у 2010 році склала 60,5%, тоді як обласного бюджету – 23,4%, а бюджету м. Тернополя – 16,1% (табл. Ж.2 додатку Ж). У Хмельницькій області за 2008-2010 рр. видатки місцевих бюджетів на культуру і мистецтво зросли в 1,3 рази до 0,21 млрд. грн., в тому числі видатки обласного бюджету – на 27,8% до 0,04 млрд. грн., бюджетів міст обласного значення – на 28,7% до 0,05 млрд. грн., бюджетів районів – на 34,4% до 0,11 млрд. грн. (табл. Е.4 додатку Е).

Не зважаючи на значне збільшення, видатки місцевих бюджетів на потреби культури і спорту не покривають належним чином потреби галузі. У ній досі зберігається низка проблем, прямо пов'язаних з недоліками фінансування:

– зниження рівня виконання затверджених показників видатків на культуру. Якщо у 2006-2007 рр. фактичні видатки бюджетів на галузь дещо перевищували заплановані (на 1,4% і 2,2%, відповідно), то у наступні роки планові призначення не виконуються (у 2008 році – на 1,4%, у 2009 році – на 3,4%, у 2010 році – на 2,9%, у 2011 році – 4,0% річних розрахункових обсягів) (табл. В.2 додатку В);

– різке підвищення ролі видатків загального фонду в структурі видатків місцевих бюджетів на духовно-культурний та фізичний розвиток, що вказує на неналежне використання закладами культури можливостей з мобілізації коштів від господарської діяльності. За 2007-2011 рр. відповідні видатки загального фонду місцевих бюджетів зросли в 1,8 рази до 6,1 млрд. грн., в тому числі видатки на культуру і мистецтво – в 2,0 рази до 4,5 млрд. грн. (табл. В.3 додатку В). При цьому, видатки спеціального фонду за 2007-2011 рр. збільшились у 2,3 рази до 0,8 млрд. грн., в тому числі видатки на культуру і мистецтво – в 2,3 рази до 0,7 млрд. грн. (табл. В.4 додатку В). Однак, можна зробити висновок про низький рівень затребуваності культурного продукту, який продукують вітчизняні заклади культури та підвищення рівня їх дотаційності;

– нестача коштів для забезпечення нормальної роботи закладів культури. Більшість коштів направляється на покриття поточних витрат із зарплати, сплати єдиного соціального внеску та оплати комунальних послуг (табл. Л.2 додатку Л), а капітальні видатки залишаються на стабільно низькому рівні, складаючи всього кілька відсотків (у Тернопільській області в середньому 3,1-4,9% у 2007-2010 рр.). Особливо негативним моментом є різке зниження частки капітальних видатків на культуру в бюджетах районів. У Тернопільській області цей показник знизився з 6,2% у 2007 році до 2,0% у 2010 році, або більш ніж утричі (табл. Л.1 додатку Л). У зв'язку з цим, виділення коштів на зміцнення матеріальної бази, яка є основою для продукування культурного продукту майже припинилося;

– незважаючи на концентрацію бюджетних коштів на покритті витрат з оплати праці, у сфері культури й досі зберігається неповна зайнятість [144; 253; 143]. За оцінками економістів, не на повну ставку в регіонах країни працюють більше 23 тис. працівників культури [197, с. 164]. Переведення їх на роботу в режимі повної зайнятості заплановане тільки з 2012 року і може бути досягнуте, на думку окремих експертів, в супроводі та за рахунок значного скорочення зайнятості у сфері культури [319].

Враховуючи те, що фактичні обсяги фінансування галузі культури значно менші за мінімально необхідні для забезпечення її належної роботи, навіть певне

збільшення видатків впродовж останніх років не принесло суттєвих зрушень у питанні забезпечення реалізації культурних інтересів суспільства. Успадковані з радянських часів принципи діяльності закладів культури нежиттєздатні в умовах утвердження ринкових відносин і засвідчують невідповідність культурного продукту потребам суспільства. Так, якщо видатки місцевих бюджетів на потреби культури і мистецтва у 2007-2011 рр. зросли у 2,0 рази, то відвідуваність театрів збільшилась лише на 1,5%, музеїв – на 3,3%, а концертів – зменшилась на 2,4% [105, с. 9]. За період 2005-2011 рр. кількість театральних вистав зросла на 14,0%, а кількість відвідувачів – на 7,6%. Падіння відвідуваності у розрахунку на один захід має місце по усіх видах театрів. Ідентичні тенденції характерні і для інших закладів культури (бібліотек, музеїв та ін.). Водночас, відбувається подальше розширення мережі суспільних закладів культури – кількість концертних організацій за 2007-2011 рр. зросла на 3,8%, музеїв – аж на 24,5%. Спостерігається розпорошення бюджетних коштів на новостворені заклади культури і мистецтва, тоді як культурні запити населення залишаються не задоволеними. Відтак, ефективність видатків на забезпечення духовно-культурних потреб громадян можна оцінити як достатньо низьку.

Отже, можемо констатувати, що попри суттєве збільшення видатків місцевих бюджетів на освіту і духовно-культурний розвиток, вони поки не дають змоги належним чином забезпечити задоволення відповідних потреб громадян. Найбільш актуальними проблемами у цій сфері в сучасних умовах залишаються: надмірно високий рівень поточних видатків, що ставить під сумнів можливості надання якісних суспільних послуг у майбутньому; використання застарілих способів виділення коштів, які не передбачають зв'язку між динамікою видатків та результатами роботи. Як наслідок, суспільні послуги, які надаються закладами соціальної сфери, низької якості та слабо відповідають потребам та інтересам громадян. Відтак, ефективність видатків місцевих бюджетів на освіту і духовно-культурні послуги можна оцінити як недостатню. Отже, проведення реформи фінансування соціальної сфери з місцевих бюджетів різних рівнів слід розглядати як одне з найбільш актуальних завдань сучасної економічної політики.

Висновки до розділу 2

Аналіз практики планування та виконання видатків місцевих бюджетів соціального призначення дав змогу сформулювати такі висновки:

1. Ґрунтовне вивчення практики планування видатків бюджетів соціального призначення підтвердило, що попри існування в економічній науці широкого спектру методів планування бюджетних показників та їх очевидні переваги, в Україні вони й досі не знаходять свого застосування. Не зважаючи на декларації, поки не відбулось повноцінного переходу до програмно-цільового планування бюджетних показників, а чинний порядок їх розрахунку базується на не завжди обґрунтованих нормативах і стандартах й позбавлений стимулів до ефективного використання коштів. Аналіз практики планування соціальних видатків також засвідчив, що визначальний вплив на неї справляє динаміка оплати праці у бюджетній сфері, а також темпи зростання соціальних стандартів.

2. Виявлено, що у вітчизняній бюджетній практиці впроваджено достатньо простий і прозорий алгоритм планування видатків місцевих бюджетів соціального призначення з використанням фінансових нормативів бюджетної забезпеченості. Однак, проведене дослідження показало, що в сучасних умовах їх розрахунок здійснюється відповідно до наявних ресурсів бюджетів, а не з урахуванням реальних потреб у коштах. Встановлено, що причинами цього є невідповідність соціальних зобов'язань та економічних можливостей держави, а також відсутність завершеної системи державних соціальних стандартів. Вагомою проблемою планування видатків бюджетів соціального призначення є також практика використання коригуючих коефіцієнтів, основними недоліками якої лишаються фрагментарний характер коефіцієнтів та непублічність процедури їх визначення. Аналіз також підтвердив низьку якість розрахунку планових показників видатків бюджетів соціального призначення і збереження дискреційного управління ними через високу залежність місцевих бюджетів від трансфертних надходжень.

3. Оцінювання практики здійснення видатків бюджетів на забезпечення основ життєдіяльності засвідчило їх переважно споживацький характер. Кошти на

фінансування соціального захисту направляються переважно на надання пасивних форм соціальної підтримки, які не вирішують проблеми бідності. Констатовано, що в сучасних умовах продовжується політика екстенсивного збільшення видів соціальних трансфертів при збереженні їхнього незначного розміру, внаслідок чого ефективність видатків бюджетів на соціальний захист залишається вкрай низькою. Проведений аналіз теж засвідчив, що попри швидке збільшення видатків місцевих бюджетів на охорону здоров'я, їх обсяги поки не задовольняють навіть мінімальних потреб галузі. Надмірно висока питома вага поточних видатків і незначні обсяги видатків на розвиток медичних установ ставлять під сумнів не лише ефективність роботи галузі, але й саме її виживання. Доведено, що проблеми галузі спричинені не тільки недостатніми обсягами видатків, але й збереженням надмірно широкої мережі медичних закладів і застарілих методів фінансування, позбавлених стимулів до ефективного використання коштів.

4. Встановлено, що фінансування освіти є одним із головних пріоритетних напрямків видатків місцевих бюджетів соціального призначення. За період 2007-2011 рр. видатки на ці потреби зросли у 2,0 рази, а їх питома вага – з 27,8% до 32,6% сукупних обсягів. Однак, проведене дослідження вказало на наявність низки проблем у царині фінансування освіти, а саме поточний характер видатків, порушення ритмічності їх здійснення, перекладання матеріального забезпечення закладів освіти на батьків. Це спричиняє деградацію матеріально-технічної бази навчальних закладів, зниження якості й доступності освітніх послуг. Доведено, що підвищення ефективності використання коштів місцевих бюджетів на освіту вимагає оптимізації мережі навчальних закладів; залучення громадськості до контролю за використанням коштів; забезпечення доступності усіх видів освіти; впровадження методів фінансування, які посилюють зв'язок між результатами роботи і виділеними коштами.

Основні результати розділу опубліковані у таких наукових працях автора: [15; 16; 17; 18; 24; 25; 26; 29; 32].

Розділ 3

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ СОЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УМОВАХ УТВЕРДЖЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

3.1. Удосконалення методики й практики планування і прогнозування видатків місцевих бюджетів соціального призначення

Процес становлення ринкових відносин в Україні негативно позначився як на економіці, так і добробуті більшості населення. Падіння обсягів виробництва через неспроможність вітчизняних підприємств адаптуватися до роботи в нових умовах зруйнувало економічний базис добробуту основної частини населення. В умовах відсутності чіткого бачення власної моделі соціально-орієнтованої ринкової економіки проведення реформ набуло хаотичного та малокерованого характеру і супроводжувалося виникненням нових та загостренням існуючих соціальних проблем. У соціальній сфері економічні перетворення були зведені до руйнації механізмів державного патерналізму і підтримки соціального балансу, звичних суспільних благ та ліквідації системи соціальних гарантій [170, с. 67]. Як

наслідок, об'єктивними реаліями сучасності стали суттєве падіння доходів населення, високий рівень бідності та майнового розшарування вітчизняного суспільства, зниження доступності та якості основних суспільних послуг.

Соціальні диспропорції нині досягли масштабів, які є неприйнятними для сучасної цивілізованої країни та загрожують втратою суспільної стабільності. Негативні наслідки економічних реформ спричиняють глибоке розчарування серед населення, ставлять під сумнів успіх реалізації демократичних перетворень [89, с. 316]. В цих умовах виняткової актуальності набуває питання вироблення цілісної та ефективної соціальної політики, спрямованої на вирішення соціальних проблем та реалізацію ключових завдань суспільного розвитку, до яких, серед іншого, доцільно зараховувати:

- зниження до прийнятних меж рівня бідності та майнової диференціації населення, наближення якості життя громадян до європейських стандартів. Реалізація цього завдання має передбачати не стільки використання фіскальних механізмів перерозподілу доходів на користь незаможних, скільки створення умов для формування середнього класу, швидкого росту трудових доходів громадян, вирішення проблеми безробіття тощо;

- підвищення ефективності соціального забезпечення населення шляхом переходу від категоріальних до адресних форм соціальної підтримки, посилення їх стимулюючого характеру. Першочергової уваги вимагає система соціальних пілґ, яка є неефективною та обтяжливою для держави. Але реформи у цій сфері не мають бути зведені до перекидання відповідальності за добробут громадян від держави до них самих, адже за сучасних економічних реалій це загрожує «скочуванням мільйонів людей у соціальну та економічну ізоляцію» [353];

- гарантування доступності та якості медичного обслуговування шляхом проведення реформ у сфері охорони здоров'я, поліпшення на цій основі здоров'я та тривалості життя громадян, збільшення періоду їх активної життєдіяльності. Перші кроки з оптимізації організаційної структури і методів фінансування галузі уже зроблені, однак, як ми вказували раніше, вони були неоднозначно сприйняті суспільством. Відтак, реформування охорони здоров'я має відбуватися в умовах

проведення активної роз'яснювальної роботи для населення, а його метою має бути не економія бюджетних коштів, а підвищення якості медичних послуг;

– належне задоволення інтелектуальних та духовно-культурних потреб населення шляхом сприяння розвитку сфер освіти, культури, фізичного виховання і спорту, підвищення якості та затребуваності послуг, які ними надаються. Роль прямого бюджетного фінансування соціальної сфери, базованого на принципах забезпечення діяльності має поступово знижуватися, на зміну йому мають прийти методи фінансування суспільних послуг, орієнтовані безпосередньо на споживача, ті, які встановлюють залежність між обсягом видатків та результатами роботи;

– забезпечення комфорту життєдіяльності громадян, підвищення якісних характеристик житлово-комунального обслуговування населення. Його виконання вимагає створення нової економічної моделі експлуатації та розвитку житлового фонду, яка передбачатиме надійне та високоякісне обслуговування з урахуванням інтересів споживачів в поєднанні з реалізацією заходів енергозбереження.

Досягнення окреслених цілей вимагає концентрації фінансових ресурсів усіх секторів національної економіки. Зважаючи на суспільну вагомість, їхнє вирішення не може бути віддане на відкуп ринку. Держава має бути активним суб'єктом соціальної політики, адже «конкурентоспроможними є лише ті країни, які створили умови для всебічного, творчого розвитку людини; де масштабними є інвестиції в людський ресурс, де інтелектуальні професії стали масовими» [209, с. 59]. Як зазначає А. Володін «політична влада держави ставить себе під сумнів ...якщо позбавляє значну більшість найнеобхіднішого. Держава, яка не приділяє достатню увагу економічним негараздам та маргіналізації значної частини населення ...дискредитує ринковий процес, за допомогою якого таке зубожіння відбувається» [62, с. 20].

Втілення активної соціальної політики держави неможливе без формування відповідного фінансового підґрунтя, яке формують ресурси бюджетів усіх рівнів і позабюджетних фондів. Але проведена у попередньому розділі оцінка практики здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення засвідчила наявність цілого спектру проблем, пов'язаних з розрахунком потреби у коштах на

втілення заходів у соціальній сфері, а також низькою результативністю їхнього використання. Виявилось, що кореспонденція між обсягами видатків на соціальні потреби і рівнем якості, затребуваності й задоволеності населення суспільними послугами майже відсутня. Доводиться констатувати необхідність ґрунтовного вдосконалення практики здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення за такими основними напрямками:

- вдосконалення порядку планування й прогнозування видатків місцевих бюджетів соціального призначення;
- диверсифікація методів використання коштів на задоволення соціальних потреб, впровадження схем фінансування, які передбачають взаємозв'язок між обсягами видатків та результатами надання суспільних послуг;
- вдосконалення порядку оцінювання результативності та ефективності здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення, коригування за її результатами управлінських рішень у царині соціальної політики.

Отже, вихідним завданням має стати вдосконалення порядку планування видатків соціального призначення. У цьому питанні можна виділити проблеми фундаментального та методичного характеру. У першому випадку недостатня об'єктивність планування видатків на задоволення суспільних потреб обумовлена відсутністю консенсусу щодо моделі соціальної держави, яка має розвиватися в Україні та пов'язаною з цим розмитістю меж її соціальної відповідальності. Згідно норм чинного законодавства, в Україні декларується побудова консервативної моделі соціальної держави, яка передбачає посилення ролі страхових методів та корпоративних механізмів у формуванні суспільного добробуту. Однак, наслідки пенсійної і медичної реформ, проведених на підставі рішення Конституційного Суду України [320] перегляд системи пільг та низка інших заходів (ліквідація навчальних закладів, обмеження рівня соціальних допомог), дають підстави говорити про намагання уряду різко звужити соціальні зобов'язання та посилити особисту відповідальність громадян за рівень власного добробуту. В силу багатьох причин, альтернативних механізмів забезпечення добробуту громадян досі немає (майже відсутні недержавне пенсійне та медичне

страхування, корпоративні схеми соціального забезпечення), а тому такі реформи ведуть до обмеження доступності для населення життєво необхідних суспільних послуг. Можемо констатувати, що у практичній площині взято курс на розвиток навіть не ліберальної моделі соціальної держави, а на побудову вільного, практично не керованого ринку.

Водночас, соціологічні дослідження констатують сильні патерналістські настрої у вітчизняному суспільстві, третина якого визначає державу як головного суб'єкта забезпечення суспільного добробуту (33,1-35,5% домогосподарств у 2007-2010 рр.). На думку більше 9/10 громадян, держава має відгравати вагомую роль у формуванні їх добробуту, а схильність до самозабезпечення характерна для 10% населення [281; 282; 283; 284]. Більшість громадян схвалюють побудову соціал-демократичної моделі соціальної держави, а діяльність, спрямована на звуження соціальних зобов'язань апріорі сприймається населенням вкрай негативно. Виходом з цієї ситуації має стати пошук консенсусу між державою і суспільством щодо розмежування сфер їхньої відповідальності за формування суспільного добробуту, що стане першим кроком до об'єктивного визначення потреби у бюджетних коштах на здійснення видатків соціального призначення.

Важливим недоліком, який негативно позначається на практиці планування видатків соціального призначення, є невідповідність декларованих на сьогодні параметрів соціальних зобов'язань тим, які фактично надаються населенню. Враховуючи сучасні економічні реалії, коли і через два десятиліття після здобуття незалежності макроекономічні показники не досягли рівня 1991 року [51], умов для забезпечення високих соціальних стандартів немає. Це змушує уряд шукати інші способи обмеження соціальних видатків (заниження розмірів прожиткового мінімуму, введення «гарантованого» мінімуму та складного порядку призначення соціальних допомог), що спотворює реальну потребу в коштах на фінансування суспільних благ. Визначені на підставі необ'єктивних соціальних стандартів видатки бюджетів виявляються недостатніми для отримання бажаного результату, а їхня ефективність залишається низькою. Тому актуальним питанням сьогодення є вдосконалення порядку розрахунку прожиткового мінімуму з метою його

приведення до об'єктивних розмірів. Важливість вирішення цього завдання пояснюється тим, що на підставі нього встановлюються розміри мінімальної зарплати та грошового утримання, визначаються державні соціальні стандарти послуг у сферах охорони здоров'я, освіти, соціального забезпечення тощо. Таким чином, від параметрів прожиткового мінімуму напряду залежить розрахунок фінансових нормативів бюджетної забезпеченості, а отже, об'єктивність процесу планування видатків бюджетів соціального призначення.

У зарубіжній практиці застосовується кілька методів визначення цього соціального стандарту: статистичний, ресурсний, нормативний, соціологічний, комбінований та метод медіанного доходу [202, с. 112]. Зауважимо, що з огляду на відсутність економічних передумов, впровадження в Україні перших двох методів (статистичного та ресурсного) недоцільне, вони більш придатні для розвинутих держав. Соціологічний метод для вітчизняної практики непридатний з кількох причин: по-перше, через його надмірний суб'єктивізм (емпірично доведено наявність тісного зв'язку між рівнем добробуту особи та її оцінкою межі малозабезпеченості) [149, с. 165]; по-друге, внаслідок відсутності економічних можливостей для забезпечення (4/5 громадян у 2010 році визначали прожитковий мінімум на рівні 1,9-2,7 тис. грн. [284], що в 2-3 рази перевищувало його офіційні розміри та середньодушові доходи майже 90% населення країни) [273]. Натомість, обчислення основного соціального стандарту за прикладом США, Німеччини, Великобританії на рівні 40-50% медіанного доходу загрожує значним заниженням його розміру, адже розрахований таким чином прожитковий мінімум у 2010 році мав би становити 0,62-0,77 тис. грн., що на 1/3 нижче офіційного показника.

В Україні та інших пострадянських країнах розрахунок прожиткового мінімуму здійснюється нормативним методом на підставі розміру мінімального споживчого кошика. Однак, якщо у країнах Балтії визначають тільки мінімально необхідний для людини набір продуктів харчування, а інші витрати розраховують відносним методом, то в Україні затверджується увесь перелік товарів і послуг, які входять до складу споживчого кошика [226]. Використання такої методики є рудиментом планової економіки, адже включення до переліку тих чи інших

витрат залежить від волі чиновника. Через це величина прожиткового мінімуму й до сьогодні не враховує низку життєво необхідних витрат, а саме на будівництво й купівлю житла, освіти, платні медичні послуги, оздоровлення тощо [178, с. 212]. Вважаємо, що пропозиції окремих науковців щодо необхідності вдосконалення розрахунку прожиткового мінімуму шляхом коригування набору непродовольчих товарів і послуг, які входять до складу споживчого кошика [202, с. 113; 178, с. 224] є нераціональними, адже вони не вирішують проблеми періодичного перезатвердження його структури. Зважаючи на світову тенденцію до зростання кількості нуклеарних домогосподарств, недоцільним є використання в сучасних умовах порядку обчислення прожиткового мінімуму в розрахунку на сім'ю з кількох осіб. Натомість, найбільш оптимальним для України було б впровадження комбінованого нормативно-структурного методу, за якого розрахунок витрат на купівлю мінімального набору продуктів харчування здійснюється відповідно до фізіологічних норм, а інші витрати визначаються за їхньою питомою вагою у сукупній структурі. Частка витрат на оплату житлово-комунальних послуг може бути встановлена на рівні, який використовується при призначенні житлових субсидій (15-20% сукупного обсягу), а витрат на харчування – в межах 30-50% розміру базового соціального стандарту.

Очевидно, що зважаючи на економічні реалії, впровадження прожиткового мінімуму, у складі якого витрати на харчування складають 1/3 на сьогодні було б вкрай непродуманим кроком. Тому, до стабілізації економічної ситуації питома вага витрат на харчування має бути визначена на рівні 50% їх сукупного обсягу, що призведе до незначного перегляду розміру прожиткового мінімуму. Однак, в подальшому доцільно скласти план поступового приведення структури базового соціального стандарту до оптимальних показників, що сприятиме підвищенню об'єктивності планування видатків соціального призначення.

Поряд з вирішенням питань фундаментального характеру, які впливають на практику планування видатків місцевих бюджетів соціального призначення, вдосконалення потребує і порядок їх формульного розрахунку. Зважаючи на те, що його недоліки були детально розглянуті у другому розділі роботи, зосередимо

увагу на пропозиціях щодо їхнього усунення. Однією з головних вад чинного порядку науковці визначають вибірковий характер коефіцієнтів коригування, які призначені враховувати різноманітні регіональні особливості. Так, Н. Карпишин важливим чинником, який впливає на обсяги видатків на охорону здоров'я є економічна ситуація в регіоні, а тому формульний розрахунок, на її думку, має бути доповнений відповідним коефіцієнтом [177, с. 268]. У 2012 році в методиці розподілу міжбюджетних трансфертів передбачено визначення обсягу цільових коштів на охорону здоров'я для врахування екологічних особливостей регіонів. Його розрахунок здійснюється за порядком, розробленим Головним фінансовим управлінням Донецької ОДА та Інститутом економіки промисловості НАН України на базі диференційованого екологічного коефіцієнта регіону [85].

Погоджуючись із потребою врахування рівня екологічного неблагополуччя при розрахунку видатків місцевих бюджетів на охорону здоров'я, все ж вважаємо, що використання відповідного коефіцієнта може бути об'єктом дискусії. На наш погляд, ступінь екологічного забруднення території є лише одним з чинників, які впливають на рівень захворюваності населення, а отже і видатків на охорону здоров'я, хоча й найбільш важливим. Вагомий вплив на нього справляють також соціальне середовище, яке визначає поширення таких антисуспільних явищ як алкоголізм, наркоманія та ін. Вибіркове врахування чинників, які впливають на рівень захворюваності населення, породжує ризик необ'єктивності розрахунку необхідних видатків на охорону здоров'я. Але введення до методики планування коригуючих коефіцієнтів, які б врахували усі можливі обставини, що визначають динаміку показника захворюваності не можливе і призведе до невиправданого її ускладнення. Вирішення цієї проблеми полягає у заміні екологічного коефіцієнта коефіцієнтом коригування відповідно до рівня захворюваності населення певної адміністративно-територіальної одиниці, що встановить прямий зв'язок між контингентом споживачів відповідної послуги та видатками на її надання.

Обчислення запропонованого коригуючого коефіцієнта, на наш погляд, має здійснюватися за єдиними критеріями на підставі даних офіційної статистики про показники захворюваності населення (на 100 тис. мешканців) у розрізі основних

класів хвороб (відповідно до Міжнародного класифікатора хвороб) [126] по Україні та всіх адміністративно-територіальних одиницях за останні три роки. Використання у розрахунках даних за трирічний період дасть змогу нівелювати вплив випадкових чинників на рівень захворюваності. Послідовність розрахунку коефіцієнта для i -го регіону пропонуємо визначити таким чином:

1) на першому етапі проводиться визначення співвідношень між рівнем захворюваності населення у розрізі основних класів хвороб по i -му регіону та країні в цілому за t років ($t = 3$) згідно з формулою:

$$C_{DN_i} = \frac{DN_{i_t}}{DN_t}, \text{ де:} \quad (3.1)$$

C_{DN_i} – коефіцієнт співвідношення рівнів захворюваності D на хвороби класу N мешканців i -го регіону та України у t -му році;

DN_{i_t} – кількість випадків захворювання D на хвороби класу N в розрахунку на 100 тис. мешканців i -го регіону у t -му році;

DN_t – кількість випадків захворювання D на хвороби класу N в розрахунку на 100 тис. мешканців України у t -му році.

2) на другому етапі обчислюється середній за останні три роки коефіцієнт співвідношення рівнів захворюваності D на хвороби класу N мешканців i -го регіону та України за формулою:

$$\overline{C_{DN_i}} = \frac{\sum_{t=1}^5 C_{DN_i}}{t}, \text{ де:} \quad (3.2)$$

3) на третьому етапі визначається коригуючий коефіцієнт урахування рівня захворюваності населення (K_{D_i}) для планування видатків на охорону здоров'я місцевих бюджетів i -го регіону за формулою:

$$K_{D_i} = \sum_{N=1}^{21} \overline{C_{DN_i}} \times \overline{W_{DN_i}}, \text{ де:} \quad (3.3)$$

N – кількість класів захворювань, взятих до розрахунку (за Міжнародним класифікатором хвороб $N = 21$ [126]);

$\overline{W_{DN_i}}$ – середній ваговий коефіцієнт хвороб N класу, який розрахований за формулами:

$$W_{DN_i} = \frac{Q_{DN_i}}{Q_{D_i}}, \quad \text{звідки} \quad \overline{W_{DN_i}} = \frac{\sum_{t=1}^3 W_{DN_i}}{t}, \quad \text{де:} \quad (3.4)$$

Q_{DN_i} – кількість випадків захворювань на хвороби класу N в i -му регіоні в t -му році, од.

Q_{D_i} – кількість випадків захворювань на хвороби усіх класів в i -му регіоні в t -му році, од.

Визначений за таким порядком коригуючий коефіцієнт урахування рівня захворюваності населення (K_{D_i}) (приклад його розрахунку наведений у додатку П) пропонуємо ввести у діючу формулу планування видатків на охорону здоров'я бюджетів Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів. Для уникнення негативного впливу цього коефіцієнта на обсяг видатків, доцільно передбачити умову, якщо $K_{D_i} < 1$, то $K_{D_i} = 1$. Отже, формула матиме такий вигляд:

$$V_{zob(ark)} = H_{zob(ark)} \times N_i \times K_{D_i} \times (1 - \lambda + \lambda \times K_{zi2}) + S_{obi(pilot)} + S_{zvi(pilot)} + V_{zgi} + S_{zi}, \quad \text{де:} \quad (3.5)$$

K_{D_i} – коригуючий коефіцієнт урахування рівня захворюваності для бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів.

Водночас, пропонуємо виключити з формули розрахунку видатків бюджетів на охорону здоров'я компонент S_{zei} , який характеризує обсяг цільових коштів, які спрямовуються на охорону здоров'я для врахування екологічних особливостей регіонів. З введенням коригуючого коефіцієнта урахування рівня захворюваності населення (K_{D_i}) його використання буде недоцільним, оскільки матиме місце дублювання у розрахунках дії одного й того ж чинника.

Перевагою запропонованого порядку є можливість спрямування більшого обсягу коштів у регіони з високим рівнем захворюваності населення. Крім цього, розрахунок коефіцієнта не вимагає проведення нових статистичних досліджень, адже дані про кількість захворювань у розрізі основних класів хвороб як по країні в цілому, так і по адміністративно-територіальних одиницях містяться у звітності,

яку щорічно готує Державна служба статистики України. На можливі аргументи опонентів щодо надмірного ускладнення порядку планування видатків бюджетів на охорону здоров'я внаслідок впровадження пропонованого нами коригуючого коефіцієнта зауважимо, що у розрахунках видатків на такі важливі напрями соціальної політики як охорона здоров'я, освіта, соціальне забезпечення, від яких залежить рівень задоволення найважливіших потреб та інтересів громадян, на наш погляд, недопустимо та невиправдано використовувати примітивні варіанти обчислення показників. Вважаємо, що ця проблема може бути вирішена шляхом розробки необхідного програмного забезпечення.

Наведений порядок призначений для використання при обчисленні видатків соціального призначення обласних та республіканського бюджетів. Разом з тим, на перспективу він може бути адаптований для планування видатків бюджетів міст республіканського та обласного значення, бюджетів районів.

Іншим вагомим упущенням чинного порядку планування видатків місцевих бюджетів соціального призначення є відсутність стимулюючої компоненти, адже він не встановлює залежності між обсягом бюджетних видатків та динамікою результативних показників, на досягнення яких вони спрямовані. Для вирішення цього питання пропонуємо ввести до формул розрахунку видатків відповідні коригуючі коефіцієнти. Наприклад, при плануванні видатків на охорону здоров'я коефіцієнт стимулювання (K_{st_i}) може бути розрахований наступним чином:

$$K_{st_i} = \frac{1}{\sqrt[5]{\frac{D_{t(i)}}{D_{t-5(i)}}}}, \text{ але якщо } K_{st_i} < 1 \text{ то } K_{st_i} = 1, \text{ де:} \quad (3.6)$$

$D_{t(i)}$ – кількість випадків захворювань D на 100 тис. мешканців i -го регіону в t -му році, який передує плановому. Встановлене нами обмеження дасть змогу попередити негативний вплив коефіцієнта на обсяг бюджетних видатків на охорону здоров'я для регіонів, у яких рівень захворюваності населення зростає.

Аналогічні коефіцієнти можуть бути використані при розрахунку видатків не лише на охорону здоров'я, а й на освіту чи культуру. Наприклад, факторним показником при плануванні видатків на дошкільну освіту може слугувати рівень

охоплення дітей цим видом виховання (його зростання буде викликати відповідне збільшення видатків, необхідних для розширення мережі дошкільних закладів). Коефіцієнт стимулювання у цьому випадку буде обчислюватися за формулою:

$$K_{st_t} = \frac{1}{\sqrt[5]{\frac{L_{t(i)}}{L_{t-5(i)}}}}, \text{ але якщо } K_{st_t} < 1 \text{ то } K_{st_t} = 1, \text{ де:} \quad (3.7)$$

$L_{t(i)}$ – рівень (коефіцієнт) охоплення дітей до 6 років дошкільною освітою $L_{t-5(i)}$ -го регіону в t -му році.

До кола проблемних моментів вітчизняної практики планування видатків місцевих бюджетів соціального призначення необхідно теж зарахувати розподіл субвенцій на реалізацію інвестиційних проектів, який виконується у «ручному» режимі. Оскільки ця субвенція в повному обсязі спрямовується на здійснення інвестиційних видатків місцевих бюджетів, врегулювання питання її розрахунку на пряму впливає на обсяги видатків соціального призначення. Стара редакція Бюджетного кодексу України містила норму про розробку окремого закону для врегулювання основних засад надання місцевим бюджетам інвестиційних субвенцій [45], яка з прийняттям нової редакції документа була вилучена [46]. Однак, розробку принципів розподілу інвестиційних субвенцій до 2010 року було передбачено згідно з Програмою економічних реформ на 2010-2014 рр. «Зможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [107, с. 21]. Відповідні принципи були закріплені у ст. 105 Бюджетного кодексу України. Серед них ключовими є спільна участь державного та місцевих бюджетів у фінансуванні інвестиційних проектів, урахування рівня забезпеченості регіону об'єктами інфраструктури, економічної ефективності та ін. Джерелом коштів на надання інвестиційних субвенцій місцевим бюджетам є Державний фонд регіонального розвитку, який утворюється у складі загального фонду державного бюджету в обсязі не менше 1% його доходів [212].

Незважаючи на низку нововведень до бюджетного законодавства, проблема розробки прозорої формульної методики розподілу інвестиційних субвенцій досі не вирішена. Так, хоча Бюджетний кодекс України зазначає, що він здійснюється

у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України на підставі формалізованих параметрів, що базуються на фактичних і прогнозних показниках економічного та соціального розвитку відповідної території (обсягу промислового виробництва, валової продукції сільського господарства, інвестицій в основний капітал, рівня безробіття населення та його доходів, ін.) [46], розподіл коштів на інвестиційні потреби регіонів, як і раніше, має не прогнозований та безсистемний характер, базується на суб'єктивних оцінках та містить умови для корупції. Внаслідок цього кошти на реалізацію інвестиційних проектів використовуються неефективно, а заплановані результативні показники лишаються не досягнутими [277]. На думку Б. Малиняка, у цьому питанні має місце необґрунтована мінливість кількості субвенцій, невиправдана міжрегіональна диференціація їх обсягів, що суперечить принципам справедливості та створює проблеми у забезпеченні населення важливими бюджетними послугами. Розподіл субвенцій відбувається в умовах відсутності належної прозорості бюджетного процесу, низького рівня політичної культури, слабого громадського контролю, а його результати свідчать про тотальне поширення політичної корупції [164, с. 72-73].

Вирішення цих проблем вимагає з'ясування двох основних моментів: по-перше, як забезпечити справедливий розподіл субвенцій на інвестиційні цілі між регіонами країни; по-друге, як досягти оптимального розподілу коштів на внутрішньообласному рівні. Шлях до розв'язання першого завдання полягає у розробці формалізованої методики планування субвенцій у розрізі регіонів країни. Відповідно до проекту змін до ст. 105 Бюджетного кодексу України [214], розподіл субвенцій на виконання інвестиційних програм (проектів) пропонується здійснювати таким чином: 70% загального обсягу субвенції розподіляти між усіма регіонами пропорційно до чисельності населення, а 30% – на підставі оцінки рівня соціально-економічного розвитку регіону за показником валового регіонального продукту на одну особу в абсолютному значенні.

Хоча ця методика передбачає більш об'єктивний розподіл інвестиційних субвенцій порівняно з практикою «ручного» управління, вона не позбавлена недоліків. Як зазначає Б. Малиняк, такий підхід дуже спрощений, оскільки при

цьому важко врахувати реальну потребу в інвестиційних ресурсах, що не створює стимулів до їх ефективного використання [164, с. 74]. Крім цього, пропорція розподілу коштів 70 : 30 не має належного математичного пояснення та залишає надмірний обсяг ресурсів у режимі «ручного» управління. Наприклад, у Польщі 80% обсягу інвестиційних субвенцій розподіляється пропорційно до чисельності населення, а решту – за критеріями диференціації валового регіонального продукту та рівня безробіття [164, с. 80]. Вирішення цієї проблеми О. Кириленко та Б. Малиняк вбачають у застосовуванні інтегральний коефіцієнт інвестиційної спроможності місцевого самоврядування, впровадження якого дасть можливість мінімізувати вплив суб'єктивних чинників та забезпечити справедливість при розподілі відповідних субвенцій між регіонами країни [123, с. 32].

Найбільш оптимальною з позицій об'єктивності та справедливості стала б методика розподілу інвестиційних субвенцій місцевим бюджетам на підставі відповідного подушного нормативу з використанням коригуючого коефіцієнта для урахування регіональної специфіки за такою формулою:

$$Q_{KS_i} = N_{KS} \times N_i \times K_{KS_i}, \text{ де:} \quad (3.8)$$

Q_{KS_i} – обсяг інвестиційної субвенції місцевим бюджетам i -го регіону;

N_{KS} – норматив інвестиційної субвенції для місцевих бюджетів, обчислений шляхом ділення сукупного обсягу коштів, які передаються до місцевих бюджетів для реалізації інвестиційних проектів Q_{KS} на чисельність населення країни N ;

N_i – чисельність населення i -го регіону;

K_{KS_i} – коефіцієнт коригування інвестиційної субвенції відповідно до індексу інвестиційної спроможності регіону. Вважаємо, що у якості такого коефіцієнта доцільно застосовувати індикатор, розроблений О. Кириленко та Б. Малиняком [123, с. 32], однак методика його визначення потребує певного вдосконалення. Так, його розробники визнають, що один із факторних індикаторів, використаних при розрахунку, а саме частка дотації вирівнювання у сукупних доходах місцевих бюджетів, слабо корелює з обсягом їх капітальних видатків. Для виправлення цієї ситуації пропонуємо замінити названий індикатор на сукупний обсяг видатків

місцевих бюджетів, оскільки кореляційна залежність між ним та результируючим показником достатньо висока. Отже, факторними індикаторами для розрахунку коефіцієнта коригування інвестиційної субвенції необхідно визначити:

- валову додану вартість на одну особу наявного населення;
- обсяг власних та закріплених доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу наявного населення;
- обсяг сукупних видатків місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу наявного населення;
- сукупний обсяг інвестицій в основний капітал у розрахунку на одну особу наявного населення.

При цьому заміна одного з факторних індикаторів не вимагає внесення змін до формули розрахунку коефіцієнта коригування інвестиційної субвенції згідно з індексом інвестиційної спроможності регіону, яка має вигляд [123, с. 32]:

$$K_{KS_i} = \frac{1}{I_i}, \quad \text{звідки} \quad I_i = \frac{\sqrt[k]{\prod_{j=1}^k r_{ij} w_j}}{\sum_{i=1}^n \left(N_i \sqrt[k]{\prod_{j=1}^k r_{ij} w_j} \right) / \sum_{i=1}^n N_i}, \quad \text{де:} \quad (3.9)$$

I_i – індекс інвестиційної спроможності i -го регіону;

r_{ij} – частковий індекс для j -го фактору i -го регіону (відношення розміру показника i -го регіону до середнього рівня);

w_j – коефіцієнт вагомості (значимості) j -го фактору;

N_i – чисельність населення i -го регіону;

n – кількість регіонів;

k – кількість чинників.

Використання пропонованої методики, на наш погляд, дасть змогу досягти об'єктивності та справедливості розподілу субвенцій на здійснення інвестиційних видатків місцевих бюджетів, адже передбачатиме спрямування більшого обсягу коштів у регіони зі слабшою інвестиційною спроможністю. Це стане додатковим чинником, який сприятиме вирівнюванню показників соціально-економічного розвитку регіонів та зміцненню суспільної стабільності.

Щодо забезпечення об'єктивності розподілу субвенцій на інвестиційні цілі на внутрішньообласному рівні, то успішне вирішення цього питання можливе за умови залучення до цього процесу громадськості. Лише у цьому разі створюються достатні передумови для врахування реальних потреб людей, а отже їхнього максимального задоволення за рахунок бюджетних коштів [164, с. 71].

Поряд з коригуванням порядку поточного планування соціальних видатків бюджетів, у науковій літературі дискутується питання складання соціального бюджету як плану соціальних витрат держави та джерел їх покриття. До основних переваг його використання зараховують можливість проведення довгострокового аналізу фінансування соціальних потреб, прогнозування соціальної політики, оцінювання рівня соціальних видатків у ВВП чи доходах суспільного сектору та ін. [74, с. 167]. Однак, серед фахівців немає єдиного підходу щодо змісту поняття «соціальний бюджет», його розглядають як частину державного та місцевих бюджетів [274; 210, с. 30] або їх цільова характеристика [208; 14], як баланс соціальних витрат суспільного сектору та джерел їх покриття [13; 74, с. 167]. Окремі науковці ототожнюють соціальний бюджет з місцевим бюджетом, аргументуючи це тим, що він забезпечує найбільш нагальні щоденні потреби населення [176, с. 18]. Вважаємо, що такий підхід є недостатньо необґрунтованим, адже з місцевих бюджетів, крім соціальних, здійснюються й інші видатки, які мають слабе відношення до процесу задоволення потреб та інтересів громадян.

Вважаємо, що предметом дискусії є вживання власне дефініції «соціальний бюджет», адже він не може бути виділений як складова державного чи місцевих бюджетів за аналогією з бюджетом розвитку. Більшість видатків соціального призначення фінансуються з надходжень, які не мають цільового характеру, а тому не можна чітко сказати, за рахунок яких саме платежів до бюджету було здійснено видатки на освіту, охорону здоров'я чи культуру. Отже, прямий зв'язок між більшістю соціальних видатків бюджету та його доходами відсутній, його можна прослідкувати лише щодо частини видатків на соціальне забезпечення. Водночас, прив'язування видатків соціального призначення до певних джерел доходів бюджету було б необдуманим кроком, адже неможливе з методологічних

позицій та призвело б до залежності фінансування соціальних потреб від надходження коштів за окремими бюджетними платежами. Таким чином, більш виправданим є вживання терміну «соціальної квоти» бюджету як частки його видатків, що спрямовується на реалізацію завдань та заходів соціальної політики.

Хоча соціальна квота бюджету не дає відповіді на питання, якою мірою задовольняються базові потреби громадян у медичному обслуговуванні, освіті чи соціальному забезпеченні, на які розміри соціальних виплат можуть сподіватися представники вразливих верств населення тощо, її використання доцільне з позицій забезпечення збалансованості політики щодо видатків бюджету. Оцінка вітчизняної практики здійснення видатків соціального призначення вказала на швидке зростання їх питомої ваги у загальній структурі видатків місцевих бюджетів (табл. В.1 додатку В). З однієї сторони, це свідчить про збільшення можливостей для більш повного і якісного задоволення потреб громадян у благах соціального характеру. Однак, з іншої сторони, надмірна «соціалізація» місцевого бюджету позбавляє органи місцевої влади ресурсів для реалізації інших важливих завдань соціально-економічного розвитку територій (розвитку інфраструктури, стимулювання місцевої економіки та ін.). Тому, з метою упередження виникнення диспропорцій у фінансуванні повноважень органів місцевої влади, вважаємо за доцільне законодавчо закріпити у Бюджетному кодексі України рівень соціальної квоти у видатковій частині місцевих бюджетів. Очевидно, що вона не може бути встановлена у вигляді єдиного показника для усіх бюджетів, необхідно розробити граничні межі, які б визначали мінімальну та максимальну питому вагу видатків соціального призначення у відповідному бюджеті. Водночас, зважаючи на те, що в сучасних умовах фінансування розвитку матеріально-технічної бази у структурі видатків на соціальну сферу займає мізерну частку, необхідно вивчити питання щодо закріплення на рівні підзаконних актів мінімальної квоти видатків на матеріальне забезпечення відповідних закладів. Винятково необхідним воно є для галузі охорони здоров'я та культури, у яких нестача видатків на придбання обладнання та інвентарю, предметів постачання та медикаментів веде до різкого зниження якості послуг.

Щодо нормативних значень запропонованих показників соціальної квоти та квоти на матеріальне забезпечення у видатках місцевих бюджетів, то вони мають бути визначені шляхом проведення ґрунтовних розрахунків з урахуванням дії усіх можливих чинників впливу і використання методів економіко-математичного моделювання. Тому ми не вважаємо за доцільне пропонувати у нашій роботі їх характеристичні параметри. Однак, використання цих індикаторів має значний регулятивний ефект, адже стимулюватиме розпорядників коштів бюджету до пошуку нових методів використання коштів, підвищення їхньої ефективності.

Прогнозування обсягу фінансових ресурсів, які можуть бути спрямовані державою на здійснення соціальної політики є передумовою її системності та послідовності в середньо- та довгостроковій перспективі. Необхідність складання прогнозів видатків бюджетів соціального призначення підсилюється тим, що результати їх здійснення в короткостроковому періоді, зазвичай, недостатньо вагомі, а досягти суттєвих якісних зрушень у цьому плані можна лише завдяки послідовній реалізації заходів у рамках виконання довгострокових соціальних програм. До інших переваг перспективного прогнозування видатків місцевих бюджетів соціального призначення необхідно зарахувати: надання бюджетному процесу індикативності й безперервності; оптимізацію розподілу і підвищення ефективності управління видатками місцевих бюджетів соціального призначення з урахуванням довгострокових пріоритетів у соціальній сфері; посилення відповідальності розпорядників бюджетних коштів за ефективне й раціональне їх використання [286, с. 113]. Відтак, формування об'єктивного прогнозу видатків соціального призначення може стати передумовою для вдосконалення соціальної політики та підвищення ефективності використання бюджетних коштів.

Динаміка видатків місцевих бюджетів соціального призначення формується під впливом багатьох демографічних, політичних, економічних чинників. Логіка складання прогнозу обсягів видатків вимагає з'ясування двох ключових питань:

– по-перше, оцінки демографічних тенденцій в контексті передбачення чисельності споживачів суспільних послуг у розрізі основних демосоціальних груп та рівня їхнього охоплення відповідними послугами;

– по-друге, прогнозування обсягу видатків бюджетів на надання основних суспільних послуг в розрахунку на одного споживача.

Складання прогнозу динаміки контингенту споживачів суспільних послуг вимагає проведення ґрунтовних розрахунків, які виходять за межі предмету нашого дослідження. Водночас, ми не прагнемо досягти деталізації прогнозу видатків соціального призначення у розрізі основних видів суспільних послуг, а спробуємо передбачити їхній сукупний обсяг. Зважаючи на ці аргументи, у якості розрахункового показника контингенту споживачів суспільних послуг, на надання яких спрямовуються видатки соціального призначення, буде використано прогноз чисельності населення України, розроблений фахівцями Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України [130], Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України [153] та Аналітично-дорадчого центру Блакитної стрічки Програми розвитку ООН [290].

Прогнозування обсягу подушних видатків місцевих бюджетів соціального призначення вимагає формування адекватного набору факторних індикаторів на підставі певних критеріїв, а саме: наукової обґрунтованості, тісного взаємозв'язку з результируючим показником, об'єктивності, порівнянності, а також непов'язаності один з одним. Відповідно до цих критеріїв, для обчислення прогнозних подушних видатків місцевих бюджетів соціального призначення, на наш погляд, доцільно використовувати такі факторні показники в розрахунку на одну особу наявного населення: валовий внутрішній продукт, сукупні доходи населення, сукупні доходи місцевих бюджетів країни. З допомогою методів математичної статистики виявлено, що між названими показниками і обсягом подушних видатків місцевих бюджетів соціального призначення існує тісний зв'язок, який підтверджується високими значеннями коефіцієнтів кореляції [$R_{\min} = 0,9911$; $R_{\max} = 0,9986$]. Відтак, використання названих індикаторів при прогнозуванні є цілком обґрунтованим.

Прогнозування макроекономічних процесів має передбачати дослідження їхньої динаміки впродовж достатньо великого проміжку часу, що дасть змогу виявити тенденцію зміни досліджуваного економічного явища та оцінити її можливий характер. При цьому попередній аналіз тренду досліджуваного явища

за допомогою методу простої регресії застосовується з метою виявлення закону його зміни та прогнозування на підставі цього його поведінки в майбутньому.

В ході прогнозування видатків місцевих бюджетів соціального призначення було використано низку методів, а саме економіко-статистичний, кореляційного аналізу, графічний, а при побудові трендів факторних показників застосовано економетричні моделі кількох типів:

$$- \text{лінійного типу} \quad y = a_0 + a_1 t; \quad (3.10)$$

$$- \text{степеневого типу} \quad y = a_0 t^{a_1}; \quad (3.11)$$

$$- \text{логарифмічного типу} \quad y = a_0 + a_1 \ln(t); \quad (3.12)$$

$$- \text{експонента} \quad y = e^{a_0 + a_1 t}. \quad (3.13)$$

Вхідними даними для прогнозу стали подушові показники ВВП, доходів населення, доходів і видатків місцевих бюджетів України за період 2004-2011 років (табл. Р.1, рис. Р.1 додатку Р). Для посилення об'єктивності прогнозу в економіко-математичну модель було введено показники прогнозного обсягу ВВП, розраховані Кабінетом Міністрів України, Міжнародним валютним фондом, Світовим банком та аналітичним агентством EconomyWatch (табл. Р.2 додатку Р).

При побудові багатофакторних моделей необхідно дотримуватися вимоги меншої корельованості врахованих у них ознак (відсутність мультиколінеарності). Перевірка вхідних чинників вказала на необхідність видалення чинника видатків місцевих бюджетів, який не відповідає вказаному критерію. Отже, з урахуванням цього багатофакторна економіко-математична модель залежності видатків місцевих бюджетів соціального призначення від динаміки валового внутрішнього продукту, доходів населення і доходів місцевих бюджетів матиме вигляд:

$$y = 0,2288 \cdot x_1^{-0,2115} \cdot x_2^{0,8406} \cdot x_3^{0,389}, R = 0,9994 \quad (3.14)$$

де: y – обсяг видатків місцевих бюджетів соціального призначення; x_1 – обсяг номінального валового внутрішнього продукту; x_2 – обсяг доходів населення; x_3 – обсяг доходів місцевих бюджетів. Економетрична модель характеризується високим коефіцієнтом кореляційного зв'язку між досліджуваними показниками [$R = 0,9994$], що засвідчує їх високу щільність. Отже, отримані з її застосуванням

прогнозні показники подушових видатків місцевих бюджетів соціального призначення можуть бути задіяні для визначення сукупних обсягів відповідних видатків. Для цього до розрахунку застосуємо науково обґрунтований прогноз чисельності населення країни на 2012-2016 роки (табл. Р.2 додатку Р).

На підставі проведених обчислень можемо прогнозувати, що з ймовірністю 95% у період 2012-2016 років буде спостерігатися стійка тенденція до збільшення видатків місцевих бюджетів соціального призначення, які до кінця прогнозного періоду досягнуть 240,7 млрд. грн., що в 1,6 рази більше порівняно з 2011 роком.

3.2. Напрями підвищення ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення в умовах економічних перетворень

Вдосконалення порядку планування видатків соціального призначення є однією з вагомих передумов забезпечення їхньої ефективності. Однак, об'єктивне визначення потреби у коштах на втілення заходів соціальної політики не гарантує їх належного використання в ході виконання бюджету. Збереження застарілих методів фінансування закладів соціальної сфери, не адаптованих до умов ринкової економіки, веде до зниження результативності бюджетних видатків соціального призначення та неналежного задоволення відповідних потреб громадян. Відтак, одним з найбільш важливих моментів реформування державної політики у цій сфері має стати реалізація комплексу заходів, спрямованих на підвищення якості суспільних благ і послуг, які надаються населенню за одночасного забезпечення росту ефективності використання бюджетних коштів. До переліку пріоритетних цілей, на наш погляд, мають бути зараховані:

– посилення адресності соціального захисту населення через коригування системи соціальних виплат, впровадження непрямих методів оцінювання доходів їхніх реципієнтів, реформування соціальних пільг, введення ринкових важелів у сфері соціального обслуговування;

– диверсифікація методів фінансування закладів соціальної сфери в напрямку посилення взаємозв'язку між виділеними державою коштами та отриманими якісними й кількісними результатами надання суспільних послуг;

– вдосконалення порядку оцінювання ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення, урахування його результатів в оперативному та перспективному управлінні бюджетом.

Оскільки основну частину видатків місцевих бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення складають видатки на надання соціальних допомог та субсидій, їхнє реформування вимагає першочергової уваги. У другому розділі роботи ми наголошували на необхідності вдосконалення методики розрахунку соціальних стандартів, які є базою для визначення розмірів соціальних допомог. Однак, інші важливі проблеми системи соціальних допомог полягають у низькому рівні охоплення бідного населення соціальною підтримкою (лише 56,8% бідних отримують хоча б один вид соціальної допомоги) та несправедливому розподілі соціальних трансфертів у розрізі верств населення (менше 23% їхнього обсягу потрапляють до бідних, а майже 17 млрд. грн. надаються небідному населенню) [107, с. 34]. Оскільки можливості підвищення соціальних стандартів залежать від економічних можливостей країни і в найближчому майбутньому вони не можуть бути суттєво збільшені з об'єктивних причин, то ріст ефективності надання виплат за соціальним забезпеченням, а отже, й відповідних видатків місцевих бюджетів, науковці та практики схильні пов'язувати з посиленням їх адресності [107, с. 34; 171; 124, с. 223].

У науковій літературі сформувалось достатньо цілісне визначення змісту поняття «адресність». Як зазначає О. Макарова, хоча цей термін за ідеєю мав бути найближчим до англійського «target assistant», що означає надання допомоги строго цільовим групам, в дійсності він використовується у значенні «перевірки доходів» чи «перевірки потреби», а на практиці під адресністю розуміють надання допомоги виключно тим реципієнтам, які змогли підтвердити, що їхні доходи нижчі певного рівня [163, с. 44]. Посилення адресності соціальної допомоги, як правило, пов'язують зі звуженням масштабів використання категоріальних виплат

та переходом до їх призначення за підсумками оцінки рівня нужденності. Це дає змогу досягти подвійної мети: по-перше, виокремити ті домогосподарства, які найбільше потребують підтримки й направити на них основну частину допомоги (вирішення проблеми бідності); по-друге, знизити ймовірність нецільових виплат, що забезпечить економне витрачання обмежених бюджетних коштів.

Попри очевидні переваги, адресні соціальні допомоги мають низку вагомих недоліків: для них притаманний ризик непокриття (*under coverage*), коли з тих чи інших причин бідні домогосподарства залишаються за межами дії системи соціальної допомоги; явище стигматизації – негативної корисності допомог для реципієнтів з огляду на відчуття морального приниження під час проходження процедури їх призначення; різке зростання адміністративних витрат, спричинене проведенням перевірок рівня доходу та з'ясування інших обставин, які впливають на розміри виплат. Поряд з цим, надмірна суб'єктивізація процесу призначення допомоги провокує збільшення неформальних платежів з боку реципієнтів. Під впливом цих чинників навіть у провідних європейських країнах рівень охоплення бідного населення соціальною підтримкою складає всього 70-75% [124, с. 211].

На думку І. Карпікової, адресність передбачає дотримання таких принципів соціального захисту як субсидіарності, надання допомоги за заявою, відповідності допомоги матеріальному становищу реципієнта. «Ідеальна» модель адресної соціальної допомоги має відповідати таким вимогам: чітко визначати її адресата; диференціювати розміри допомоги залежно від ступеня нужденності індивіда чи домогосподарства; передбачати заходи з упередження соціального утриманства [119]. Додатково необхідне оцінювання доходів членів домогосподарства, підбір індивідуального «пакету послуг» для їхнього підвищення, а також вимірювання ефективності вжитих заходів.

Найважливішим моментом адресування соціальних допомог є вибір методу оцінки рівня нужденності заявника. У світовій практиці використовуються кілька методів: прямого оцінювання; бальний метод; індикативного таргетування (за належністю до певної соціальної групи, географічним або іншим принципом); самотаргетування; експертне оцінювання громадськістю; залучення до суспільних

робіт [295, с. 4-6]. У вітчизняній практиці використовуються методи прямого оцінювання нужденності та індикативного таргетування за ознакою належності до певної соціальної групи (інваліди, одинокі матері, сироти та ін.), тоді як інші практично не представлені. Слід зауважити, що саме із поширенням дії першого із названих методів на процедуру призначення усіх видів соціальних допомог науковці пов'язують посилення адресності соціального захисту. На наш погляд, хоча він дійсно дієвий у питанні обмеження нецільових виплат, його широке впровадження у вітчизняній практиці передчасне.

Метод прямої оцінки нужденності доцільно використовувати, коли розміри соціальної допомоги значні та суттєво впливають на рівень добробуту громадян. За таких умов ефект від його введення виправдовує збільшення адміністративних витрат. Однак, в Україні, за винятком окремих видів виплат, розміри соціальних трансфертів незначні (допомога на харчування для «чорнобильців» складає 12,0 грн. на місяць [1]), визначаються на занижених соціальних стандартах, а тому схема адресування може виявитися настільки дорогою, що додаткові витрати на контроль реального рівня добробуту заявника перевищать економічний ефект від її запровадження [163, с. 46].

Метод індикативного таргетування (категоріальний) позбавлений недоліків, які притаманні прямому оцінюванню доходів. Для визначення рівня нужденності використовують індикатори, які тісно корелюють з рівнем бідності. Його головні переваги полягають у слабкій стигматизації й низьких адміністративних витратах, а основною вадою є високий рівень нецільових витрат [124, с. 217]. В Україні з радянських часів більшість соціальних допомог призначалися за категоріальним принципом. Однак, в сучасних умовах така практика виявилася неадекватною економічним реаліям і веде до поглиблення дефіциту бюджету через нездатність держави забезпечити соціальні виплати на декларованому рівні.

Шлях до вирішення цієї проблеми, на наш погляд, лежить у застосуванні комбінованого підходу до призначення соціальних допомог, який поєднує ознаки індикативного таргетування й перевірки доходів. Оскільки в Україні населення негативно сприймає спроби значного перегляду системи соціальної допомоги, в

найближчій перспективі передумов для відходу від категоріального принципу їх призначення немає. Однак, його ефективність можна підвищити впровадженням бального методу оцінювання доходів заявника. Замість одного чинника, як при категоріальному підході, при бальному оцінюванні нужденності використовують низку індикаторів, які вказують на рівень добробуту заявника (обсяг і структура витрат домогосподарства, рівень освіти і здоров'я його членів, місце проживання та якість житла, володіння предметами тривалого вжитку та ін.). Отже, ефективність цього методу значно залежить від правильного відбору індикаторів та їхньої відповідності основним вимогам, а саме: незалежності від впливу реципієнтів соціальної допомоги; використання обмеженої кількості показників оцінки; здатності легко вимірюватися [358, с. 238-239].

Бальне оцінювання дає змогу ліквідувати недоліки категоріального підходу до призначення соціальної допомоги, а також володіє низкою переваг порівняно з прямим оцінюванням доходів: фінансові витрати на адміністрування бального методу значно нижчі, тоді як точність результатів оцінки практично ідентична; з політичної точки зору використання кількох індексів для з'ясування права на соціальну допомогу є більш прийнятним, адже бідність є багатовимірним поняттям, яке не зводиться лише до доходу; використання емпіричних показників забезпечує вищу прозорість і об'єктивність бального методу порівняно з методом прямого оцінювання доходів. Особливо ефективно дія бального методу оцінки нужденності виявляється за умов, коли значну частину доходів населення складають неформальні доходи, а також проявляється їх сезонність [295, с. 10]. У світовій практиці бальний метод оцінювання нужденності є альтернативою дороговартісній прямій перевірці доходів реципієнтів соціальної допомоги.

В Україні нині триває апробація порядку адміністрування соціальних допомог, який поєднує пряму і непряму оцінку добробуту громадян, що отримують соціальну підтримку. У 2011 році в кількох адміністративно-територіальних одиницях країни проходив експеримент з непрямої оцінки доходів громадян для призначення соціальної допомоги [250], результати якого показали, що від 77,2% до 90,3% домогосподарств мали дохід вищий, ніж декларований при

призначенні допомоги. Частка домогосподарств, у яких дохід, оцінений непрямыми методами, перевищував 130% задекларованого становила від 20,7% до 50,3% від усіх заявників [116]. Поширення практики непрямой оцінки доходів на всю територію країни, заплановане з грудня 2011 року [325] дало б змогу суттєво підвищити адресність соціальних допомог. Однак, через активний спротив суспільства впровадження цього кроку було відкладене, а сфера застосування – суттєво звужена (якщо раніше планувалося впровадити непряме оцінювання доходів при призначенні допомог по догляду за дитиною до 3-х років та одинокій матері у розмірах вище мінімального, допомоги малозабезпеченим сім'ям та житлових субсидій, то зараз планується його введення з квітня 2012 року тільки щодо соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям) [116].

Непряма перевірка доходів має лише дорадчий характер, адже її результати не мають безпосередніх наслідків, а застосовуються для формування переліку заявників, які потребують додаткового обстеження соціальними інспекторами. Реципієнти соціальної допомоги, відібрані до цього списку, підпадають під пряму перевірку достовірності й повноти даних про доходи і майновий стан, а також обстеження матеріально-побутових умов проживання для підтвердження права на отримання допомоги. Таким чином, хоча наведений порядок адресування соціальної допомоги дає змогу досягти високого ступеня цільового використання коштів (допомога надається лише тим, хто її дійсно потребує), його впровадження призведе до різкого збільшення витрат на адміністрування, що, значною мірою, знівелює отриманий корисний ефект. Так, якщо зараз контроль даних, які визначають право на призначення соціальної допомоги та її розміри належить до компетенції територіальних органів Міністерства соціальної політики України, то до 2014 року планується створення окремої Державної агенції соціальної інспекції для комплексного обслуговування осіб, що потребують соціальної підтримки.

Вирішення цієї проблеми полягає у спрощенні порядку перевірки доходів без втрати якості контролю. Вважаємо, що аргументованих підстав для використання громіздких схем, які поєднують кілька методів оцінки доходів на сьогодні немає, тоді як ефективність бального методу при адресуванні соціальних

допомог доведена практичним досвідом низки країн. Крім цього, він може бути легко впроваджений у практику, адже порядок призначення соціальних допомог можна доповнити нормою про можливість проведення перевірки непрямыми методами доходів реципієнта й відмови у наданні виплати, якщо їх рівень за підсумками досліджень буде вищим за декларований. Сильною стороною методу є також формалізований підхід до перевірки матеріального становища заявника з використанням програмних продуктів, що винятково важливо в умовах високого рівня корупції та надзвичайної політизації процесів у сфері соціального захисту.

Важливою проблемою системи соціальних допомог в Україні, яка знижує ефективність використання коштів на їх надання, є домінування засобів пасивної підтримки населення, коли виплати лише усувають наслідки бідності (звичай, втрату доходу), але не вирішують проблему ліквідації причин бідності. Так, серед соціальних виплат, які фінансуються з місцевих бюджетів, взагалі відсутні такі, що призначені для стимулювання економічної самостійності особи, допомоги їй у здобутті стійкого джерела доходу та усунення причини незаможності. Між тим, у зарубіжній практиці з цією метою широко застосовуються допомоги на відкриття власної справи, перекваліфікацію, часткове відшкодування витрат за залучення фінансових ресурсів тощо [177, с. 320-322]. Їх впровадження у вітчизняну модель соціального захисту дало б змогу зменшити чисельність населення з низькими доходами і забезпечити стійке зниження рівня бідності, а, отже, досягти високої результативності й ефективності використання відповідних видатків бюджетів соціального призначення.

Також заслуговує на ґрунтовну увагу один з найбільш дієвих методів адресування соціальної допомоги – самовідбір із залученням до громадських робіт. Він базується на ідеї про вільний вибір без жодних зовнішніх механізмів цільового адресування допомоги, забезпечує високу концентрацію допомоги у домогосподарствах нижніх квінтилів та не стимулює соціального утриманства. Практичне застосування методу самовідбору передбачає залучення реципієнтів до громадських робіт з достатньо низькою оплатою, якою навряд чи скористається хтось, крім бідних громадян. Така допомога володіє перевагами економічного та

морально-психологічного плану, адже, з одного боку, має місце корисний ефект для суспільства у формі виконаної роботи, та з іншого боку, вона являє собою не чистий трансферт одержувачу, а зароблені ним кошти. На підставі цих аргументів вважаємо, що в рамках проведення реформ системи соціальних трансфертів доцільно вивчити можливості щодо впровадження таких видів соціальних допомог, які б надавалися на умовах самовідбору із залученням до громадських робіт. Це сприятиме вирішенню проблеми бідності та забезпечить підвищення ефективності використання бюджетних коштів на соціальний захист населення.

Вагоме місце у складі видатків місцевих бюджетів на соціальний захист займають видатки на надання соціальних пільг: компенсації за пільговий проїзд окремих категорій громадян, пільг на оплату електроенергії, природного газу, квартирної плати і житлово-комунальних послуг, послуг зв'язку тощо. Не зважаючи на такий широкий спектр пільг, які покриваються за рахунок коштів місцевих бюджетів, їхня ефективність залишається достатньо низькою, з чим практично одностайно погоджуються і науковці, і практики. Всупереч засадам соціальної справедливості, більшість соціальних компенсацій на сьогодні попадає до не до бідних громадян, а до осіб з середніми й високими доходами. Як стверджує М. Азаров, «...наша система не забезпечує адресної допомоги, а через це – якості соціальних послуг саме тим, хто її потребує, ...10% найбідніших громадян країни отримують 2% соціальних пільг, тоді як 10% найзаможніших – 22% соціальних пільг, або в 10 разів більше» [180]. Отож, реформування системи соціальних пільг в сучасних умовах визнане одним з головних пріоритетів економічної політики, направленим на підвищення дієвості соціального захисту населення та ефективності використання бюджетних коштів.

Більшість пільг в Україні надаються за категоріальним принципом, а тому контингент їхніх користувачів винятково широкий. В сучасних умовах правом на пільги володіють понад 19,5 млн. осіб, або 42% населення країни, а орієнтовний обсяг коштів, необхідних для їх повного фінансування на декларованому рівні мав би становити більше 500 млрд. грн., що в рази перевищує обсяги ресурсів бюджетної системи [124, с. 221]. Серед пільг, які покриваються за рахунок коштів

місцевих бюджетів, найбільший контингент реципієнтів припадає на пільговий проїзд на громадському транспорті – право на нього надане більше 10,5 млн. пенсіонерів за віком, що становить 80,8% загальної чисельності осіб, які мають право на пільги за соціальною ознакою [260]. Таким чином очевидно, що пільги в сучасних умовах практично втратили своє основне призначення, яка полягає у досягненні соціальної справедливості.

Зважаючи на вищенаведене, система соціальних пільг потребує ґрунтовного реформування, яке має передбачати реалізацію комплексу заходів, спрямованих на вдосконалення порядку їх надання та ведення обліку споживання, підвищення адресності, а також поступову монетизацію та ін. При цьому можна виокремити такі основні варіанти реформи:

– повне скасування пільг за соціальною та професійною ознакою, заміна їх адекватними компенсаторами. Відміна професійних пільг має супроводжуватися підвищенням оплати праці у відповідних галузях економіки, а відмова від пільг за соціальною ознакою – підвищенням розмірів виплат із соціального забезпечення та пенсій. Економічні та суспільно-політичні наслідки такого кроку залежать від того, чи буде зростання грошових доходів для користувача пільг адекватним втраченим вигодам від їхнього споживання. Не варто упускати також чинник, що в силу історичних особливостей пільги нерідко сприймаються як ознака високого соціального статусу, а тому їхня втрата для певного кола громадян небажана з ментальних причин. Отож, реалізація такого варіанту реформи соціальних пільг в сучасних умовах недоцільна, адже може мати негативні наслідки економічного та суспільно-політичного характеру;

– збереження діючої системи соціальних пільг при підвищенні адресності їхнього надання. Без скасування кількості пільгових категорій громадян та видів пільг до порядку їхнього призначення можна ввести норми про обов'язкове врахування рівня добробуту реципієнта. Таким чином, заможні верстви населення будуть виведені з кола споживачів соціальних пільг, що забезпечить їх адресність. Водночас, зважаючи на можливе негативне ставлення частини громадян до такого

кроку, реформа має супроводжуватися проведенням активної роз'яснювальної роботи серед населення з метою доведення переваг адресування соціальних пільг.

Враховуючи переваги й недоліки запропонованих варіантів реформування системи соціальних пільг, можемо зауважити, що найбільш оптимальним було б вироблення такого плану реформи, який би передбачав поєднання позитивних рис обох варіантів. Очевидно, що перелік видів соціальних пільг є надто великим та потребує радикального скорочення. Особливу увагу слід приділити зменшенню кількості професійних пільг, які є рудиментом минулого та суперечать критеріям соціальної справедливості. Однак, зважаючи на те, що для окремих професій пільги можна розглядати як певну компенсацію низького рівня заробітної плати (вчителі, медичні працівники), то відміна пільг для цих категорій працюючих має супроводжуватися значним підвищенням оплати праці.

Поряд з вдосконаленням порядку надання професійних пільг, необхідним кроком має стати підвищення адресності надання пільг за соціальною ознакою (пенсіонерам, дітям війни, інвалідам та ін.) за рахунок обов'язкового урахування доходів заявника при їхньому призначенні. Однак, метою такої реформи має бути не скорочення кількості користувачів соціальних пільг, а надання їх саме тим громадянам, які дійсно мають на них право. З огляду на це, необхідно поступово перейти до грошової форми надання соціальної підтримки, замінивши соціальні пільги адресною допомогою. В сучасних умовах значна частина осіб, які мають право на користування пільгами, не мають доступу до них з різних причин (фізична недоступність, відсутність необхідних служб). Таким чином, надання пільг у натуральній формі ставить громадян у нерівноправне становище – одні можуть користуватись субсидованим благом понад норму, тоді як для інших воно взагалі недоступне. Очевидно, що монетизація пільг сприятиме відновленню справедливості у цьому питанні.

Перехід до адресної соціальної підтримки пільгових категорій населення матиме також позитивні наслідки ментального та економічного плану. По перше, отримуючи допомогу в грошовій формі та оплачуючи вартість субсидованого блага, реципієнти допомоги не почуватимуть себе громадянами «другого» сорту,

як при споживанні натуральних допомог. По-друге, оскільки розрахунок суми допомоги здійснюється відповідно до норм споживання, населення зацікавлене в ощадному використанні субсидованих благ, адже це дає змогу зекономити кошти для задоволення інших потреб. Економічний ефект від монетизації пільг полягає також в зниженні масштабів зловживань при відшкодуванні з бюджетів вартості пільг, наданих у натуральній формі. Експерименти з обліку пільг на користування громадським транспортом засвідчують, що перевізники значно завищують обсяг споживання послуг пільговими категоріями громадян, необґрунтовано отримуючи відшкодування з бюджету [302]. Таким чином, зміна схеми соціальної підтримки шляхом введення грошових виплат замість пільг дасть змогу досягти економії бюджетних видатків за окремими їх видами в обсязі 1/2–2/3 наявних коштів.

З урахуванням наведених аргументів можемо констатувати, що перехід до адресної грошової соціальної допомоги взамін пільг в сучасних умовах виступає одним із найдієвіших важелів підвищення ефективності використання коштів місцевих бюджетів на соціальне забезпечення населення. Однак, і в сучасних умовах її впровадження перебуває в режимі досліджень. Так, у 2010-2011 роках у Волинській області проходив експеримент з надання пільг у грошовій формі з оплати електроенергії [251], який з огляду на вагомі позитивні результати був продовжений на 2012 рік [252]. Однак, програма економічних реформ в Україні на 2010-2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» не містить норм щодо переходу на грошову форму надання соціальних пільг, обмежуючи реформу соціальної підтримки розробкою обґрунтованих нормативів споживання тих видів послуг, які використовуються при розрахунку соціальної допомоги (в тому числі пільг), а також вдосконаленням системи обліку їх споживання [107, с. 35]. Хоча зазначені заходи теж сприятимуть підвищенню ефективності використання коштів місцевих бюджетів, очевидно, в майбутньому доцільно розглянути питання щодо повноцінного переходу до грошової форми надання вразливим верствам населення соціальної підтримки.

Поряд з проведенням реформ у сфері соціального забезпечення, підвищення ефективності використання коштів місцевих бюджетів на потреби соціального

призначення вимагає вдосконалення практики фінансування послуг соціальної сфери. Проведений у другому розділі аналіз засвідчив, що заходи реформування мають спрямовуватися на вирішення таких комплексних завдань як:

- вдосконалення організаційно-управлінських аспектів надання суспільних послуг, яке передбачатиме: оптимізацію мережі та штатного персоналу закладів соціальної сфери; організаційне та юридичне розмежування процесу постачання послуг шляхом відокремлення їхнього замовника і продуцента; демократизацію управління видатками на надання послуг через залучення громадських інститутів до прийняття фінансових рішень;

- реформування механізму фінансування послуг, яке має полягати у заміні практики виділення коштів за принципом «забезпечення діяльності закладу» методами, які передбачають залежність між обсягом видатків та показниками роботи; вдосконаленні схеми оплати праці зайнятих у соціальній сфері та ін.;

- розроблення порядку оцінювання ефективності використання коштів бюджетів на задоволення суспільних потреб та використання її результатів при коригуванні політики здійснення видатків соціального призначення.

Погіршення демографічної ситуації в країні негативно позначається на діяльності закладів соціальної сфери. В сучасних умовах існує тенденція до збільшення кількості малокомплектних шкіл, зниження виробничих показників у закладах культури та охорони здоров'я, їхнє утримання стає надто обтяжливим для місцевих бюджетів. Наявні параметри мережі закладів соціальної сфери суттєво перевищують аналогічні стандарти розвинутих країн [106; 107, с. 21; 55, с. 90-91], тоді як якість послуг залишається на низькому рівні. Відтак, актуальним питанням вдосконалення організації надання суспільних послуг є оптимізація мережі таких закладів з метою економії видатків на оплату праці та підвищення якості обслуговування. Однак, така оптимізація, доцільність якої не викликає сумніву, не має бути зведена виключно до їх закриття, у кожній галузі соціальної сфери цей процес необхідно реалізувати виважено, з урахуванням можливих негативних наслідків.

Одним із найбільш дискусійних питань сьогодення залишається оптимізація медичних закладів у рамках реформування системи охорони здоров'я [249], серед потенційних ризиків якої небезпідставно називають тотальне ненадання допомоги мешканцям сільської місцевості, різке зростання смертності [115]. Зважаючи на те, що право на життя на конституційному рівні визнається найвищою соціальною цінністю [132], а доступність медичної допомоги є одним із фундаментальних соціальних прав людини, актуальність цих питань безсумнівна. Хоча реформа уже перебуває на стадії реалізації, досі залишається не сформованою правова база її проведення, не вирішені ряд важливих проблем, які її супроводжують. Зокрема, одним з ключових моментів реорганізації є створення госпітальних округів, під якими розуміють організаційно-функціональне об'єднання закладів охорони здоров'я для задоволення потреби населення однієї або кількох адміністративно-територіальних одиниць певного регіону у вторинній (спеціалізованій) медичній допомозі [249]. Однак, у правовій базі не визначено, які просторові чи кількісні показники мають бути враховані при його формуванні, а тому їх утворення зараз здійснюється практично інтуїтивним методом [342; 50; 306]. Кількість районів, які входять до проєктованих госпітальних округів, у розрізі областей варіюється від одного до трьох-чотирьох, а чисельність населення – від 100 тис. до 400 тис. осіб [65], тоді як мінімальний поріг для організації медичного страхового округу за європейською практикою мав би становити 150 тис. жителів. У цьому випадку кількість потенційних пацієнтів лікувальних установ достатня, щоб забезпечити завантаженість матеріальних та кадрових ресурсів, необхідних для лікування основних нозологій.

На рівні центру госпітального округу передбачається створення комплексу багатопрофільних закладів охорони здоров'я для надання вторинної медичної допомоги: лікарень інтенсивного, реабілітаційного, планового лікування, хоспісу та спеціалізованого медичного центру. Водночас, реформа передбачає ліквідацію багатопрофільних лікувальних закладів на низовому рівні (районних поліклінік, дільничних лікарень у сільських районах та ін.) і створення на їх основі центрів первинної медико-санітарної допомоги, до складу яких входитимуть амбулаторії

сімейної медицини, фельдшерсько-акушерські та медичні пункти [249]. Внаслідок цього заплановано досягти скорочення мережі неефективних закладів охорони здоров'я з відповідним зменшенням чисельності персоналу, що дасть можливість заощадити бюджетні кошти та перенаправити їх на зміцнення матеріальної бази закладів вторинної медичної допомоги та підвищити рівень оплати праці у сфері охорони здоров'я. Попри позитивні очікування від реалізації реформи, її перші результати дають підстави сумніватися у належній підготовленості її проведення:

– по-перше, інститут сімейного лікаря в Україні лише починає розвиватися і населення поки скептично сприймає рівень медичних послуг, які ними надаються. Окремі експерти небезпідставно стверджують, що якісна система підготовки сімейних лікарів в Україні відсутня, більшість із них володіють неглибокими знаннями, не мають достатнього професійного досвіду і виконують, в більшості випадків, роль «диспетчера», який направляє пацієнта до інших спеціалістів. Це підтверджує ситуація у пілотних регіонах, де населення обминає амбулаторії сімейної медицини, звертаючись напряму до спеціалізованих медичних закладів [115]. Іншим наслідком впровадження нової схеми може стати зростання обсягу неформальних платежів населення за право звернутися до лікаря спеціаліста;

– по-друге, скорочення мережі медичних закладів у сільських районах мало б супроводжуватись вирішенням проблеми організації надійного транспортного сполучення між центром госпітального округу та населеними пунктами, які до нього входять. Зважаючи на те, що у програмі медичної реформи не передбачені механізми залучення коштів для суттєвого збільшення парку автомобілів швидкої допомоги (а знос автомобілів швидкої допомоги сягає 70% [267]), створення служби санітарної авіації, норми щодо їхнього приїзду до пацієнта у сільській місцевості впродовж 20 хвилин та в містах впродовж 10 хвилин мають, на наш погляд, декларативний характер. Вітчизняна транспортна інфраструктура досі залишається у незадовільному стані, а тому більш реально очікувати зростання випадків ненадання медичної допомоги та незабезпечення для значної частини населення одного із головних конституційних прав – права на життя.

Налагодження надійного транспортного сполучення відповідно до програми «Шкільний автобус» є основною передумовою ефективності процесу оптимізації також і мережі освітніх закладів. Зауважимо, що на відміну від сфери охорони здоров'я, де реорганізація і закриття неефективних установ здійснюється в рамках медичної реформи, у сфері освіти їхня оптимізація проводиться на постійній основі та передбачає не лише закриття малокомплектних шкіл, але й створення нових або відновлення роботи дошкільних навчальних закладів з урахуванням наявної потреби [117; 112; 269]. Скорочення кількості малокомплектних шкіл за належної організації підвезення учнів до інших навчальних закладів в цілому можна оцінювати схвально, оскільки практикою доведено, що у школах з низькою наповнюваністю вартість навчання одного учня у 2-3 рази перевищує середні показники [246], а якість підготовки залишається на низькому рівні. Такі школи не забезпечені належно матеріальною базою для якісної освіти, учні змушені навчатися індивідуально, а вчителі викладають одразу кілька предметів. За таких умов переведення дітей до кращих шкіл веде не тільки до економії бюджетних коштів, але й до створення умов для здобуття ними більш глибоких знань.

Важливим моментом реформування освітньої мережі на сучасному етапі є створення освітніх округів, які являють собою добровільне об'єднання в межах адміністративно-територіальних одиниць різних навчальних закладів (дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної та вищої освіти), діяльність яких спрямована на створення умов для здобуття громадянами загальної середньої освіти і профільного навчання, усебічного розвитку особистості; а також закладів культури, фізичної культури і спорту та ін. [228]. Для концентрації й ефективного використання матеріально-фінансових ресурсів на задоволення потреб учнів, впровадження інноваційних технологій навчання, надання методичної допомоги в межах освітнього округу передбачене визначення опорного навчального закладу.

На відміну від галузей охорони здоров'я та освіти, де наявність розвинутої мережі бюджетних установ відповідає загальноєвропейській практиці, збереження системи закладів культури і мистецтва, які фінансуються з бюджету є рудиментом планової економіки. У другому розділі ми наголошували на неефективності

роботи галузі та невідповідності культурних благ і послуг, які нею продукуються потребам та інтересам громадян. Причини цього полягають у тому, що у закладів культури немає стимулів для ефективної діяльності, адже на обсяг бюджетних видатків це практично не впливає. Відтак, реформування галузі, на наш погляд, є одним із важливих аспектів підвищення ефективності використання коштів на задоволення потреб соціального характеру. Воно має полягати у проведенні роздержавлення і приватизації основної частини закладів культури, переведенні їх роботи на засади комерційного розрахунку. Але комерціалізація має торкатися переважно закладів, розміщених у містах, тоді як у сільській місцевості необхідно зберегти практику їхнього бюджетного фінансування. Переведення на комерційні засади сільських установ культури в сучасних умовах означатиме практично негайне їх закриття, що позбавить значну частину населення країни можливості задовольняти культурні потреби. Крім цього, заклади культури відіграють вагомую роль у забезпеченні позашкільної освіти, а тому їх комерціалізація неодмінно призведе до згортання роботи частини гуртків, студій і зниження доступності відповідного напрямку освіти. Тому до впровадження ринкових елементів у роботу галузі культури, як і охорони здоров'я та освіти, треба підходити виважено, з урахуванням всіх можливих негативних наслідків.

Одним з раціональних кроків, спрямованих на підвищення ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення може стати відокремлення замовника та постачальника суспільних послуг. У цьому випадку розпорядники бюджетних коштів володіють оперативною свободою спрямування ресурсів тим надавачам, які пропонують найкраще співвідношення «ціна-якість». При цьому право продуцентів отримувати асигнування не безумовне, а має реалізуватися через узгодження фінансуючою стороною обсягів та якості послуг, які надаються [90, с. 82]. Така схема дає змогу впровадити ринкові елементи в процес організації надання суспільних послуг, залучити до продукування суспільних послуг також і приватні структури, а отже, створює передумови для переходу від фінансування установ до фінансування безпосередньо суспільних послуг. Зауважимо, що згідно з порядком проведення експерименту з реформування охорони здоров'я [249]

передбачене залучення до надання медичної допомоги лікарів, які провадять медичну практику як фізичні особи-підприємці. Однак, хоча програма формально не перешкоджає участі недержавних медичних закладів у наданні вторинної та третинної допомоги, реально таку можливість мають тільки приватні сімейні лікарі на рівні первинної допомоги. Водночас, галузеве законодавство з освіти чи культури поки не передбачає можливості використання бюджетних коштів на придбання відповідних суспільних послуг у приватних продуцентів, обмежуючи їхнє коло закладами державної та комунальної власності.

Неодмінною умовою того, щоб розмежування повноважень розпорядника коштів і продуцента послуг сприяло підвищенню ефективності витрачання коштів бюджету є зміна економіко-правового статусу закладів соціальної сфери. Вони мають стати автономними учасниками господарської діяльності, отримати право укладати угоди з іншими суб'єктами господарювання, брати позики, самостійно керувати активами, які перебувають у їхньому розпорядженні. Без надання такої автономії закладам, які продукують суспільні послуги втрачає сенс розмежування їх замовника та надавача, адже якщо вони позбуваються гарантій стабільного фінансування, з них мають також бути зняті обмеження. Інакше вони залишаться безправними, а отже, безвідповідальними [90, с. 82].

Однак, надання бюджетним установам господарської самостійності може загрожувати послабленням контролю за цільовим витрачанням бюджетних коштів, зростання масштабів марнотратства та іншими супутніми негативними наслідками. Водночас, надання права розпорядникам бюджетних коштів укладати договори про постачання послуг створює умови для розвитку корупції. Тому наступним важливим кроком, без якого не можлива побудова ефективної системи надання суспільних послуг, є залучення до вироблення пріоритетів соціальної політики та безпосереднього контролю за управлінням фінансовими ресурсами громадських інститутів. У сферах охорони здоров'я та культури ними можуть бути наглядові ради медичних чи культурно-мистецьких закладів, сформовані на колегіальній основі з представників усіх зацікавлених сторін, у сфері освіти – шкільні та батьківські комітети. Вони мають бути наділені повноваженнями щодо

участі у процедурі відбору надавача відповідних послуг, призупинення виділення коштів на реалізацію заходів, які сумнівно відповідають пріоритетам соціальної політики й потребам громадян та ін. Однак, доводиться констатувати, що чинне законодавство практично не передбачає механізмів залучення громадськості до процесу використання бюджетних коштів на надання суспільних послуг. Навіть у програмі проведення експерименту з реформування охорони здоров'я відсутні норми про громадських моніторинг її проведення, обласне управління охорони здоров'я залишається головним розпорядником коштів, здійснює організаційно-розпорядчі функції та саме себе контролює. Більш того, передбачається вивести надання послуг медичного обслуговування з-під дії тендерного законодавства, що додатково посилює непрозорість розподілу бюджетних коштів при їх придбанні, закупівлі високовартісної апаратури тощо [65].

Поряд з удосконаленням організаційно-управлінських аспектів надання суспільних послуг, підвищення ефективності використання коштів місцевих бюджетів соціального призначення вимагає реформування механізму їх фінансування шляхом впровадження контрактної моделі з урахуванням потреб населення у цих послугах. При цьому основна увага, на наш погляд, має бути приділена вдосконаленню практики фінансування послуг охорони здоров'я та культури, оскільки у чинній методиці фінансування освітніх послуг передбачений зв'язок між обсягом видатків навчальних закладів та показниками їхньої роботи. Так, основні оперативні-сітьові показники в освіті – це кількість учнів та класів, тобто контингент споживачів освітніх послуг, на підставі якого розроблені штатні нормативи чисельності персоналу [234; 235], а отже, проводиться розрахунок видатків поточного характеру (зарплату, відрахування на соціальне страхування та ін.). Натомість у закладах охорони здоров'я і культури визначення штатних нормативів персоналу, а отже, й поточних видатків здійснюється відповідно до показників потужності чи основних фондів [261; 236], не враховуючи результати їхньої діяльності. Тому одним з кроків у напрямку підвищення ефективності використання коштів на надання відповідних послуг, на наш погляд, є перехід до їх подушної оплати. Зауважимо, що згідно з порядком реформи охорони здоров'я

передбачене її введення для первинного медичного обслуговування в поєднанні зі стимулюючими надбавками за пріоритетні напрями діяльності [249], тоді як для закладів культури таких заходів законодавство поки не планує.

Метод подушного фінансування передбачає виплату надавачам суспільних послуг фіксованої суми коштів в розрахунку на одну особу для їх забезпечення згідно узгодженого переліку. До його переваг зараховують передбачуваність та контрольованість видатків на надання послуг, ефективність використання коштів, забезпечення справедливого розподілу бюджетних ресурсів. Однак, вагомим недоліком цього методу є те, що він може стимулювати розпорядника коштів до надмірної економії видатків і перекладання відповідальності (так, у сфері охорони здоров'я метод подушного фінансування спонукає сімейних лікарів перекладати основну частину медичної допомоги на спеціалістів чи стаціонари [90, с. 87]).

Іншим дієвим методом фінансування, який володіє низкою переваг є метод «глобального бюджету». Його суть полягає в тому, що продуцент суспільних благ отримує від розпорядника бюджетних коштів фіксований річний обсяг видатків під певний обсяг послуг без його постатейної деталізації. Параметри «глобального бюджету», які узгоджуються в ході переговорів між замовником і надавачем послуг, не залежать від штатної чисельності персоналу установи, вартості її основних фондів чи інших ресурсних показників, але напряму пов'язані з обсягом наданих послуг. У випадку його перевищення чи недовиконання порівняно із визначеними параметрами, метод «глобального бюджету» передбачає проведення взаєморозрахунків між сторонами в межах певного «коридору ризику». Останній являє собою прийнятний рівень відхилення фактичних обсягів надання послуг від розрахункових, в межах якого параметри глобального бюджету не змінюються. При перевищенні обсягу послуг понад межі «коридору ризику» вони оплачуються за зниженими тарифами або не оплачуються взагалі. Таким чином, використання цього методу формує стимули для оптимізації персоналу установ, які продукують послуги, зниження їхніх операційних витрат а, отже, дає можливість стримувати зростання видатків на охорону здоров'я та підвищити їх ефективність [335]. Але обов'язковою умовою результативності застосування «глобального бюджету» є

чіткі гарантії надавачу послуг щодо надання можливості оперативного управління отриманими коштами та вільного використання зекономлених ним ресурсів.

Попри вагомій перевазі, широке впровадження «глобального бюджету» у практику здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення поки недоцільне. Як і в випадку з подушним фінансуванням, він може стимулювати заклади соціальної сфери до непомірної економії коштів через невиправдане зниження собівартості послуг чи відмову від їхнього надання в окремих випадках. Водночас, послаблення регламентації витрат зі сторони держави може сприяти марнотратству та нецільовому використанню бюджетних коштів. Отже, вагомою запорукою успіху цього методу є також налагодження дієвого контролю з боку органів влади і громадськості за цільовим та ефективним використанням коштів продуцентами послуг.

Щодо сфер застосування методу «глобального бюджету», то на наш погляд, воно виправдане не лише при організації надання вторинної і третинної медичної допомоги, як це передбачене програмою проведення реформи системи охорони здоров'я [249] (адже сприяє підвищенню обґрунтованості госпіталізацій, стимулює структурні перетворення в галузі), але й при фінансуванні опорних навчальних закладів у сфері загальної середньої освіти та провідних культурних установ. У цьому випадку створюються умови для маневрування коштами при здійсненні діяльності, впровадження інноваційних методик, мотивування працівників та, як наслідок, підвищення якості послуг, що надаються громадянам.

Третім компонентом серед пріоритетних цілей реформування практики здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення є вдосконалення порядку оцінювання їхньої ефективності. Зауважимо, що не слід ототожнювати алгоритм оцінювання видатків бюджету з оцінюванням бюджетних програм, адже останнє, серед іншого, передбачає розрахунок показників затрат. Вони переважно характеризують обсяг видатків в цілому або на одну розрахункову одиницю. Отож, визначення ефективності видатків бюджету через ідентичні показники ми вважаємо нонсенсом. Крім цього, Методичні рекомендації щодо проведення оцінки економічної і соціальної ефективності виконання державних цільових

програм [227] передбачають розрахунок інтегрованого показника фінансування програмних заходів та індикатора співфінансування, які оцінюють залучення коштів позабюджетних фондів та ресурсів недержавних структур до реалізації бюджетних програм та є непридатними для визначення ефективності видатків. Таким чином, оцінювання видатків соціального призначення має передбачати формування окремого набору індикаторів, які б об'єктивно характеризували ефект від їхнього здійснення. Такими показниками доцільно визначити:

– показники продуктивності, які характеризують обсяг продукту (ефекту) на одну одиницю видатків (кількість випущених учнів, пролікованих хворих тощо);

– показники результативності, які визначають співвідношення між бажаним (очікуваним) продуктом та здійсненими витратами (кількість випущених учнів з середнім балом 7 і вище, кількість хворих зі стійким ефектом лікування та ін.);

– показники якості, які вимірюють параметри соціальних індикаторів в розрахунку на одиницю здійснених видатків (зміна рівня охоплення освітою, рівня захворюваності на певні види хвороб та ін.);

– показники відповідності соціальним потребам, або значення індикатора соціологічної оцінки в розрахунку на одиницю витрат (самооцінка населенням якості та доступності певного виду освіти, медичних послуг та ін.).

Очевидно, що до цього переліку можуть входити показники різновекторної спрямованості, відмінні за змістом, одиницями виміру, які можуть приймати як кількісний, так і якісний вираз. Тому для забезпечення їхньої порівнянності, в процесі визначення ефективності видатків соціального призначення доцільно використовувати не абсолютні, а відносні параметри взятих показників, розраховані шляхом співставлення їх реальних та нормативних значень. У такому випадку, в розрахунку будуть задіяні індекси, які можуть бути легко порівняні. Зрозуміло, що нормативні значення індикаторів є, свого роду, ідеалом, який може бути досягнутий лише за максимально сприятливих умов. Отже, розраховані проміжні індикатори вказуватимуть на ступінь відхилення фактичних значень від цього орієнтира, що дасть можливість порівнювати ефективність видатків соціального призначення у різних адміністративно-територіальних одиницях.

Зведення множини окремих показників оцінки різних аспектів ефективності витрат доцільно проводити простим адитивним зважуванням з використанням коефіцієнтів вагомості окремих індикаторів ефективності. Останні можуть бути визначені за допомогою методу власних значень Т. Сааті [227]. Взявши до уваги зазначені умови, алгоритм розрахунку інтегрального коефіцієнта ефективності витрат бюджету соціального призначення можна сформулювати таким чином:

$$I_{ef} = \sum \left(\sum_{i=1}^I \frac{P_{i_{real}}}{P_{i_{norm}}} \times V_{P_i} \right) \times K_P + \left(\sum_{j=1}^J \frac{R_{j_{real}}}{R_{j_{norm}}} \times V_{R_j} \right) \times K_R + \left(\sum_{m=1}^M \frac{Q_{m_{real}}}{Q_{m_{norm}}} \times V_{Q_m} \right) \times K_Q + \left(\sum_{h=1}^H \frac{S_{h_{real}}}{S_{h_{norm}}} \times V_{S_h} \right) \times K_S,$$

де: I_{ef} – інтегральний коефіцієнт оцінки ефективності витрат соціального призначення;

$P_{i_{real}}, P_{i_{norm}}$ – реальне та нормативне значення i -го індикатора продуктивності витрат (I – кількість індикаторів продуктивності, взятих до розрахунку);

$R_{j_{real}}, R_{j_{norm}}$ – реальне та нормативне значення j -го індикатора результативності витрат (J – кількість індикаторів результативності, взятих до розрахунку);

$Q_{m_{real}}, Q_{m_{norm}}$ – реальне та нормативне значення m -го індикатора якості витрат (M – кількість індикаторів якості, взятих до розрахунку);

$S_{h_{real}}, S_{h_{norm}}$ – реальне та нормативне значення h -го індикатора відповідності витрат соціальним потребам (H – кількість індикаторів відповідності витрат соціальним потребам, взятих до розрахунку);

$V_{P_i}, V_{R_j}, V_{Q_m}, V_{S_h}$ – вагові коефіцієнти i -, j -, m -, h - індикаторів, відповідно, продуктивності, результативності, якості та відповідності витрат соціальним потребам ($0 < V_{P_i}, V_{R_j}, V_{Q_m}, V_{S_h} < 1, \sum V_{P_i} = 1, \sum V_{R_j} = 1, \sum V_{Q_m} = 1, \sum V_{S_h} = 1$).

K_P, K_R, K_Q, K_S – коефіцієнти відносної важливості інтегральних показників продуктивності, результативності, якості та відповідності витрат соціальним потребам ($0 < K_P, K_R, K_Q, K_S < 1, \sum K_P, K_R, K_Q, K_S = 1$).

Слабкими сторонами запропонованого порядку є методологічна складність оцінювання динаміки показників, відсутність належної фактологічної бази, а також виняткова варіативність та непослідовність показників, які базуються на результатах соціологічних опитувань. Однак ми вважаємо, що переваги, які дає

застосування інтегрального коефіцієнта оцінки ефективності видатків соціального призначення значно перевершують його можливі негативні наслідки. По-перше, як ми наголошували у розділі 2, у питанні планування, використання та оцінки результатів видатків на забезпечення найважливіших потреб громадян не виправдано використовувати спрощені схеми розрахунку показників. По-друге, попри високу суб'єктивність індикаторів соціологічної оцінки, їхнє ігнорування при розрахунку показників ефективності видатків соціального характеру неможливе, адже визначені таким чином показники не відобразатимуть реальної ситуації. Натомість, запропонований порядок забезпечить об'єктивне оцінювання ефективності видатків бюджетів соціального призначення, сприятиме прийняттю рішень, спрямованих на повне задоволення суспільних потреб і підвищення на цій основі суспільного добробуту.

Висновки до розділу 3

Дослідження стратегічних орієнтирів вдосконалення видатків місцевих бюджетів соціального призначення дає підстави сформулювати такі висновки:

1. Доведено, що процес становлення ринкових відносин у соціальній сфері були значною мірою зведений до руйнації системи державного патерналізму, що призвело до поглиблення соціальних проблем. Зважаючи на це, сформульовано комплекс заходів, спрямованих на реалізацію пріоритетних завдань суспільного розвитку й доведено, що визначальне місце у їхньому досягненні відіграють ресурси місцевих бюджетів. Визначено основні напрямки реформування видатків бюджетів соціального призначення, які мають передбачати внесення змін до порядку їх планування, диверсифікацію методів фінансування та вдосконалення оцінювання результативності й ефективності.

2. Вдосконалення практики планування видатків соціального призначення вимагає вирішення проблем фундаментального та методологічного характеру. У першому випадку, невідповідність економічних можливостей та декларованих соціальних зобов'язань держави змушує її шукати способи обмеження соціальних

видатків, що спотворює реальні розміри потреби у коштах на надання суспільних благ. В контексті вирішення проблем методологічного характеру запропоновано вдосконалити порядок планування видатків соціального призначення шляхом введення коригуючого коефіцієнта урахування рівня захворюваності населення при розрахунку видатків на охорону здоров'я; коефіцієнтів стимулювання при плануванні видатків на надання суспільних послуг і впровадження прозорої схеми розподілу інвестиційних субвенцій на соціальні цілі з використанням подушного нормативу та коригуючих коефіцієнтів для урахування регіональної специфіки.

3. Підвищення ефективності використання коштів місцевих бюджетів на соціальний захист населення вимагає посилення його адресності через внесення змін до порядку призначення соціальних виплат і надання пільг. Порівняння переваг та недоліків різних методів адресування соціальних виплат засвідчило, що найбільш оптимальним у вітчизняних умовах є використання бального методу перевірки доходів при призначенні соціальних виплат.

4. Вдосконалення системи соціальних пільг має передбачати скорочення переліку видів соціальних пільг в поєднанні з введенням обов'язкової перевірки доходів заявника при їхньому призначенні. Обґрунтовано доцільність переходу від надання пільг у натуральній формі до системи адресних грошових допомог, що найбільше відповідає критерію соціальної справедливості та матиме позитивні економічні наслідки.

5. Заходи з реформування практики фінансування суспільних послуг мають передбачати вдосконалення організаційно-управлінських аспектів їх надання, а також зміну механізму фінансування. Одним з найбільш актуальних та, водночас, найбільш дискусійних завдань є оптимізація мережі закладів соціальної сфери для її приведення до обґрунтованих параметрів. Негативними наслідками цього процесу можуть стати обмеження доступності базових суспільних послуг для значної частини населення, зниження їхньої якості, у зв'язку з чим зміни в мережі закладів соціальної сфери мають проводитися з урахуванням специфіки кожної галузі. Поряд з цим, вдосконалення організаційно-управлінських аспектів надання суспільних послуг має передбачати відокремлення їх замовника і постачальника,

перехід до подушного фінансування, зміну економіко-правового статусу закладів соціальної сфери, а також залучення громадськості до управління коштами, які направляються з місцевих бюджетів на надання суспільних послуг.

6. З огляду на те, що важливим моментом вдосконалення видатків місцевих бюджетів соціального призначення є об'єктивне оцінювання їх результативності та ефективності, у роботі запропоновано доповнити відповідний перелік тими індикаторами, які характеризують соціальний ефект від здійснення видатків з позицій його відповідності запитам і потребам громадян. Водночас, обґрунтовано доцільність розрахунку інтегрального індикатора ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення у розрізі основних бюджетних програм (освіта, охорона здоров'я, культура, соціальний захист), що забезпечить вищу адекватність результатів оцінювання і буде корисним для прийняття оперативних управлінських рішень з питань використання коштів місцевих бюджетів на задоволення суспільних потреб.

Основні результати розділу опубліковані у таких наукових працях автора: [19; 27; 30; 35; 37; 38; 177; 272].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення і розроблено нові шляхи вирішення актуальної наукової проблеми вдосконалення видатків місцевих бюджетів соціального призначення. Отримані результати дослідження дають підстави сформулювати такі висновки і пропозиції:

1. Ґрунтовний аналіз наукових поглядів на роль держави у забезпеченні соціально-економічного розвитку засвідчив, що в сучасних умовах місцеві

бюджети розглядаються як одне із найважливіших джерел фінансування соціальної функції держави. Складність формулювання сутності видатків місцевих бюджетів соціального призначення пов'язана з винятковою дискусійністю розуміння вихідних понять «видатки бюджету» і «соціальна функція держави». Узагальнення різних підходів науковців дало можливість сформулювати власну дефініцію цього комплексного економічного поняття та чітко виокремити мету, яка полягає у підвищенні суспільного добробуту. Розкрито складну економічну природу видатків місцевих бюджетів соціального призначення, через які реалізується соціальна функція держави та, водночас, виявляється дія функцій державних фінансів. Доповнено перелік ознак класифікації видатків місцевих бюджетів соціального призначення такими, які дають змогу наголосити на специфіці суспільних потреб, що задовольняються, а також стійкості ефекту від їх здійснення. Сформульовано принципи здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення та розкрито їхній зміст.

2. Через семантичну складність поняття «ефективність» та дискусійність розуміння корисного результату видатків бюджетів соціального призначення універсальний підхід до оцінювання їхньої ефективності досі відсутній. Вивчення різних підходів до оцінювання видатків бюджету довело доцільність застосування програмно-цільового методу виконання місцевих бюджетів та оцінювання ефективності їхніх видатків у розрізі соціальної та економічної складових, а також визначення останньої у кількісному та якісному аспектах. Встановлено, що головною умовою об'єктивності оцінювання є формування адекватної сукупності індикаторів ефективності та обґрунтовано доцільність урахування показників, які вказують на відповідність видатків бюджетів соціального призначення потребам населення.

3. В процесі здійснення аналізу практики планування видатків місцевих бюджетів соціального призначення виявлено недоліки, які знижують об'єктивність розрахованих показників й обумовлюють недостатню ефективність використання бюджетних коштів, а саме: розрахунок видатків на підставі нормативів, які не мають належного наукового обґрунтування; невідповідність

соціальних зобов'язань держави та її фінансових можливостей; фрагментарний характер та непублічна процедура встановлення коригуючих коефіцієнтів до фінансового нормативу бюджетної забезпеченості; низька якість планування через адміністративне управління видатками і значну залежність місцевих бюджетів від трансфертних доходів. Доведено, що в сучасних умовах головним чинником, який впливає на процес планування видатків місцевих бюджетів соціального призначення, є динаміка основних соціальних стандартів.

4. Динаміка видатків місцевих бюджетів соціального призначення свідчить про швидке нарощування як видатків на забезпечення основ життєдіяльності людини, так і видатків просвітницького характеру. Однак, вона тісно кореспондується зі змінами суспільно-політичної ситуації в країні та має переважно інфляційну природу. Виявлено, що в сучасних умовах практика здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення має низку недоліків, які знижують ефективність використання бюджетних коштів, а саме: переважно поточний споживацький характер видатків та порушення ритмічності їх здійснення; продовження політики екстенсивного розширення видів соціальних трансфертів за рахунок бюджетних коштів, домінування у їхньому складі форм пасивної матеріальної підтримки населення; збереження застарілих методів фінансування соціальної сфери, які не передбачають зв'язку між динамікою видатків і результатами їхньої роботи; відсутність стимулів для оптимізації мережі установ соціальної сфери та підвищення якості послуг, які ними надаються.

5. Вихідною умовою підвищення ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення є вдосконалення порядку їхнього планування в контексті вирішення двох рівнів проблем: базового характеру, спричинених відсутністю консенсусу щодо моделі соціальної держави, яка має бути представлена в країні; методологічного характеру, пов'язаних з вадами порядку розрахунку бюджетних показників. Запропоновано вдосконалити порядок планування видатків на охорону здоров'я шляхом використання коефіцієнта коригування відповідно до рівня захворюваності населення, що сприятиме

врахуванню дії усіх чинників, які визначають потребу у таких видатках. Також обґрунтовано доцільність введення до порядку планування видатків соціального призначення коефіцієнта стимулювання і впровадження формалізованої методики розподілу інвестиційних субвенцій на соціальні цілі, що сприятиме встановленню зв'язку між динамікою видатків і результатами роботи закладів соціальної сфери, а також дотриманню принципів соціальної справедливості при розподілі бюджетних коштів.

6. Підвищення ефективності використання коштів місцевих бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення вимагає посилення адресності соціальних виплат та впорядкування соціальних пільг, що фінансуються з місцевих бюджетів. Порівняння різних методів адресування соціальних виплат дало можливість вказати на доцільність використання комбінованого підходу до їх призначення, який поєднує ознаки індикативного таргетування і прямої перевірки доходів. Крім цього, наведено аргументи на користь реформування системи соціальних пільг та сформульовані його основні завдання, які мають полягати у скороченні переліку видів пільг; впровадженні механізму їхнього адресування; вдосконаленні обліку споживання пільгованих благ; поступовому переході від натуральних пільг до системи адресних грошових виплат. Доведено, що такі заходи дадуть змогу відновити соціальну справедливість та підвищити ефективність використання бюджетних коштів при наданні соціальної підтримки громадянам, і, водночас, не матимуть негативного впливу на стан місцевих бюджетів.

7. Дослідження дисбалансів використання коштів місцевих бюджетів на надання суспільних послуг дало підстави визначити пріоритетні напрями його реформування, а саме: вдосконалення організаційно-управлінських аспектів надання послуг; зміна механізму їхнього фінансування; розробка порядку оцінювання ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення. Реалізація першого напрямку має передбачати: оптимізацію мережі й персоналу закладів соціальної сфери; юридичне та організаційне розмежування процесу постачання послуг шляхом відокремлення їхнього замовника і продуцента;

демократизацію управління видатками на надання послуг через залучення громадських інститутів до прийняття фінансових рішень. До передумов підвищення ефективності витрачання коштів бюджету при розмежуванні повноважень розпорядника коштів і продуцента послуг віднесено зміну економіко-правового статусу закладів соціальної сфери, надання їм господарської та фінансової автономії при забезпеченні контролю органами влади та громадськістю.

8. Реформування механізму фінансування послуг має полягати у впровадженні таких методів виділення коштів, які передбачають чітку залежність між обсягом видатків та результативними показниками; вдосконаленні схеми оплати праці зайнятих у соціальній сфері та ін. Вказано на позитиви й недоліки використання подушної оплати послуг і застосування методу «глобального бюджету» у фінансуванні окремих галузей соціальної сфери.

9. Наявні методики оцінювання результативності бюджетних програм непридатні для розрахунку ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення, тому обґрунтовано доцільність розробки окремого алгоритму її визначення. Запропоновано власний перелік індикаторів оцінки ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення, який об'єднує показники продуктивності, результативності, якості та відповідності соціальним потребам. Розроблено формалізований порядок розрахунку інтегрального коефіцієнта ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення і вказано на переваги його застосування.

Список використаних джерел

1. Азаров М. Соцдопомога не повинна принижувати людей / М. Азаров // НІА «Укрінформ». – 2012. – 27.02 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrinform.ua/ukr/order/?id=1080158>
2. Андрієнко О. М. Кошторисне фінансування закладів охорони здоров'я / О. М. Андрієнко // [Фінансова сфера та її роль у зростанні конкурентних переваг національних економік]: матер. наук.-практ. конф. (НУ ДПС України, 12–13.03.2009 р.). – Ірпінь: НУ ДПС України, 2009. – Ч.1. – С. 576-579.

3. Андрущенко В. Л. Фінансова думка Заходу в ХХ столітті: (Теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів) / В. Л. Андрущенко. – Львів: Каменяр, 2000. – 303 с.
4. Аристотель. Політика /Пер. з давньогр. і передм. О. Кислюка / Аристотель. – К.: Основи, 2000. – 239 с.
5. Арістова І. В. Соціальна функція держави як визначальна категорія права соціального забезпечення України / І. В. Арістова // Форум права. – 2006. – №2. – С. 18-21.
6. Базилевич В. Д. Державні фінанси. Навчальний посібник. Вид. 2-ге, доп. і перероб. / [В. Д. Базилевич, Л. О. Баластрик]; за заг. ред. В. Д. Базилевича. – К.: Атіка, 2004. – 368 с.
7. Бачинін В. А. Філософія права : словник / В. А. Бачинін, В. С. Журавський, М. І. Панов. – К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2003. – 408 с.
8. Бентам И. Избранные сочинения / И. Бентам. – Т. 1. Пер. с англ. – СПб, 1867.
9. Бермічева О. В. Соціальна функція держави в Україні: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / О. В. Бермічева; Національний ун-т внутрішніх справ. – Х.: НУВС, 2002. – 18 с.
10. Бичко І. В. Філософія: Курс лекцій / І. В. Бичко, А. Н. Бичко, Г. І. Горак та ін. – К.: Либідь, 1994. – 672 с.
11. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії: Вступ до фінансової науки / Ш. Бланкарт; пер. з нім. С. Л. Терещенко та О. О. Терещенка; передмова та наук. редагування В. М. Федосова. – К.: Либідь, 2000. – 654 с.
12. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе / М. Блауг. – М.: Дело ЛТД, 1994. – 720 с.
13. Болюбах В. Модель соціального бюджету як система та інструмент прогнозування та оцінювання соціальних процесів / В. Болюбах // Центр перспективних соціальних досліджень Міністерства соціальної політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=43:2010-06-13-21-33-26&catid=24:2010-06-13-21-32-22&Itemid=29

14. Бровинская М. Социальный бюджет – жизнь налаживается? / М. Бровинская // Информационный портал «Обозреватель». Раздел «Экономика». – 2012. – 6 февраля [Электронный ресурс]. – Режим доступ: <http://finance.obozrevatel.com/fea/23506-sotsialnyj-byudzhhet-zhizn-nalazhivaetsya.htm>
15. Булавинець В. М. Актуальні проблеми теорії і практики соціального захисту населення / В. М. Булавинець // Світ фінансів. – 2009. – Вип. 4 (21). – С. 122-127.
16. Булавинець В. М. Бюджетне забезпечення соціально-економічного розвитку регіону / В. М. Булавинець // Вісник Хмельницького національного університету. – 2005. – Вип. 3(66). – Т.1 Економічні науки. – 291с. – С. 89-90.
17. Булавинець В. М. Бюджетне фінансування освіти: проблеми сьогодення / В. М. Булавинець // [Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах світової економічної кризи]: матер. наук. конф. проф.-викл. складу (м. Тернопіль, 15 квітня 2009 р.). – Тернопіль: ТНЕУ, 2009. – С. 13-16.
18. Булавинець В. М. Видатки місцевих бюджетів на охорону здоров'я – важливий чинник людського розвитку / В. М. Булавинець // [Актуальні проблеми фінансової системи України]: Зб. тез доп. та вист. VI Всеукр. наук.-практ. конф. мол. вчених, асп. і студ. (м. Черкаси, 24 квітня 2009 р.). – Т. 1. – Черкаси: ЧДТУ, 2009. – С. 30-32.
19. Булавинець В. М. Впровадження програмно-цільового методу у бюджетний процес на місцевому рівні: теоретичні та практичні аспекти / В. М. Булавинець // [Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки України]: матер. IV Міжн. наук.-практ. конф. (м. Луцьк). – Луцьк: ВІЕМ, 2011. – 448 с. – С. 247-249.
20. Булавинець В. М. Методи оцінювання результативності бюджетних видатків соціального призначення / В. М. Булавинець // [Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах економічної нестабільності]: матер. наук. конф. проф.-викл. складу. – Тернопіль: ТНЕУ, 2010. – 196 с. – С. 23-27.

21. Булавинець В. М. Місцеві бюджети як джерело фінансування людського розвитку / В. М. Булавинець // Світ фінансів. – 2008. – Вип. 4 (17). – С. 166-174.
22. Булавинець В. М. Окремі аспекти функціонування місцевих бюджетів в Україні / В. М. Булавинець // Галицький економічний вісник. – 2005. – № 2(6). – С. 136-142.
23. Булавинець В. М. Оцінювання ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення: теоретичні аспекти / В. М. Булавинець // Фінанси. Банки. Інвестиції. – 2012. – Вип. 2. – С.33-39.
24. Булавинець В. М. Проблеми бюджетного забезпечення на локальному рівні / В. М. Булавинець // [Проблеми фінансової теорії та практики в постстабілізаційний період]: матер. наук. конф. проф.-викл. складу (м. Тернопіль, 13 квітня 2006 р.). – Тернопіль: ТДЕУ, 2006. – С. 38-40.
25. Булавинець В. М. Проблеми здійснення видатків місцевих бюджетів на духовний та фізичний розвиток / В. М. Булавинець // [Перспективи розвитку фінансової системи України]: матер. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 19-20 квітня 2012 р.). – Тернопіль: ТНЕУ, 2012. – С. 117-119.
26. Булавинець В. М. Проблеми планування видатків місцевих бюджетів соціального призначення / В. М. Булавинець // [Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах проведення системних реформ]: матер. наук. конф. проф.-викл. складу (м. Тернопіль, 10-11 квітня 2012 р.). – Тернопіль: Видавничий центр «Вектор», 2012. – С. 12-15.
27. Булавинець В. М. Програмно-цільовий метод – необхідна умова підвищення ефективності соціальних видатків місцевих бюджетів / В. М. Булавинець // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – Чернівці-Луцьк: ЧТЕІ КНТЕУ, 2011. – Вип. 2 (42). – Ч. 2. – Т. 2 Економічні науки. – 520 с. – С. 94-100.
28. Булавинець В. М. Роль місцевих бюджетів у фінансуванні людського розвитку / В. М. Булавинець // [Теорія та практика ринкових перетворень: економічний та соціальний контекст]: Зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф.

- (м. Вінниця, 20-22 березня 2008 р.). – Т. 3. – Вінниця: ВІЕ ТНЕУ, 2008. – С. 67-69.
29. Булавинець В. М. Соціальний захист населення: проблеми фінансового забезпечення / В. М. Булавинець // [Модернізація суспільного сектору економіки в умовах глобальних змін]: матер. міжн. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 22-23 жовтня 2009 р.). – Тернопіль, ТНЕУ, 2009. – С.204-208.
30. Булавинець В. М. Соціальні видатки місцевих бюджетів як джерело подолання бідності в Україні/ В. М. Булавинець // [Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах проведення системних реформ]: матер. наук. конф. проф.-викл. складу. – Тернопіль: Видавничий центр «Вектор», 2011. – 188 с. – С. 95-99.
31. Булавинець В. М. Соціальні пріоритети бюджетної політики в Україні / В. М. Булавинець // [Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в постстабілізаційний період]: матер. наук. конф. проф.-викл. складу (м. Тернопіль, 16 квітня 2008 р.). – Тернопіль: ТНЕУ, 2008. – С. 20-23.
32. Булавинець В. М. Сучасний стан соціальної інфраструктури та її бюджетне забезпечення / В. М. Булавинець // [Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в постстабілізаційний період]: матер. наук. конф. проф.-викл. складу (м. Тернопіль, 18 квітня 2007 р.). – Тернопіль: ТНЕУ, 2007. – С. 29-31.
33. Булавинець В. М. Сучасні тенденції соціально–економічного розвитку України: окремі аспекти / В. М. Булавинець // [Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки]: матер. I Міжн. наук.-практ. конф. мол. вчених (м. Тернопіль, 24-26 жовтня 2007 р.). – Тернопіль: ТНЕУ, 2007. – С. 182-184.
34. Булавинець В. М. Теоретичні засади бюджету як регулятора соціально-економічного розвитку / В. М. Булавинець // Наукові записки: Збірник наукових праць. Серія «Економіка». – Вип. 8. – Ч. 1. – Острог: Вид-во НУ «Острозька академія», 2006. – С. 14-23.

35. Булавинець В. М. Теорія та практика взаємодії держави та ринку / В. М. Булавинець // [Сучасні національні економічні моделі: проблеми та перспективи розвитку]: матер. II міжн. наук.-практ. конф. (м. Сімферополь, 5 березня 2010 р.); Відп. ред. Трофимова В. В. – Сімферополь: ВіТроПрінт, 2010. – 259 с. – С. 169-173.
36. Булавинець В. М. Теоретичні засади соціального розвитку та роль держави у його фінансовому забезпеченні / В. М. Булавинець // Фінансова система України: Збірник наукових праць. – Острог: Вид-во НУ «Острозька академія». – 2010. – Вип. 13. – 488 с. – С. 177-185.
37. Булавинець В. М. Україна і сталий розвиток: реалії та перспективи / В. М. Булавинець // [Розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики]: тези доп. Міжн. наук.-практ. конф. (м. Харків, 22-23 травня 2008 р.). – Харків, 2008. – С. 28-30.
38. Булавинець В. М. Шляхи удосконалення бюджетного забезпечення соціально-економічного розвитку на локальному рівні / В. М. Булавинець // [Проблеми розвитку економіки і підприємництва в Україні в контексті міжнародних інтеграційних процесів]: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 26-27 травня 2005 р.). – Тернопіль, 2005. – С. 15-17.
39. Буряк П. Ю. Програмно-цільовий метод як основа вдосконалення планування показників соціальної сфери / П. Ю. Буряк, С. М. Дорошенко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.7. – С. 84-91.
40. Буряченко А. Є. Підходи до визначення фінансового нормативу бюджетної забезпеченості / А. Є. Буряченко // Економіка та підприємництво: Збірник наукових праць молодих учених та аспірантів ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана». – 2009. – Вип. 22. – С. 225-230.
41. Буткевич О. В. Концепція синтезу моделей планування видатків регіонального бюджету / О. В. Буткевич // Наукові праці ДонТУ. Серія: економічна. – 2005. – Вип. 100-2. – С. 142-149.
42. Бухтіяров О. А. Правові проблеми розмежування видатків між ланками бюджетної системи у сфері фінансування міліції України / О. А. Бухтіяров //

- Держава і право: збірник наукових праць. – 2009. – Вип. 46. – С. 416-420.
43. Бучковська Я. Г. Проблеми фінансування освіти в Україні / Я. Г. Бучковська // Наука й економіка. – 2010. – №2(18). – С. 20-24.
 44. Бюджетна система. Вишкіл студії: Навч. посібник / За ред. С. І. Юрія, О. П. Кириленко. – Тернопіль: Економічна думка, 2010. – 424 с.
 45. Бюджетний кодекс: Закон України від 21.06.2001 р. № 2542-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2542-14/page5>
 46. Бюджетний кодекс: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17>
 47. Бюджетний менеджмент: Підручник / [В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.]; за заг. ред. В. Федосова. – К.: КНЕУ, 2004. – 864 с.
 48. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2010 рік / [І. Ф. Щербина, А. Ю. Рудик, В. В. Зубенко та ін.]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи», USAID. – К., 2011. – 142 с.
 49. Б'юкенен Джеймс М. Суспільні фінанси і суспільний вибір: два протилежних бачення держави: Пер. з англ. / Джеймс М. Б'юкенен, Річард А. Масгрейв. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2004. – 175 с.
 50. В Калинівці створять госпітальний округ // Офіційний веб-портал Вінницької ОДА. – 2012. – 02.03 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vin.gov.ua/web/vinoda.nsf/web_alldocs/DocS4ECF
 51. Валовий внутрішній продукт у 1990-2010 роках // Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
 52. Василик О. Д. Бюджетна система України: підручник / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 544 с.
 53. Василик О. Д. Державні фінанси України: Підручник / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. – К.: НІОС, 2002. – 608 с.

54. ВБ ухудшил прогноз роста ВВП Украины с 5% до 2,5% в 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.i-g-t.org/2011/12/22/вб-ухудшил-прогноз-роста-ввп-украины-с-5/>
55. Вдосконалення міжбюджетних відносин і стратегії державних видатків у сферах охорони здоров'я та освіти в Україні: вибрані питання: Звіт № 42450-UA Управління з питань подолання бідності та економічного менеджменту Світового банку / [П. Сааведра, М. Ноель, С. Будаговська, П. Готтре та ін.]; за ред. П. Сааведра. – К.: ДП «Видавничий дім “Козаки”», 2008. – 168 с.
56. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) /Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. –1728 с.
57. Венгер В. В. Фінанси: навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. В. Венгер. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 432 с.
58. Вигонна І. Прокуратура виявила порушення прав дітей на раціональне та безпечне харчування / І. Вигонна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.tern.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=99797
59. Видатки за функціональною класифікацією видатків та кредитування бюджету. Річний звіт про виконання Державного бюджету за 2009 рік // Державна казначейська служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=147457>
60. Виноградов О. В. Стан та проблеми фінансових ресурсів охорони здоров'я України / О. В. Виноградов // Економіка та держава. – 2007. – №12. – С.25-29.
61. Витрати і ресурси домогосподарств України у I півріччі 2011 року (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств): Аналітична доповідь. – К.: Державна служба статистики України, 2011. – 14 с.
62. Володин А. Современные теории модернизации: кризис парадигмы / А. Володин // Политическая наука. – 2003. – Вып. 2 Политическое развитие и модернизация: современные исследования. – С. 8-30.

63. Гакаленко Т. М. Трансформаційні процеси як фактор низького рівня добробуту населення України / Т. М. Гакаленко // Наукові записки НаУКМА. – 2005. – Т. 44: Економічні науки. – С. 26-31.
64. Галушка З. І. Розвиток теорії добробуту: суперечності чи неможливість прийняття ефективних рішень? / З. І. Галушка // Економічна теорія. – 2008. – №1. – С. 22-29.
65. Ганущак Ю. Медична реформа: експеримент із запланованим провалом? / Ю. Ганущак // Дзеркало тижня. – 2011. – №23-24 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/POLITICS/medichna_reforma_eksperiment_iz_zaplanovanim_provalom-83382.html
66. Гапонюк М. А. Місцеві фінанси: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / [М. А. Гапонюк, В. П. Яцюта, А. Є. Буряченко, А. А. Славкова]. – К.: КНЕУ, 2002. – 184 с.
67. Герасименко Г. В. Інвестиції в здоров'я населення як напрям підвищення якості робочої сили в Україні / Г. В. Герасименко // Вісник ХНУ. – 2009. – №5. – Т.2. – С. 20-23.
68. Герасименко Г. В. Інвестиції в освіту як напрям управління якістю людських ресурсів в Україні / Г. В. Герасименко // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Збірник наукових праць. – 2010. – № 5. – 208 с. – С. 12-17.
69. Герасименко П. Укрсоцстандарти: вижити за будь-яку ціну / П. Герасименко // Всеукраїнська асоціація «Кадровик» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kadrovik.ua/content/ukrsotsstandarti-vizhiti-za-bud-yaku-ts-nu>
70. Головащенко О. С. Соціальна та правова держави: аналіз співвідношення моделей / О. С. Головащенко // Форум права. – 2010. – №1. – С. 50-55.
71. Головніна О. Г. Основи соціальної економіки: Підручник / О. Г. Головніна. – К.: Арістей, 2006. – 612 с.
72. Головянко В. В. Эффективность правового воспитания: понятие, критерии, методика измерения / В. В. Головянко. – Киев: Вища школа, 1985. – 203 с.

73. Горин В. П. Бюджетне фінансування освіти в світлі критеріїв соціальної безпеки / В. П. Горин // Фінансова система України: збірник наукових праць. – Острог: В-во НУ «Острозька академія», 2010. – Вип. 15. – С. 248-255.
74. Горин В. П. Вдосконалення методики і практики планування соціальних гарантій як передумова забезпечення соціальної безпеки / В. П. Горин // Інноваційна економіка. – 2009. – № 3(13). – С. 159-170.
75. Горин В. Зарубіжний досвід державного фінансового забезпечення виробництва культурних благ: висновки для України / В. Горин // Світ фінансів. – 2009. – Вип. 2(18). – С. 155-160.
76. Горьков Є. В. Шляхи та засоби підвищення якості та ефективності управління розвитком економічно активного міста / Є. В. Горьков // Публічне адміністрування: теорія та практика. – 2010. – №.1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Padp/2010_1/10geveam.pdf
77. Грановська І. В. Аналіз динаміки бюджетного фінансування професійно-технічної освіти в Україні / І. В. Грановська // Економічний вісник університету: збірник наукових праць. – ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Г. Сковороди», 2010. – Вип. 15/1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2010_15_1/Granovs.pdf
78. Грипіч О. В. Бюджетний механізм фінансування видатків соціальної сфери з урахуванням змін у віковій структурі населення / О. В. Грипіч // Наукові праці НДФІ. – 2008. – № 4(45). – С. 36-43.
79. Госепат Ш. Філософія прав людини / Ш. Госепат, Г. Ломанн; [пер. з нім.: О. Юдін, Л. Доронічев]. – К.: Ніка-Центр, 2008. – 319 с.
80. Дем'янишин В. Бюджетне фінансування та його особливості в сучасних умовах / В. Дем'янишин // Світ фінансів. – 2007. – Вип. 2(11). – С. 34-48.
81. Дем'янишин В. Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України: Монографія / В. Г. Дем'янишин. – Тернопіль: ТНЕУ, 2008. – 496 с.
82. Державний класифікатор соціальних стандартів і нормативів: Наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 17.06.2002 р. № 293

- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1152.676.0>
83. Державні фінанси в транзитивній економіці: Навч. посіб. / [М. І. Карлін, Л. М. Горбач, Л. Я. Новосад та ін.]; за заг. ред. д. е. н., проф. М. І. Карліна. – К.: Кондор, 2003. – 220 с.
84. Державні цільові програми та упорядкування програмного процесу в бюджетній сфері / [В. М. Гець, О. І. Амоша, Т. І. Приходько та ін.]; за ред. В. М. Гейця. – К.: «Наукова думка», 2008. – 384 с.
85. Деякі питання розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів: Постанова Кабінету Міністрів України від 8.12.2010 р. № 1149 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1149-2010-%EF>
86. Динаміка зростання та ризику нестабільності економіки України в 2008 році / [Я. А. Жаліло та ін.]; за заг. ред. В. Є. Воротіна. – К.: НІСД, 2008. – 108 с.
87. Длугопольський О. В. Роль інституту держави у формуванні концептуальних основ економіки добробуту: теоретико-методологічні підходи / О. В. Длугопольський // Наукові праці ДонНТУ. Серія:економічна. – 2007. – Вип. 31-1. – С. 257-264.
88. Доповідь «Самооцінка населенням стану здоров'я та рівня доступності окремих видів медичної допомоги» у 2005-2010 рр. / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/gdn/sns/arh_sns.html
89. Доронін О. Завдання і можливості соціальної політики на сучасному етапі демократичних реформ в Україні / О. Доронін // Сучасна українська політика, Політики і політологи про неї: збірник наукових праць ЧДУ ім. П. Могили. – 2004. – Вип. 5. – С. 316-324.
90. Досвід країн Європи у фінансуванні галузі охорони здоров'я: уроки для України / [А. Гук, В. Галайда, М. Карі, У. Матілла та ін.]; за ред. У. Матілла. – К.: Проект Європейської комісії «Tacis Bistro», 2002. – 101 с.

91. Дошкільні навчальні заклади України у 1990-2011 роках [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
92. Дошкільна освіта в Україні у 2011 році: Статистичний бюлетень. – Київ: Державна служба статистики України, 2012. – 86 с.
93. Дуганов М. Д. Оценка эффективности расходов на здравоохранение на региональном и муниципальном уровнях / М. Д. Дуганов. – М.: ИЭПП, 2007. – 112 с.
94. Економічна енциклопедія: у 3-х тт. / [відп. ред. С. В. Мочерний та інші]. – К.: Видавничий центр «Академія». – Т.1. – 2000. – 864 с.
95. Експерт: Фінансування – головна проблема шкільної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/school/school_today/7294
96. Эрхард Л. Благосостояние для всех / Л. Эрхард. – М.: Начало Пресс, 1991. – 261 с.
97. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996 р. № ETS N 163. Ратифікована Законом України «Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої)» від 14.09.2006 р № 137-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_062
98. Євсєєва О. О. Соціальні стандарти як функціональні орієнтири розвитку соціальної сфери / О. О. Євсєєва // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011. – № 34. – С. 375-378.
99. Єлагін В. П. Соціальна держава та принцип субсидіарності в системі владних відносин провідних держав світу / В. П. Єлагін // Актуальні проблеми державного управління. – 2009. – №1 (35) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2009-1/doc/4/01.pdf>
100. Єфремова І. І. Організаційно-правові засади планування місцевих бюджетів / І. І. Єфремова // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2009. – №5(52). – С. 55-61.
101. Ефремова Т. Ф. Новый толково-словообразовательный словарь русского языка / Т. Ф. Ефремова. – М.: Русский язык, 2000. – 1233 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mirsllovefremovoy.ru/show_word/90876/

102. Жалинский Ф. Э. Эффективность профилактики преступлений и криминологическая информация / Ф. Э. Жалинский, М. В. Костицкий. – Львов: Вища школа. Изд-во при Львов. ун-те, 1980. – 212 с.
103. Загальноосвітні навчальні заклади України на початок 2011/2012 навчального року: Статистичний бюлетень. – К.: Держкомстат України, 2012. – 100 с.
104. Загородній А. Г. Фінансовий словник / [А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко]. – 2-ге вид., випр. та доп. – Львів: Видавництво «Центр Європи», 1997. – 576 с.
105. Заклади культури, мистецтва, фізкультури та спорту України у 2011 році: Статистичний бюлетень. – К.: Держкомстат, 2012. – 92 с.
106. Заклади охорони здоров'я та захворюваність населення України у 2011 році. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 89 с.
107. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава: Програма економічних реформ на 2010–2014 роки. Версія для обговорення. – К.: Комітет з економічних реформ при Президентові України, 2010. – 85 с.
108. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава: Програма економічних реформ на 2010–2014 роки. – К.: Комітет з економічних реформ при Президентові України, 2010. – 87 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf
109. Запатріна І. В. Бюджетна підтримка як елемент розвитку публічно-приватного партнерства в житлово-комунальній сфері / І. В. Запатріна // Фінанси України. – 2008. – №4. – С. 3-10.
110. Зведені національні рахунки за 2000-2009 рр. // Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
111. З 1 січня 2010 року підвищено розмір допомоги по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку / Інформаційно-аналітична система із законодавства України «Парус Інтернет-консультант» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://consultant.parus.ua/_advice_view.asp?rx=067OW10b4b51bcb3527099b68e26ffcabdf22

112. Івасюк І. Освітяни Вінниччини у 2012 році продовжать оптимізацію мережі загальноосвітніх навчальних закладів / І. Івасюк // Інформаційний портал «Моя Вінниця». – 2012. – 08.02 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.myvin.com.ua/ua/news/news_vin/stuff/12724.html
113. Ілляшенко Т. О. Проблеми та перспективи фінансування освіти і науки в Україні в умовах економічної кризи / Т. О. Ілляшенко, І. О. Радіонова // Механізм регулювання економіки: міжнародний науковий журнал. – 2010. – №1 (45). – С. 223-228.
114. Індеси споживчих цін у 1992–2010 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
115. Індрюхова О. Медична реформа: лікарів стане менше, помираючих більше? / О. Індрюхова // Українська редакція Deutsche Welle (DW). – 2012. – 23.02 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dw.de/dw/article/0,,15761493,00.html>
116. Інформація про роботу робочої підгрупи «Реформування системи соціальних пільг» та «Подолання бідності» у 2011 році // Офіційний веб-сайт Головного управління праці та соціального захисту населення Кіровоградської ОДА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://82.207.32.127/gutszn/inf2011.doc>
117. Інформація про розвиток освітньої галузі у 2011 році // Офіційний веб-портал Управління освіти і науки Волинської ОДА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uon.voladm.gov.ua/index17.html>
118. Історія економічних учень: Підручник / [В. Д. Базилевич, Т. В. Гайдай, Н. І. Гражевська та ін.]; за ред. В. Д. Базилевича. – К.: Знання, 2004. – 1300 с.
119. Карпикова І. Проблемы реализации принципа адресности в практике социальной защиты населения / И. Карпикова // [Россия: путь к социальному государству]: Матер. Всеросс. науч. конф. (Москва, 6 июня 2008 г.). – М.: Научный эксперт, 2008. – 1008 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rusrand.ru/Doklad5/Karpikova.pdf>

120. Кириленко О. П. Актуальні проблеми реформування бюджетної системи України / О. П. Кириленко // Світ фінансів. – 2006. – Вип. 4 (9). – С. 7-16.
121. Кириленко О. П. Державні фінанси в умовах формування демократичного суспільства / О. П. Кириленко // Світ фінансів. – 2004. – Вип. 1. – С. 22-33.
122. Кириленко О. П. Теоретичні та практичні аспекти фінансового механізму забезпечення органів місцевого самоврядування в Україні / О. П. Кириленко // Світ фінансів. – 2010. – Вип. 1. – С. 17–27.
123. Кириленко О. Удосконалення розподілу інвестиційних субвенцій місцевим бюджетам у контексті зарубіжного досвіду / О. Кириленко, Б. Малиняк // Вісник ТНЕУ. – 2007. – №2. – С. 21-36.
124. Кізіма Т. О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та доміанти розвитку / Т. О. Кізіма; [вст. слово С. І. Юрія]. – К.: Знання, 2010. – 431 с.
125. Кілієвич О. Мікроекономіка для аналізу державної політики: Підручник / О. Кілієвич, О. Мертенс. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2005. – 655 с.
126. Клініко-статистична класифікація хвороб, розроблена на базі МКХ-10 (проект) // Міністерство охорони здоров'я України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/register_icd10/?par=
127. Коваль Н. В. Проблеми функціонування житлово-комунального комплексу та його вплив на соціально-економічний розвиток України / Н. В. Коваль // Регіональна економіка. – 2009. – №4. – С. 197-203.
128. Колісник О. Я. Інтерференція бюджетних циклів як джерело загроз бюджетній безпеці держави / О. Я. Колісник // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – 2008. – Вип. IV. – Т. 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Aprer/2008_4_2/53.pdf
129. Коммодова Н. Те, що уряд прописав / Н. Коммодова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ut.net.ua/Society/38317>
130. Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050 р. / [Н. Власенко, Е. Лібанова, О. Макарова, С. Пирожков та ін.]; за ред. чл.-кор.

- НАНУ, д. е. н., проф. Е. Лібанової. – К.: Український центр соціальних реформ, 2006. – 138 с.
131. Кондратьєв Р. Соціальна держава в теоретико-правових і філософських дослідженнях / Р. Кондратьєв // Право України. – 2005. – №2. – С. 81-84.
132. Конституція: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=3&nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>
133. Концепція реформування місцевих бюджетів: розпорядження Міністрів України від 23.05.2007 р. № 308-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=308-2007-%F0>
134. Корреспондент: Принци і жебраки. За рівнем розриву між доходами громадян Україна опинилася серед країн третього світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/journal/1304514-korrespondent-princi-i-zhebraki-za-rivnem-rozrivu-mizh-dohodami-gromadyan-ukrayina-opinilasya-sered-kra>
135. Котарбинский Т. Трактат о хорошей работе: Пер. с польск. / Т. Котарбинский. – М.: Экономика, 1975. – 271 с.
136. Коцюбайло Н. О. Аналіз методів оцінки ефективності інвестицій в бізнес-освіту / Н. О. Коцюбайло // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Экономика и управление». – 2009. – №2. – Том 22 (61). – С. 160-166.
137. Краковська А. Є. Соціальна функція в системі функцій сучасної держави: теоретико-правові проблеми дослідження / А. Є. Краковська // Український юридичний портал «Радник» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://radnuk.info/statti/249-tioriu-gov/3483-2010-01-21-23-15-45.html>
138. Краткий экономический словарь / Под ред. А. Н. Азрилияна. – М.: Институт новой экономики, 2001. – 1088 с.
139. Крупка М. Програмно-цільовий метод бюджетування в Україні / М. Крупка // Вісник Львівського університету. Серія «Економіка». – 2009. – Вип. 41. – С. 16-34.

140. Кузьменко О. А. Аналіз головних проблем у сфері правового розподілу бюджетних повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування / О. А. Кузьменко // Публічне право. – 2011. – №2. – С. 63-70.
141. Кузьменко О. А. Організаційно-правові проблеми застосування критеріїв розмежування видів видатків між бюджетами в Україні / О. А. Кузьменко // Південноукраїнський правничий часопис. – 2007. – №2. – С. 132-135.
142. Куликов В. Социальная политика как приоритет и приоритеты социальной политики / В. Куликов, В. Роик // Российский экономический журнал. – 2005. – №. 1. – С. 3-18.
143. Кулиняк М. Працівники культури зможуть отримувати повноцінну ставку / М. Кулиняк [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://www.golosua.com/ua/main/article/suspilstvo/20110324_kulyinyak-rabotniki-kulturyi-smogut-poluchat-polnotsennuyu-stavku-
144. Культура Ямпільщини / Офіційний сайт Ямпільської районної державної адміністрації Київської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yamp-rda.narod.ru/kultura.html>
145. Курець В. С. Напрями вдосконалення системи фінансування закладів шкільної освіти в Україні / В. С. Курець // Збірник наукових праць Національного університету ДПС України. – 2010. – №1. – С. 187-192.
146. Курко М. Н. Стан та нормативно-правове врегулювання фінансового забезпечення освіти / М. Н. Курко // Право і безпека: науковий журнал. – 2010. – №1(33). – С. 140-143.
147. Куценко В. Соціально-економічна модифікація в контексті побудови соціальної держави в Україні / В. Куценко // Економіка України. – 2004. – № 11. – С. 77-85.
148. Куценко Т. Ф. Бюджетно-податкова політика: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / Т. Ф. Куценко. – К.: КНЕУ, 2002. – 256 с.
149. Лебідь Л. Бідні: особливості ціннісних установок та соціальних практик / Л. Лебідь // Вісник Харківського національного університету ім. В. Каразіна.

- Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». – 2009. – Вип. 23(844). – С. 163-167.
150. Левченко К. Б. Права жінок: зміст, стан та перспективи розвитку: Монографія / К. Б. Левченко. – Харків: Вид-во НУВС, 2001. – 360 с.
151. Левчук Н. М. Нерівність доступу до освіти в Україні: соціальні детермінанти та наслідки / Н. М. Левчук // Демографія та соціальна економіка. – 2005. – №2. – С. 148-158.
152. Ливдар М. В. Програмно-цільовий метод складання бюджету / М. В. Ливдар // Галицький економічний вісник. – 2009. – № 2. – С. 109-114.
153. Лібанова Е. Модель фінансового забезпечення загальнообов'язкового державного пенсійного страхування / Е. Лібанова // [Реформа систем пенсійного забезпечення в Росії та в Україні: структура, етапи реалізації]: матер. круглого столу, організованого відповідно до плану заходів у рамках проведення року Росії в Україні (26-27 лютого 2003 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pension.kiev.ua/files/LibanovaFinal.pdf>
154. Лободіна З. Правові засади управління фінансовими ресурсами закладів охорони здоров'я дітей / З. Лободіна // Світ фінансів. – 2009. – Вип. 4(21). – С. 105-113.
155. Лопушняк Г. Економіко-організаційні аспекти забезпечення реалізації права на соціальний захист в Україні / Г. Лопушняк // Галицький економічний вісник. – 2011. – №2(31). – С. 10-15.
156. Лопушняк Г. С. Системи забезпечення та технології бюджетного процесу: навч.-метод. посіб. / Г. С. Лопушняк, В. Г. Дем'янишин. – Тернопіль: ТДЕУ, Економічна думка, 2006. – 175 с.
157. Лопушняк Г. Соціально-економічні проблеми розвитку освіти / Г. Лопушняк // Галицький економічний вісник. – 2011. – Вип. 3(32). – С. 56-66.
158. Лукінов І. Економічні трансформації (наприкінці ХХ сторіччя) / І. Лукінов. – К.: НАН України. Інститут економіки, 1997. – 456 с.
159. Луніна І. О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин / І. О. Луніна. – Київ: В-во «Наукова думка» НАН України, 2006. – 432 с.

160. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір (колективна монографія) / [Е. М. Лібанова, Т. В. Боліла, Ю. В. Горемикіна, О. А. Грішнова та ін.]; за ред. Е. М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2008. – 383 с.
161. Людський розвиток в Україні: Можливості та напрями соціальних інвестицій (колективна науково-аналітична монографія / [Е. М. Лібанова, О. В. Макарова, Л. М. Черенько, В. С. Шишкін та ін.]; за ред. Е. М. Лібанової. – К.: Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України. – 2006. – 355 с.
162. Майбурд Е. М. Введение в историю экономической мысли. От пророков до профессоров. Гл. 27. Вглубь, вшир и вкось / Е. М. Майбурд. – М.: Дело, 2000. – 560 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Vuks/Econom/Maib/index.php
163. Макарова О. Державні соціальні програми: теоретичні аспекти, методики розробки та оцінки: Монографія / О. Макарова. – К.: Ліра-К, 2004. – 328 с.
164. Малиняк Б. Механізм надання субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам в умовах становлення громадянського суспільства / Б. Малиняк // Світ фінансів. – 2009. – Вип. 4 (21). – С. 69-82.
165. Малиняк Б. Пріоритетні напрямки удосконалення планування і виконання видаткової частини місцевих бюджетів / Б. Малиняк // [Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в постстабілізаційний період]: матер. наук. конф. проф.-викл. складу (м. Тернопіль, 16 квітня 2008 року). – Тернопіль: ТНЕУ, 2008. – 168 с.
166. Марчук Р. Функції держави / Р. Марчук // Енциклопедичний словник з державного управління; [укл.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.]. – К.: НАДУ, 2010. – С. 744–745.
167. Маршалл А. Принципы политической науки. Кн. 4 «Факторы производства: земля, труд, капитал и организация» / А. Маршалл [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ek-lit.narod.ru/marsod4.htm>

168. Масгрейв Р. А. Государственные финансы: теория и практика / Р. А. Масгрейв, П. Б. Масгрейв; [пер. Д. В. Крутиков, А. В. Сидоров]; ред. В. Л. Макаров [и др.]. – М.: Бизнес Атлас, 2009. – 715 с.
169. Мельник С. Бюджетні та податкові питання. VII Український муніципальний форум / С. Мельник // Вісник асоціації міст України: спеціальний випуск. – 2011. – Вип. 75. – С. 14-17.
170. Мельниченко О. Тенденції та пріоритети соціальної політики / О. Мельниченко // Галицький економічний вісник. – 2011. – №1(30). – С. 67-73
171. Методы обеспечения адресности трансфертов // Сборник материалов Всемирного банка в сфере социального обеспечения населения. – Всемирный банк: Группа развития человеческих ресурсов, Отдел социальных программ. – 2006. – №10 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://siteresources.worldbank.org/SAFETYNETSANDTRANSFERS/Resources/281945-1124119303499/SSNPrimerNote10_Rus.pdf
172. Методика оценки эффективности реализации региональной целевой программы «Проведение административной реформы в Мурманской области» на 2009-2011 годы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ar.gov-murman.ru/support/admref/rcp_09-11/pass_6.pdf
173. Методичні рекомендації щодо проведення оцінки економічної і соціальної ефективності виконання державних цільових програм: Наказ Міністерства економіки України від 24.06.2010 р. № 742 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=148773&cat_id=77948
174. Міжнародні співставлення та позиціонування України за показниками бідності // [Бідність в Україні: міжнародний та регіональний вимір]: Матер. круглого столу «Реалії та перспективи подолання бідності в Україні»; Відп. ред. Л. Афанасьєва, М. Пересунько, В. Приходько, К. Філоненко. – К.: ТОВ «Інформаційно-аналітична фірма ЕКСОР», 2010. – 35 с.

175. Місцеві фінанси: Підручник / [О. П. Кириленко, О. Р. Квасовський, А. В. Лучка, Б. С. Малиняк та ін.]; за ред. О. П. Кириленко. – К.: Знання, 2006. – 677 с.
176. Мітюков І. Бюджетна реформа й основні напрями удосконалення бюджетної політики / І. Мітюков // Фінанси України. – 2001. – № 8. – С. 16-23.
177. Модернізація місцевих фінансів України в умовах економічних і соціальних трансформацій. Монографія / [О. П. Кириленко, О. І. Тулай, Т. О. Кізіма та ін.]; за ред. О. П. Кириленко. – Тернопіль: Економічна думка, 2008. – 376 с.
178. Модернізація суспільного сектору економіки в умовах глобальних змін: Монографія / [А. Ф. Мельник, Г. Л. Монастирський, Т. Л. Желюк, А. Ю. Жуковська та ін.]; за ред. д. е. н., проф. А. Ф. Мельник. – Тернопіль: ТНЕУ, «Економічна думка». – 2009. – 528 с.
179. Монаєнко А. О. Правові основи фінансування видатків на освіту та науку: Монографія / А. О. Монаєнко. – Л.: Червона калина, 2009. – 251 с.
180. На доручення Миколи Азарова проводиться інвентаризація і аналіз всіх видів соціальної допомоги // Офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів України. Департамент інформації та комунікацій з громадськістю Секретаріату. – 2012. – 29.02 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245001933&cat_id=244276429
181. Науменко Р. А. Державне регулювання розвитком позашкільної освіти в Україні / Р. А. Науменко // Державне управління: теорія і практика. – 2005. – Вип. 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej2/index.html>
182. Науменкова С. В. Розвиток і удосконалення використання програмно-цільового методу у плануванні видаткової частини бюджету / С. В. Науменкова, Н. А. Дехтяр, С. В. Зеленський, Л. П. Чижов // Вісник Української академії банківської справи. – 2004. – №1(16) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/3770/1/Chyzhov_4.pdf

183. Небрат В. Державні видатки в системі регулювання економіки: світові тенденції та вітчизняний досвід / В. Небрат // Вісник КНТЕУ. – 2009. – Вип. 2. – С. 12-19.
184. Нейкова Л. І. Теоретичні засади оцінки ефективності управління державними видатками / Л. І. Нейкова, Л. А. Васютинська // Бизнес-Информ. – 2010. – №5(1). – С. 155-157.
185. Новак І. М. Деякі концептуальні підходи до розбудови соціальної держави в Україні / І. М. Новак // Демографія та соціальна економіка. – 2004. – №1-2. – С. 67-73.
186. Новікова О. Ф. Соціальна захищеність населення України / О. Ф. Новікова, О. Г. Осауленко, І. В. Калачева та ін. – Донецьк; К.: ІЕП НАН України, Держкомстат України, 2001. – 360 с.
187. Новікова Т. В. Соціально-економічна захищеність населення як об'єктивна необхідність становлення соціальної держави / Т. В. Новікова // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №3(57). – С. 165-168.
188. Нозик Р. Анархия, государство и утопия / Р. Нозик. – М.: ИРИСЭН, 2008. – 424 с.
189. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – М.: ИТИ Технологии, 2006. – 944 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://new.ozhegov.info/?q=M*&pg=39&ind=N
190. Основи законодавства України про культуру: Закон України від 14.02.1992 р. №2117-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
191. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. №2801-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2801-12>
192. Основні шляхи подальшого розвитку системи охорони здоров'я України / Під заг. ред. В. М. Лехан, В. М. Рудого. – К.: Вид-во Раєвського, 2005. – 168 с.
193. Самооцінка населенням стану здоров'я та рівня доступності окремих видів медичної допомоги у 2011 році (за даними вибіркового опитування

- домогосподарств у жовтні 2011 року): статистичний збірник. – Київ: Державна служба статистики України, 2012. – 142 с.
194. Пашков А. С. Эффективность правового регулирования и методы ее выявления / А. С. Пашков, Д. М. Чечот // Советское государство и право. – М.: Наука, 1965. – № 8. – С. 3-11.
195. Петленко Ю. В. Місцеві фінанси: опорний конспект лекцій / Ю. В. Петленко, О. Д. Рожко. – К.: Кондор, 2004. – 282 с.
196. Петрухин И. Л. Теоретические основы эффективности правосудия / И. Л. Петрухин, Г. П. Батуров, Т. Г. Морщакова. – М.: Наука, 1979. – 392 с.
197. Петрушенко Ю. М. Фінансове забезпечення культурного розвитку регіону / Ю. М. Петрушенко, Ю. Г. Шишова // Вісник СумДУ. Серія «Економіка». – 2008. – №2. – Т. 2. – С. 160-169.
198. Петти В. Экономические и статистические работы / В. Петти. – М.: Соцэкиздат, 1940. – 324 с.
199. Петти В. Трактат о налогах и сборах / В. Петти // Библиотека экономической и деловой литературы. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://eklit.narod.ru/pettsod.htm>
200. Питання виплати застрахованим особам допомоги при народженні дитини та по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.01.2007 р. № 32 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=32-2007-%EF>
201. Питання оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери: Постанова КМУ від 11 травня 2011 р. №524 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=524-2011-%EF>
202. Пищуліна О. Зміна методики розрахунку прожиткового мінімуму – крок до реформування соціальної політики / О. Пищуліна // Стратегічні пріоритети. – 2009. – №1 (10). – С. 106-114.

203. Пищуліна О. Щодо зміни ідеології розрахунку прожиткового мінімуму як базового соціального стандарту / О. Пищуліна // Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://old.niss.gov.ua/Monitor/March08/06.htm>
204. Пищуліна О. Щодо зміни підходів до формування соціальних стандартів в Україні / О. Пищуліна // Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/December/13.htm>.
205. Пищуліна О. Щодо основних напрямків реформування трансфертної політики держави: Аналітична записка / О. Пищуліна. – К.: Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України, 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/595/>
206. Підгорецька В. М. Бюджетний процес в Україні та програмно-цільовий метод бюджетного планування / В. М. Підгорецька, М. В. Ключевська // Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії: Збірник наукових праць. – 2010. – Вип. 1. – С. 73-77.
207. Планування місцевих бюджетів на основі програмно-цільового методу: Навчальний посібник / [І. Ф. Щербина, В. В. Зубенко, І. В. Самчинська та ін.]; за заг. ред. І. Ф. Щербини; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи», USAID. – К., 2011. – 108 с.
208. Попов А. Киев получил наиболее социальный бюджет в Украине / А. Попов // Киевская правда. – 2012. – 5 января [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kpravda.com/aleksandr-popov-kiev-poluchil-naibolee-socialnyj-byudzhet-v-ukraine/>
209. Поручник А. Європейські стандарти якості людського ресурсу / А. Поручник // [На Схід та Південь від ЄС: проблеми формування спільного європейського економічного простору]: зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (5-7 жовтня 2006 р.) – К.: КНЕУ ім. В.Гетьмана, 2006. – С. 59-64.

210. Прилипко С. М. Предмет права соціального забезпечення: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. 12.00.05 – трудове право; право соціального забезпечення / С. М. Прилипко. – Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2007. – 47 с.
211. Приходько В. Інститут делегування повноважень як основа правових відносин між органами державної влади та місцевого самоврядування / В. Приходько // Актуальні проблеми державного управління. – 2009. – №1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ardu_o/2009_1/odyframe.htm
212. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України: Закон України від 12.01.2012 р. № 4318-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4318-17>
213. Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу: Закон України від 06.07.2010 р. № 2442-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2442-17>
214. Про внесення змін до статті 105 Бюджетного кодексу України щодо принципів та критеріїв розподілу субвенцій на виконання інвестиційних програм (проектів): Проект Закону України від 31.10.2011 р. № 9367 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=41617
215. Про внесення зміни до Закону України «Про деякі питання заборгованості за спожитий природний газ та електричну енергію» щодо продовження терміну дії: Закон України від 22.12.2011 р. № 4277-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=4277-17>
216. Про встановлення надбавки вчителям, вихователям загальноосвітніх навчальних закладів, викладачам і майстрам виробничого навчання професійно-технічних навчальних закладів та вищих навчальних закладів I-II рівня акредитації державної та комунальної форми власності, керівникам та заступникам керівників зазначених закладів, посади яких віднесені до посад

- педагогічних працівників: Постанова Кабінету Міністрів України від 5.10.2009 р. № 1130 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=373-2011-%EF>
217. Про встановлення надбавки педагогічним працівникам дошкільних, позашкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів, вищих навчальних закладів I-II рівня акредитації, інших установ і закладів незалежно від їх підпорядкування: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.03.2011 р. № 373 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=373-2011-%EF>
218. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000 р. № 2017-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2017-14>
219. Про деякі питання заборгованості за спожитий природний газ та електричну енергію: Закон України 12.05.2011 р. № 3319-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3319-17>
220. Про деякі питання проведення експерименту із запровадження програмно-цільового методу складання та виконання місцевих бюджетів: Наказ Міністерства фінансів України від 09.07.2010 р. № 679 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0573-10>
221. Про дошкільну освіту: Закон України від 11.07.2001 р. № 2628-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2628-14>
222. Про загальну середню освіту: Закон України від 13.05.1999 р. № 651-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=651-14>
223. Про затвердження Державної цільової програми розвитку професійно-технічної освіти на 2011-2015 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.04.2011 р. № 495 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=495-2011-%EF>

224. Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.04.2011 р. №629 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=629-2011-%EF>
225. Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку позашкільної освіти на період до 2014 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 р. №785 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=785-2010-%EF>
226. Про затвердження Методики визначення прожиткового мінімуму на одну особу та для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення: Наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 17.05.2000 р. № 109/95/157 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0347-00>
227. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо проведення оцінки економічної і соціальної ефективності виконання державних цільових програм: Наказ Міністерства економіки України від 24.06.2010 р. № 742 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1022.8022.0>
228. Про затвердження Положення про освітній округ: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 р. №777 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/777-2010-%D0%BF>
229. Про затвердження Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах: Наказ МОН України від 09.12.2010 р. №1224 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/index.php/ua/pro-ministerstvo/normativno-pravova-baza/normativno-pravova-baza-diyalnosti-ministerstva/nakazi?start=184>
230. Про затвердження Положень (стандартів) бухгалтерського обліку: Наказ Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. №87 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0391-99>

231. Про затвердження Порядку виплати надбавки за вислугу років лікарям і фахівцям з базовою та неповною вищою медичною освітою державних та комунальних закладів охорони здоров'я: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2009 р. № 1418 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1418-2009-%EF>
232. Про затвердження Порядку казначейського обслуговування місцевих бюджетів: Наказ Державного казначейства України від 4 листопада 2002 р. №205 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0919-02&fpage=1&text=%F0%EE%E7%EF%E8%F1&x=0&y=0>
233. Про затвердження Програми діяльності Кабінету Міністрів України «Український прорив: для людей, а не політиків»: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.01.2008 р. № 14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/14-2008-п>
234. Про затвердження Типових штатних нормативів дошкільних навчальних закладів: Наказ Міністерства освіти і науки України від 04.11.2010 р. №1055 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1157-10>
235. Про затвердження Типових штатних нормативів загальноосвітніх навчальних закладів: Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.12.2010 р. №1205 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1308-10>
236. Про затвердження Типових штатних нормативів клубних закладів, центрів народної творчості, парків культури та відпочинку та інших культурно-освітніх центрів і установ державної та комунальної форми власності сфери культури: Наказ Міністерства культури України від 20.09.2011 р. № 767/0/16-11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.46370.0>
237. Про затвердження Типового переліку бюджетних програм та результативних показників їх виконання для місцевих бюджетів у галузі «Культура»: Наказ

- Міністерства фінансів України від 01.10.2010 р. №1150/41 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0952-10>
238. Про затвердження Типового переліку бюджетних програм та результативних показників їх виконання для місцевих бюджетів у галузі «Освіта»: Наказ Міністерства фінансів України від 01.06.2010 р. №298/519 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0413-10>
239. Про затвердження Типового переліку бюджетних програм та результативних показників їх виконання для місцевих бюджетів у галузі «Охорона здоров'я»: Наказ Міністерства фінансів України від 26.05.2010 р. №283/437 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0403-10>
240. Про затвердження Типового переліку бюджетних програм та результативних показників їх виконання для місцевих бюджетів у галузі «Соціальний захист та соціальне забезпечення»: Наказ Міністерства фінансів України від 27.09.2010 р. №1097/290 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0949-10>
241. Про заходи щодо подальшого вдосконалення механізму забезпечення природним газом вітчизняних споживачів: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.12.2006 р. № 1697 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=1697-2006-%EF>
242. Про здійснення державних закупівель: Закон України від 01.06.2010 р. №2289-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2289-17>
243. Про культуру: Закон України від 14.12.2010 р. №2778-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2778-17>
244. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 р. № 586-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi->

- bin/laws/main.cgi?nreg=586-14
245. Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.08.2002 р. № 1298 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1298-2002-п>
246. Про оптимізацію мережі навчальних закладів Гребінківського району // Інформаційний сайт міста Гребінка «www.grebenka.com». – 2011. – 14.11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://grebenka.com/news/2011-11-14-493>
247. Про освіту: Закон України від 23.05.1991 р. №1060-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=1060-12>
248. Про позашкільну освіту: Закон України від 22.06.2000 р. №1841-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=1841-14>
249. Про порядок проведення реформування системи охорони здоров'я у Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій областях та місті Києві: Закон України від 07.07.2011 р. № 3612-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3612-17>
250. Про проведення експерименту з упровадження методів непрямой оцінки доходів громадян для призначення соціальної допомоги: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.04.2011 р. № 448 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/448-2011-%D0%BF>
251. Про проведення у Волинській області експерименту з надання пільг у грошовій формі з оплати електроенергії: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.09.2010 р. №866 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/866-2010-п>
252. Про продовження проведення у Волинській області експерименту з надання пільг у грошовій формі з оплати електроенергії: Постанова Кабінету

- Міністрів України від 21.12.2011 р. №1339 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1339-2011-п>
253. Про роботу закладів культури за I півріччя 2011 року та перспективи розвитку галузі на період до 2015 року: Розпорядження Чернігівської РДА Чернігівської області від 01.09.2011 р. №498 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://chernrda.cg.gov.ua/chern/doc/498r.doc>
254. Про соціальні послуги: Закон України від 19.06.2003 р. №966-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=966-15>
255. Про стан виконання місцевих бюджетів у поточному році та пропозиції до проекту Державного бюджету України на 2012 рік: Рішення Української асоціації районних та обласних рад від 17.08.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://alau.com.ua/?page_id=3263
256. Про стан розробки, затвердження та запровадження державних соціальних стандартів та нормативів, станом на 1.02.2011 р.: Звіт Міністерства соціальної політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.fpsu.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4453%3A2011-02-23-07-32-32&catid=70%3A2009-08-01-15-59-45&Itemid=37&lang=uk
257. Про схвалення Концепції застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.09.2002 р. №538-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=538-2002-%F0>
258. Про схвалення Концепції реформування місцевих бюджетів: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 р. № 308-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/308-2007-р>
259. Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2012 рік та основних макропоказників економічного і соціального розвитку України на 2013 і 2014 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від

- 31.08.2011 р. № 907 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/907-2011-п>
260. Про схвалення Стратегії упорядкування системи надання пільг окремим категоріям громадян до 2012 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.06.2009 р. № 594-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/594-2009-%D1%80>
261. Про штатні нормативи та типові штати закладів охорони здоров'я: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 23.02.2000 р. № 33 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20000223_33n.html
262. Програма «Освіта столиці. 2006-2010 рр.» Моніторинг результативності. – К.: КМДА, 2010. – 179 с.
263. Профспілки вимагають коригування розміру прожиткового мінімуму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrsocium.com/novini/socdialog/4006-2011-06-06-07-54-31>
264. Профспілки назвали реальний прожитковий мінімум – 3900 гривень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vgolos.com.ua/economic/news/5129.html>
265. Резніченко К. Г. Фінансове оздоровлення сфери освіти: проблеми та шляхи розв'язання / К. Г. Резніченко // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2009. – №2. – С. 301-308.
266. Результати опитування щодо якості шкільної освіти в Україні / Центр освітнього моніторингу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://centromonitor.com.ua/?p=746>
267. Реформа екстреної медичної допомоги: швидкі стають швидкими? // Офіційний веб-сайт Міністерства охорони здоров'я України. – 2011. – 15.02 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/pre_20110215_0.html

268. Реформування ЖКГ: люди чекають, чиновники зволікають: Повідомлення колегії Рахункової палати України. – 2011. – 25 серпня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/16738115>
269. Реформування системи освіти у 2011 році // Офіційний веб-портал Запорізької ОДА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zoda.gov.ua/article/1643/reformuvannya-sistemi-osviti.html>
270. Рикардо Д. Сочинения. Т.1. / Д. Рикардо. – М.: Госполитиздат, 1965. – 360 с.
271. Рожко Д. Д. Особливості використання програмно-цільового методу бюджетного планування в Україні / Д. Д.Рожко // Збірник наукових праць НУ ДПС України. – 2010. – №1. – С. 250-256.
272. Розвиток бюджетного процесу в умовах економічних перетворень: Монографія / [С. І. Юрій, В. Г. Дем'янишин, О. П. Кириленко та ін.]; за ред. С. І. Юрія і В. Г. Дем'янишина. – К.: Кондор-Видавництво, 2012. – 376 с. – С. 151-161.
273. Розподіл населення за рівнем середньодушових загальних доходів у 1999-2010 рр. // Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
274. Роик В. Социальный бюджет – важнейший инструмент реализации прав человека в социальной сфере / В. Роик // Человек и труд. – 2010. – №7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.chelt.ru/2010/7-10/roik_7-10.html
275. Романенко О. Р. Фінанси: Підруч. / О. Р. Романенко. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с.
276. Ручка А. Динаміка ціннісних пріоритетів населення України за період 1991–2009 рр. / А. Ручка // Фонд демократичні ініціативи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dif.org.ua/ua/comment/viwergvijweorbjo>
277. Ручний режим управління субвенціями – сумна практика регіонів: Повідомлення Колегії Рахункової палати України від 11.05.2011 р.

- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/16736893>
278. Сакс Дж. Економіка перехідного періоду: Уроки для України / Дж. Сакс; пер. з англ. О. Пивоварський. – К.: Основи, 1996. – 345 с.
279. Самооцінка домогосподарствами доступності окремих товарів та послуг / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/gdn/sddtp/sddtp_09.htm
280. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств) у 2006-2010 рр. / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/gdn/sdrsd/arh_sdrsd.html
281. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів у 2007 році // Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/gdn/sdrsd/sdrsd_2007.htm
282. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів у 2008 році // Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2009/gdn/sdrsd/sdrsd_2008.htm
283. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів у 2009 році // Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/gdn/sdrsd/sdrsd_2009.htm
284. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів у 2010 році // Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2011/gdn/sddtp/sdrsd_2010.zip
285. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів у 2010 році: Аналітична доповідь. – К.: Державна служба статистики України, 2011. – 11 с.
286. Самошкіна О. Перспективне прогнозування видатків бюджету та його вплив на соціально-економічний розвиток / О. Самошкіна // Наукові праці НДФІ. – 2008. – № 4 (45). – С. 112-117.

287. Самощенко И. С. К методике изучения эффективности правовых норм / И. С. Самощенко, В. И. Никитинский, А. Б. Венгеров // Советское государство и право. – М.: Наука, 1971. – № 9. – С.70-78.
288. Саржан С. Е. Система охорони здоров'я України на сучасному етапі / С. Е. Саржан // Вісник ДонНУ економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Серія «Гуманітарні науки».– 2008. – Вип. 2. – С. 138-143.
289. Саркісян В. Р. Сутність та зміст поняття «ефективність діяльності комерційного банку» / В. Р. Саркісян // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2009. – № 1. – С. 251-258.
290. Свенчіцкі М. Демографічні та фінансові передумови пенсійної реформи в Україні: прогноз – 2050 / М. Свенчіцкі, Л. Ткаченко, І. Чапко. – К.: Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки ПРООН, 2010. – 72 с.
291. Сидор І. П. Організація діяльності та фінансове забезпечення закладів професійно-технічної освіти в Україні / І. П. Сидор // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2011. – №2. – С. 19-24.
292. Система соціального захисту та соціального забезпечення в Україні. Реальний стан та перспективи реформування. – К.: Центр громадської експертизи, 2009. – 104 с.
293. Система социальной защиты в зарубежных странах: Справка // Отечественные записки. – 2003. – №3 (11) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.strana-oz.ru/?numid=12&article=523>
294. Сіденко С. В. Соціальний вимір ринкової економіки: Моногр. / С. В. Сіденко. – К.: Видавничий центр «Київський університет», 1998. – 248 с.
295. Сініцина І. Забезпечення адресності соціальної допомоги за допомогою бального методу з'ясування ступеню нужденності заявників: огляд літератури / І. Сініцина. – К.: CASE-Україна: Центр соціально-економічних досліджень, 2011. – 46 с.
296. Складенко В. К. Экономика предприятия: учебник / В. К. Складенко, В. М. Прудников. – М.: ИНФРА-М, 2006. – 528 с.

297. Скоропад І. С. Шляхи вдосконалення казначейського обслуговування місцевих бюджетів за видатками / І. С. Скоропад, І. В. Макалюк // Вісник НЛТУ. – 2011. – Вип. 21.3. – С. 257-263.
298. Смовженко Т. С. Державна політика сприяння розвитку підприємництва: Монографія / Т. С. Смовженко. – Львів: ЛБІ НБУ, 2001. – 461 с.
299. Сокурєнко В. В. Гуманістичний зміст концепції соціальної держави / В. В. Сокурєнко // Науковий вісник НАВСУ. – 2001. – №1. – С. 108-116.
300. Солдатенко О. В. Видатки на охорону здоров'я у бюджетній системі України / О. В. Солдатенко // Держава та регіони. Серія «Право». – 2009. – № 4. – С. 95-101.
301. Соціальна безпека: теорія та українська практика: Монографія / [І. Ф. Гнибіденко, А. М. Колот, О. Ф. Новікова та ін.]; за ред. І. Ф. Гнибіденко, А. М. Колота, В. В. Рогового. – К.: КНЕУ, 2006. – 292 с.
302. Соціальна реформа посилить адресність підтримки незахищених громадян // Офіційний веб-сайт Головного управління праці та соціального захисту населення Кіровоградської ОДА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gutszn.kr-admin.gov.ua/112/ekref2011/ref07.doc>
303. Списання боргів підприємств ПЕК і ЖКГ поліпшить їх фінансовий стан, – Андрій Ключєв [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/newsline/show/spisanie-dolgov-predpriyatiy-tek-i-zhkh-uluchshit-ih-finansovoe-02062011172100>
304. Стан міського житлово-комунального господарства в Україні та перспективи його реформування очима громадян (22.06.2009 р.): Звіт про дослідження / Соцополіс: центр соціальних технологій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sociopolis.com.ua/Research/Message/?id=361&type=>
305. Статистичні дані про позашкільні навчальні заклади України у 2007-2011 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/extracurricular-activities-and-children-rights-protection/pozashkilnaosvitaukraini/statdan11/>

306. Створення Чернігівського госпітального округу в рамках реформування системи охорони здоров'я області // Офіційний веб-портал Чернігівської ОДА. – 2012. – 31.01 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cg.gov.ua/single_page.php?menu_id=4208&NameTable=single_page&TypeCod=&DEPAT=2899&pm=oda_menu
307. Стігліц Дж. Е. Економіка державного сектора / Дж. Е. Стігліц; пер. з англ. А. Олійник, Р. Сільський. – К.: Основи, 1998. – 854 с.
308. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К.: «К.І.С.», 2003. – 296 с.
309. Структура сукупних витрат домогосподарств України у 1999-2010 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
310. Струмилин С. Г. Проблемы экономики труда / С. Г. Струмилин. – М.: Изд-во «Наука», 1982. – 472 с.
311. Сукач О. Система економічних показників визначення результативності бюджетних програм місцевого рівня / О. Сукач // Збірник наукових праць ЧДТУ. Серія: економічні науки. – 2009. – Вип. 22. – Ч.2. – С. 195-197.
312. Сунцова О. О. Місцеві фінанси: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. О. Сунцова. – [2-ге вид.]. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 488 с.
313. Сучасні тенденції розвитку професійно-технічної освіти: пріоритети та завдання: Рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 28.08.2008 р. № 9/1-3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uazakon.com/documents/date_c0/pg_gbcdso.htm
314. Теория государства и права: Учебник / Под ред. В. К. Бабаева. – М.: Юрист, 2002. – 592 с.
315. Ткаченко В. До Європи – «латиноамериканським шляхом»? / В. Ткаченко // Наукова бібліотека журналу Верховної Ради України «Віче» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1595/>
316. Токарський Т.Б. Передумови та перспективи формування соціальної держави в Україні / Т.Б. Токарський // Стратегічна панорама. – 2007. – №1. – С. 37-42.

317. Тропіна В. Б. Фіскальне регулювання соціального розвитку суспільства: Монографія / В. Б. Тропіна. – К.: НДФІ, 2008. – 368 с.
318. У Азарова вирішили, що лікарям потрібно платити зарплату за обсяг і якість робіт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ut.net.ua/News/38588>
319. У наступному році культпрацівникам нарешті дадуть цілу зарплату [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zz.te.ua/u-nastupnomu-rotsi-kultpratsivnykam-nareshti-dadut-tsilu-zarplatu/>
320. У справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України [...] в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України: Рішення Конституційного Суду України від 25.01.2012 р. № 3-рп/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-12>
321. Українці хочуть «зрівнялівки», тоді як країна далека від соціальної справедливості / Дзеркало тижня. – 2011. – 26 червня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.dt.ua/SOCIETY/ukrayintsi_hochut_zrivnyalivki,_todi_yak_krayina_daleka_vid_sotsialnoyi_spravedlivosti-83152.html
322. Универсальный экономический словарь. Менеджмент, маркетинг, реструктуризация. – К.: Поисково-издательское агентство «Книга Пам'яти України», 1999. – 392 с.
323. Управление затратами на предприятии: учеб. пос., 2-е изд., перераб. и доп. / [В. Г. Лебедев, Т. Г. Дроздова, В. П. Кустарев, А. Н. Асаул, И. Б. Осорьева]; под общ. ред. Г. А. Краюхина. – СПб.: ИД «Бизнес-пресса», 2003. – 256 с.
324. Управління міським бюджетом за програмно-цільовим методом: Посібник для органів місцевого самоврядування – К.: Проект «Реформа місцевих бюджетів в Україні» USAID, RTI International. 2005. – 56 с.

325. Уряд експериментує з непрямими методами оцінки доходів українців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zik.ua/ua/news/2011/11/03/317466>
326. Уряд збільшив видатки Держбюджету-2007 на соціальний захист інвалідів та людей похилого віку // Міністерство фінансів України: Архів новин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://minfin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=68092&cat_id=53608
327. Федосов В. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями: Монографія / [В. Федосов, В. Опарін, С. Львовчкін]; за ред. В. Федосова. – К.: КНЕУ, 2002. – 387 с.
328. Федченко Т. В. Оцінка ефективності виконання бюджетних програм у галузі охорони здоров'я / Т. В. Федченко // Вісник ЖДТУ. – 2010. – №3(53). – С. 105-109.
329. Фещенко Л. В. Вдосконалення бюджетного планування і прогнозування / Л. В. Фещенко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011. – №34. – С. 154-157.
330. Философы Греции / Аристотель. Никомахова этика. Пер. Н. Брагинская. – М.: ЗАО «Издательство ЭКСМО-Пресс», 1997. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.philosophy.ru/library/aristotle/nic_ethic.html
331. Фінанси: Навч. посібник / [В. С. Загорський, О. Д. Вовчак, І. Г. Благун, І. Р. Чуй]. – К.: Знання, 2006. – 247 с.
332. Фінанси: Підручник / [Юрій С. І., Алексеєнко Л. М., Дем'янишин В. Г.]; за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: Знання, 2012. – 687 с.
333. Фінансування шкільної освіти на Донеччині вважають незадовільним [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irf.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=33814:2011-07-21-08-33-53&catid=29:news-edu&Itemid=60

334. Фридман Л. Государственные расходы и экономический рост / Л. Фридман, М. Видясов, В. Мельянцев // *Мировая экономика и международные отношения*. – 1999. – №10. – С. 14-25.
335. Хабаев С. Г. Формирование глобального бюджета больничного учреждения при внедрении бюджетирования, ориентированного на результат // С. Г. Хабаев // *Аудит и финансовый анализ*. – 2010. – №3 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.auditfin.com/fin/2010/3/03_15/03_15%20.pdf
336. Хайек Ф. А. фон. Дорога к рабству: Пер. с англ. / Предисл. Н. Я. Петракова / Ф. А. фон Хайек. – М.: Экономика, 1992. – 176 с.
337. Хорнгрен Ч. Т. Управленческий учет / Ч. Т. Хорнгрен, Дж. Фостер, Ш. Датар; [пер. с англ. Пинус О. А. и др.]. – 10-е изд. – СПб.: Питер, 2005. – 1008 с.
338. Хрестоматия по истории Древнего Востока: В 2 Ч. – М.: Высш. шк., 1980. – Ч.1.
339. Церкаевич Л. В. Институциональные основы социальной политики и особенности ее реализации в регионе / Л. В. Церкаевич // Автореф. дис. ... д-ра экон. наук: Спец. 08.00.05 / С.- Петерб. гос. ун-т экономики и финансов. – СПб., 2005. – 46 с.
340. Череватова К. В. Деякі аспекти невідповідності теорії потреб А. Маслоу у практиці нестабільного економічного розвитку / К. В. Череватова // *Економічний простір*. – 2008. – №2 (20). – С. 99-104.
341. Чорній Л. Система соціального захисту та соціального забезпечення в Україні. Реальний стан та перспективи реформування / [Л. Чорній, О. Романюк, К. Рубановський, В. Попович]; за ред. Л. Чорній. – К.: Центр громадської експертизи, 2009. – 104 с.

342. Чотири райони об'єднали в медичний округ Ковеля // Інформаційний портал «Волинь-Post». – 2012. – 05.01 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.volynpost.com/news/873-chotyry-rajony-obiednaly-v-medychnyj-okrug-kovelja>
343. Чумак Ю. Моя точка зору на деякі проблеми шкільної освіти / Ю. Чумак // Інформаційний портал Харківської правозахисної групи «Права людини в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.khpg.org/index.php?id=1122992000>
344. Шаповал В. Конституційна категорія соціальної держави / В. Шаповал // Право України. – 2004. – №5. – С. 14-19.
345. Штурм Р. Бюджет / Р. Штурм; [Пер. с франц. А. С. Изгоева с прилож. доц. М. И. Фридмана]. – СПб: Типография т-ва «Общественная польза», 1907. – 600 с.
346. Щодо підвищення цін на природний газ та тарифів на електроенергію для населення: Лист Національної комісії регулювання електроенергетики України від 30.05.2006 р. № 05-39-14/2711 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1044.15562.0>
347. Щодо реалізації заходів із запровадження ПЦМ на місцевому рівні у 2010 році: Лист Міністерства фінансів України від 27.02.2010 р. № 31-11030-14-5/4465 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/Legislation/Budget1/Method.pdf>
348. Щодо цін/тарифів на енергоносії для підприємств житлово-комунального господарства: Лист Національної комісії регулювання електроенергетики України від 23.05.2007 р. № 3380/14/17-07 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1044.17801.0>
349. Юхименко П. І. Теорія фінансів: Підручник / [П. І. Юхименко, В. М. Федосов, Л. Л. Лазебник та ін.]; за ред. проф. В.М. Федосова, С. І. Юрія. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 576 с.

350. Якість шкільної освіти не влаштовує половину українців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukr.obozrevatel.com/news/yakist-shkilnoi-osviti-ne-vlashtovue-polovinu-ukraintsiv.htm>
351. Якобсон Л. И. Экономика общественного сектора: Основы теории государственных финансов: Учебник для вузов / Л. И. Якобсон. – М.: Аспект-Пресс, 1996. – 319 с.
352. Янукович взяв на контроль харчування дітей у навчальних закладах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zik.ua/ua/news/2011/12/05/322658>
353. Ярова Л. Головні завдання сучасної соціальної політики в контексті євроінтеграції України / Л. Ярова // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2010. – Вип. 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vdakk/2010_3/45.pdf
354. Ярош Н. П. Державне регулювання розвитку соціальних стандартів у сфері охорони здоров'я: автореф. дис. ... д. е. н. з держ. упр.: спец. 25.00.02 – механізми державного управління / Н. П. Ярош; Національна академія державного управління при Президентіві України. – Київ, 2009. – 19 с.
355. Ярошевич Н. Б. Проблеми запровадження програмно-цільового методу планування місцевих бюджетів в Україні / Н. Б. Ярошевич, Ю. А. Обшта // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.8. – С. 270–275.
356. Ящишина І. В. Проблема соціальної ефективності в економічній теорії / І. В. Ящишина // Інноваційна економіка. – 2010. – №5(19). – С. 238-242.
357. 100 днів української влади у новому форматі: оцінка дій в контексті дотримання демократичних цінностей: Аналітична доповідь. Розділ II «Економічна політика» // Національна безпека і оборона. – 2008. – №2(96). – С. 33-56.
358. Barr N. Economics of the Welfare State / N. Barr. – Oxford: Oxford University Press, 1999. – 384 p. Ch. 6, 10, 11. – P. 238-239.
359. Downs A. An Economic Theory of Democracy / A. Downs. – New York: Harper and Row Publishers, 1957. – 310 p.

360. Elmer A., Blomberg S., Harrisson L., Petersson D. Svensk Socialpolitik / A. Elmer, S. Blomberg, L. Harrisson, D. Petersson. – Lund: Studentlitteratur. Sweden, 1998.
361. Hackett R. Program Budgeting Manual [Програмно-цільовий метод] / R. Hackett. – К.: USAID, Barents Group, 1999. – 112 p.
362. Report for Selected Countries and Subjects: Ukraine // International Monetary Fund: World Economic Outlook Database, September 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/02/weodata/weorept.aspx?sy=2009&ey=2016&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=926&s=NGDP_R%2CNGDP%2CNGDPD%2CNGDPDPPC%2CNGDPDPC%2CLP&grp=0&a=&pr1.x=30&pr1.y=14
363. Sen A. Development as Capability Expansion / A. Sen // Human Development and the International Development Strategy for the 1990s. – London, 1990.
364. Ukraine Economic Statistics and Indicators for year 2012-2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economywatch.com/economic-statistics/country/Ukraine/>

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

БУЛАВИНЕЦЬ ВІКТОРІЯ МИХАЙЛІВНА

УДК 336.145.2:364.2

**ВИДАТКИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ СОЦІАЛЬНОГО
ПРИЗНАЧЕННЯ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Дисертація

на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Частина II

ДОДАТКИ

Тернопіль – 2012

Додаток А

Таблиця А.1

**Динаміка і структура планових видатків місцевих бюджетів України у 2007-2011 рр.
за функціональною класифікацією**

Показники	2007		2008		2009		2010		2011		Приріст видатків 2011/2007 рр.	
	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%
Видатки всього, в т. ч.:	109,57	100,00	147,35	100,00	147,57	100,00	169,20	100,00	189,41	100,00	79,84	72,87
Видатки соціального призначення, т. ч.:	78,95	72,05	105,13	71,35	115,28	78,12	137,02	80,98	157,66	83,24	78,71	99,70
Житлово-комунальне господарство	5,05	4,61	9,21	6,25	8,05	5,46	7,25	4,28	10,08	5,32	5,03	99,60
Охорона здоров'я, в т. ч.:	20,06	18,31	26,31	17,86	28,96	19,62	35,59	21,03	38,22	20,18	18,16	90,53
– поліклінічна, швидка та невідкладна допомога	3,11	2,84	4,16	2,82	4,57	3,10	5,62	3,32	5,98	3,16	2,87	92,28
– лікарні та санаторно- курортні заклади	15,40	14,05	20,13	13,66	21,98	14,89	27,28	16,12	29,01	15,32	13,61	88,38
– санітарно-профілактичні та протиепідемічні заходи і заклади	0,02	0,02	0,02	0,01	0,01	0,01	0,03	0,02	0,03	0,02	0,01	50,00
Духовний і фізичний розвиток, в т. ч.:	3,62	3,30	5,07	3,44	5,29	3,58	6,55	3,87	7,21	3,81	3,59	99,17
– культура і мистецтво	2,46	2,25	3,60	2,44	3,80	2,58	4,82	2,85	5,30	2,80	2,84	115,45
Освіта, в т. ч.:	29,07	26,53	39,85	27,04	43,85	29,71	51,69	30,55	59,51	31,42	30,44	104,71
– загальна середня освіта	18,56	16,94	25,41	17,24	27,96	18,95	32,95	19,47	35,14	18,55	16,58	89,33
– дошкільна освіта	5,19	4,74	7,24	4,91	8,47	5,74	10,30	6,09	11,94	6,30	6,75	130,06
Соціальний захист та соціальне забезпечення, в т. ч.:	21,15	19,30	24,69	16,76	29,13	19,74	35,94	21,24	42,64	22,51	21,49	101,61
– соціальний захист сім'ї, дітей та молоді	9,39	8,57	11,75	7,97	14,95	10,13	20,34	12,02	24,61	12,99	15,22	162,09
– соціальний захист ветеранів війни та праці	4,08	3,72	4,16	2,82	4,77	3,23	4,07	2,41	4,38	2,31	0,30	7,35

Продовження додатку А

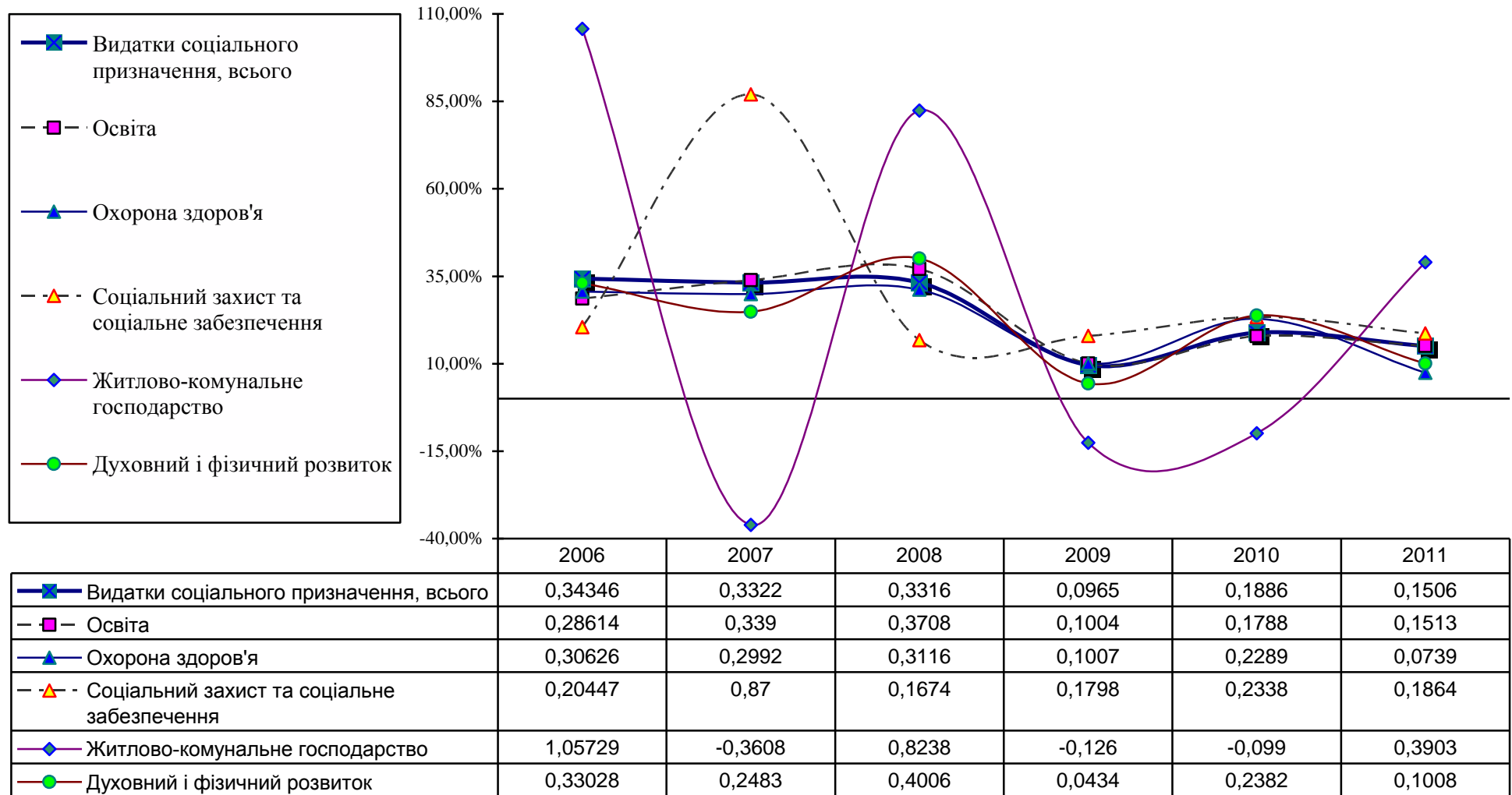

Рис. А.1. Темпи приросту планових видатків соціального призначення з місцевих бюджетів України в 2006-2011 рр., %

Продовження додатку А

Таблиця А.2

**Динаміка і структура планових видатків місцевих бюджетів України у 2007-2011 рр.
за економічною класифікацією**

Показники	2007		2008		2009		2010		2011		Приріст видатків 2011/2007 рр.	
	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%
Видатки всього, в тому числі:	109,57	100	147,35	100	147,57	100	169,20	100,00	189,41	100,00	79,84	72,87
Поточні видатки:	84,27	76,89	116,79	79,23	131,22	88,92	152,20	89,95	167,48	88,42	83,21	98,74
Видатки на товари і послуги, в т. ч.:	56,39	51,45	76,45	51,87	86,33	58,50	103,84	61,37	113,96	60,17	57,57	102,09
- <i>оплата праці</i>	29,64	27,04	40,67	27,59	45,03	30,51	53,81	31,80	59,66	31,50	30,02	101,28
- <i>нарахування на заробітну плату</i>	10,64	9,71	14,57	9,88	16,22	10,99	19,35	11,44	21,31	11,25	10,67	100,28
- <i>оплата комунальних послуг</i>	5,00	4,56	6,50	4,41	8,86	6,00	10,72	6,34	12,51	6,60	7,51	150,20
Виплати за зобов'язаннями	0,33	0,30	0,50	0,34	0,89	0,60	0,96	0,57	1,22	0,64	0,89	269,70
Субсидії і поточні трансферти	27,55	25,14	39,84	27,03	44,00	29,82	47,40	28,01	52,30	27,61	24,75	89,84
Капітальні видатки:	25,25	23,04	30,50	20,69	16,28	11,03	16,93	10,01	21,84	11,53	-3,41	-13,50
Придбання основного капіталу	11,72	10,69	15,53	10,54	9,28	6,29	11,66	6,89	15,08	7,96	3,36	28,67
Придбання землі та нематеріальних активів	0,01	0,01	0,01	0,01	0,02	0,01	0,03	0,02	0,01	0,01	0,00	0,00
Капітальні трансферти	13,52	12,36	14,95	10,14	6,99	4,74	5,25	3,10	6,74	3,56	-6,78	-50,15
Нерозподілені видатки	0,05	0,05	0,07	0,05	0,07	0,05	0,07	0,04	0,09	0,05	0,04	80,00

Продовження додатку А

Таблиця А.3

Планові видатки соціального призначення з місцевих бюджетів Вінницької області у 2006-2010 рр., млн. грн.

Показники	2006		2007		2008	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Видатки соціального призначення, в т. ч.:	1781,71	100,00	2533,42	100,00	3321,67	100,00
Освіта	755,59	42,41	980,34	38,70	1355,22	40,80
Охорона здоров'я	506,51	28,43	647,13	25,54	862,50	25,97
Соціальний захист та соціальне забезпечення	377,87	21,21	707,22	27,92	820,29	24,70
Житлово-комунальне господарство	42,37	2,38	65,81	2,60	91,98	2,77
Культура і мистецтво	76,53	4,30	102,86	4,06	148,29	4,46
Фізкультура і спорт	22,84	1,28	30,06	1,19	43,39	1,31
Видатки обласного бюджету, в т. ч.:	337,11	100,00	426,29	100,00	588,92	100,00
Освіта	97,07	28,79	130,42	30,59	189,36	32,15
Охорона здоров'я	181,79	53,93	222,59	52,22	303,75	51,58
Соціальний захист та соціальне забезпечення	32,90	9,76	37,64	8,83	51,22	8,70
Житлово-комунальне господарство	0,16	0,05	5,38	1,26	1,23	0,21
Культура і мистецтво	17,26	5,12	19,68	4,62	28,98	4,92
Фізкультура і спорт	7,93	2,35	10,58	2,48	14,38	2,44
Видатки бюджетів міст обласного підпорядкування, в т. ч.:	381,21	100,00	586,08	100,00	762,76	100,00
Освіта	150,14	39,39	197,52	33,70	272,13	35,68
Охорона здоров'я	86,04	22,57	115,61	19,73	156,38	20,50
Соціальний захист та соціальне забезпечення	91,05	23,88	200,18	34,16	220,44	28,90
Житлово-комунальне господарство	31,57	8,28	41,80	7,13	69,28	9,08
Культура і мистецтво	15,35	4,03	21,76	3,71	30,91	4,05
Фізкультура і спорт	7,06	1,85	9,21	1,57	13,62	1,79
Видатки бюджетів районів, в т. ч.:	1063,40	100,00	1521,16	100,00	1969,98	100,00
Освіта	508,38	47,81	652,40	42,89	893,72	45,37
Охорона здоров'я	238,68	22,44	308,93	20,31	402,37	20,43
Соціальний захист та соціальне забезпечення	253,93	23,88	469,40	30,86	548,63	27,85
Житлово-комунальне господарство	10,64	1,00	18,73	1,23	21,47	1,09
Культура і мистецтво	43,91	4,13	61,42	4,04	88,40	4,49
Фізкультура і спорт	7,86	0,74	10,28	0,68	15,39	0,78

Продовження додатку А

Продовження таблиці А.3

Показники	2009		2010		Приріст видатків 2010/2006 рр.	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млрд. грн.	%
Видатки соціального призначення, в т. ч.:	3571,46	100,00	4625,14	100,00	2843,43	159,59
Освіта	1498,18	41,95	1788,32	38,67	1032,73	136,68
Охорона здоров'я	965,65	27,04	1159,16	25,06	652,65	128,85
Соціальний захист та соціальне забезпечення	829,14	23,22	1258,38	27,21	880,51	233,02
Житлово-комунальне господарство	73,64	2,06	151,27	3,27	108,90	257,02
Культура і мистецтво	160,99	4,51	215,66	4,66	139,13	181,80
Фізкультура і спорт	43,86	1,23	52,35	1,13	29,51	129,20
Видатки обласного бюджету, в т. ч.:	648,42	100,00	762,10	100,00	424,99	126,07
Освіта	199,58	30,78	237,29	31,14	140,22	144,45
Охорона здоров'я	349,23	53,86	409,88	53,78	228,09	125,47
Соціальний захист та соціальне забезпечення	52,83	8,15	61,85	8,12	28,95	87,99
Житлово-комунальне господарство	1,44	0,22	0,27	0,04	0,11	68,75
Культура і мистецтво	31,02	4,78	40,78	5,35	23,52	136,27
Фізкультура і спорт	14,32	2,21	12,03	1,58	4,10	51,70
Видатки бюджетів міст обласного підпорядкування, в т. ч.:	793,92	100,00	992,76	100,00	611,55	160,42
Освіта	309,80	39,02	367,21	36,99	217,07	144,58
Охорона здоров'я	169,89	21,40	201,08	20,25	115,04	133,71
Соціальний захист та соціальне забезпечення	222,64	28,04	297,88	30,01	206,83	227,16
Житлово-комунальне господарство	46,59	5,87	63,23	6,37	31,66	100,29
Культура і мистецтво	31,14	3,92	40,99	4,13	25,64	167,04
Фізкультура і спорт	13,86	1,75	22,37	2,25	15,31	216,86
Видатки бюджетів районів, в т. ч.:	2129,14	100,00	2681,10	100,00	1617,70	152,13
Освіта	988,80	46,44	1183,82	44,15	675,44	132,86
Охорона здоров'я	446,53	20,97	548,20	20,45	309,52	129,68
Соціальний захист та соціальне забезпечення	553,67	26,00	762,24	28,43	508,31	200,18
Житлово-комунальне господарство	25,61	1,20	35,02	1,31	24,38	229,14
Культура і мистецтво	98,84	4,64	133,88	4,99	89,97	204,90
Фізкультура і спорт	15,69	0,74	17,94	0,67	10,08	128,24

Продовження додатку А

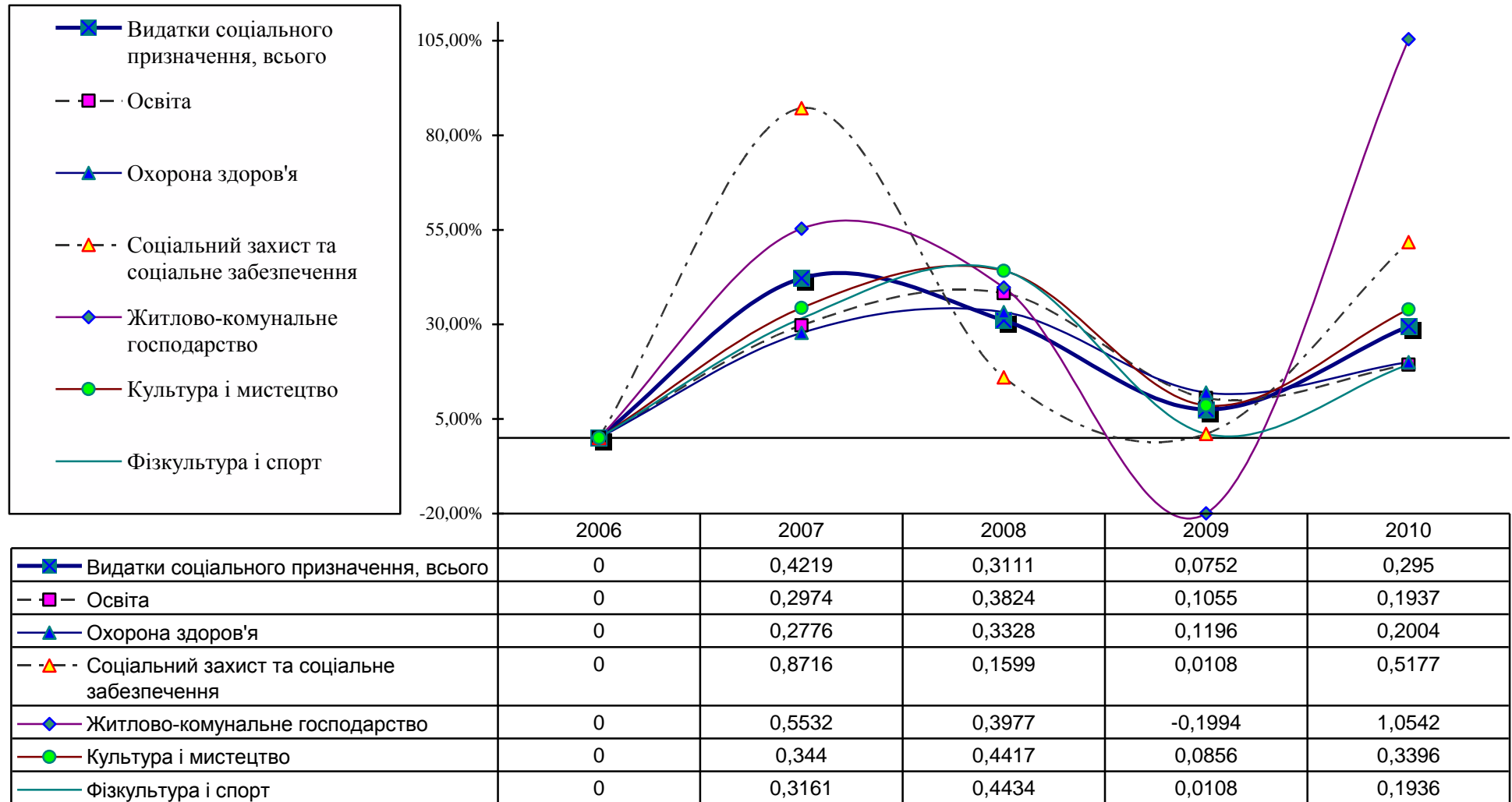

Рис. А.2. Темпи приросту планових видатків соціального призначення з місцевих бюджетів Вінницької області у 2007-2010 рр., %

Продовження додатку А

Таблиця А.4

Планові видатки соціального призначення з місцевих бюджетів Тернопільської області у 2006-2010 рр., млн. грн.

Показники	2006		2007		2008	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Видатки соціального призначення, в т. ч.:	1246,06	100,00	1734,97	100,00	2282,93	100,00
Освіта	516,85	41,48	677,78	39,07	944,27	41,36
Охорона здоров'я	335,53	26,93	424,53	24,47	563,26	24,67
Соціальний захист та соціальне забезпечення	269,82	21,65	499,54	28,79	557,63	24,43
Житлово-комунальне господарство	46,02	3,69	29,73	1,71	69,84	3,06
Культура і мистецтво	62,05	4,98	83,39	4,81	120,67	5,29
Фізкультура і спорт	15,79	1,27	20,00	1,15	27,26	1,19
Видатки обласного бюджету, в т. ч.:	242,95	100,00	276,29	100,00	407,66	100,00
Освіта	59,89	24,65	86,30	31,24	122,43	30,03
Охорона здоров'я	119,88	49,34	140,83	50,97	195,22	47,89
Соціальний захист та соціальне забезпечення	21,93	9,03	23,10	8,36	30,43	7,46
Житлово-комунальне господарство	22,68	9,34	1,26	0,46	23,80	5,84
Культура і мистецтво	13,37	5,50	18,31	6,63	26,70	6,55
Фізкультура і спорт	5,20	2,14	6,49	2,35	9,08	2,23
Видатки бюджетів міст обласного підпорядкування, в т. ч.:	197,60	100,00	302,28	100,00	391,70	100,00
Освіта	87,86	44,46	114,29	37,81	161,53	41,24
Охорона здоров'я	47,92	24,25	64,26	21,26	80,54	20,56
Соціальний захист та соціальне забезпечення	35,96	18,20	87,76	29,03	92,06	23,50
Житлово-комунальне господарство	13,54	6,85	19,55	6,47	34,74	8,87
Культура і мистецтво	7,23	3,66	9,78	3,24	13,78	3,52
Фізкультура і спорт	5,09	2,58	6,64	2,20	9,05	2,31
Видатки бюджетів районів, в т. ч.:	805,51	100,00	1156,40	100,00	1483,57	100,00
Освіта	369,10	45,82	477,19	41,27	660,31	44,51
Охорона здоров'я	167,73	20,82	219,44	18,98	287,50	19,38
Соціальний захист та соціальне забезпечення	211,93	26,31	388,68	33,61	435,14	29,33
Житлово-комунальне господарство	9,80	1,22	8,92	0,77	11,30	0,76
Культура і мистецтво	41,45	5,15	55,30	4,78	80,19	5,41
Фізкультура і спорт	5,50	0,68	6,87	0,59	9,13	0,62

Продовження додатку А

Продовження таблиці А.4

Показники	2009		2010		Приріст видатків 2010/2006 рр.	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млрд. грн.	%
Видатки соціального призначення, в т. ч.:	2609,53	100,00	3182,53	100,00	1936,47	155,41
Освіта	1070,33	41,02	1279,87	40,22	763,02	147,63
Охорона здоров'я	632,86	24,25	772,68	24,28	437,15	130,29
Соціальний захист та соціальне забезпечення	650,19	24,92	877,27	27,57	607,45	225,13
Житлово-комунальне господарство	82,87	3,18	43,06	1,35	-2,96	-6,43
Культура і мистецтво	143,15	5,49	174,35	5,48	112,30	180,98
Фізкультура і спорт	30,13	1,15	35,30	1,11	19,51	123,56
Видатки обласного бюджету, в т. ч.:	465,16	100,00	518,11	100,00	275,16	113,26
Освіта	136,31	29,30	166,40	32,12	106,51	177,84
Охорона здоров'я	218,77	47,03	265,69	51,28	145,81	121,63
Соціальний захист та соціальне забезпечення	33,61	7,23	37,60	7,26	15,67	71,45
Житлово-комунальне господарство	35,39	7,61	0,00	0,00	-22,68	-100,00
Культура і мистецтво	30,86	6,63	37,84	7,30	24,47	183,02
Фізкультура і спорт	10,22	2,20	10,58	2,04	5,38	103,46
Видатки бюджетів міст обласного підпорядкування, в т. ч.:	438,75	100,00	522,17	100,00	324,57	164,26
Освіта	181,20	41,30	210,57	40,33	122,71	139,67
Охорона здоров'я	88,68	20,21	108,41	20,76	60,49	126,23
Соціальний захист та соціальне забезпечення	109,60	24,98	142,50	27,29	106,54	296,27
Житлово-комунальне господарство	32,72	7,46	26,31	5,04	12,77	94,31
Культура і мистецтво	16,31	3,72	21,01	4,02	13,78	190,59
Фізкультура і спорт	10,24	2,33	13,37	2,56	8,28	162,67
Видатки бюджетів районів, в т. ч.:	1705,62	100,00	2142,25	100,00	1336,74	165,95
Освіта	752,82	44,14	902,90	42,15	533,80	144,62
Охорона здоров'я	325,41	19,08	398,58	18,61	230,85	137,63
Соціальний захист та соціальне забезпечення	506,98	29,72	697,17	32,54	485,24	228,96
Житлово-комунальне господарство	14,76	0,87	16,75	0,78	6,95	70,92
Культура і мистецтво	95,98	5,63	115,50	5,39	74,05	178,65
Фізкультура і спорт	9,67	0,57	11,35	0,53	5,85	106,36

Продовження додатку А

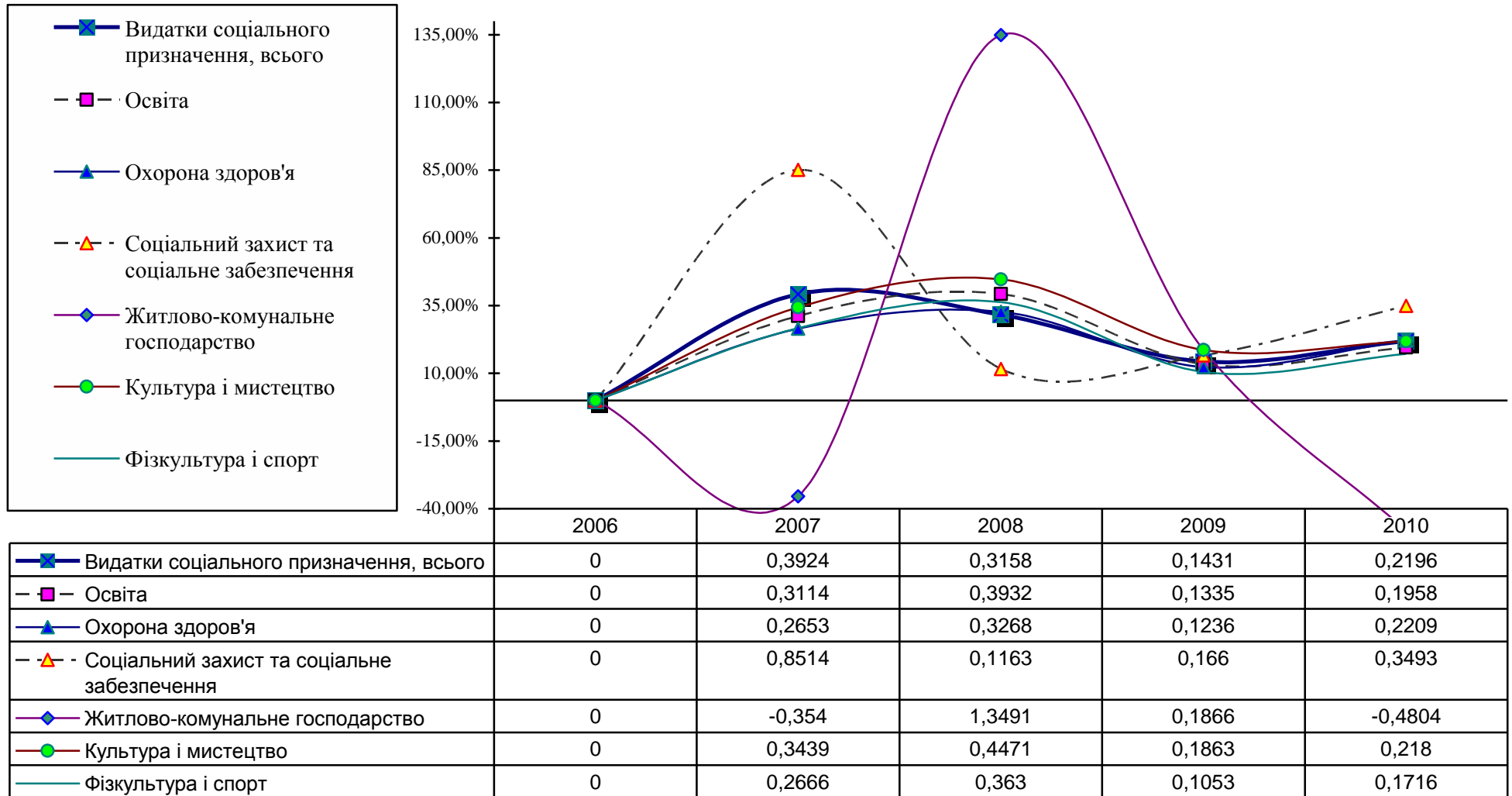

Рис. А.3. Темпи приросту планових видатків соціального призначення з місцевих бюджетів Тернопільської області у 2007-2010 рр., %

Продовження додатку А

Таблиця А.5

**Планові видатки соціального призначення (без ЖКГ) з місцевих бюджетів Хмельницької області
у 2008-2010 рр., без урахування субвенцій, млн. грн.**

Показники	2008		2009		2010		Приріст планових видатків 2010/2008 рр.	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Видатки соціального призначення, в т. ч.:	2301,79	100,00	2668,44	100,00	3193,95	100,00	892,16	38,76
Освіта	1234,77	53,64	1401,71	52,53	1665,42	52,14	430,65	34,88
Охорона здоров'я	750,24	32,59	819,56	30,71	1009,90	31,62	259,66	34,61
Соціальний захист та соціальне забезпечення	123,67	5,37	245,73	9,21	269,15	8,43	145,48	117,64
Культура і мистецтво	158,93	6,90	169,84	6,36	211,52	6,62	52,59	33,09
Фізкультура і спорт	34,18	1,48	31,60	1,18	38,26	1,20	4,08	11,94
Видатки обласного бюджету, в т. ч.:	546,15	100,00	600,62	100,00	748,46	100,00	202,31	37,04
Освіта	192,21	35,19	228,65	38,07	274,45	36,67	82,24	42,79
Охорона здоров'я	253,17	46,36	271,57	45,21	349,35	46,68	96,18	37,99
Соціальний захист та соціальне забезпечення	56,36	10,32	60,03	9,99	69,26	9,25	12,90	22,89
Культура і мистецтво	32,13	5,88	29,46	4,90	41,53	5,55	9,40	29,26
Фізкультура і спорт	12,28	2,25	10,91	1,82	14,17	1,89	1,89	15,39
Видатки бюджетів міст обласного підпорядкування, в т. ч.:	600,72	100,00	703,91	100,00	820,17	100,00	219,45	36,53
Освіта	361,77	60,22	408,69	58,06	481,61	58,72	119,84	33,13
Охорона здоров'я	156,87	26,11	169,70	24,11	200,57	24,45	43,70	27,86
Соціальний захист та соціальне забезпечення	29,55	4,92	70,33	9,99	73,63	8,98	44,08	149,17
Культура і мистецтво	40,73	6,78	45,21	6,42	52,71	6,43	11,98	29,41
Фізкультура і спорт	11,80	1,96	9,98	1,42	11,65	1,42	-0,15	-1,27
Видатки бюджетів районів, в т. ч.:	1154,92	100,00	1363,91	100,00	1625,32	100,00	470,40	40,73
Освіта	680,79	58,95	764,37	56,04	909,36	55,95	228,57	33,57
Охорона здоров'я	340,20	29,46	378,29	27,74	459,98	28,30	119,78	35,21
Соціальний захист та соціальне забезпечення	37,76	3,27	115,37	8,46	126,26	7,77	88,50	234,38
Культура і мистецтво	86,07	7,45	95,17	6,98	117,28	7,22	31,21	36,26
Фізкультура і спорт	10,10	0,87	10,71	0,79	12,44	0,77	2,34	23,17

Додаток Б

Таблиця Б.1

**Уточнення річного плану видатків соціального призначення місцевих бюджетів Вінницької області
у 2008-2010 рр. у розрізі місяців, млн. грн.**

Показники	Річний план видатків соціального призначення із зведеного бюджету області по місяцях											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
	2008											
Видатки на освіту	1311,82	1314,32	1328,97	1333,89	1334,37	1336,31	1338,20	1340,60	1350,03	1362,14	1360,81	1355,22
Видатки на охорону здоров'я	813,87	814,30	815,79	829,18	831,00	832,66	833,61	838,25	844,06	858,51	860,74	862,50
Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення	825,14	825,52	826,34	830,44	831,81	832,94	833,64	837,89	838,94	842,91	843,38	820,29
Видатки на житлово-комунальне господарство	70,94	71,22-	72,40	76,12	77,20	79,53	82,96	83,60	84,24	92,64	93,67	91,98
Видатки на культуру і мистецтво	138,45	138,72	139,65	141,38	142,51	143,67	144,41	145,15	146,65	149,08	151,16	148,29
Фізкультура і спорт	38,56	38,67	38,87	39,44	39,81	40,54	41,01	41,76	42,37	43,33	43,82	43,39
Видатки соціального призначення, всього	3198,78	3131,53	3222,02	3250,45	3256,7	3265,65	3273,83	3287,25	3306,29	3348,61	3353,58	3321,67
	2009											
Видатки на освіту	1491,18	1458,82	1498,18	1498,18	1498,18	1498,18	1498,18	1498,18	1498,18	1498,18	1498,18	1498,18
Видатки на охорону здоров'я	965,65	903,18	965,65	965,65	965,65	965,65	965,65	965,65	965,65	965,65	965,65	965,65
Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення	829,14	835,33	829,14	829,14	829,14	829,14	829,14	829,14	829,14	829,14	829,14	829,14
Видатки на житлово-комунальне господарство	73,64	77,97	73,64	73,64	73,64	73,64	73,64	73,64	73,64	73,64	73,64	73,64
Видатки на культуру і мистецтво	160,99	149,25	160,99	160,99	160,99	160,99	160,99	160,99	160,99	160,99	160,99	160,99
Фізкультура і спорт	43,86	39,89	43,86	43,86	43,86	43,86	43,86	43,86	43,86	43,86	43,86	43,86
Видатки соціального призначення, всього	3564,46	3464,44	3571,46	3571,46	3571,46	3571,46	3571,46	3571,46	3571,46	3571,46	3571,46	3571,46
	2010											
Видатки на освіту	1798,06	1789,18	1790,60	1790,61	1793,71	1802,62	1801,39	1800,76	1801,09	1802,56	1800,93	1788,32
Видатки на охорону здоров'я	1136,80	1136,86	1137,33	1137,33	1141,71	1150,32	1149,89	1150,02	1152,30	1154,74	1155,81	1159,16
Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення	1140,98	1140,98	1140,99	1140,99	1142,94	1146,15	1150,17	1150,77	1151,27	1151,94	1151,60	1258,38
Видатки на житлово-комунальне господарство	72,85	73,12	73,13	73,14	74,07	88,31	89,52	90,50	94,27	96,40	98,65	151,27
Видатки на культуру і мистецтво	215,71	215,72	215,97	215,97	216,41	217,96	219,56	219,54	219,21	219,13	218,92	215,66
Фізкультура і спорт	48,94	48,94	49,00	49,00	49,72	50,73	50,54	50,96	51,29	51,68	52,24	52,35
Видатки соціального призначення, всього	4413,34	4404,8	4407,02	4407,04	4418,56	4456,09	4461,07	4462,55	4469,43	4476,45	4478,15	4625,14

Продовження додатку Б

Таблиця Б.2

**Уточнення річного плану видатків соціального призначення місцевих бюджетів Тернопільської області
у 2008-2010 рр. у розрізі місяців, млн. грн.**

Показники	Річний план видатків соціального призначення із зведеного бюджету області по місяцях											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
	2008											
Видатки на освіту	349,61	922,16	922,27	922,14	921,76	923,61	927,09	929,10	929,74	938,49	940,19	944,27
Видатки на охорону здоров'я	179,89	546,76	546,84	546,59	547,30	547,66	548,77	549,90	550,45	558,44	560,12	563,26
Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення	206,91	549,93	550,05	550,57	550,68	552,97	554,47	554,56	554,80	557,02	557,67	557,63
Видатки на житлово-комунальне господарство	7,27	37,05	37,30	37,58	38,07	41,20	64,32	64,85	64,88	73,60	74,38	69,84
Видатки на культуру і мистецтво	42,37	106,49	106,97	107,82	108,41	110,08	111,19	111,52	112,34	117,00	118,58	120,67
Фізкультура і спорт	6,49	24,51	24,57	24,60	24,70	24,93	26,48	26,65	26,67	26,98	27,05	27,26
Видатки соціального призначення, всього	792,54	2186,90	2188,00	2189,30	2190,92	2200,45	2232,32	2236,58	2238,88	2271,53	2277,99	2282,93
	2009											
Видатки на освіту	290,15	1006,79	1036,42	1036,86	1038,30	1041,29	1041,97	1043,06	1043,62	1045,47	1067,86	1070,33
Видатки на охорону здоров'я	166,87	583,05	596,00	596,46	597,54	599,84	600,01	604,96	605,56	606,51	621,79	632,86
Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення	151,35	650,25	650,82	650,96	651,99	652,17	652,28	652,58	652,59	649,35	657,12	650,19
Видатки на житлово-комунальне господарство	6,64	46,62	47,14	47,45	63,07	63,06	63,82	65,99	66,29	69,45	72,25	82,87
Видатки на культуру і мистецтво	39,66	131,21	130,75	131,82	132,37	132,79	133,32	133,91	134,26	134,72	141,79	143,15
Фізкультура і спорт	7,25	26,53	26,79	26,93	26,78	26,95	27,04	28,11	28,19	29,15	29,76	30,13
Видатки соціального призначення, всього	661,92	2444,45	2487,92	2490,48	2510,05	2516,10	2518,44	2528,61	2530,51	2534,65	2590,57	2609,53
	2010											
Видатки на освіту	281,64	282,87	461,20	553,71	704,41	1283,16	1283,77	1285,21	1285,15	1286,53	1287,56	1279,87
Видатки на охорону здоров'я	164,97	166,42	233,97	326,29	398,33	764,84	765,73	766,47	766,90	769,86	770,02	772,68
Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення	169,19	172,31	218,98	356,35	438,30	844,88	846,39	847,64	848,23	849,72	863,15	877,27
Видатки на житлово-комунальне господарство	6,19	6,55	11,83	12,82	14,52	35,11	36,16	39,31	39,95	41,59	42,63	43,06
Видатки на культуру і мистецтво	38,04	38,26	55,19	73,34	89,95	168,19	170,34	171,89	172,04	173,37	173,79	174,35
Фізкультура і спорт	6,95	7,52	11,19	14,79	16,29	34,18	34,53	35,18	35,27	35,37	35,32	35,30
Видатки соціального призначення, всього	666,98	673,93	992,36	1337,30	1661,80	3130,36	3136,92	3145,70	3147,54	3156,44	3172,47	3182,53

Додаток В

Таблиця В.1

**Динаміка і структура фактичних видатків місцевих бюджетів України соціального призначення у 2007-2011 рр.
за функціональною класифікацією**

Показники	2007		2008		2009		2010		2011		Приріст видатків 2011/2007 рр.	
	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%
Видатки всього, в т. ч.:	104,85	100,00	139,00	100,00	136,25	100,00	159,78	100,00	180,99	100,00	76,14	72,62
Видатки соціального призначення, т. ч.:	77,76	74,16	102,39	73,66	111,48	81,82	133,16	83,34	154,93	85,60	77,17	99,24
Житлово-комунальне господарство	5,18	4,94	8,52	6,13	7,23	5,31	4,59	2,87	8,36	4,62	3,18	61,39
Охорона здоров'я, в т. ч.:	20,40	19,46	26,19	18,84	29,03	21,31	36,01	22,54	38,74	21,40	18,34	89,90
– поліклінічна, швидка та невідкладна допомога	3,14	2,99	4,06	2,92	4,50	3,30	5,57	3,49	5,90	3,26	2,76	87,90
– лікарні та санаторно-курортні заклади	15,79	15,06	20,28	14,59	22,32	16,38	27,82	17,41	29,74	16,43	13,95	88,35
– санітарно-профілактичні та протиепідемічні заходи і заклади	0,02	0,02	0,02	0,01	0,06	0,04	0,03	0,02	0,03	0,02	0,01	50,00
Духовний та фізичний розвиток, в т. ч.:	3,70	3,53	5,00	3,60	5,11	3,75	6,36	3,98	6,92	3,82	3,22	87,03
– культура і мистецтво	2,50	2,38	3,56	2,56	3,69	2,71	4,67	2,92	5,10	2,82	2,60	104,00
Освіта, в т. ч.:	29,18	27,83	39,41	28,35	42,85	31,45	50,98	31,91	59,02	32,61	29,84	102,26
– загальна середня освіта	18,73	17,86	25,23	18,15	27,46	20,15	32,55	20,37	35,00	19,34	16,27	86,87
– дошкільна освіта	5,23	4,99	7,18	5,17	8,28	6,08	10,18	6,37	11,76	6,50	6,53	124,86
Соціальний захист і соціальне забезпечення, в т. ч.:	19,30	18,41	23,27	16,74	27,26	20,01	35,22	22,04	41,89	23,14	22,59	117,05
– соціальний захист сім'ї, дітей та молоді	8,74	8,34	11,50	8,27	14,92	10,95	20,15	12,61	24,54	13,56	15,80	180,78
– соціальний захист ветеранів війни та праці	3,52	3,36	3,51	2,53	3,61	2,65	3,92	2,45	4,11	2,27	0,59	16,76

Продовження додатку В

Таблиця В.2

Показники виконання видатків соціального призначення з місцевих бюджетів України у 2006-2011 рр. за функціональною класифікацією

Показники	2006			2007			2008		
	план	виконано	%	план	виконано	%	план	виконано	%
Видатки всього, в т. ч.:	78,04	75,78	97,10	109,57	104,85	95,69	147,35	139,00	94,33
Видатки соціального призначення, в т. ч.:	59,26	59,22	99,93	78,95	77,76	98,49	105,13	102,39	97,39
Житлово-комунальне господарство	7,90	7,84	99,24	5,05	5,18	102,57	9,21	8,52	92,51
Охорона здоров'я, в т. ч.:	15,44	15,64	101,30	20,06	20,40	101,69	26,31	26,19	99,54
– поліклінічна, швидка та невідкладна допомога	2,38	2,38	100,00	3,11	3,14	100,96	4,16	4,06	97,60
– лікарні та санаторно-курортні заклади	11,72	12,01	102,47	15,40	15,79	102,53	20,13	20,28	100,75
– санітарно-профілактичні та протиепідемічні заходи і заклади	0,01	0,01	100,00	0,02	0,02	100,00	0,02	0,02	100,00
Духовний і фізичний розвиток, в т. ч.:	2,90	2,94	101,38	3,62	3,70	102,21	5,07	5,00	98,62
– культура і мистецтво	2,00	2,01	100,5	2,46	2,50	101,63	3,60	3,56	98,89
Освіта, в т. ч.:	21,71	21,66	99,77	29,07	29,18	100,38	39,85	39,41	98,90
– загальна середня освіта	14,12	14,15	100,21	18,56	18,73	100,92	25,41	25,23	99,29
– дошкільна освіта	3,81	3,80	99,74	5,19	5,23	100,77	7,24	7,18	99,17
Соціальний захист і соціальне забезпечення, в т. ч.:	11,31	11,14	98,50	21,15	19,30	91,25	24,69	23,27	94,25
– соціальний захист сім'ї, дітей та молоді	4,15	4,15	100	9,39	8,74	93,08	11,75	11,50	97,87
– соціальний захист ветеранів війни та праці	2,41	2,35	97,51	4,08	3,52	86,27	4,16	3,51	84,38

Продовження додатку В

Продовження таблиці В.2

Показники	2009			2010			2011		
	план	виконано	%	план	виконано	%	план	виконано	%
Видатки всього, в т. ч.:	147,57	136,25	92,33	169,20	159,78	94,43	189,41	180,99	95,55
Видатки соціального призначення, в т. ч.:	115,28	111,48	96,70	137,02	133,16	97,18	157,66	154,93	98,27
Житлово-комунальне господарство	8,05	7,23	89,81	7,25	4,59	63,31	10,08	8,36	82,94
Охорона здоров'я, в т. ч.:	28,96	29,03	100,24	35,59	36,01	101,18	38,22	38,74	101,36
– поліклінічна, швидка та невідкладна допомога	4,57	4,50	98,47	5,62	5,57	99,11	5,98	5,90	98,66
– лікарні та санаторно-курортні заклади	21,98	22,32	101,55	27,28	27,82	101,98	29,01	29,74	102,52
– санітарно-профілактичні та протиепідемічні заходи і заклади	0,10	0,06	60,00	0,03	0,03	100,00	0,03	0,03	100,00
Духовний і фізичний розвиток, в т. ч.:	5,29	5,11	96,60	6,55	6,36	97,10	7,21	6,92	95,98
– культура і мистецтво	3,80	3,69	97,11	4,82	4,67	96,89	5,30	5,10	96,23
Освіта, в т. ч.:	43,85	42,85	97,72	51,69	50,98	98,63	59,51	59,02	99,18
– загальна середня освіта	27,96	27,46	98,21	32,95	32,55	98,79	35,14	35,00	99,60
– дошкільна освіта	8,47	8,28	97,76	10,30	10,18	98,83	11,94	11,76	98,49
Соціальний захист і соціальне забезпечення, в т. ч.:	29,13	27,26	93,58	35,94	35,22	98,00	42,64	41,89	98,24
– соціальний захист сім'ї, дітей та молоді	14,95	14,92	99,80	20,34	20,15	99,07	24,61	24,54	99,72
– соціальний захист ветеранів війни та праці	4,77	3,61	75,68	4,07	3,92	96,31	4,38	4,11	93,84

Продовження додатку В

Таблиця В.3

**Показники виконання видатків соціального призначення із загального фонду місцевих бюджетів України
у 2006-2011 рр. за функціональною класифікацією, млрд. грн.**

Показники	2006			2007			2008		
	план	виконано	%	план	виконано	%	план	виконано	%
Видатки всього, в т. ч.:	61,08	59,93	98,12	89,72	86,60	96,52	120,72	115,44	95,63
Видатки соціального призначення, т. ч.:	52,13	51,23	98,27	74,6	72,04	96,57	97,3	93,05	95,63
Житлово-комунальне господарство	3,48	3,35	96,26	4,21	4,10	97,39	5,44	4,59	84,38
Охорона здоров'я, в т. ч.:	14,44	14,27	98,82	18,80	18,64	99,15	25,06	24,38	97,29
– поліклінічна, швидка та невідкладна допомога	2,22	2,17	97,75	2,93	2,88	98,29	3,93	3,74	95,17
– лікарні та санаторно-курортні заклади	11,01	10,90	99,00	14,45	14,35	99,31	19,29	18,86	97,77
– санітарно-профілактичні та протиепідемічні заходи і заклади	0,01	0,01	100,00	0,01	0,01	100,00	0,02	0,02	100,00
Духовний і фізичний розвиток, в т. ч.:	2,69	2,63	97,77	3,40	3,34	98,24	4,75	4,59	96,63
– культура і мистецтво	1,80	1,76	97,78	2,26	2,22	98,23	3,31	3,20	96,68
Освіта, в т. ч.:	20,63	20,33	98,55	27,62	27,32	98,91	37,87	36,89	97,41
– загальна середня освіта	13,69	13,52	98,76	17,95	17,80	99,16	24,45	23,94	97,91
– дошкільна освіта	3,51	3,42	97,44	4,81	4,74	98,54	6,75	6,53	96,74
Соціальний захист та соціальне забезпечення, в т. ч.:	10,89	10,65	97,80	20,57	18,64	90,62	24,18	22,60	93,47
– соціальний захист сім'ї, дітей та молоді	4,14	4,12	99,52	9,38	8,71	92,86	11,74	11,46	97,61
– соціальний захист ветеранів війни та праці	2,41	2,35	97,51	4,08	3,52	86,27	4,16	3,51	84,38

Продовження додатку В

Продовження таблиці В.3

Показники	2009			2010			2011			Приріст фактичних видатків 2011/2006 рр.	
	план	вико- нано	%	план	вико- нано	%	план	вико- нано	%	млрд. грн.	%
Видатки всього, в т. ч.:	125,07	117,82	94,20	146,84	140,02	95,36	156,67	152,37	97,26	92,44	154,25
Видатки соціального призначення, т. ч.:	105,39	100,56	95,42	128,07	122,75	95,85	143,04	139,66	97,64	88,43	172,61
Житлово-комунальне господарство	5,43	4,48	82,50	6,50	4,05	62,31	4,21	3,67	87,17	0,32	9,55
Охорона здоров'я, в т. ч.:	27,91	27,04	96,88	34,04	33,35	97,97	35,17	34,53	98,18	20,26	141,98
– поліклінічна, швидка та невідкладна допомога	4,32	4,15	96,06	5,29	5,13	96,98	5,50	5,38	97,82	3,21	147,93
– лікарні та санаторно-курортні заклади	21,22	20,77	97,88	26,15	25,71	98,32	26,95	26,52	98,40	15,62	143,30
– санітарно-профілактичні та протиепідемічні заходи і заклади	0,10	0,06	60,00	0,03	0,03	100,00	0,03	0,03	100,00	0,02	200,00
Духовний і фізичний розвиток, в т. ч.:	5,04	4,80	95,24	6,23	5,99	96,15	6,34	6,11	96,37	3,48	132,32
– культура і мистецтво	3,59	3,43	95,54	4,55	4,37	96,04	4,61	4,45	96,53	2,69	152,84
Освіта, в т. ч.:	41,95	40,55	96,66	49,53	48,25	97,42	55,48	54,25	97,78	33,92	166,85
– загальна середня освіта	27,20	26,47	97,32	32,13	31,39	97,70	33,59	32,94	98,06	19,42	143,64
– дошкільна освіта	7,85	7,54	96,05	9,59	9,28	96,77	10,75	10,38	96,56	6,96	203,51
Соціальний захист і соціальне забезпечення, в т. ч.:	25,06	23,69	94,53	31,77	31,11	97,92	41,84	41,10	98,23	30,45	285,92
– соціальний захист сім'ї, дітей та молоді	14,94	14,89	99,67	20,33	20,12	98,97	24,58	24,50	99,67	20,38	494,66
– соціальний захист ветеранів війни та праці	2,22	1,42	63,96	1,66	1,58	95,18	4,36	4,09	93,81	1,74	74,04

Продовження додатку В

Таблиця В.4

**Показники виконання видатків соціального призначення зі спеціального фонду місцевих бюджетів України
у 2006-2011 рр. за функціональною класифікацією, млрд. грн.**

Показники	2006			2007			2008		
	план	виконано	%	план	виконано	%	план	виконано	%
Видатки всього, в т. ч.:	16,96	15,85	93,46	19,85	18,25	91,94	26,63	23,56	88,47
Видатки соціального призначення, т. ч.:	7,12	7,98	112,08	4,34	5,69	131,11	7,83	9,35	119,41
Житлово-комунальне господарство	4,42	4,49	101,58	0,84	1,07	127,38	3,78	3,93	103,97
Охорона здоров'я, в т. ч.:	1,00	1,37	137,00	1,25	1,75	140,00	1,25	1,82	145,60
– поліклінічна, швидка та невідкладна допомога	0,16	0,20	125,00	0,18	0,26	144,44	0,24	0,32	133,33
– лікарні та санаторно-курортні заклади	0,71	1,12	157,75	0,95	1,44	151,58	0,83	1,42	171,08
– санітарно-профілактичні та протиепідемічні заходи і заклади	0,00	0,00	–	0,00	0,00	–	0,00	0,001	–
Духовний і фізичний розвиток, в т. ч.:	0,21	0,31	147,62	0,22	0,36	163,64	0,31	0,41	132,26
– культура і мистецтво	0,19	0,24	126,32	0,20	0,28	140,00	0,29	0,36	124,14
Освіта, в т. ч.:	1,07	1,33	124,30	1,45	1,86	128,28	1,98	2,52	127,27
– загальна середня освіта	0,43	0,63	146,51	0,61	0,93	152,46	0,96	1,29	134,38
– дошкільна освіта	0,31	0,38	122,58	0,38	0,49	128,95	0,49	0,65	132,65
Соціальний захист і соціальне забезпечення, в т. ч.:	0,42	0,48	114,29	0,58	0,65	112,07	0,51	0,67	131,37
– соціальний захист сім'ї, дітей та молоді	0,01	0,03	300,00	0,01	0,03	300,00	0,01	0,04	400,00
– соціальний захист ветеранів війни та праці	0,00	0,00	–	0,00	0,00	–	0,00	0,00	–

Продовження додатку В

Продовження таблиці В.4

Показники	2009			2010			2011			Приріст фактичних видатків 2011/2006 рр.	
	план	вико- нано	%	план	вико- нано	%	план	вико- нано	%	млрд. грн.	%
Видатки всього, в т. ч.:	22,50	18,44	81,96	21,03	18,65	88,68	32,73	28,62	87,44	12,77	80,57
Видатки соціального призначення, т. ч.:	9,89	10,92	110,41	8,95	10,40	116,20	14,62	15,28	104,51	7,30	91,48
Житлово-комунальне господарство	2,62	2,75	104,96	0,75	0,53	70,67	5,87	4,69	79,90	0,20	4,45
Охорона здоров'я, в т. ч.:	1,05	1,99	189,52	1,55	2,66	171,61	3,05	4,21	138,03	2,84	207,30
– поліклінічна, швидка та невідкладна допомога	0,25	0,35	140,00	0,33	0,44	133,33	0,48	0,52	108,33	0,32	160,00
– лікарні та санаторно-курортні заклади	0,76	1,55	203,95	1,12	2,11	188,39	2,05	3,23	157,56	2,11	188,39
– санітарно-профілактичні та протиепідемічні заходи і заклади	0,00	0,00	–	0,00	0,00	–	0,00	0,00	–	–	–
Духовний і фізичний розвиток, в т. ч.:	0,25	0,31	124,00	0,32	0,37	115,63	0,87	0,82	94,25	0,51	164,52
– культура і мистецтво	0,21	0,26	123,81	0,28	0,30	107,14	0,69	0,65	94,20	0,41	170,83
Освіта, в т. ч.:	1,90	2,30	121,05	2,16	2,73	126,39	4,03	4,77	118,36	3,44	258,65
– загальна середня освіта	0,76	0,99	130,26	0,82	1,16	141,46	1,55	2,06	132,90	1,43	226,98
– дошкільна освіта	0,62	0,74	119,35	0,71	0,89	125,35	1,19	1,38	115,97	1,00	263,16
Соціальний захист і соціальне забезпечення, в т. ч.:	4,07	3,57	87,71	4,17	4,11	98,56	0,80	0,79	98,75	0,31	64,58
– соціальний захист сім'ї, дітей та молоді	0,01	0,03	300,00	0,01	0,03	300,00	0,03	0,04	133,33	0,01	33,33
– соціальний захист ветеранів війни та праці	2,54	2,19	86,22	2,42	2,34	96,69	0,02	0,02	100,00	0,02	–

Додаток Е

Таблиця Е.1

Показники виконання видатків соціального призначення місцевих бюджетів Вінницької області у 2006-2010 рр.

Показники	2006			2007			2008		
	план	виконано	%	план	виконано	%	план	виконано	%
Видатки соціального призначення, всього, в т. ч.:	1781,71	1761,51	98,87	2533,53	2446,06	96,55	3321,67	3221,53	96,99
Освіта	755,59	750,49	99,33	980,37	973,97	99,35	1355,22	1339,98	98,88
Охорона здоров'я	506,51	504,74	99,65	647,13	643,90	99,50	862,50	849,68	98,51
Соціальний захист та соціальне забезпечення	377,87	366,35	96,95	707,26	632,01	89,36	820,29	758,58	92,48
Духовно-культурний розвиток, в т. ч.:	99,37	98,32	98,94	132,88	131,91	99,27	191,68	188,75	98,47
Культура і мистецтво	76,53	75,58	98,76	102,86	102,00	99,16	148,29	146,01	98,46
Житлово-комунальне господарство	42,37	41,61	98,21	65,89	64,27	97,54	91,98	84,54	91,91
Видатки обласного бюджету, в т. ч.:	337,11	336,33	99,77	426,29	425,32	99,77	588,92	582,24	98,87
Освіта	97,07	96,71	99,63	130,42	129,84	99,56	189,36	186,87	98,69
Охорона здоров'я	181,79	181,61	99,90	222,59	222,30	99,87	303,75	300,03	98,78
Соціальний захист та соціальне забезпечення	32,90	32,77	99,60	37,64	37,58	99,84	51,22	51,09	99,75
Духовно-культурний розвиток, в т. ч.:	25,19	25,09	99,60	30,26	30,22	99,87	43,36	43,09	99,38
Культура і мистецтво	17,26	17,17	99,48	19,68	19,66	99,90	28,98	28,74	99,17
Житлово-комунальне господарство	0,16	0,15	93,75	5,38	5,38	100,00	1,23	1,16	94,31
Видатки бюджетів міст обласного підпорядкування, в т. ч.:	381,21	375,61	98,53	586,07	555,33	94,75	763,76	723,25	94,70
Освіта	150,14	148,55	98,94	197,52	195,76	99,11	272,13	262,16	96,34
Охорона здоров'я	86,04	85,62	99,51	115,61	114,45	99,00	156,38	148,94	95,24
Соціальний захист та соціальне забезпечення	91,05	88,18	96,85	200,22	172,77	86,29	220,44	206,88	93,85
Духовно-культурний розвиток, в т. ч.:	22,41	22,25	99,29	30,93	30,79	99,55	45,53	43,00	94,44
Культура і мистецтво	15,35	15,23	99,22	21,76	21,65	99,49	30,91	29,83	96,51
Житлово-комунальне господарство	31,57	31,01	98,23	41,79	41,56	99,45	69,28	62,27	89,88
Видатки бюджетів районів, в т. ч.:	1063,4	1049,57	98,70	1521,18	1465,4	96,33	1969,98	1916,03	97,26
Освіта	508,38	505,23	99,38	652,44	648,38	99,38	893,72	890,95	99,69
Охорона здоров'я	238,68	237,51	99,51	308,93	307,14	99,42	402,37	400,71	99,59
Соціальний захист та соціальне забезпечення	253,93	245,40	96,64	469,40	421,67	89,83	548,63	500,61	91,25
Духовно-культурний і фізичний розвиток, в т. ч.:	51,77	50,98	98,47	71,70	70,89	98,87	103,79	102,65	98,90
Культура і мистецтво	43,91	43,18	98,34	61,42	60,68	98,80	88,40	87,43	98,90
Житлово-комунальне господарство	10,64	10,45	98,21	18,71	17,32	92,57	21,47	21,11	98,32

Продовження додатку Е

Продовження таблиці Е.1

Показники	2009			2010			Приріст фактичних видатків 2010/2006 рр.	
	план	виконано	%	план	виконано	%	млн. грн.	%
Видатки соціального призначення, всього, в т. ч.:	3571,46	3485,92	97,60	4435,98	4322,32	97,44	2560,81	145,38
Освіта	1498,18	1459,01	97,39	1788,32	1750,09	97,86	999,6	133,19
Охорона здоров'я	965,65	940,58	97,40	1159,16	1117,17	96,38	612,43	121,34
Соціальний захист та соціальне забезпечення	829,14	820,00	98,90	1121,98	1103,61	98,36	737,26	201,24
Духовно-культурний і фізичний розвиток, в т. ч.:	204,85	198,83	97,06	268,01	259,92	96,98	161,6	164,36
Культура і мистецтво	160,99	156,32	97,10	215,66	208,31	96,59	132,73	175,62
Житлово-комунальне господарство	73,64	67,50	91,66	98,51	91,53	92,88	49,92	119,97
Видатки обласного бюджету, в т. ч.:	648,42	615,48	94,92	762,1	743,91	97,61	407,58	121,18
Освіта	199,58	185,64	93,02	237,29	235,03	99,05	138,32	143,03
Охорона здоров'я	349,23	332,24	95,14	409,88	395,00	96,37	213,39	117,50
Соціальний захист та соціальне забезпечення	52,83	51,74	97,94	61,85	61,54	99,50	28,77	87,79
Духовно-культурний і фізичний розвиток, в т. ч.:	45,34	44,42	97,97	52,81	52,07	98,60	26,98	107,53
Культура і мистецтво	31,02	30,26	97,55	40,78	40,24	98,68	23,07	134,36
Житлово-комунальне господарство	1,44	1,44	100,00	0,27	0,27	100,00	0,12	80,00
Видатки бюджетів міст обласного підпорядкування, в т. ч.:	793,92	779,25	98,15	992,76	963,25	97,03	587,64	156,45
Освіта	309,80	307,46	99,24	367,21	357,27	97,29	208,72	140,50
Охорона здоров'я	169,89	166,61	98,07	201,08	197,42	98,18	111,8	130,58
Соціальний захист та соціальне забезпечення	222,64	219,71	98,68	297,88	290,43	97,50	202,25	229,36
Духовно-культурний і фізичний розвиток, в т. ч.:	45,00	43,70	97,11	63,36	61,07	96,39	38,82	174,47
Культура і мистецтво	31,14	30,37	97,53	40,99	38,88	94,85	23,65	155,29
Житлово-комунальне господарство	46,59	41,77	89,65	63,23	57,06	90,24	26,05	84,01
Видатки бюджетів районів, в т. ч.:	2129,14	2091,18	98,22	2681	2615,18	97,54	1565,61	149,17
Освіта	988,80	965,91	97,69	1183,82	1157,79	97,80	652,56	129,16
Охорона здоров'я	446,53	441,73	98,93	548,20	524,75	95,72	287,24	120,94
Соціальний захист та соціальне забезпечення	553,67	548,55	99,08	762,24	751,64	98,61	506,24	206,29
Духовно-культурний і фізичний розвиток, в т. ч.:	114,53	110,70	96,66	151,72	146,79	96,75	95,81	187,94
Культура і мистецтво	98,84	95,69	96,81	133,88	129,19	96,50	86,01	199,19
Житлово-комунальне господарство	25,61	24,29	94,85	35,02	34,21	97,69	23,76	227,37

Продовження додатку Е

Таблиця Е.2

Динаміка видатків соціального призначення місцевих бюджетів Тернопільської області у 2006-2010 рр.

Показники	2006		2007		2008	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Видатки соціального призначення всього, в т. ч.:	1232,98	100,00	1670,10	100,00	2256,55	100,00
Освіта	516,91	41,92	682,31	40,85	947,02	41,97
Охорона здоров'я	335,25	27,19	430,92	25,80	565,84	25,08
Соціальний захист та соціальне забезпечення	264,71	21,47	425,13	25,46	525,61	23,29
Житлово-комунальне господарство	38,07	3,09	28,15	1,69	70,05	3,10
Культура і мистецтво	62,17	5,04	83,38	4,99	120,77	5,35
Фізична культура і спорт	15,87	1,29	20,21	1,21	27,27	1,21
Видатки обласного бюджету, в т. ч.:	233,46	100,00	281,30	100,00	408,11	100,00
Освіта	59,87	25,64	87,01	30,93	121,87	29,86
Охорона здоров'я	118,78	50,88	145,22	51,62	196,70	48,20
Соціальний захист та соціальне забезпечення	21,00	9,00	23,02	8,18	29,83	7,31
Житлово-комунальне господарство	14,83	6,35	0,88	0,31	23,76	5,82
Культура і мистецтво	13,61	5,83	18,47	6,57	26,89	6,59
Фізична культура і спорт	5,36	2,30	6,70	2,38	9,06	2,22
Видатки бюджету м. Тернопіль, в т. ч.:	198,49	100,00	287,12	100,00	388,37	100,00
Освіта	88,78	44,73	116,04	40,42	162,18	41,76
Охорона здоров'я	49,04	24,71	65,77	22,91	81,59	21,01
Соціальний захист та соціальне забезпечення	34,78	17,52	70,55	24,57	87,14	22,44
Житлово-комунальне господарство	13,54	6,82	18,18	6,33	34,59	8,91
Культура і мистецтво	7,32	3,69	9,87	3,44	13,84	3,56
Фізична культура і спорт	5,04	2,54	6,71	2,34	9,03	2,33
Видатки бюджетів районів, в т. ч.:	801,03	100,00	1101,68	100,00	1460,08	100,00
Освіта	368,26	45,97	479,26	43,50	662,97	45,41
Охорона здоров'я	167,43	20,90	219,93	19,96	287,55	19,69
Соціальний захист та соціальне забезпечення	208,93	26,08	331,56	30,10	408,64	27,99
Житлово-комунальне господарство	9,70	1,21	9,09	0,83	11,71	0,80
Культура і мистецтво	41,23	5,15	55,03	5,00	80,04	5,48
Фізична культура і спорт	5,47	0,68	6,81	0,62	9,18	0,63

Продовження додатку Е

Продовження таблиці Е.2

Показники	2009		2010		Приріст видатків 2010/2006 рр.	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Видатки соціального призначення всього, в т. ч.:	2585,21	100,00	3153,77	100,00	1920,79	155,78
Освіта	1065,11	41,20	1265,03	40,11	748,12	144,73
Охорона здоров'я	641,70	24,82	778,98	24,70	443,73	132,36
Соціальний захист та соціальне забезпечення	637,98	24,68	865,19	27,43	600,48	226,84
Житлово-комунальне господарство	68,33	2,64	39,24	1,24	1,17	3,08
Культура і мистецтво	142,44	5,51	171,49	5,44	109,32	175,85
Фізична культура і спорт	29,65	1,15	33,83	1,07	17,97	113,21
Видатки обласного бюджету, в т. ч.:	473,75	100,00	529,22	100,00	295,76	126,69
Освіта	140,64	29,69	168,69	31,88	108,82	181,76
Охорона здоров'я	224,03	47,29	274,96	51,96	156,18	131,49
Соціальний захист та соціальне забезпечення	32,53	6,87	37,48	7,08	16,48	78,48
Житлово-комунальне господарство	35,39	7,47	0,00	0,00	-14,83	-100,00
Культура і мистецтво	31,07	6,56	37,61	7,11	24,00	176,34
Фізична культура і спорт	10,08	2,13	10,47	1,98	5,11	95,34
Видатки бюджету м. Тернопіль, в т. ч.:	419,83	100,00	512,45	100,00	313,96	158,17
Освіта	176,88	42,13	208,43	40,67	119,65	134,77
Охорона здоров'я	90,58	21,58	106,20	20,72	57,16	116,56
Соціальний захист та соціальне забезпечення	107,88	25,70	142,09	27,73	107,31	308,54
Житлово-комунальне господарство	18,30	4,36	22,70	4,43	9,16	67,65
Культура і мистецтво	16,11	3,84	20,69	4,04	13,37	182,65
Фізична культура і спорт	10,08	2,40	12,34	2,41	7,30	144,84
Видатки бюджетів районів, в т. ч.:	1691,63	100,00	2112,09	100,00	1311,06	163,67
Освіта	747,59	44,19	887,91	42,04	519,65	141,11
Охорона здоров'я	327,09	19,34	397,82	18,84	230,39	137,60
Соціальний захист та соціальне забезпечення	497,56	29,41	685,62	32,46	476,69	228,16
Житлово-комунальне господарство	14,65	0,87	16,54	0,78	6,84	70,52
Культура і мистецтво	95,25	5,63	113,18	5,36	71,95	174,51
Фізична культура і спорт	9,49	0,56	11,02	0,52	5,55	126,69

Продовження додатку Е

Таблиця Е.3

Показники виконання видатків соціального призначення місцевих бюджетів Тернопільської області у 2006-2010 рр.

Показники	2006			2007			2008		
	план	виконано	%	план	виконано	%	план	виконано	%
Видатки соціального призначення всього, в т. ч.:	1246,06	1232,98	98,95	1734,97	1670,10	96,26	2282,93	2256,55	98,84
Освіта	516,85	516,91	100,01	677,78	682,31	100,67	944,27	947,02	100,29
Охорона здоров'я	335,53	335,25	99,92	424,53	430,92	101,51	563,26	565,84	100,46
Соціальний захист та соціальне забезпечення	269,82	264,71	98,11	499,54	425,13	85,10	557,63	525,61	94,26
Житлово-комунальне господарство	46,02	38,07	82,72	29,73	28,15	94,69	69,84	70,05	100,30
Культура і мистецтво	62,05	62,17	100,19	83,39	83,38	99,99	120,67	120,77	100,08
Фізична культура і спорт	15,79	15,87	100,51	20,00	20,21	101,05	27,26	27,27	100,04
Видатки обласного бюджету, в т. ч.:	242,95	233,46	96,09	276,29	281,30	101,81	407,66	408,11	100,11
Освіта	59,89	59,87	99,97	86,30	87,01	100,82	122,43	121,87	99,54
Охорона здоров'я	119,88	118,78	99,08	140,83	145,22	103,12	195,22	196,70	100,76
Соціальний захист та соціальне забезпечення	21,93	21,00	95,76	23,10	23,02	99,65	30,43	29,83	98,03
Житлово-комунальне господарство	22,68	14,83	65,39	1,26	0,88	69,84	23,80	23,76	99,83
Культура і мистецтво	13,37	13,61	101,80	18,31	18,47	100,87	26,70	26,89	100,71
Фізична культура і спорт	5,20	5,36	103,08	6,49	6,70	103,24	9,08	9,06	99,78
Видатки бюджету м. Тернопіль, в т. ч.:	197,60	198,49	100,45	302,28	287,12	94,98	391,70	388,37	99,15
Освіта	87,86	88,78	101,05	114,29	116,04	101,53	161,53	162,18	100,40
Охорона здоров'я	47,92	49,04	102,34	64,26	65,77	102,35	80,54	81,59	101,30
Соціальний захист та соціальне забезпечення	35,96	34,78	96,72	87,76	70,55	80,39	92,06	87,14	94,66
Житлово-комунальне господарство	13,54	13,54	100,00	19,55	18,18	92,99	34,74	34,59	99,57
Культура і мистецтво	7,23	7,32	101,24	9,78	9,87	100,92	13,78	13,84	100,44
Фізична культура і спорт	5,09	5,04	99,02	6,64	6,71	101,05	9,05	9,03	99,78
Видатки бюджетів районів, в т. ч.:	805,51	801,03	99,44	1156,40	1101,68	95,27	1483,57	1460,08	98,42
Освіта	369,10	368,26	99,77	477,19	479,26	100,43	660,31	662,97	100,40
Охорона здоров'я	167,73	167,43	99,82	219,44	219,93	100,22	287,50	287,55	100,02
Соціальний захист та соціальне забезпечення	211,93	208,93	98,58	388,68	331,56	85,30	435,14	408,64	93,91
Житлово-комунальне господарство	9,80	9,70	98,98	8,92	9,09	101,91	11,30	11,71	103,63
Культура і мистецтво	41,45	41,23	99,47	55,30	55,03	99,51	80,19	80,04	99,81
Фізична культура і спорт	5,50	5,47	99,45	6,87	6,81	99,13	9,13	9,18	100,55

Продовження додатку Е

Продовження таблиці Е.3

Показники	2009			2010		
	план	виконано	%	план	виконано	%
Видатки соціального призначення всього, в т. ч.:	2609,53	2585,21	99,07	3182,53	3153,77	99,10
Освіта	1070,33	1065,11	99,51	1279,87	1265,03	98,84
Охорона здоров'я	632,86	641,70	101,40	772,68	778,98	100,82
Соціальний захист та соціальне забезпечення	650,19	637,98	98,12	877,27	865,19	98,62
Житлово-комунальне господарство	82,87	68,33	82,45	43,06	39,24	91,13
Культура і мистецтво	143,15	142,44	99,50	174,35	171,49	98,36
Фізична культура і спорт	30,13	29,65	98,41	35,30	33,83	95,84
Видатки обласного бюджету, в т. ч.:	465,16	473,75	101,85	518,11	529,22	102,14
Освіта	136,31	140,64	103,18	166,40	168,69	101,38
Охорона здоров'я	218,77	224,03	102,40	265,69	274,96	103,49
Соціальний захист та соціальне забезпечення	33,61	32,53	96,79	37,60	37,48	99,68
Житлово-комунальне господарство	35,39	35,39	100,00	0,00	0,00	–
Культура і мистецтво	30,86	31,07	100,68	37,84	37,61	99,39
Фізична культура і спорт	10,22	10,08	98,63	10,58	10,47	98,96
Видатки бюджету м. Тернопіль, в т. ч.:	438,75	419,83	95,69	522,17	512,45	98,14
Освіта	181,20	176,88	97,62	210,57	208,43	98,98
Охорона здоров'я	88,68	90,58	102,14	108,41	106,20	97,96
Соціальний захист та соціальне забезпечення	109,60	107,88	98,43	142,50	142,09	99,71
Житлово-комунальне господарство	32,72	18,30	55,93	26,31	22,70	86,28
Культура і мистецтво	16,31	16,11	98,77	21,01	20,69	98,48
Фізична культура і спорт	10,24	10,08	98,44	13,37	12,34	92,30
Видатки бюджетів районів, в т. ч.:	1705,62	1691,63	99,18	2142,25	2112,09	98,59
Освіта	752,82	747,59	99,31	902,90	887,91	98,34
Охорона здоров'я	325,41	327,09	100,52	398,58	397,82	99,81
Соціальний захист та соціальне забезпечення	506,98	497,56	98,14	697,17	685,62	98,34
Житлово-комунальне господарство	14,76	14,65	99,25	16,75	16,54	98,75
Культура і мистецтво	95,98	95,25	99,24	115,50	113,18	97,99
Фізична культура і спорт	9,67	9,49	98,14	11,35	11,02	97,09

Продовження додатку Е

Таблиця Е.4

**Показники виконання видатків соціального призначення (без ЖКГ) місцевих бюджетів Хмельницької області
у 2008-2010 рр., без врахування субвенцій**

Показники	2008			2009			2010			Приріст фактичних видатків 2010/2008 рр.	
	план	виконано	%	план	виконано	%	план	виконано	%	млн. грн.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Видатки соціального призначення, всього, в т. ч.:	2301,79	2266,49	98,47	2668,44	2602,04	97,51	3193,95	3129,26	97,97	862,77	38,07
Освіта	1234,77	1220,77	98,87	1401,71	1372,33	97,90	1665,42	1631,80	97,98	411,03	33,67
Охорона здоров'я	750,24	734,96	97,96	819,56	805,63	98,30	1009,90	991,13	98,14	256,17	34,85
Соціальний захист та соціальне забезпечення	123,67	120,78	97,66	245,73	228,39	92,94	269,15	263,93	98,06	143,15	118,52
Культура і мистецтво	158,93	156,22	98,29	169,84	164,81	97,04	211,52	205,53	97,17	49,31	31,56
Фізична культура і спорт	34,18	33,76	98,77	31,60	30,88	97,72	38,26	36,87	96,37	3,11	9,21
Видатки обласного бюджету, в т. ч.:	546,15	531,05	97,24	600,62	584,01	97,23	748,46	728,01	97,27	196,96	37,09
Освіта	192,21	189,09	98,38	228,65	220,40	96,39	274,45	266,91	97,25	77,82	41,16
Охорона здоров'я	253,17	242,98	95,98	271,57	265,46	97,75	349,35	339,30	97,12	96,32	39,64
Соціальний захист та соціальне забезпечення	56,36	54,84	97,30	60,03	58,38	97,25	69,26	67,41	97,33	12,57	22,92
Культура і мистецтво	32,13	31,94	99,41	29,46	28,97	98,34	41,53	40,82	98,29	8,88	27,80
Фізична культура і спорт	12,28	12,20	99,35	10,91	10,80	98,99	14,17	13,57	95,77	1,37	11,23
Видатки бюджетів міст обласного підпорядкування, в т. ч.:	600,72	595,82	99,18	703,91	689,70	97,98	820,17	811,49	98,94	215,67	36,20
Освіта	361,77	359,03	99,24	408,69	404,59	99,00	481,61	476,76	98,99	117,73	32,79
Охорона здоров'я	156,87	156,29	99,63	169,70	167,82	98,89	200,57	198,82	99,13	42,53	27,21
Соціальний захист та соціальне забезпечення	29,55	28,71	97,16	70,33	63,12	89,75	73,63	72,88	98,98	44,17	153,85

Продовження додатку Е

Продовження таблиці Е.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Культура і мистецтво	40,73	40,14	98,55	45,21	44,42	98,25	52,71	51,64	97,97	11,50	28,65
Фізична культура і спорт	11,80	11,65	98,73	9,98	9,75	97,70	11,65	11,39	97,77	-0,26	-2,23
Видатки бюджетів районів, в т. ч.:	1154,92	1139,62	98,68	1363,91	1328,33	97,39	1625,32	1589,76	97,81	450,14	39,50
Освіта	680,79	672,65	98,80	764,37	747,34	97,77	909,36	888,13	97,67	215,48	32,03
Охорона здоров'я	340,20	335,69	98,67	378,29	372,35	98,43	459,98	453,01	98,48	117,32	34,95
Соціальний захист та соціальне забезпечення	37,76	37,23	98,60	115,37	106,89	92,65	126,26	123,64	97,92	86,41	232,10
Культура і мистецтво	86,07	84,14	97,76	95,17	91,42	96,06	117,28	113,07	96,41	28,93	34,38
Фізична культура і спорт	10,10	9,91	98,12	10,71	10,33	96,45	12,44	11,91	95,74	2,00	20,18

Додаток Ж

Таблиця Ж.1

Видатки соціального призначення місцевих бюджетів Вінницької області у 2006-2010 рр. за функціональною класифікацією

Показники	2006		2007		2008		2009		2010	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Видатки соціального призначення в цілому										
Видатки соціального призначення, всього, в т. ч.:	1761,51	100,00	2446,06	100,00	3221,53	100,00	3485,92	100,00	4322,32	100,00
Видатки обласного бюджету	336,33	19,09	425,32	17,39	582,24	18,07	615,48	17,66	743,91	17,21
Видатки бюджетів міст обласного підпорядкування	375,61	21,32	555,33	22,70	723,25	22,45	779,25	22,35	963,25	22,29
Видатки бюджетів районів	1049,57	59,58	1465,4	59,91	1916,03	59,48	2091,18	59,99	2615,18	60,50
Освіта										
Видатки на освіту, всього, в т. ч.:	750,49	100,00	973,97	100,00	1339,98	100,00	1459,01	100,00	1750,09	100,00
Видатки обласного бюджету	96,71	12,89	129,84	13,33	186,87	13,95	199,58	13,68	235,03	13,43
Видатки бюджетів міст обласного підпорядкування	148,55	19,79	195,76	20,10	262,16	19,56	309,80	21,23	357,27	20,41
Видатки бюджетів районів	505,23	67,32	648,38	66,57	890,95	66,49	988,80	67,77	1157,79	66,16
Охорона здоров'я										
Видатки на охорону здоров'я, всього, в т. ч.:	504,74	100,00	643,90	100,00	849,68	100,00	940,58	100,00	1117,17	100,00
Видатки обласного бюджету	181,61	35,98	222,30	34,52	300,03	35,31	332,24	35,32	409,88	36,69
Видатки бюджетів міст обласного підпорядкування	85,62	16,96	114,45	17,77	148,94	17,53	166,61	17,71	197,42	17,67
Видатки бюджетів районів	237,51	47,06	307,14	47,70	400,71	47,16	441,73	46,96	524,75	46,97
Соціальний захист та соціальне забезпечення										
Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, всього, в т. ч.:	366,35	100,00	632,01	100,00	758,58	100,00	820,00	100,00	1103,61	100,00
Видатки обласного бюджету	32,77	8,94	37,58	5,95	51,09	6,73	51,74	6,31	61,54	5,58
Видатки бюджетів міст обласного підпорядкування	88,18	24,07	172,77	27,34	206,88	27,27	219,71	26,79	290,43	26,32
Видатки бюджетів районів	245,40	66,99	421,67	66,72	500,61	65,99	548,55	66,90	751,64	68,11
Духовно-культурний та фізичний розвиток										
Видатки на духовно-культурний та фізичний розвиток, всього, в т. ч.:	98,32	100,00	131,91	100,00	188,75	100,00	198,83	100,00	259,92	100,00
Видатки обласного бюджету	25,09	25,52	30,22	22,91	43,09	22,83	44,42	22,34	52,07	20,03
Видатки бюджетів міст обласного підпорядкування	22,25	22,63	30,79	23,34	43,00	22,78	43,70	21,98	61,07	23,50
Видатки бюджетів районів	50,98	51,85	70,89	53,74	102,65	54,38	110,70	55,68	146,79	56,48
Житлово-комунальне господарство										
Видатки на житлово-комунальне господарство, в т. ч.:	41,61	100,00	64,27	100,00	84,54	100,00	67,50	100,00	91,53	100,00
Видатки обласного бюджету	0,15	0,36	5,38	8,37	1,16	1,37	1,44	2,13	0,27	0,29
Видатки бюджетів міст обласного підпорядкування	31,01	74,53	41,56	64,66	62,27	73,66	41,77	61,88	57,06	62,34
Видатки бюджетів районів	10,45	25,11	17,32	26,95	21,11	24,97	24,29	35,99	34,21	37,38

Продовження додатку Ж

Таблиця Ж.2

Видатки соціального призначення місцевих бюджетів Тернопільської області у 2006-2010 рр. за функціональною класифікацією

Показники	2006		2007		2008		2009		2010	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Видатки соціального призначення в цілому										
Видатки соціального призначення, всього, в т. ч.:	1232,98	100,00	1670,10	100,00	2256,55	100,00	2585,21	100,00	3153,77	100,00
Видатки обласного бюджету	233,46	35,43	281,30	16,84	408,11	18,09	473,75	18,33	529,22	16,78
Видатки бюджетів міст обласного підпорядкування	198,49	14,63	287,12	17,19	388,37	17,21	419,83	16,24	512,45	16,25
Видатки бюджетів районів	801,03	49,94	1101,68	65,96	1460,08	64,70	1691,63	65,43	2112,09	66,97
Освіта										
Видатки на освіту, всього, в т. ч.:	516,91	100,00	682,31	100,00	947,02	100,00	1065,11	100,00	1265,03	100,00
Видатки обласного бюджету	59,87	11,58	87,01	12,75	121,87	12,87	140,64	13,20	168,69	13,33
Видатки бюджетів міст обласного підпорядкування	88,78	17,18	116,04	17,01	162,18	17,13	176,88	16,61	208,43	16,48
Видатки бюджетів районів	368,26	71,24	479,26	70,24	662,97	70,01	747,59	70,19	887,91	70,19
Охорона здоров'я										
Видатки на охорону здоров'я, всього, в т. ч.:	335,25	100,00	430,92	100,00	565,84	100,00	641,70	100,00	778,98	100,00
Видатки обласного бюджету	118,78	35,43	145,22	33,70	196,70	34,76	224,03	34,91	274,96	35,30
Видатки бюджетів міст обласного підпорядкування	49,04	14,63	65,77	15,26	81,59	14,42	90,58	14,12	106,20	13,63
Видатки бюджетів районів	167,43	49,94	219,93	51,04	287,55	50,82	327,09	50,97	397,82	51,07
Соціальний захист та соціальне забезпечення										
Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, всього, в т. ч.:	264,71	100,00	425,13	100,00	525,61	100,00	637,98	100,00	865,19	100,00
Видатки обласного бюджету	21,00	7,93	23,02	5,41	29,83	5,68	32,53	5,10	37,48	4,33
Видатки бюджетів міст обласного підпорядкування	34,78	13,14	70,55	16,59	87,14	16,58	107,88	16,91	142,09	16,42
Видатки бюджетів районів	208,93	78,93	331,56	77,99	408,64	77,75	497,56	77,99	685,62	79,25
Духовно-культурний та фізичний розвиток										
Видатки на духовно-культурний та фізичний розвиток, всього, в т. ч.:	78,04	100,00	103,59	100,00	148,04	100,00	172,09	100,00	205,32	100,00
Видатки обласного бюджету	18,97	24,31	25,17	24,30	35,95	24,28	41,15	23,91	48,08	23,42
Видатки бюджетів міст обласного підпорядкування	12,36	15,84	16,58	16,01	22,87	15,45	26,19	15,22	33,03	16,09
Видатки бюджетів районів	46,70	59,84	61,84	59,70	89,22	60,27	104,74	60,86	124,20	60,49
Житлово-комунальне господарство										
Видатки на житлово-комунальне господарство, в т. ч.:	38,07	100,00	28,15	100,00	70,05	100,00	68,33	100,00	39,24	100,00
Видатки обласного бюджету	14,83	38,95	0,88	3,13	23,76	33,92	35,39	51,79	0,00	0,00
Видатки бюджетів міст обласного підпорядкування	13,54	35,57	18,18	64,58	34,59	49,38	18,30	26,78	22,70	57,85
Видатки бюджетів районів	9,70	25,48	9,09	32,29	11,71	16,72	14,65	21,44	16,54	42,15

Продовження додатку Ж

Таблиця Ж.3

Видатки соціального призначення місцевих бюджетів Хмельницької області у 2008-2010 рр. за функціональною класифікацією, без урахування субвенцій

Показники	2008		2009		2010	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Видатки соціального призначення в цілому						
Видатки соціального призначення, всього, в т. ч.:	2266,49	100,00	2602,04	100,00	3129,26	100,00
Видатки обласного бюджету	531,05	23,43	584,01	22,44	728,01	23,26
Видатки бюджетів міст обласного підпорядкування	595,82	26,29	689,70	26,51	811,49	25,93
Видатки бюджетів районів	1139,62	50,28	1328,33	51,05	1589,76	50,80
Освіта						
Видатки на освіту, всього, в т. ч.:	1220,77	100,00	1372,33	100,00	1631,80	100,00
Видатки обласного бюджету	189,09	15,49	220,40	16,06	266,91	16,36
Видатки бюджетів міст обласного підпорядкування	359,03	29,41	404,59	29,48	476,76	29,22
Видатки бюджетів районів	672,65	55,10	747,34	54,46	888,13	54,43
Охорона здоров'я						
Видатки на охорону здоров'я, всього, в т. ч.:	734,96	100,00	805,63	100,00	991,13	100,00
Видатки обласного бюджету	242,98	33,06	265,46	32,95	339,30	34,23
Видатки бюджетів міст обласного підпорядкування	156,29	21,27	167,82	20,83	198,82	20,06
Видатки бюджетів районів	335,69	45,67	372,35	46,22	453,01	45,71
Соціальний захист та соціальне забезпечення						
Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, всього, в т. ч.:	120,78	100,00	228,39	100,00	263,93	100,00
Видатки обласного бюджету	54,84	45,40	58,38	25,56	67,41	25,54
Видатки бюджетів міст обласного підпорядкування	28,71	23,77	63,12	27,64	72,88	27,61
Видатки бюджетів районів	37,23	30,82	106,89	46,80	123,64	46,85
Духовно-культурний та фізичний розвиток						
Видатки на духовно-культурний та фізичний розвиток, всього, в т. ч.:	189,98	100,00	195,69	100,00	242,40	100,00
Видатки обласного бюджету	44,14	23,23	39,77	20,32	54,39	22,44
Видатки бюджетів міст обласного підпорядкування	51,79	27,26	54,17	27,68	63,03	26,00
Видатки бюджетів районів	94,05	49,51	101,75	52,00	124,98	51,56

Додаток К

Таблиця К.1

Видатки соціального призначення місцевих бюджетів Вінницької області у 2008-2010 рр. по місяцях, млн. грн.

Показники	Видатки соціального призначення із зведеного бюджету області по місяцях											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
	2008											
Видатки на освіту	65,20	109,55	98,51	108,75	105,04	171,50	80,90	77,58	116,98	126,97	121,00	157,99
Видатки на охорону здоров'я	39,20	65,96	62,75	70,27	69,61	73,68	74,57	68,15	74,60	78,15	74,69	98,05
Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення	42,34	57,75	59,75	60,54	63,71	66,72	65,60	62,85	70,87	63,42	68,76	76,27
Видатки на житлово-комунальне господарство	0,52	6,15	2,90	8,89	8,81	8,48	7,37	8,71	5,86	10,63	3,40	12,81
Видатки на духовний та фізичний розвиток	7,37	14,28	13,50	16,58	16,11	19,34	14,43	13,96	18,18	18,17	17,84	18,99
Видатки соціального призначення, всього	154,63	253,69	237,41	265,03	263,28	339,72	242,87	231,25	286,49	297,34	285,69	364,11
	2009											
Видатки на освіту	48,79	168,46	120,00	113,43	111,54	180,24	96,27	82,79	123,62	110,81	133,19	169,85
Видатки на охорону здоров'я	32,94	102,11	76,63	71,11	69,74	76,94	74,20	76,92	77,99	70,20	95,97	115,83
Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення	60,97	49,24	63,86	65,24	68,75	71,10	69,34	71,87	73,20	71,22	73,79	81,43
Видатки на житлово-комунальне господарство	0,93	6,02	4,56	7,65	5,84	7,84	6,75	5,12	5,30	5,26	6,02	6,20
Видатки на духовний та фізичний розвиток	5,64	20,57	15,98	14,38	17,22	20,99	13,37	14,46	17,37	15,84	19,21	23,81
Видатки соціального призначення, всього	149,27	346,40	281,03	271,81	273,09	357,11	259,93	251,16	297,48	273,33	328,18	397,12
	2010											
Видатки на освіту	110,59	134,86	136,78	123,84	131,84	228,79	107,63	104,95	158,83	154,66	159,33	198,00
Видатки на охорону здоров'я	67,41	82,52	90,44	83,13	95,63	101,86	95,75	97,20	94,63	98,94	104,10	105,55
Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення	70,35	69,23	78,14	65,43	115,24	103,98	94,83	99,06	96,83	99,74	101,56	109,22
Видатки на житлово-комунальне господарство	2,57	3,40	4,25	3,70	5,18	13,18	10,01	11,93	10,24	10,61	7,86	8,60
Видатки на духовний та фізичний розвиток	12,57	16,65	18,01	16,57	18,77	28,52	20,43	21,58	24,70	23,18	25,43	33,49
Видатки соціального призначення, всього	263,49	306,66	327,62	292,67	366,66	476,33	328,65	334,72	385,23	387,13	398,28	454,86

Продовження додатку К

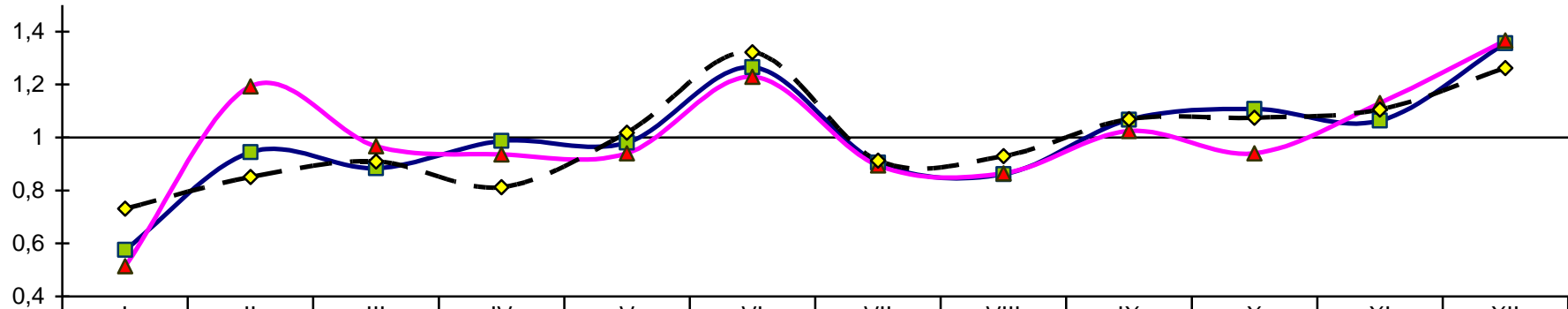
Таблиця К.2

Видатки соціального призначення місцевих бюджетів Тернопільської області у 2008-2010 рр. по місяцях, млн. грн.

Показники	Видатки соціального призначення із зведеного бюджету області по місяцях											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
	2008											
Видатки на освіту	52,08	74,03	72,43	75,94	67,82	130,87	50,20	49,59	78,47	86,58	86,09	122,92
Видатки на охорону здоров'я	30,73	43,44	44,17	43,80	44,70	45,37	45,53	44,52	50,72	48,63	54,06	70,17
Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення	29,00	39,12	48,87	45,14	42,17	42,71	41,04	42,15	41,70	42,75	45,34	65,62
Видатки на житлово-комунальне господарство	0,84	1,47	1,49	3,21	3,57	4,22	15,20	6,81	6,61	5,75	7,47	13,41
Видатки на культуру і мистецтво	6,58	9,95	9,52	9,62	8,66	12,45	7,54	7,87	9,87	10,82	11,18	16,71
Фізкультура і спорт	0,98	2,01	2,24	2,22	2,50	2,76	2,18	1,46	2,49	2,14	2,42	3,87
Видатки соціального призначення, всього	120,21	170,02	178,72	179,93	169,42	238,38	161,69	152,4	189,86	196,67	206,56	292,7
	2009											
Видатки на освіту	65,78	86,75	91,01	80,72	78,13	130,76	73,32	57,02	83,22	76,81	74,58	167,01
Видатки на охорону здоров'я	38,20	48,21	54,22	52,71	48,92	49,31	51,84	50,45	50,20	47,03	55,38	95,23
Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення	35,79	46,91	68,67	56,34	48,15	49,88	49,05	46,52	56,19	48,54	52,64	79,30
Видатки на житлово-комунальне господарство	1,09	1,97	2,26	2,05	4,20	2,29	3,65	18,33	5,00	7,37	4,62	15,50
Видатки на культуру і мистецтво	8,20	11,96	11,86	10,80	11,44	15,00	8,69	9,60	11,49	9,77	11,21	22,42
Фізкультура і спорт	1,27	2,02	2,59	2,31	2,32	2,98	2,4	1,71	2,82	1,98	2,26	4,99
Видатки соціального призначення, всього	150,33	197,82	230,61	204,93	193,16	250,22	188,95	183,63	208,92	191,5	200,69	384,45
	2010											
Видатки на освіту	75,08	103,02	97,95	85,81	94,39	183,00	65,08	69,85	103,11	110,85	108,44	168,45
Видатки на охорону здоров'я	42,14	61,85	62,91	53,56	58,20	75,72	64,36	61,60	68,78	67,35	70,01	92,50
Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення	49,25	55,06	74,32	55,05	86,82	86,60	67,29	69,11	66,79	69,34	72,12	113,44
Видатки на житлово-комунальне господарство	1,36	2,53	1,22	2,9	2,35	6,21	3,94	4,69	4,14	3,98	2,9	3,02
Видатки на культуру і мистецтво	10,31	12,47	12,95	11,85	12,06	20,12	12,08	13,45	15,12	15,4	13,48	22,2
Фізкультура і спорт	1,06	2,77	2,6	2,19	2,37	4,15	3,37	1,93	3,04	2,49	2,82	5,04
Видатки соціального призначення, всього	179,2	237,7	251,95	211,36	256,19	375,8	216,12	220,63	260,98	269,41	269,77	404,65

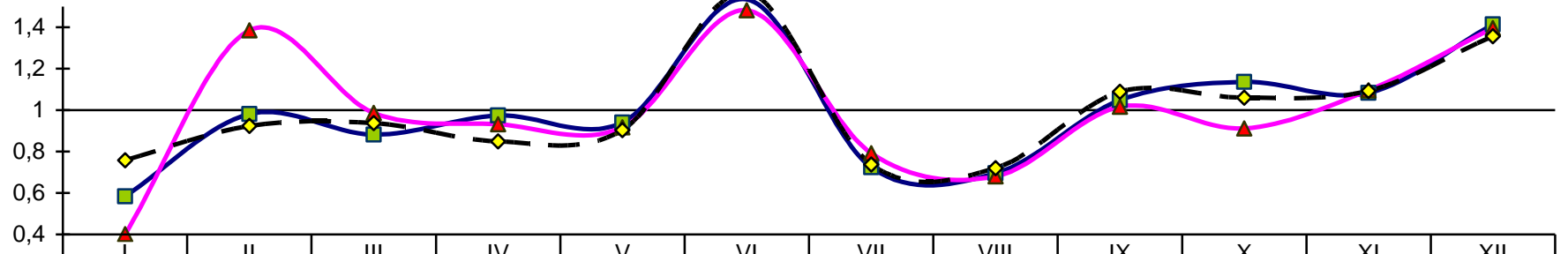
Продовження додатку К

А

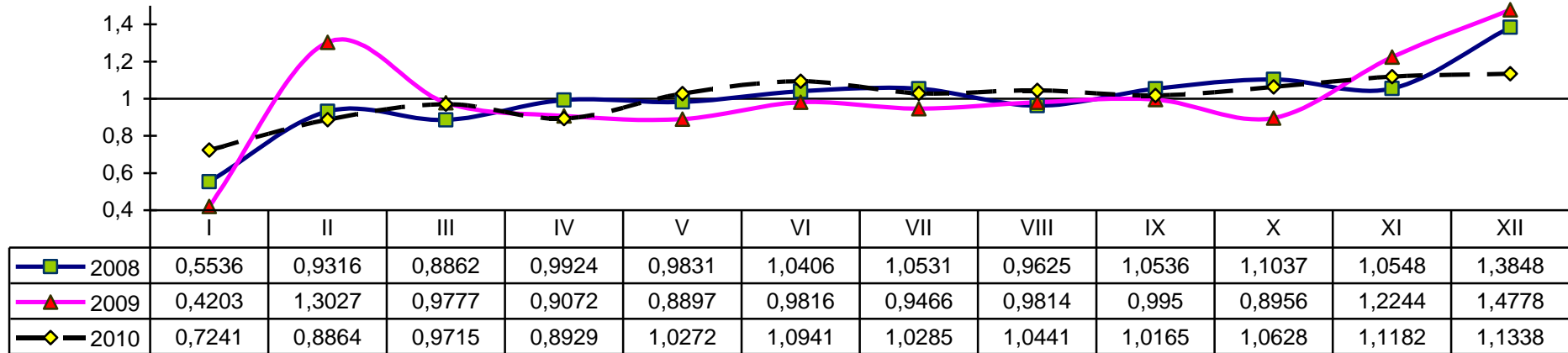
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
■ 2008	0,576	0,945	0,8843	0,9872	0,9807	1,2654	0,9047	0,8614	1,0672	1,1076	1,0642	1,3563
▲ 2009	0,5139	1,1925	0,9674	0,9357	0,9401	1,2293	0,8948	0,8646	1,0241	0,9409	1,1297	1,3671
◆ 2010	0,7315	0,8514	0,9096	0,8125	1,018	1,3224	0,9124	0,9293	1,0695	1,0748	1,1057	1,2628

Б

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
■ 2008	0,5839	0,9811	0,8822	0,9739	0,9407	1,5359	0,7245	0,6948	1,0476	1,1371	1,0836	1,4149
▲ 2009	0,4013	1,3856	0,987	0,9329	0,9174	1,4825	0,7918	0,6809	1,0168	0,9114	1,0955	1,397
◆ 2010	0,7583	0,9247	0,9379	0,8491	0,904	1,5688	0,738	0,7196	1,0891	1,0605	1,0925	1,3576

В

Г

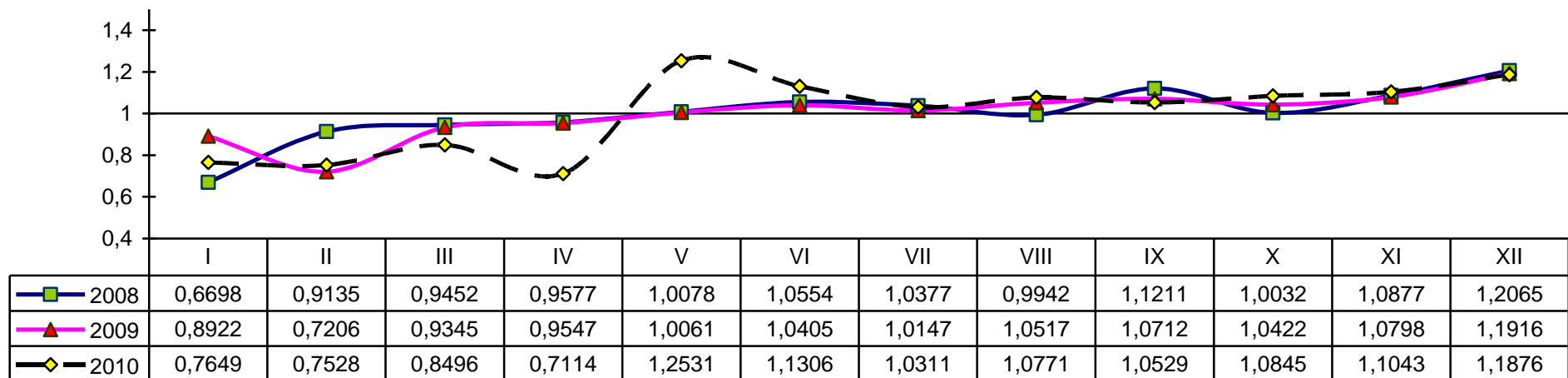
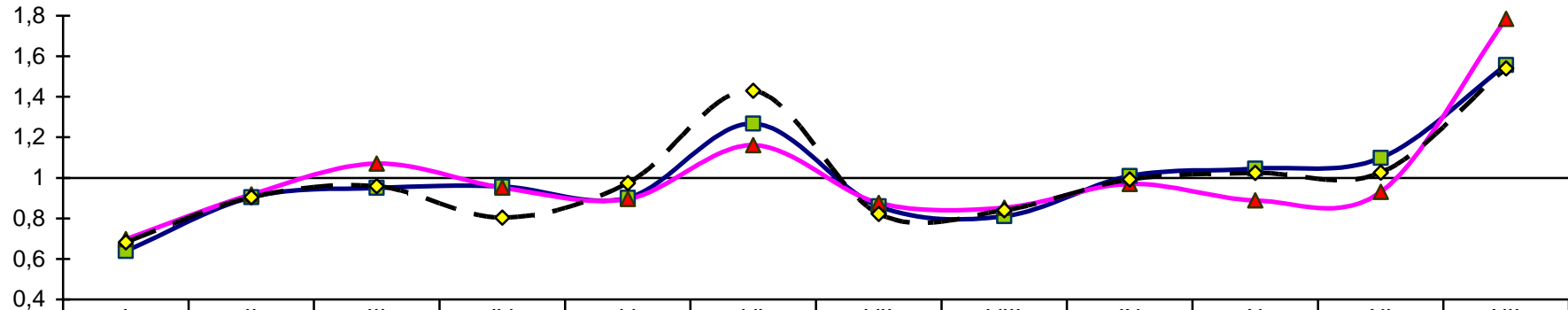

Рис. К.1. Видатки місцевих бюджетів соціального призначення Вінницької області в цілому (А), на освіту (Б), охорону здоров'я (В), соціальний захист та соціальне забезпечення (Г) по місяцях 2008-2010 рр., у % до середньомісячного значення

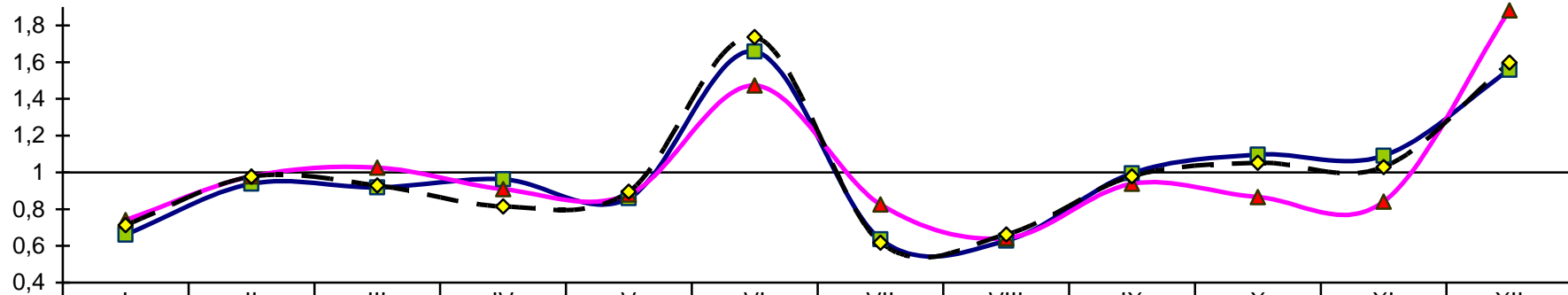
Продовження додатку К

А

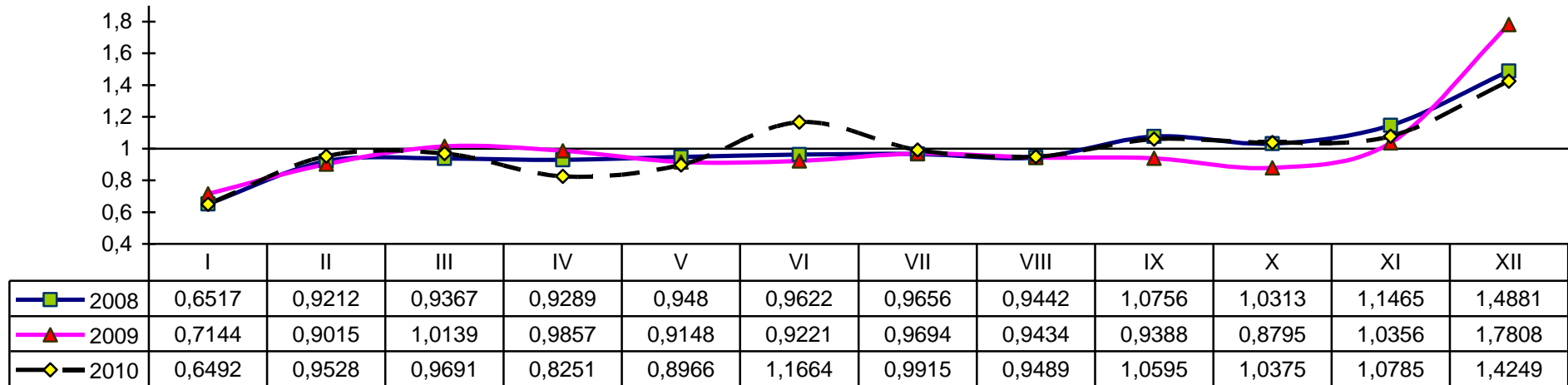
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
—■— 2008	0,6393	0,9041	0,9504	0,9568	0,9009	1,2677	0,8598	0,8104	1,0096	1,0459	1,0985	1,5565
—▲— 2009	0,6978	0,9182	1,0704	0,9512	0,8966	1,1615	0,8771	0,8524	0,9698	0,8889	0,9316	1,7845
—◆— 2010	0,6819	0,9044	0,9587	0,8042	0,9748	1,4299	0,8223	0,8395	0,993	1,0251	1,0265	1,5397

Б

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
—■— 2008	0,6599	0,9381	0,9178	0,9623	0,8594	1,6583	0,6361	0,6284	0,9943	1,0971	1,0909	1,5576
—▲— 2009	0,7411	0,9774	1,0254	0,9094	0,8802	1,4732	0,8261	0,6424	0,9376	0,8654	0,8403	1,8816
—◆— 2010	0,7122	0,9772	0,9291	0,814	0,8954	1,7359	0,6173	0,6626	0,9781	1,0515	1,0287	1,5979

В

Г

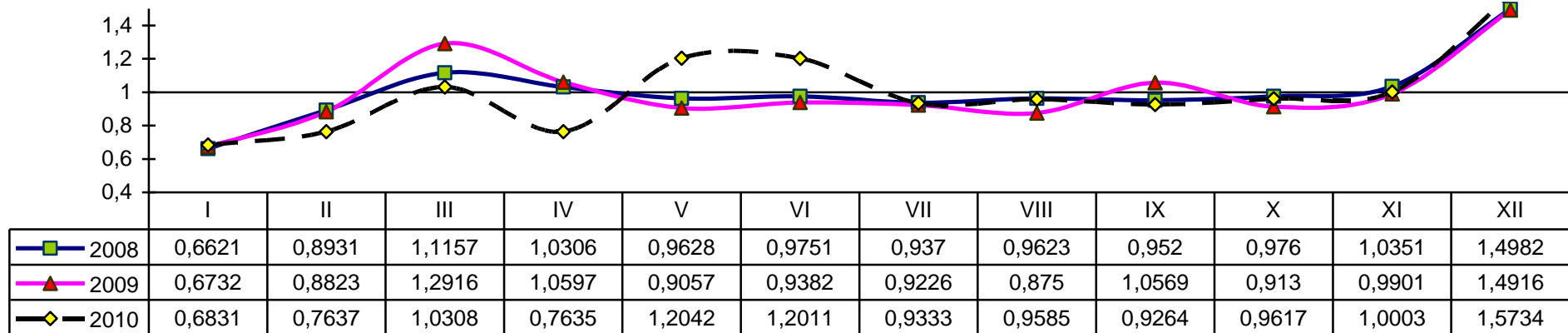

Рис. К.2. Видатки місцевих бюджетів соціального призначення Тернопільської області в цілому (А), на освіту (Б), охорону здоров'я (В), соціальний захист та соціальне забезпечення (Г) по місяцях 2008-2010 рр., у % до середньомісячного значення

Додаток Л

Таблиця Л.1

**Видатки соціального призначення місцевих бюджетів Тернопільської області у 2007-2010 рр.
у розрізі поточних та капітальних**

Показники	2007					2008				
	Видатки всього	в тому числі:				Видатки всього	в тому числі:			
		Поточні		Капітальні			Поточні		Капітальні	
		млн. грн.	%	млн. грн.	%		млн. грн.	%	млн. грн.	%
Видатки соціального призначення, в т. ч.:	1670,10	1592,46	95,35	77,64	4,65	2256,55	2151,71	95,35	104,84	4,65
Освіта	682,31	651,07	95,42	31,23	4,58	947,02	903,33	95,39	43,69	4,61
Охорона здоров'я	430,92	404,25	93,81	26,68	6,19	565,84	538,19	95,11	27,65	4,89
Соціальний захист та соціальне забезпечення	425,13	422,56	99,40	2,57	0,60	525,61	522,77	99,46	2,84	0,54
Житлово-комунальне господарство	28,15	15,11	53,68	13,04	46,32	70,05	46,53	66,42	23,52	33,58
Культура і мистецтво	83,38	80,10	96,07	3,27	3,93	120,77	114,83	95,08	5,94	4,92
Фізична культура і спорт	20,21	19,36	95,79	0,85	4,21	27,27	26,05	95,53	1,22	4,47
Видатки обласного бюджету, в т. ч.:	281,30	248,82	88,45	32,48	11,55	408,11	373,63	91,55	34,48	8,45
Освіта	87,01	74,30	85,39	12,71	14,61	121,87	107,58	88,27	14,29	11,73
Охорона здоров'я	145,22	128,42	88,43	16,80	11,57	196,70	181,33	92,19	15,37	7,81
Соціальний захист та соціальне забезпечення	23,02	21,96	95,40	1,06	4,60	29,83	28,18	94,47	1,65	5,53
Житлово-комунальне господарство	0,88	0,00	0,00	0,88	100,00	23,76	22,35	94,07	1,40	5,93
Культура і мистецтво	18,47	17,76	96,16	0,71	3,84	26,89	25,52	94,91	1,37	5,09
Фізична культура і спорт	6,70	6,38	95,22	0,32	4,78	9,06	8,67	95,70	0,39	4,30
Видатки бюджету м. Тернополя, в т. ч.:	287,12	267,62	93,21	19,50	6,79	388,37	351,59	90,53	36,78	9,47
Освіта	116,04	112,27	96,75	3,77	3,25	162,18	152,94	94,30	9,23	5,70
Охорона здоров'я	65,77	62,03	94,31	3,74	5,69	81,59	75,48	92,51	6,11	7,49
Соціальний захист та соціальне забезпечення	70,55	70,51	99,94	0,04	0,06	87,14	87,10	99,95	0,04	0,05
Житлово-комунальне господарство	18,18	7,12	39,16	11,05	60,84	34,59	14,45	41,78	20,14	58,22
Культура і мистецтво	9,87	9,23	93,52	0,61	6,48	13,84	13,01	94,00	0,83	6,00
Фізична культура і спорт	6,71	6,42	95,68	0,28	4,32	9,03	8,61	95,35	0,42	4,65
Видатки бюджетів районів, в т. ч.:	1101,68	1076,03	97,67	25,66	2,33	1460,08	1426,49	97,70	33,58	2,30
Освіта	479,26	464,50	96,92	14,76	3,08	662,97	642,81	96,96	20,16	3,04
Охорона здоров'я	219,93	213,80	97,21	6,13	2,79	287,55	281,38	97,85	6,17	2,15
Соціальний захист та соціальне забезпечення	331,56	330,09	99,56	1,47	4,65	408,64	407,49	99,72	1,15	0,28
Житлово-комунальне господарство	9,09	7,99	87,90	1,10	4,58	11,71	9,73	83,17	1,97	16,91
Культура і мистецтво	55,03	53,09	96,47	1,95	6,19	80,04	76,30	95,11	3,73	4,67
Фізична культура і спорт	6,81	6,56	96,33	0,25	0,60	9,18	8,77	95,54	1,80	4,47

Продовження додатку Л

Продовження таблиці Л.1

Показники	2009					2010				
	Видатки всього	в тому числі:				Видатки всього	в тому числі:			
		Поточні		Капітальні			Поточні		Капітальні	
		млн. грн.	%	млн. грн.	%		млн. грн.	%	млн. грн.	%
Видатки соціального призначення, в т. ч.:	2585,21	2536,15	98,10	49,06	1,90	3153,77	3090,64	98,00	63,13	2,00
Освіта	1065,11	1044,98	98,11	20,12	1,89	1265,03	1237,25	97,80	27,78	2,20
Охорона здоров'я	641,70	624,89	97,38	16,82	2,62	778,98	762,74	97,92	16,24	2,08
Соціальний захист та соціальне забезпечення	637,98	636,25	99,73	1,74	0,27	865,19	863,98	99,86	1,21	0,14
Житлово-комунальне господарство	68,33	62,96	92,14	5,38	7,86	39,24	28,74	73,24	10,50	26,76
Культура і мистецтво	142,44	138,04	96,91	4,40	3,09	171,49	165,85	96,71	5,64	3,29
Фізична культура і спорт	29,65	29,04	97,94	0,61	2,06	33,83	32,07	94,80	1,76	5,20
Видатки обласного бюджету, в т. ч.:	473,75	459,36	96,96	14,39	3,04	529,22	514,18	97,16	15,04	2,84
Освіта	140,64	136,39	96,98	4,25	3,02	168,69	165,18	97,92	3,51	2,08
Охорона здоров'я	224,03	215,39	96,14	8,64	3,86	274,96	265,53	96,57	9,43	3,43
Соціальний захист та соціальне забезпечення	32,53	31,49	96,80	1,05	3,20	37,48	36,97	98,64	0,51	1,36
Житлово-комунальне господарство	35,39	35,39	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	–	0,00	–
Культура і мистецтво	31,07	30,69	98,78	0,38	1,22	37,61	36,15	96,12	1,46	3,88
Фізична культура і спорт	10,08	10,02	99,40	0,06	0,60	10,47	10,35	98,85	0,12	1,15
Видатки бюджету м. Тернополя, в т. ч.:	419,83	408,97	97,41	10,86	2,59	512,45	492,73	96,15	19,73	3,85
Освіта	176,88	174,00	98,37	2,89	1,63	208,43	203,48	97,63	4,95	2,37
Охорона здоров'я	90,58	87,37	96,46	3,21	3,54	106,20	103,31	97,28	2,89	2,72
Соціальний захист та соціальне забезпечення	107,88	107,88	100,00	0,00	0,00	142,09	142,04	99,96	0,05	0,04
Житлово-комунальне господарство	18,33	14,29	77,96	4,01	22,04	22,70	14,19	62,51	8,51	37,49
Культура і мистецтво	16,11	15,71	97,52	0,40	2,48	20,69	18,74	90,58	1,96	9,42
Фізична культура і спорт	10,08	9,72	96,43	0,36	3,57	12,34	10,97	88,90	1,37	11,10
Видатки бюджетів районів, в т. ч.:	1691,63	1667,82	98,59	23,81	1,41	2112,09	2083,73	98,66	28,36	1,34
Освіта	747,59	734,60	98,26	12,99	1,74	887,91	868,60	97,83	19,32	2,17
Охорона здоров'я	327,09	322,12	98,48	4,97	1,52	397,82	393,90	99,01	3,92	0,99
Соціальний захист та соціальне забезпечення	497,56	496,87	99,86	0,69	0,14	685,62	684,97	99,91	0,65	0,09
Житлово-комунальне господарство	14,65	13,29	90,72	1,37	9,28	16,54	14,55	87,97	1,99	12,03
Культура і мистецтво	95,25	91,64	96,21	3,62	3,79	113,18	110,96	98,04	2,22	1,96
Фізична культура і спорт	9,49	9,30	98,00	0,19	2,00	11,02	10,76	97,64	0,26	2,36

Продовження додатку Л

Таблиця Л.2

**Поточні видатки соціального призначення місцевих бюджетів Тернопільської області у 2008-2010 рр.
за економічною класифікацією**

Показники	2008							
	Освіта		Охорона здоров'я		Культура і мистецтво		Фізкультура і спорт	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Видатки зведеного бюджету області, всього	947,02	100,00	565,84	100,00	120,77	100,00	27,26	100,00
Заробітна плата	496,44	52,42	297,76	52,62	63,05	52,21	9,01	33,05
Нарахування на зарплату	178,68	18,87	106,17	18,76	22,39	18,54	3,20	11,74
Оплата комунальних послуг	61,92	6,54	39,00	6,89	5,08	4,21	1,31	4,81
Придбання предметів, матеріалів, обладнання, інвентарю	16,51	1,74	<u>48,18¹</u> (38,11)	<u>8,51</u> (6,74)	2,58	2,14	0,49	1,80
Видатки обласного бюджету, в т. ч.:	121,87	100,00	196,70	100,00	26,89	100,00	9,06	100,00
Заробітна плата	26,55	21,79	85,68	43,56	7,25	26,96	1,83	20,20
Нарахування на зарплату	9,55	7,84	30,64	15,58	2,60	9,67	0,63	6,95
Оплата комунальних послуг	3,88	3,18	14,55	7,40	0,60	2,23	0,04	0,44
Придбання предметів, матеріалів, обладнання, інвентарю	1,58	1,30	<u>28,17¹</u> (23,98)	<u>14,32</u> (12,19)	0,25	0,93	0,07	0,77
Видатки бюджету м. Тернополя, в т. ч.:	162,18	100,00	81,59	100,00	13,84	100,00	9,03	100,00
Заробітна плата	80,57	49,68	43,15	52,89	6,53	47,18	3,82	42,30
Нарахування на зарплату	28,87	17,80	15,40	18,87	2,29	16,55	1,36	15,06
Оплата комунальних послуг	12,26	7,56	5,45	6,68	0,80	5,78	0,96	10,63
Придбання предметів, матеріалів, обладнання, інвентарю	2,85	1,76	<u>5,45¹</u> (4,55)	<u>6,68</u> (5,58)	0,25	1,81	0,18	1,99
Видатки бюджетів районів, в т. ч.:	662,97	100,00	287,55	100,00	80,04	100,00	9,18	100,00
Заробітна плата	389,33	58,73	168,93	58,75	49,27	61,56	3,36	36,60
Нарахування на зарплату	140,26	21,16	60,12	20,91	17,50	21,86	1,20	13,07
Оплата комунальних послуг	45,78	6,91	19,00	6,61	3,68	4,60	0,31	3,38
Придбання предметів, матеріалів, обладнання, інвентарю	12,08	1,82	<u>14,57¹</u> (9,58)	<u>5,07</u> (3,33)	2,07	2,59	0,24	2,61

Примітки: 1 – в тому числі придбання медикаментів та перев'язувальних матеріалів

Продовження додатку Л

Продовження таблиці Л.2

Показники	2009							
	Освіта		Охорона здоров'я		Культура і мистецтво		Фізкультура і спорт	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Видатки зведеного бюджету області, всього	1065,11	100,00	641,70	100,00	142,44	100,00	29,65	100,00
Заробітна плата	566,10	53,15	334,78	52,17	75,15	52,76	10,19	34,37
Нарахування на зарплату	204,59	19,21	119,82	18,67	26,71	18,75	3,64	12,28
Оплата комунальних послуг	86,62	8,13	53,58	8,35	7,79	5,47	1,61	5,43
Придбання предметів, матеріалів, обладнання, інвентарю	14,98	1,41	<u>65,52¹</u> (56,01)	<u>10,21¹</u> (8,73)	2,64	1,85	0,44	1,48
Видатки обласного бюджету, в т. ч.:	140,64	100,00	224,03	100,00	31,07	100,00	10,08	100,00
Заробітна плата	31,44	22,35	95,28	42,53	8,71	28,03	2,12	21,03
Нарахування на зарплату	11,37	8,08	34,10	15,22	3,14	10,11	0,72	7,14
Оплата комунальних послуг	5,55	3,95	19,61	8,75	0,92	2,96	0,04	0,40
Придбання предметів, матеріалів, обладнання, інвентарю	1,88	1,34	<u>41,33¹</u> (37,47)	<u>18,45¹</u> (16,73)	0,38	1,22	0,09	0,89
Видатки бюджету м. Тернополя, в т. ч.:	176,88	100,00	90,58	100,00	16,11	100,00	10,07	100,00
Заробітна плата	90,85	51,36	49,31	54,44	7,74	48,04	4,33	43,00
Нарахування на зарплату	32,79	18,54	17,72	19,56	2,62	16,26	1,56	15,49
Оплата комунальних послуг	15,92	9,00	7,21	7,96	1,07	6,64	0,66	6,55
Придбання предметів, матеріалів, обладнання, інвентарю	2,79	1,58	<u>6,80¹</u> (6,06)	<u>7,51¹</u> (6,69)	0,26	1,61	0,18	1,79
Видатки бюджетів районів, в т. ч.:	747,59	100,00	327,09	100,00	95,25	100,00	9,49	100,00
Заробітна плата	443,81	59,37	190,20	58,15	58,70	61,63	3,73	39,30
Нарахування на зарплату	160,43	21,46	68,00	20,79	20,96	22,01	1,36	14,33
Оплата комунальних послуг	65,15	8,71	26,76	8,18	5,80	6,09	2,33	24,55
Придбання предметів, матеріалів, обладнання, інвентарю	10,31	1,38	<u>17,38¹</u> (12,47)	<u>5,31¹</u> (3,81)	1,99	2,09	0,17	1,79

Примітки: 1 – в тому числі придбання медикаментів та перев'язувальних матеріалів

Продовження додатку Л

Продовження таблиці Л.2

Показники	2010							
	Освіта		Охорона здоров'я		Культура і мистецтво		Фізкультура і спорт	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Видатки зведеного бюджету області, всього	1265,03	100,00	778,98	100,00	171,49	100,00	33,83	100,00
Заробітна плата	666,24	52,67	414,62	53,23	91,34	53,26	11,81	34,91
Нарахування на зарплату	240,01	18,97	148,40	19,05	32,85	19,16	4,17	12,33
Оплата комунальних послуг	107,18	8,47	60,60	7,78	8,33	4,86	1,95	5,76
Придбання предметів, матеріалів, обладнання, інвентарю	27,10	2,14	<u>92,31¹</u> (67,48)	<u>11,85¹</u> (8,66)	4,36	2,54	0,79	2,34
Видатки обласного бюджету, в т. ч.:	168,69	100,00	274,96	100,00	37,61	100,00	10,47	100,00
Заробітна плата	38,09	22,58	118,71	43,17	11,17	29,70	2,31	22,06
Нарахування на зарплату	13,71	8,13	42,54	15,47	4,03	10,72	0,76	7,26
Оплата комунальних послуг	6,11	3,62	21,75	7,91	1,01	2,69	0,05	0,48
Придбання предметів, матеріалів, обладнання, інвентарю	3,31	1,96	<u>55,92¹</u> (47,49)	<u>20,34¹</u> (17,27)	0,52	1,38	0,13	1,24
Видатки бюджету м. Тернополя, в т. ч.:	208,43	100,00	106,20	100,00	20,69	100,00	12,34	100,00
Заробітна плата	104,05	49,92	58,20	54,80	9,16	44,27	5,10	41,33
Нарахування на зарплату	37,67	18,07	20,84	19,62	3,29	15,90	1,82	14,75
Оплата комунальних послуг	22,67	10,88	9,96	9,38	1,44	6,96	0,92	7,46
Придбання предметів, матеріалів, обладнання, інвентарю	2,63	1,26	<u>9,50¹</u> (6,77)	<u>8,95¹</u> (6,37)	0,25	1,21	0,27	2,19
Видатки бюджетів районів, в т. ч.:	887,91	100,00	397,82	100,00	113,18	100,00	11,02	100,00
Заробітна плата	524,10	59,03	237,72	59,76	71,61	63,27	4,40	39,93
Нарахування на зарплату	188,63	21,24	85,03	21,37	25,53	22,56	1,59	14,43
Оплата комунальних послуг	78,40	8,83	28,88	7,26	5,88	5,20	2,99	27,13
Придбання предметів, матеріалів, обладнання, інвентарю	21,16	2,38	<u>26,89¹</u> (13,22)	<u>6,76¹</u> (3,32)	3,60	3,18	0,39	3,54

Примітки: 1 – в тому числі придбання медикаментів та перев'язувальних матеріалів

Додаток М

Розміри основних соціальних допомог в Україні у 2006-2012 рр.

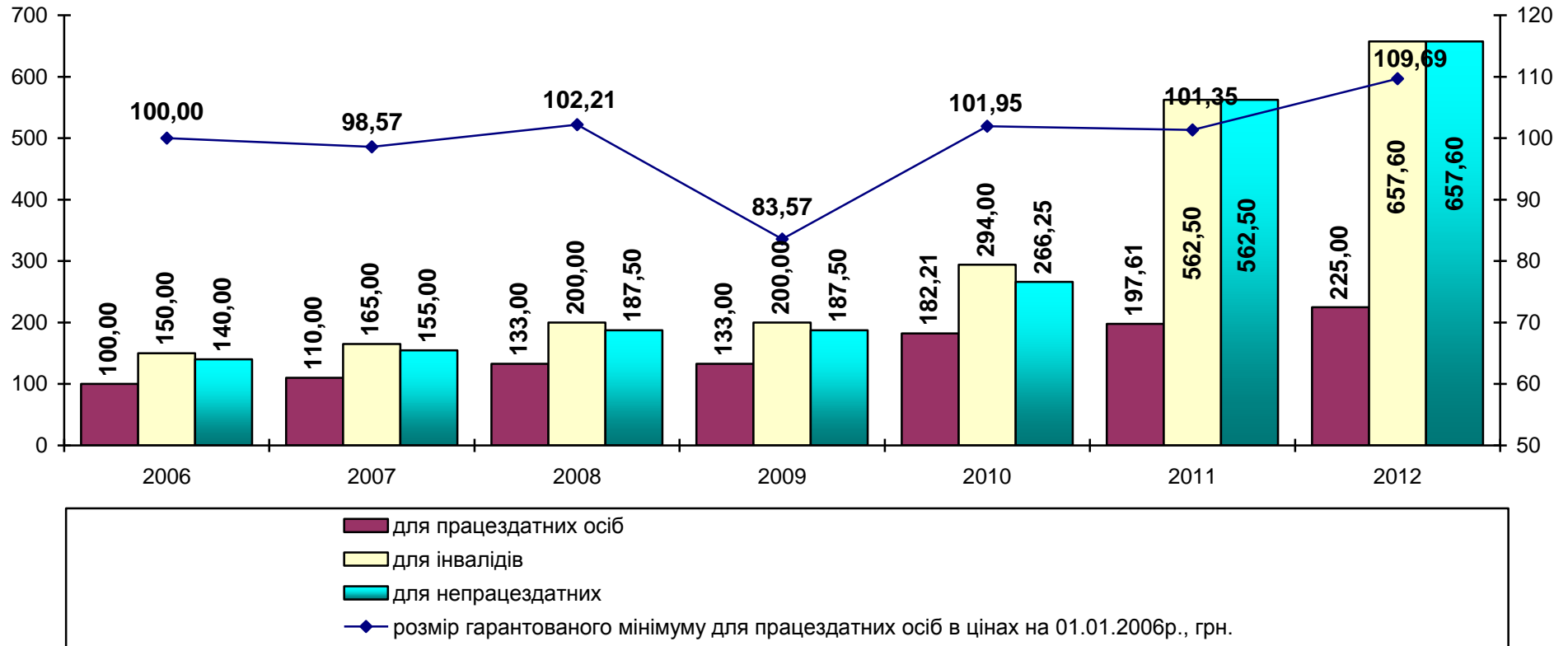

Рис. М.1. Рівень забезпечення прожиткового мінімуму (гарантований мінімум) в розрахунку на одну особу у 2006-2012 рр., грн.

Джерело: складено автором за даними Міністерства соціальної політики України

Продовження додатку М

Рис. М.2. Мінімальний розмір допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами в Україні у 2007-2012 рр., грн.

Джерело: розраховано і складено автором за даними Міністерства соціальної політики України і Державної служби статистики України

Продовження додатку М

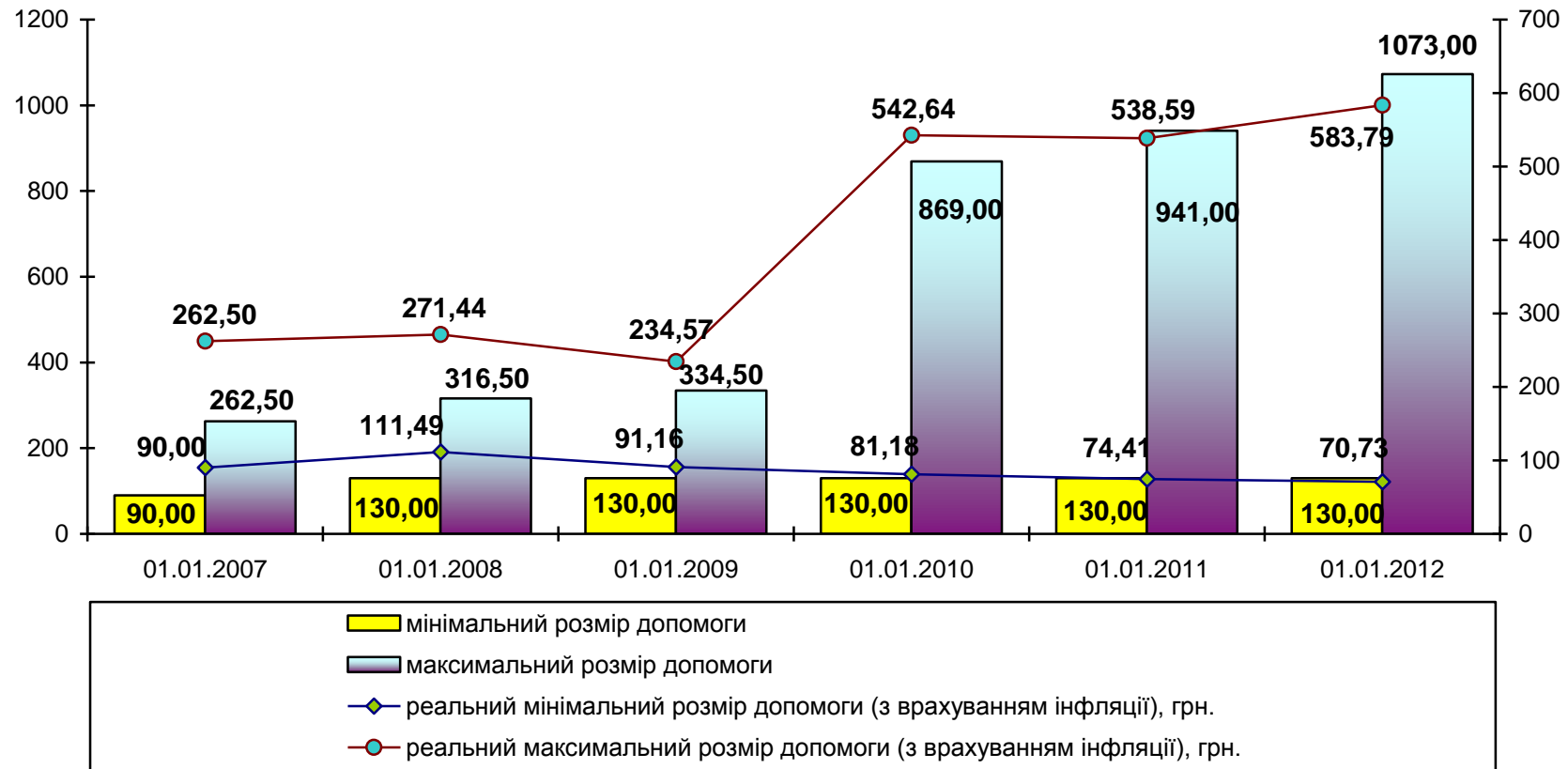

Рис. М.3. Розміри допомоги по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку в Україні у 2007-2012 рр., грн.

Джерело: розраховано і складено автором за даними Міністерства соціальної політики України і Державної служби статистики України

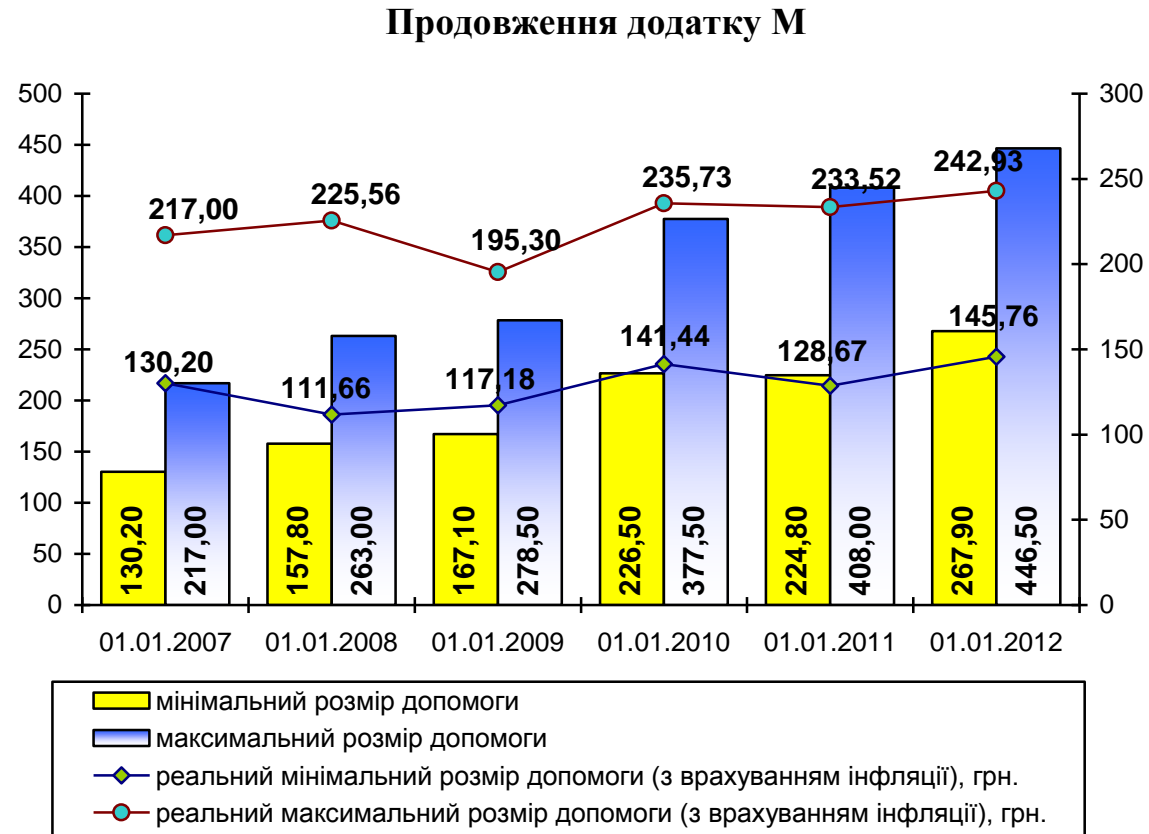

Рис. М.4. Розміри допомоги на дітей одиноким матерям (для дітей віком до 6 років) в Україні у 2007-2012 рр.,

грн.

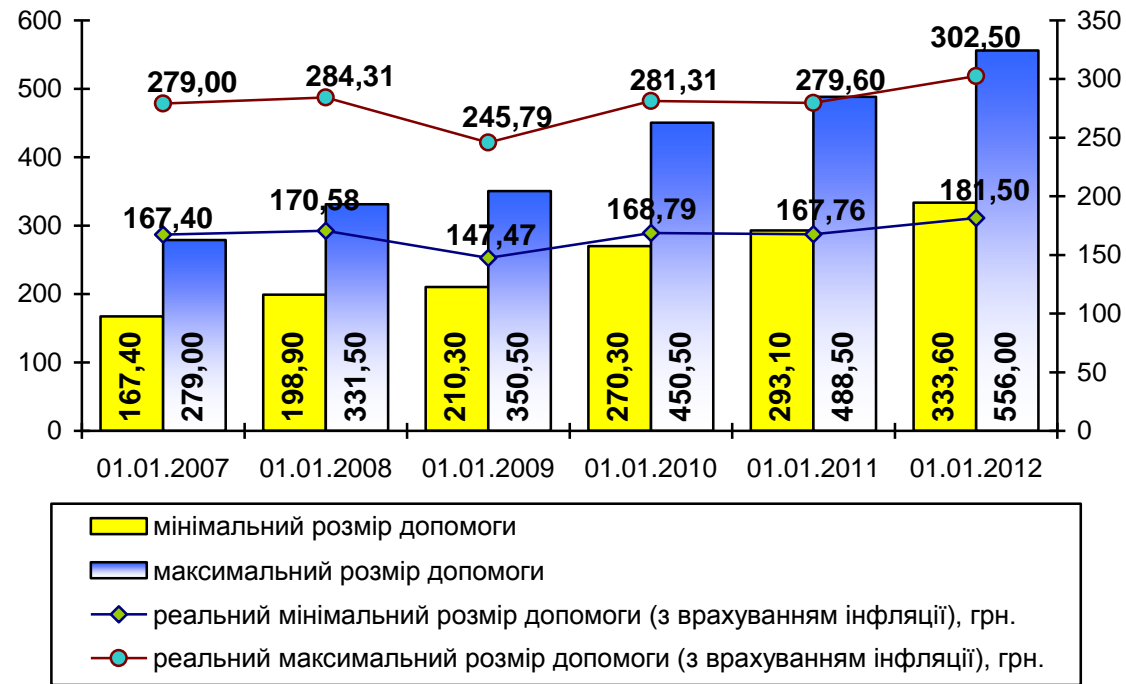

Рис. М.5. Розміри допомоги на дітей одиноким матерям (для дітей віком від 6 до 18 років) в Україні у 2007-2012 рр., грн.

Додаток Н

Таблиця Н.1

Видатки місцевих бюджетів України на освіту у 2007-2011 рр. у розрізі напрямів, млрд. грн.

Показники	2007		2008		2009		2010		2011		Темп приросту 2011/2007 рр.	
	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%
Сукупні видатки на освіту, в т. ч.:	29,18	100,00	39,41	100,00	42,85	100,00	50,98	100,00	59,02	100,00	29,84	102,26
– загальний фонд	27,32	93,63	36,89	93,61	40,55	94,63	48,25	94,64	54,25	91,92	26,93	98,57
– спеціальний фонд	1,86	6,37	2,52	6,39	2,30	5,37	2,73	5,36	4,77	8,08	2,91	156,45
Дошкільна освіта, в т. ч.:	5,23	17,92 <i>(100)</i>	7,18	18,22 <i>(100)</i>	8,28	19,32 <i>(100)</i>	10,18	19,97 <i>(100)</i>	11,76	19,93 <i>(100)</i>	6,53	124,86
– загальний фонд	4,74	90,63	6,53	90,95	7,54	91,06	9,29	91,26	10,38	88,27	5,64	118,99
– спеціальний фонд	0,49	9,37	0,65	9,05	0,74	8,94	0,89	8,74	1,38	11,73	0,89	181,63
Загальна середня освіта, в т. ч.:	18,73	64,19 <i>(100)</i>	25,23	64,02 <i>(100)</i>	27,46	64,08 <i>(100)</i>	32,55	63,85 <i>(100)</i>	35,00	59,30 <i>(100)</i>	16,27	86,87
– загальний фонд	17,80	95,03	23,94	92,29	26,47	96,39	31,39	96,44	32,94	94,11	15,14	85,06
– спеціальний фонд	0,93	4,97	1,29	4,97	0,99	3,61	1,16	3,56	2,06	5,89	1,13	121,51
Професійно-технічна освіта, в т. ч.:	0,53	1,82 <i>(100)</i>	0,73	1,85 <i>(100)</i>	0,82	1,91 <i>(100)</i>	0,97	1,90 <i>(100)</i>	4,27	7,23 <i>(100)</i>	3,74	705,66
– загальний фонд	0,48	90,57	0,67	91,78	0,77	93,90	0,90	92,78	3,94	92,27	3,46	720,83
– спеціальний фонд	0,05	9,43	0,06	8,22	0,06	7,32	0,07	7,22	0,33	7,73	0,28	560,00
Вища освіта, в т. ч.:	1,04	3,56 <i>(100)</i>	1,55	3,93 <i>(100)</i>	1,84	4,29 <i>(100)</i>	2,24	4,39 <i>(100)</i>	2,41	4,08 <i>(100)</i>	1,37	131,73
– загальний фонд	0,90	86,54	1,35	87,10	1,62	88,04	1,97	87,95	2,05	85,06	1,15	127,78
– спеціальний фонд	0,15	14,42	0,20	12,90	0,22	11,96	0,27	12,05	0,36	14,94	0,21	140,00
Позашкільна освіта, в т. ч.:	1,72	5,89 <i>(100)</i>	2,34	5,94 <i>(100)</i>	2,59	6,04 <i>(100)</i>	3,03	5,94 <i>(100)</i>	3,37	5,71 <i>(100)</i>	1,65	95,93
– загальний фонд	1,56	90,70	2,15	91,88	2,38	91,89	2,78	91,75	3,03	89,91	1,47	94,23
– спеціальний фонд	0,15	8,72	0,19	8,12	0,21	8,11	0,25	8,25	0,34	10,09	0,19	126,67
Інші напрями освіти, в т. ч.:	1,93	6,61 <i>(100)</i>	2,38	6,04 <i>(100)</i>	1,86	4,34 <i>(100)</i>	2,01	3,94 <i>(100)</i>	2,21	3,74 <i>(100)</i>	0,28	14,51
– загальний фонд	1,84	95,34	2,25	94,54	1,77	95,16	1,92	95,52	1,91	86,43	0,07	3,80
– спеціальний фонд	0,09	4,66	0,13	5,46	0,08	4,30	0,09	4,48	0,30	13,57	0,21	233,33

Продовження додатку Н

Таблиця Н.2

Показники виконання видатків місцевих бюджетів України на освіту у 2006-2011 рр. у розрізі напрямів, млрд. грн.

Показники	2006			2007			2008		
	план	виконано	%	план	виконано	%	план	виконано	%
Сукупні видатки на освіту, в т. ч.:	21,71	21,66	99,77	29,07	29,18	100,38	39,85	39,41	98,90
– загальний фонд	20,63	20,33	98,55	27,62	27,32	98,91	37,87	36,89	97,41
– спеціальний фонд	1,07	1,33	124,30	1,45	1,86	128,28	1,98	2,52	127,27
Дошкільна освіта, в т. ч.:	3,81	3,80	99,74	2,19	5,23	238,81	7,24	7,18	99,17
– загальний фонд	3,51	3,42	97,44	4,81	4,74	98,54	6,75	6,53	96,74
– спеціальний фонд	0,31	0,38	122,58	0,38	0,49	128,95	0,49	0,65	132,65
Загальна середня освіта, в т. ч.:	14,12	14,15	100,21	18,56	18,73	100,92	25,41	25,23	99,29
– загальний фонд	13,69	13,52	98,76	17,95	17,80	99,16	24,45	23,94	97,91
– спеціальний фонд	0,43	0,63	146,51	0,61	0,93	152,46	0,96	1,29	134,38
Професійно-технічна освіта, в т. ч.:	0,09	0,09	100,00	0,53	0,53	100,00	0,75	0,73	97,33
– загальний фонд	0,08	0,08	100,00	0,49	0,48	97,96	0,70	0,67	95,71
– спеціальний фонд	0,01	0,01	100,00	0,05	0,05	100,00	0,06	0,06	100,00
Вища освіта, в т. ч.:	0,77	0,78	101,30	1,03	1,04	100,97	1,56	1,55	99,36
– загальний фонд	0,65	0,65	100,00	0,90	0,90	100,00	1,39	1,35	97,12
– спеціальний фонд	0,11	0,13	118,18	0,13	0,15	115,38	0,17	0,20	117,65
Позашкільна освіта, в т. ч.:	1,27	1,27	100,00	1,72	1,72	100,00	2,38	2,34	98,32
– загальний фонд	1,15	1,13	98,26	1,58	1,56	98,73	2,21	2,15	97,29
– спеціальний фонд	0,12	0,14	116,67	0,14	0,15	107,14	0,17	0,19	111,76
Інші напрями освіти, в т. ч.:	1,65	1,57	95,15	5,04	1,93	38,29	2,51	2,38	94,82
– загальний фонд	1,55	1,52	98,06	1,89	1,84	97,35	2,37	2,25	94,94
– спеціальний фонд	0,09	0,05	55,56	0,14	0,09	64,29	0,13	0,13	100,00

Продовження додатку Н

Продовження таблиці Н.2

Показники	2009			2010			2011		
	план	виконано	%	план	виконано	%	план	виконано	%
Сукупні видатки на освіту, в т. ч.:	43,85	42,85	97,72	51,69	50,98	98,63	59,51	59,02	99,18
– загальний фонд	41,95	40,55	96,66	49,53	48,25	97,42	55,48	54,25	97,78
– спеціальний фонд	1,90	2,30	121,05	2,16	2,73	126,39	4,03	4,77	118,36
Дошкільна освіта, в т. ч.:	8,47	8,28	97,76	10,30	10,18	98,83	11,94	11,76	98,49
– загальний фонд	7,85	7,54	96,05	9,59	9,29	96,87	10,75	10,38	96,56
– спеціальний фонд	0,62	0,74	119,35	0,71	0,89	125,35	1,19	1,38	115,97
Загальна середня освіта, в т. ч.:	27,96	27,46	98,21	32,95	32,55	98,79	35,14	35,00	99,60
– загальний фонд	27,20	26,47	97,32	32,13	31,39	97,70	33,59	32,94	98,06
– спеціальний фонд	0,76	0,99	130,26	0,82	1,16	141,46	1,55	2,06	132,90
Професійно-технічна освіта, в т. ч.:	0,85	0,82	96,47	0,99	0,97	97,98	4,31	4,27	99,07
– загальний фонд	0,79	0,76	96,20	0,92	0,90	97,83	4,00	3,94	98,50
– спеціальний фонд	0,06	0,06	100,00	0,07	0,07	100,00	0,31	0,33	106,45
Вища освіта, в т. ч.:	1,88	1,84	97,87	2,26	2,24	99,12	2,41	2,41	100,00
– загальний фонд	1,67	1,62	97,01	2,01	1,97	98,01	2,08	2,05	98,56
– спеціальний фонд	0,21	0,22	104,76	0,25	0,27	108,00	0,33	0,36	109,09
Позашкільна освіта, в т. ч.:	2,65	2,59	97,74	3,11	3,03	97,43	3,42	3,37	98,54
– загальний фонд	2,45	2,38	97,14	2,86	2,78	97,20	3,09	3,03	98,06
– спеціальний фонд	0,20	0,21	105,00	0,25	0,25	100,00	0,34	0,34	100,00
Інші напрями освіти, в т. ч.:	2,54	1,86	73,23	2,08	2,01	96,63	2,29	2,21	96,51
– загальний фонд	1,99	1,77	88,94	2,02	1,92	95,05	1,97	1,91	96,95
– спеціальний фонд	0,05	0,08	160,00	0,06	0,09	150,00	0,32	0,30	93,75

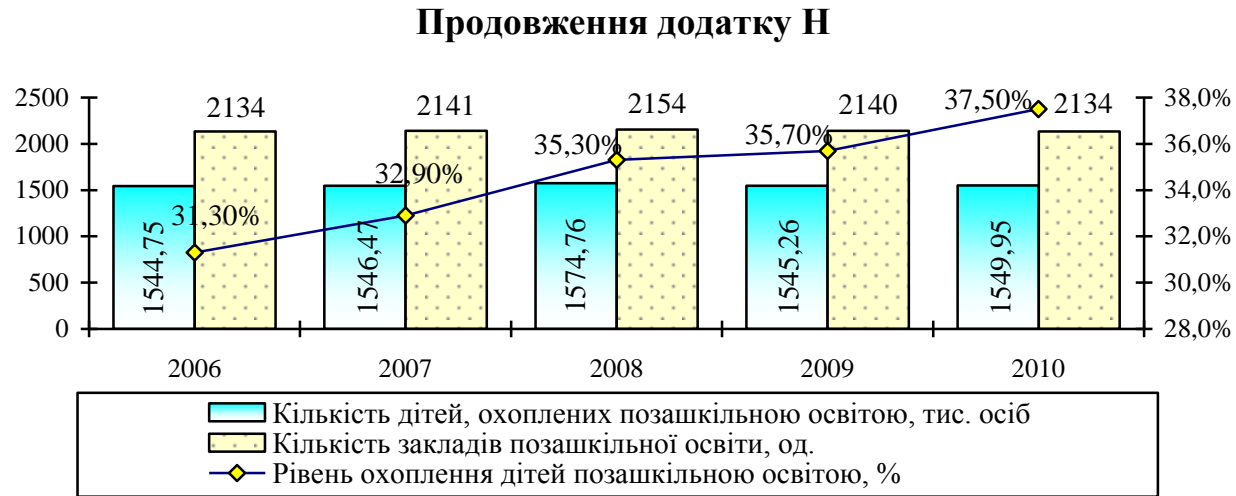

Рис. Н.1. Окремі показники діяльності системи позашкільної освіти в Україні у 2006-2010 рр.

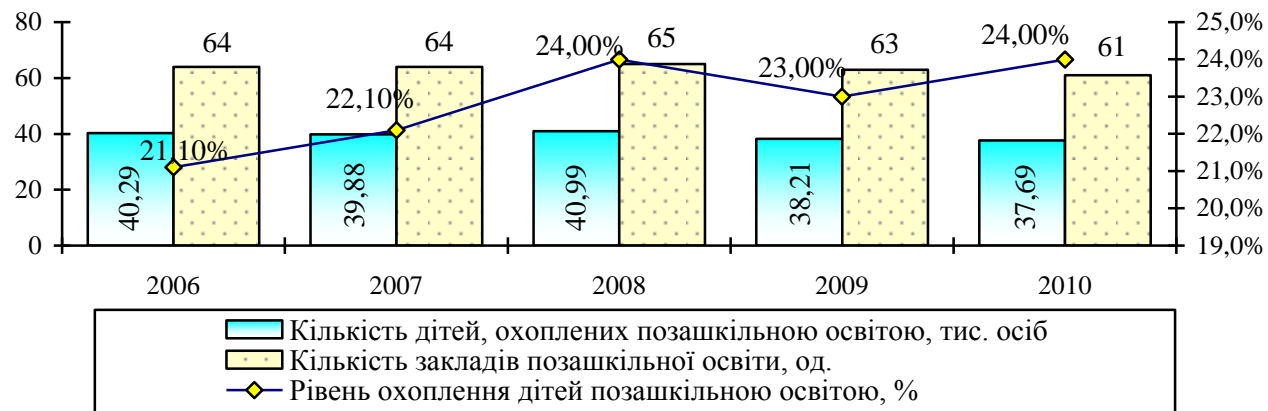

Рис. Н.2. Окремі показники діяльності системи позашкільної освіти у Вінницькій області у 2006-2010 рр.

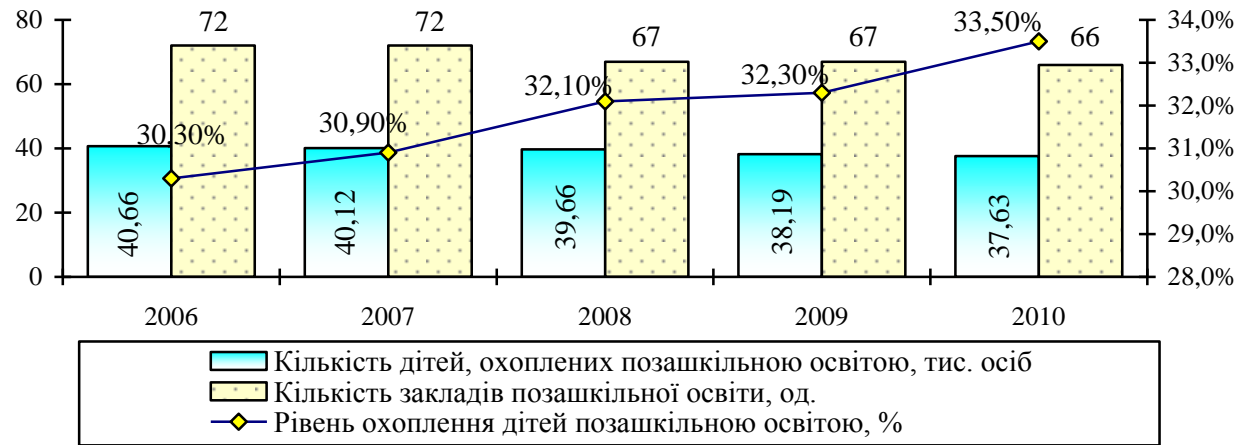

Рис. Н.3. Окремі показники діяльності системи позашкільної освіти у Тернопільській області у 2006-2010 рр.

Продовження додатку Н

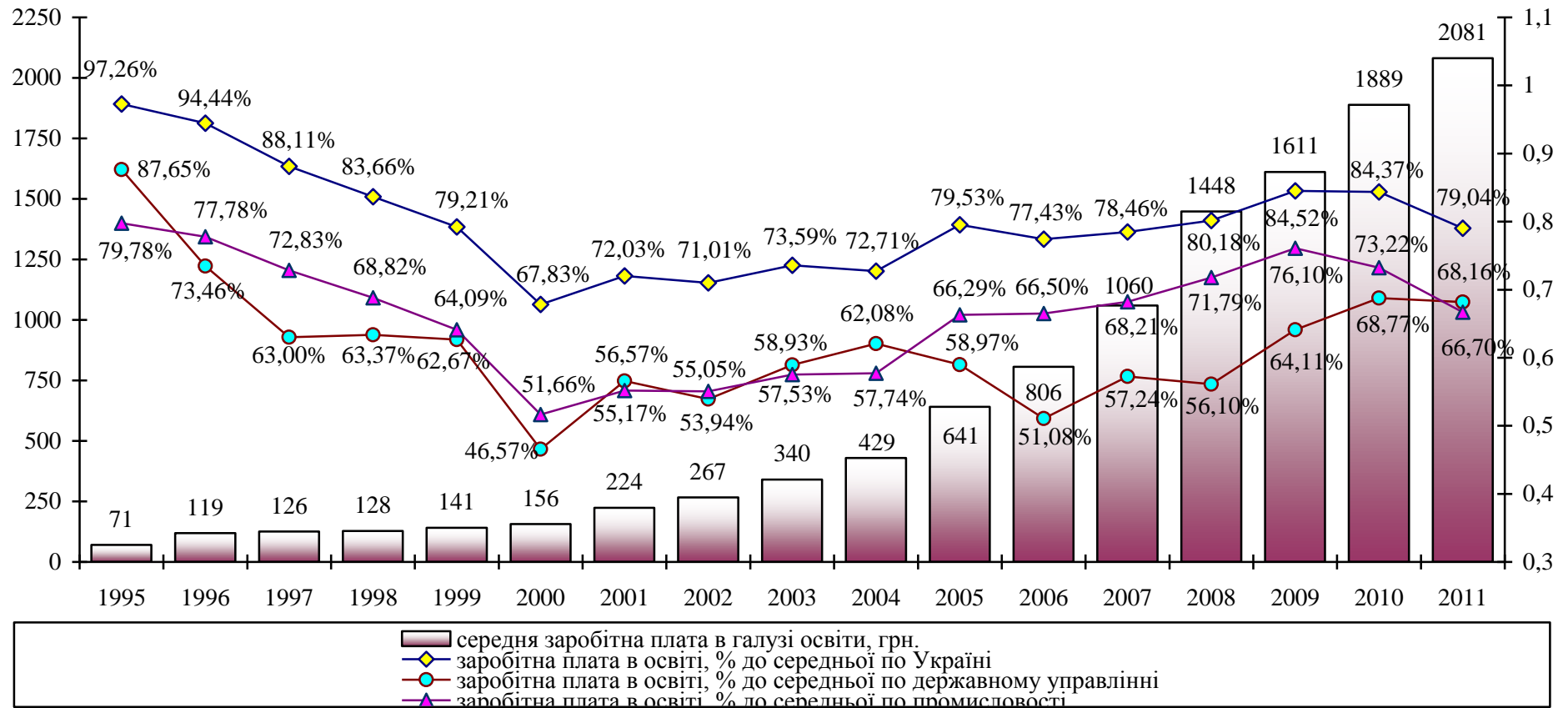

Рис. Н.4. Динаміка середньої заробітної плати в освіті в абсолютних сумах та у співвідношенні з середньою заробітною платою за іншими видами економічної діяльності в Україні у 1995-2011 рр.

Додаток II
Умовний приклад розрахунку коригуючого коефіцієнта урахування рівня захворюваності
при плануванні видатків на охорону здоров'я з обласного бюджету

Класи хвороб (N)	Кількість вперше зареєстрованих випадків захворювання в розрахунку на 100 тис. мешканців						Коефіцієнт співвідношення рівнів захворюваності ($C_{DN_i} = (DN_{it} / DN_i)$)			Середній коефіцієнт співвідношення рівнів захворюваності C_{DN_i}
	Україна (DN_i)			Тернопільська область (DN_{it})			2008	2009	2010	
	2008	2009	2010	2008	2009	2010				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Усі захворювання (Q_{Di})	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Деякі інфекційні та паразитарні хвороби	2477	2475	2617	1742	1793	1844	0,70325	0,724386	0,704624	0,710753
Новоутворення	866	865	915	608	609	610	0,702017	0,703703	0,666667	0,690796
Хвороби крові, кровотворних органів та окремі порушення із залученням імунного механізму	473	473	489	448	447	445	0,948193	0,945212	0,91002	0,934475
Хвороби ендокринної системи, розладу харчування, порушення обміну речовин	1063	1117	1120	1401	1396	1390	1,317968	1,249329	1,241071	1,269456
Розлади психіки та поведінки	399	415	422	453	464	474	1,134099	1,116867	1,123223	1,12473
Хвороби нервової системи	1543	1601	1641	2073	2057	2040	1,343487	1,28451	1,243144	1,29038
Хвороби ока та придаткового апарату	3581	3578	3601	3482	3489	3496	0,972354	0,975045	0,970841	0,972747
Хвороби вуха та соскоподібного відростка	2537	2598	2680	2205	2181	2157	0,869239	0,839492	0,804851	0,83786
Хвороби системи кровообігу	5145	5141	5230	4689	4664	4638	0,91137	0,907099	0,886807	0,901759
Хвороби органів дихання	31217	32017	31943	32724	32597	32469	1,048276	1,0181	1,016467	1,027615
Хвороби органів травлення	3079	2915	2935	3023	3011	2999	0,981668	1,032857	1,021806	1,01211
Хвороби шкіри та підшкірної клітковини	3979	3952	4204	4987	4970	4953	1,253262	1,257591	1,178164	1,229672
Хвороби кістково-м'язової системи та сполучної тканини	3489	3486	3353	3615	3606	3597	1,036113	1,034315	1,072771	1,047733
Хвороби сечостатевої системи	4598	4572	4681	3684	3642	3600	0,801218	0,796588	0,769066	0,788957
Вагітність, пологи та післяпологовий період	4953	4899	5233	7156	7116	7076	1,444724	1,452541	1,352188	1,416484
Окремі стани, що виникають у перинатальному періоді	16783	16784	15137	17023	16849	16675	1,0143	1,003873	1,101605	1,039926
Уроджені аномалії (вади розвитку), деформації і хромосомні порушення	109	121	115	111	106	101	1,019742	0,876033	0,878261	0,924679
Симптоми, ознаки та відхилення від норми, що виявлені під час лабораторних та клінічних досліджень, не класифіковані в інших рубриках	101	106	98	5	5	4	0,049505	0,042453	0,040816	0,044258
Травми, отруєння та деякі інші наслідки дії зовнішніх причин	4855	4901	4853	3386	3391	3396	0,697425	0,6919	0,699773	0,696366
Коригуючий коефіцієнт урахування рівня захворюваності (K_{D_i})										

Продовження додатку II

Класи хвороб (N)	Кількість вперше зареєстрованих випадків захворювання у Тернопільській області, од. (Q_{DN_i})			Ваговий коефіцієнт хвороб N класу в Тернопільській області ($W_{DN_i} = Q_{DN_i} / Q_{Di}$)			Середній ваговий коефіцієнт хвороб N класу в Тернопільській області $\overline{W_{DN_i}}$	$\overline{C_{DN_i}} \times \overline{W_{DN_i}}$
	2008	2009	2010	2008	2009	2010		
12	13	14	15	16	17	18	19	20
Усі захворювання (Q_{Di})	774058	768340	760459	1,0	1,0	1,0	–	–
Деякі інфекційні та паразитарні хвороби	19092	19563	19972	0,024665	0,025461	0,026263	0,025463	0,018098
Новоутворення	6664	6645	6605	0,008609	0,008649	0,008686	0,008648	0,005974
Хвороби крові, кровотворних органів та окремі порушення із залученням імунного механізму	4916	4874	4822	0,006351	0,006344	0,006341	0,006345	0,005929
Хвороби ендокринної системи, розладу харчування, порушення обміну речовин	15355	15226	15057	0,019837	0,019817	0,0198	0,019818	0,025158
Розлади психіки та поведінки	4965	5057	5134	0,006414	0,006582	0,006751	0,006582	0,007403
Хвороби нервової системи	22720	22438	22099	0,029352	0,029203	0,02906	0,029205	0,037686
Хвороби ока та придаткового апарату	38163	38068	37867	0,049303	0,049546	0,049795	0,049548	0,048197
Хвороби вуха та соскоподібного відростка	24167	23797	23364	0,031221	0,030972	0,030724	0,030972	0,02595
Хвороби системи кровообігу	51391	50883	50238	0,066392	0,066225	0,066063	0,066226	0,05972
Хвороби органів дихання	358655	355661	351717	0,463344	0,462895	0,462506	0,462915	0,475699
Хвороби органів травлення	33127	32851	32486	0,042797	0,042756	0,042719	0,042757	0,043275
Хвороби шкіри та підшкірної клітковини	54658	54228	53658	0,070612	0,070578	0,07056	0,070583	0,086795
Хвороби кістково-м'язової системи та сполучної тканини	39620	39345	38966	0,051185	0,051208	0,05124	0,051211	0,053655
Хвороби сечостатевої системи	40377	39738	39002	0,052163	0,051719	0,051287	0,051723	0,040807
Вагітність, пологи та післяпологовий період	19743	19726	19523	0,025506	0,025674	0,025673	0,025617	0,036287
Окремі стани, що виникають у перинатальному періоді	2062	2035	2013	0,002664	0,002649	0,002647	0,002653	0,002759
Уроджені аномалії (вади розвитку), деформації і хромосомні порушення	1217	1157	1097	0,001572	0,001506	0,001443	0,001507	0,001393
Симптоми, ознаки та відхилення від норми, що виявлені під час лабораторних та клінічних досліджень, не класифіковані в інших рубриках	55	49	47	7,11E-05	6,38E-05	6,18E-05	6,55E-05	2,9E-06
Травми, отруєння та деякі інші наслідки дії зовнішніх причин	37111	36999	36792	0,047943	0,048154	0,048381	0,04816	0,033537
Коригуючий коефіцієнт урахування рівня захворюваності (K_{D_i})								1,008325

Додаток Р

Таблиця Р.1

Окремі макроекономічні показники (вхідні дані) для прогнозування видатків місцевих бюджетів соціального призначення, грн. в розрахунку на одного жителя

Показники	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Валовий внутрішній продукт номінальний	7272,9476	9371,6193	11630,2327	15496,4588	20494,8744	19832,3464	23600,4465	28805,7830
Номінальні доходи населення	5779,3836	8096,8556	10089,4036	13401,3554	18280,8886	19418,4999	24006,0649	27370,6354
Сукупні доходи місцевих бюджетів	834,6241	1139,5192	1622,1141	2301,6958	2971,4788	2921,8195	3475,4207	3971,6887
Сукупні видатки місцевих бюджетів	850,4786	1136,7571	1619,6878	2254,4522	3004,8465	2958,6347	3483,3356	3959,8172
Видатки місцевих бюджетів соціального призначення	658,1424	916,1110	1265,6977	1671,7898	2213,5310	2420,5990	2902,9673	3389,7576

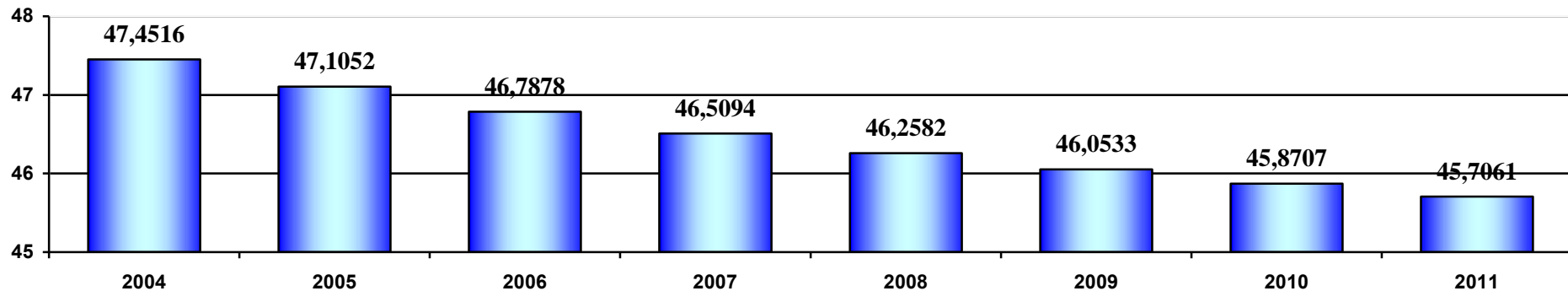

Рис. Р.1. Чисельність населення України у 2004-2011 рр., млн. осіб

Продовження додатку Р

Таблиця Р.2

**Прогнозні показники ВВП і чисельності населення
України у 2012-2013 рр.**

Показники		2012	2013	2014	2015	2016
Чисельність населення, млн. осіб ¹		45,326	45,099	44,874	44,649	44,426
Валовий внутрішній продукт номінальний						
Світовий банк [54]	Всього, млрд. грн.	1466,4	1663,8	1858,4	–	–
	на душу населення, грн.	32352,292	36892,1706	41413,7362	–	–
Кабінет Міністрів України [259]	Всього, млрд. грн.	1507,8	1711,25	1927,05	–	–
	на душу населення, грн.	33265,675	37944,3003	42943,5753	–	–
Міжнародний валютний фонд [362]	Всього, млрд. грн.	1505,0000	1707,8120	1887,4280	2076,5940	2284,1980
	на душу населення, грн.	33203,96	37867,83	42060,809	46508,865	51415,588
Аналітичне агентство EconomyWatch [364]	Всього, млрд. грн.	1441,3	1610,94	1769,39	1940,23	2132,34
	на душу населення, грн.	32011,76	35959,22	39694,67	43745,95	48319,01

Примітка: 1 – прогноз розроблений спільно Інститутом демографії та соціальних досліджень НАН України, Радою по вивченню продуктивних сил України НАН України та Аналітично-дорадчим центром Блакитної стрічки Програми розвитку ООН

Продовження додатку Р

Таблиця Р.3

**Економіко-математичні моделі динаміки факторних показників
та їхні прогнозні значення**

Показник	Вид залежності та статистичні оцінки, t – часовий інтервал, рік	Прогнозні значення	
1	2	3	
Доходи населення (грн./особу) <i>Середньорічне зростання показника 3137,2 од. або 9,2%</i>	$y = 101,7 + 138,6t, R = 0,9915$ $y = e^{5,462+0,2306t}, R = 0,9892$ $y = e^{5,505} \cdot t^{0,722}, R = 0,9818$	2012 2013 2014 2015 2016	29924,22 33061,74 36199,26 39336,78 42474,30
Доходи місцевих бюджетів, (грн./особу) <i>Сповільнене зростання середньорічного показника, 454,9 од. або 8,9%</i>	$y = 18,55 + 20,58t, R = 0,9884$ $y = e^{3,579} \cdot t^{0,7667}, R = 0,9877$ $y = e^{3,627+0,2151t}, R = 0,9449$	2012 2013 2014 2015 2016	4451,65 4906,50 5361,36 5816,21 6271,07
Видатки місцевих бюджетів (грн./особу) <i>Сповільнене зростання середньорічного показника, 455,5 од. або 8,9%</i>	$y = 18,63 + 20,06t, R = 0,9882$ $y = 19,38 + 69,37 \ln(t), R = 0,9556$ $y = e^{3,588} \cdot t^{0,7616}, R = 0,9864$ $y = e^{3,633+0,2143t}, R = 0,9665$	2012 2013 2014 2015 2016	4458,44 4913,98 5369,22 5825,06 6280,61

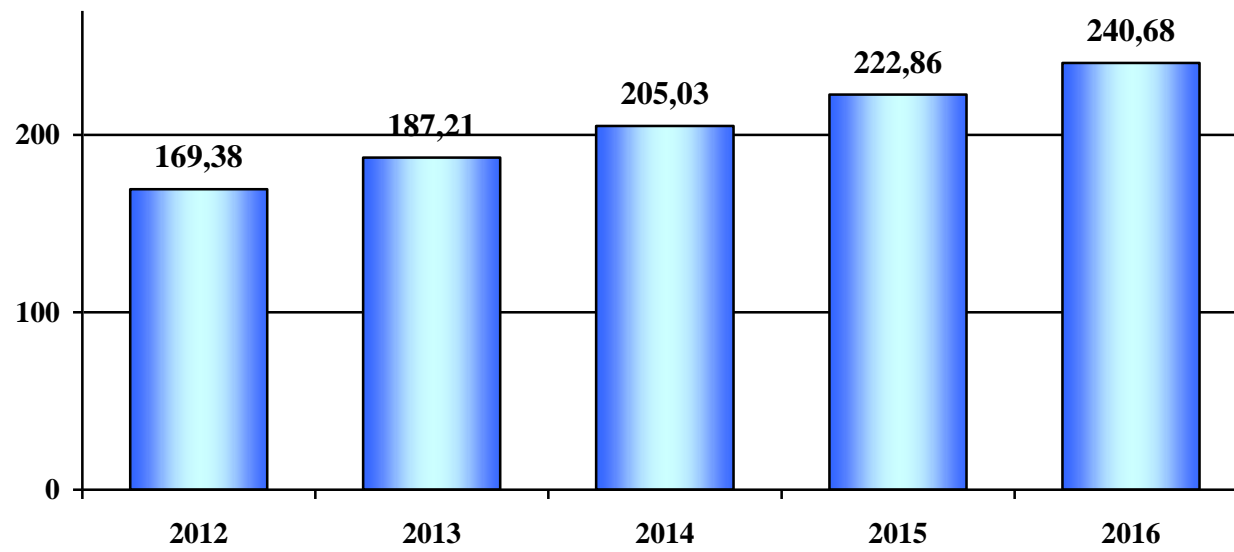

Рис. Р.2. Прогноз видатків соціального призначення місцевих бюджетів України на 2012-2016 рр., млрд. грн.

УКРАЇНА

Міністерство фінансів

**ГОЛОВНЕ ФІНАНСОВЕ УПРАВЛІННЯ
ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ**

Майдан Незалежності, Будинок Рад, м. Хмельницький, 29005
тел.: 79-53-03, факс 76-53-26, E-mail: findepat@gfu-oda.km.ua. Код ЄДРПОУ: 02311419

19.11.2012р. № 06-16/3459/11

На № 126-06/3106 від 25.10.2012р.

**Спеціалізованій вченій раді Д 58.082.03
Тернопільського національного
економічного університету**

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційної роботи
викладача кафедри фінансів
Тернопільського національного економічного університету
Булавинець Вікторії Михайлівни на тему:
«Видатки місцевих бюджетів соціального призначення»**

Результати дисертаційного дослідження Булавинець В. М. опрацьовані відповідними структурними підрозділами Головного фінансового управління Хмельницької області й використані при підготовці моніторингу про виконання місцевих бюджетів області та при розробці пропозицій щодо удосконалення діючої практики здійснення видатків місцевих бюджетів. Розроблена здобувачем економіко-математична модель частково застосована при прогнозуванні видатків соціального призначення з місцевих бюджетів області.

Є раціональними та заслуговують на увагу наукові розробки автора щодо вдосконалення методики планування видатків місцевих бюджетів на охорону здоров'я шляхом застосування корегуючого коефіцієнта урахування рівня захворюваності та коефіцієнта стимулювання у розрахунках фінансового нормативу бюджетної забезпеченості.

**Начальник Головного
фінансового управління**

С.А. Пенюшкевич

Україна
ТЕРНОПІЛЬСЬКА МІСЬКА РАДА
ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ
УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

46002, м. Тернопіль, вул. Лисенка, 8, тел.: (0352) 23-56-70, факс: 23-63-36

Від " 07 " 11 20 12 р.

№ 2332 / 13.2

Спеціалізованій вченій раді
Д 58.082.03
Тернопільського національного
економічного університету

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Булавинець Вікторії Михайлівни на тему:
«Видатки місцевих бюджетів соціального призначення»

Управлінням соціальної політики Тернопільської міської ради розглянуто пропозиції викладача кафедри фінансів Тернопільського національного економічного університету Булавинець Вікторії Михайлівни стосовно напрямів вдосконалення практики здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення, зокрема у сфері соціального забезпечення.

Відзначаючи актуальність дисертаційного дослідження, управління підтверджує теоретичне і практичне значення роботи. Рекомендації автора щодо впровадження комбінованого підходу до адресності соціальних виплат, а також спрощення методики перевірки доходів одержувачів є слушними та запропоновані управлінням соціальної політики Тернопільської міської ради Міністерству соціальної політики України для практичного впровадження.

Заступник начальника управління

Н.Р. Бабій

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ГОЛОВНЕ ФІНАНСОВЕ УПРАВЛІННЯ
ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

46021, м. Тернопіль, вул. Грушевського, 8, тел. 52-10-83, факс 23-51-90, e-mail: gfu_ter@tr.ukrtel.net

19.11.2012 № 5-01/61-2077

Спеціалізованій вченій раді Д 58.082.03
Тернопільського національного
економічного університету

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Булавинець Вікторії Михайлівни на тему:
«Видатки місцевих бюджетів соціального призначення»**

Головним фінансовим управлінням Тернопільської обласної державної адміністрації розглянуто пропозиції викладача кафедри фінансів Тернопільського національного економічного університету Булавинець Вікторії Михайлівни щодо напрямів удосконалення практики здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення.

Відзначаючи актуальність дисертаційного дослідження, Головне фінансове управління підтверджує теоретичне і практичне значення роботи. Так, прийнято до впровадження пропозицію автора щодо вдосконалення методики оцінювання ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення шляхом її доповнення показниками, які характеризують рівень відповідності результатів їхнього здійснення потребам населення, а також визначення інтегрального показника ефективності.

**Перший заступник начальника
головного фінансового управління
Тернопільської ОДА**

С.І. Скибиляк

Тернопільський національний економічний університет
Ternopil National Economic University

Lvivska Str. 11, Ternopil, 46020, Ukraine
Tel./Fax +380 (352) 47 50 51
E-mail: academ@tneu.edu.ua
http://www.tneu.edu.ua

вул. Львівська, 11, Тернопіль, 46020, Україна
Тел./факс +380 (352) 47 50 51
E-mail: academ@tneu.edu.ua
http://www.tneu.edu.ua

№ 126-24/3224

"02" 11 2012 р.

На № _____ від _____

ЗАТВЕРДЖЕНО

Проректор з науково-педагогічної роботи,
кандидат фіз-мат.наук, доцент

М.І. Шинкарик

ДОВІДКА

**про впровадження в навчальний процес результатів наукового
дослідження викладача кафедри фінансів**

Тернопільського національного економічного університету

Булавинець Вікторії Михайлівни

Результати науково-дослідної роботи викладача кафедри фінансів Булавинець В. М. за темою дисертації «Видатки місцевих бюджетів соціального призначення» на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 впроваджені кафедрою фінансів у навчальний процес при викладанні курсів «Бюджетна система», «Бюджетний менеджмент», «Місцеві фінанси».

Довідка видана для представлення у спеціалізовану вчену раду Д 58.082.03 Тернопільського національного економічного університету.

Завідувач кафедри фінансів,
доктор економічних наук, професор

О. П. Кириленко